T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN EĞİTİMİ BİLİM DALI

GENÇLERE ALLAH İNANCI EĞİTİMİNDE "ESMÂ-İ HÜSNÂ"

Yüksek Lisans Tezi

NESİME TANRIVERDİ

İstanbul, 2021

T.C
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN EĞİTİMİ BİLİM DALI

GENÇLERE ALLAH İNANCI EĞİTİMİNDE "ESMÂ-İ HÜSNÂ"

Yüksek Lisans Tezi

NESİME TANRIVERDİ
Danışman: PROF. DR. AHMET KOÇ

İstanbul, 2021

ÖZET

GENÇLERE ALLAH İNANCI EĞİTİMİNDE "ESMÂ-İ HÜSNÂ"

Gençlere Allah inancı eğitiminde "Esmâ-i Hüsnâ"nın kullanılmasının araştırıldığı bu çalışmada öncelikle ergenlik döneminin genel gelişim özellikleri, inanç gelişimi ve dinî inanç ile ilgili yaşanan problemler ele alınmıştır. Çocukluktan itibaren oluşmaya başlayan Allah inancının sorgulandığı, neye inanılacağı hususunda en doğru kararın verilmeye çalışıldığı ergenlik döneminde oluşan Allah'ın varlığı ve mahiyeti hakkındaki inanç, gencin hayatına yön vermesine ve dünya görüşü oluşturmasına zemin hazırlamaktadır. Küreselleşme ile yaygınlaşan teizm, ateizm, deizm, panteizm, agnostisizm gibi felsefi inanç grupları karşısında doğru karar verebilmesinin yolu gençlerin zihninde en doğru Allah tasavvurunun oluşturulmasıdır. Doğru Allah tasavvuru oluşturabilmek ancak Allah'ı tanıma ve bilme ile mümkündür. Fakat Allah'ın zatını duyu, akıl ve sezgilerle kavramak mümkün değildir. Söz konusu arka plandan hareketle bu çalışmada Allah'ı bilme, tanıma ve O'na inanmanın en önemli yollarından biri olan Kur'an'da Allah'ın kendisini tanıttığı isim ve sıfatları yani Esmâ-i Hüsnâ ele alınmıştır. Çalışmada Allah'ın isimleri muhteva açısından gruplandırılmıştır. Her grup bir ismin etrafında çerçevelenerek eğitimciye ve öğrenciye kısa kavramsal açıklamalar ile teorik bilgi verilmiştir. Ortaöğretim DKAB, TDB, Kelam, Akaid derslerinin ve Kur'an Kursu İhtiyaç Odaklı Ders Programı içerik ve müfredatları incelenerek isimlerin hangi konuda ve ünitelerde ne şekilde işlenebileceği tespit edilmiştir. Ergenlik dönemindeki bireyin gelişim seviyelerine uygun etkinlikler ve materyaller hazırlanarak eğitimcilerin kullanabileceği veriler hazırlanmıştır. Farklı yöntem ve teknikler kullanılarak birçok açıdan gençlerin ilgi alanlarına hitap edilebilmesi amaçlanmıştır. Bu çalışmada ergenlik dönemi genel olarak ele alınmakla birlikte özellikle "Dinî Şüphe ve Tereddütler Dönemi" olan 14-18 yaş incelenmiştir. Yaptığımız araştırmalarda Esmâ-i Hüsnâ'nın eğitim alanında kullanımının sınırlı sayıda olması, bu çalışmanın özgün bir yapıda olduğunun göstergesidir.

Anahtar kelimeler: Gelişim, Ergenlik, Allah tasavvuru, İnanç Gelişimi, Esmâ-i Hüsnâ, Etkinlik, Din Eğitimi

ABSTRACT

USING “AL ASMA AL HUSNA” IN THE EDUCATION OF FAITH IN GOD FOR ADOLESCENTS

In this study, the use of "Esmâ-i Hüsnâ" in the belief in God education for adolescents was investigated, primarily, the general developmental characteristics of the adolescence period, the development of belief and the problems related to religious belief were discussed. The belief about existence and and nature of God that is composed in the adolescence period which in belief in god taken from childhood is questioned and the best decision was tried to be made about what to believe, pave the way for directing the life of the youth and shaping a worldview. In the face of philosophical belief groups such as theism, atheism, deism, pantheism, panentheism, agnosticism etc. that has became widespread with globalization the way of making the true decision is forming the best imagination of God in the youths' minds.To create the true imagination of Allah is only possible by recognizing and knowing the God. However, it is not possible to grasp the essence of God by sense, reason and intuition.Based on the aforementioned background, in this study, the names of Allah, namely Al-Esma Al-Husna, which Allah introduced oneself in the Quran which is one of the most important ways to believe and know the God were grouped in terms of content. In grouping the names, it was aimed to determine the contents according to the thoughts and problems that young people have about beliveing the God. Theoretical information was given to the educator and the student with short conceptual explanations, by framing each group around a name. By examining the content and curriculum of Secondary Education, religious culture, ethics and basic religious knowledge, Kalam and Akaid courses, it was determined the subjects and the units in which the names will be taught. The data that can be used by educators was prepared by preparing activities and materials suitable for the development levels of adolescents with appropriate methods and techniques.It was aimed to appeal to the interest of young people, by using different techniques and methods which are diversified. In this study, the adolescence period was analyzed in general, especially the age of 14-18, which is the "Period of Religious Suspicion and Hesitation". Our research shows that

the limited use of Esmâ-i Hüsnâ in the field of education proves that this study has a unique structure.

Keywords: Development, Adolescence, Imagination of God, Development of Faith, Al-Esma Al-Husna, Activity, Religious Education

ÖN SÖZ

Gelişim aşamaları içinde ikinci doğum olarak kabul edilen ergenlik dönemi çocukluk döneminden daha fazla bunalım, öfke ve çatışmaların aynı zamanda şüphe ve sorgulamalarının yoğun olduğu bir dönemdir. İnsan hayatı boyunca kim olduğu, nasıl yaratıldığı, nereden geldiği, yaratılış amacı gibi soruların cevabını bu dönemde bulmaya çalışmakta ve bulduğu bu cevaplar hayatına yön vermesine katkı sağlamaktadır. Ergenlik döneminde oluşan Tanrı tasavvuru ve inancı, gencin dünyaya ve ahirete bakışına yön vermesinde ve dinî inanç, ibadet, ahlak ile ilgili konulara bakış açısında büyük bir etkiye sahip olmaktadır. Gencin zihninde doğru bir Tanrı tasavvuru oluşturabilmenin yolu bu yüce varlığı tanımak ve bilmektir. Allah'ı tanımanın ve bilmenin yollarından birisi Allah'ın insanlara Kur'an'da kendisini tanıttığı isim ve sıfatlarıdır. Kur'an'da Allah için kullanılan bu isimler için "el-Esmâu'l-Hüsnâ" tabiri kullanılmıştır. El-Esmâu'l-Hüsnâ terkibi, "ism"in çoğulu olan "esmâ" ile "güzel", "en güzel" anlamındaki "Hüsnâ" kelimelerinden oluşmuş olup Allah'a ait tüm isimleri ifade etmek üzere "en güzel isimler" anlamındadır. Arapça'da sıfat tamlaması olan bu terkip, Türkçe'de daha çok Farsça karşılığı olan "Esmâ-i Hüsnâ" şekliyle kullanılmaktadır. Bu çalışmada söyleyiş kolaylığı ve yaygınlığı açısından bu terkibin "Esmâ-i Hüsnâ" şekli kullanılacaktır. Esmâ-i Hüsnâ insanlara Allah'ı tanıtırken aynı zamanda insana ahlaki yönden de rehber olmaktadır.

Araştırma giriş ile birlikte dört bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde araştırmanın konusuna, amacına ve önemine değinildi. Birinci bölümde ergenlik dönemindeki genci daha iyi anlamak için gelişim özellikleri, dinî gelişim ve dinî gelişimin kategorisi olan inanç gelişimi ele alındı. Bu bölümde günümüzde inanç alanında ortaya çıkan inanç ile ilgili felsefi yaklaşımlar ve gençlerin bakış açıları incelendi. İkinci bölümde Esmâ-i Hüsnâ'nın anlamı, önemi, sayısı ve Esmâ-i Hüsnâ ile ilgili rivayetler ele aldı. Son bölümde ise gençlerin inanç problemlerine cevap niteliği taşımakta olan Esmâ-i Hüsnâ'nın tespiti, teorik anlamı ve din öğretiminde ve Allah inancında Esmâ-i Hüsnâ'dan nasıl yararlanılabileceğini etkinlik örnekleri ile birlikte gösterildi. Ayrıca sonuç bölümüne yer verildi. Sonuç bölümünde çalışmanın kısa bir özeti yapılmakla

birlikte bu tarz bir çalışmanın önemi üzerine duruldu. Çalışmanın bulgularına da yer verildiği sonuç bölümünde örgün ve yaygın din eğitimi için bazı öneriler sunulmuştur.

Çalışmada beni yönlendiren saygıdeğer danışmanım Prof. Dr. Ahmet Koç hocama teşekkürlerimi sunarım. Görüşleri ve katkıları ile çalışmama katkı sunan Doç. Dr. Umut Kaya ve Doç. DR. Ramazan Gürel hocalarıma da teşekkürlerimi sunarım. Bu çalışmayı baştan sona okuyup gerekli ikazlarda bulunan ve kıymetli fikirlerinden istifade ettiğim Prof. Dr. Mehmet Zeki Aydın hocama da teşekkürlerimi sunarım. Değerli görüşlerini paylaşan, etkinlikler konusunda görüşleri ile beni yönlendiren Nurullah Yalçın hocama ve Filiz Saygılıer hocama da teşekkürü borç bilirim. Eğitim hayatım boyunca maddi ve manevi desteklerini eksik etmeyen, araştırmam boyunca beni anlayışla karşılayan eşim Süleyman Tanrıverdi'ye ve yoğunluk nedeniyle bazen ihmal edildiklerini düşünmelerine rağmen bu süreci kabullenmeye ve idare etmeye çalışan kızım Sümeyye'ye ve oğlum Ahmet Yasir'e de çok teşekkür ederim. Etkinliklerin uygulanmasında katkı sağlayan öğrencilerime de teşekkür ederim

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

İÇİNDEKİLER ..... **ix**
TABLO LİSTESİ ..... **xiv**
ŞEKİLLER LİSTESİ ..... **xv**
KISALTMALAR ..... **xvi**

GİRİŞ..... 1
I. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ 1
II. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ 6
III. İLGİLİ LİTERATÜR 7
IV. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ 9

BİRİNCİ BÖLÜM
KAVRAMSAL VE TEORİK ÇERÇEVE

I. ERGENLİK VE GELİŞİMSEL ÖZELLİKLERİ..... 14
A. ERGENLİK..... 14
B. ERGENLİK GELİŞİMSEL ÖZELLİKLERİ..... 18
1. Bedensel (Fiziksel) Gelişim..... *18*
2. Zihinsel (Bilişsel) Gelişim..... *19*
3. Duygusal Gelişme..... *21*
4. Sosyal Gelişme..... *23*
5. Ahlakî Gelişim..... *25*
6. Kimlik Gelişimi..... *27*
7. Dinî Gelişim..... *30*
a. Dinî Şuurun Uyanması (12-14 Yaş)..... 34
b. Dinî Bunalım ve Şüpheler (14-18 Yaş)..... 35

c. Dinî Tutumların Belirginleşmesi (18-21 yaş)..... 39

II. İNANÇ, DİNİ İNANÇ, OLUŞUMU VE GELİŞİMİ 40

A. İNANCIN TANIMI VE İNANÇ-İMAN İLİŞKİSİ……40

B. DİNİ İNANCIN OLUŞUMU VE GELİŞİMİ…….44

1. Dini İnanç 44

2. Gelişim Olgusu Olarak İnanç 45

3. Tanrı Tasavvuru..... 53

4. Din Eğitiminin Gelişimsel Temeli Olarak İnanç..... 58

III. İNANÇ SORUNLARI..... 64

A. İNANÇ SORUNLARI VE KAYNAKLARI……..64

B. İNANÇ SORUNLARI İLE İLGİLİ YAPILAN ARAŞTIRMALAR…….67

C. İNANÇ İLE İLGİLİ FELSEFİ YAKLAŞIMLAR…….70

1. Teizm..... 70

2. Ateizim..... 71

3. Deizm 74

4. Agnostisizm 75

5. Panteizm..... 75

6. Materyalizm 76

7. Pozitivizm..... 77

8. Sekülerizm..... 78

9. Nihilizm 79

10. Septisizm 79

11. Satanizm..... 80

İKİNCİ BÖLÜM

ESMÂ-İ HÜSNÂ HAKKINDA GENEL BİLGİLER

I. ESMÂ-İ HÜSNÂ'NIN TANIMI 82
II. ESMÂ-İ HÜSNÂ İLE İLGİLİ AYETLER 83
III. ESMÂ-İ HÜSNÂ İLE İLGİLİ HADİS 85
IV. ESMÂ-İ HÜSNÂ'NIN ÖNEMİ 86
V. ESMÂ-İ HÜSNÂ'NIN TEVKİFÎ OLUP OLMADIĞI KONUSU 89
VI. ESMÂ-İ HÜSNÂ'NIN SAYISI 91
VII. ESMÂ-İ HÜSNÂ İLE İLGİLİ TASNİFLER 92

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
ESMÂ-İ HÜSNÂ'NIN DİN EĞİTİMİNDE KULLANILMASI

I. ALLAH'IN SEVGİSİNİ VE MERHAMETİNİ İFADE EDEN İSİM VE SIFATLAR 100
A. KAVRAMSAL AÇIKLAMA……100
1. Allah'ın Merhameti 100
2. Rahmân ve Rahîm 102
B. DERS İÇİ ETKİNLİKLER……...104
II. ALLAH'IN GÜVENİRLİĞİ İLE İLGİLİ İSİM VE SIFATLAR 118
A. KAVRAMSAL AÇIKLAMA……...118
1. Allah'ın Güvenirliği 118
2. Mü'min 120
B. DERS İÇİ ETKİNLİKLER……...121
III. ALLAH'IN AF VE MAĞFİRETİ İLE İLGİLİ İSİM VE SIFATLAR 137
A. KAVRAMSAL AÇIKLAMA……...137
1. Allah'ın Affetmesi 137
2. Afüv 138
B. DERS İÇİ ETKİNLİKLER……...139
IV. ALLAH'IN İLMİ İLE İLGİLİ İSİM VE SIFATLAR 152

A. KAVRAMSAL AÇIKLAMA……...152
1. Allah'ın Her Şeyi Bilmesi..... *152*
2. Alîm..... *154*
B. DERS İÇİ ETKİNLİKLER……...155
V. ALLAH'IN YOKTAN VAR EDİCİLİĞİ/ YARATICILIĞI İLE İLGİLİ İSİM VE SIFATLAR 165
A. KAVRAMSAL AÇIKLAMA……...165
1. Allah'ın Yaratması..... *165*
2. Hâlık..... *167*
B. DERS İÇİ ETKİNLİKLER……...168
VI. ALLAH'IN KUDRETİ İLE İLGİLİ İSİM VE SIFATLAR..... 180
A. KAVRAMSAL AÇIKLAMA……...180
1. Allah'ın Her Şeye Gücünün Yetmesi..... *180*
2. Kâdir..... *181*
B. DERS İÇİ ETKİNLİKLER……...183
VII. ALLAH'IN ADALETİ İLE İLGİLİ İSİM VE SIFATLAR..... 195
A. KAVRAMSAL AÇIKLAMA……...195
1. Allah'ın Adaleti..... *195*
2. Adl…….....*196*
B. DERS İÇİ ETKİNLİKLER……...197
VIII. ALLAH'IN BÜYÜKLÜĞÜ VE YÜCELİĞİ İLE İLGİLİ İSİM VE SIFATLAR …..... 211
A. KAVRAMSAL AÇIKLAMA……...211
1. Allah'ın Büyüklüğü ve Yüceliği..... *211*
2. Kebîr..... *213*
B. DERS İÇİ ETKİNLİKLER……...214
IX. ALLAH'IN LÜTUF VE CÖMERTLİĞİ İLE İLGİLİ İSİM VE SIFATLAR 230
A. KAVRAMSAL AÇIKLAMA……...230
1. Allah'ın Cömertliği..... *230*

2. Kerîm..... *232*

B. DERS İÇİ ETKİNLİKLER,,,

TABLO LİSTESİ

Sayfa No.

Tablo 1: Gençlerin İnanç Alanında Şüphe Duyduğu Konular ve Oranları 50

Tablo 2: Allah'ın "Merhamet"i ve Onunla İlişkili/Alakalı İsimlerinin Kullanılabileceği Dersler ve Konular 104

Tablo 3: Allah'ın "Güvenilirliği" ve Onunla İlişkili İsimlerinin Kullanılabileceği Dersler ve Konular 121

Tablo 4: Allah'ın "Affediciliği" ve Onunla İlişkili İsimlerinin Kullanılabileceği Dersler ve Konular 139

Tablo 5: Allah'ın "İlmi" ve Onunla İlişkili İsimlerinin Kullanılabileceği Dersler ve Konular 155

Tablo 6: Allah'ın "Yaratması" ve Onunla İlişkili İsimlerinin Kullanılabileceği Dersler ve Konular 168

Tablo 7: Allah'ın "Kudreti" ve Onunla İlişkili İsimlerinin Kullanılabileceği Dersler ve Konular 183

Tablo 8: Allah'ın "Adaleti" ve Onunla İlişkili İsimlerinin Kullanılabileceği Dersler ve Konular 197

Tablo 9: Allah'ın "Büyüklük ve Yüceliği" ve Onunla İlişkili İsimlerinin Kullanılabileceği Dersler ve Konular 214

Tablo 10: Allah'ın "Cömertliği" ve Onunla İlişkili İsimlerinin Kullanılabileceği Dersler ve Konular 233

Tablo 11: Allah'ın "Yöneticiliği" ve Onunla İlişkili İsimlerinin Kullanılabileceği Dersler ve Konular 251

Tablo 12: Allah'ın "Cezalandıcılığı" ve Onunla İlişkili İsimlerinin Kullanılabileceği Dersler ve Konular 263

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa No.

Şekil 1: Gençlik Çağı İmanın Zihinsel Oluşum Aşamaları……51

Şekil 2: Esmâ-İ Hüsnâ'da Allah'ın Rahmetini İfade Eden İsimler 102

Şekil 3: Kur'an'da Rahmet Kavramının Geçtiği Ayetlerde Kullanıldığı Anlamlarla İlgili Kavram Haritası 108

Şekil 4: Esmâ-i Hüsnâ'da Allah'ın Güven Sıfatını İfade Eden İsimler..... 120

Şekil 5: Esmâ-i Hüsnâ'da Allah'ın Affetme Sıfatını İfade Eden İsimler 138

Şekil 6: Affetme ile İlgili Resim 141

Şekil 7: Allah'ın Affetmesi (Afüvv İsmi) ile İlgili Olumlu ve Olumsuz Kavram Haritası.. 142

Şekil 8: Esmâ-i Hüsnâ'da Allah'ın İlim Sıfatını İfade Eden İsimler..... 154

Şekil 9: Esmâ-i Hüsnâ'da Allah'ın Yaratma Sıfatını İfade Eden İsimler..... 166

Şekil 10: Esmâ-i Hüsnâ'da Allah'ın Kudret Sıfatını İfade Eden İsimler 181

Şekil 11: Öfke yorumlama ile İlgili Resim 184

Şekil 12: Esmâ- i Hüsnâ'da Allah'ın Adalet Sıfatını İfade Eden İsimler..... 196

Şekil 13: Adil Kişide Bulunması Gereken Özellikler 202

Şekil 14: Esmâ-i Hüsnâ'da Allah'ın Büyüklük ve Yücelik Sıfatını İfade Eden İsimler 212

Şekil 15: Esmâ-i Hüsnâ'da Allah'ın Cömertlik Sıfatını İfade Eden İsimler 232

Şekil 16: Esmâ-i Hüsnâ'da Allah'ın Yönetici Sıfatını İfade Eden İsimler..... 249

Şekil 17: Esmâ-i Hüsnâ'da Allah'ın Ceza ve İntikam Alan Sıfatlarını İfade Eden İsimler .. 263

KISALTMALAR

AİHL	Anadolu İmam Hatip Lisesi
AÜİFD	Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
bk.	Bakınız
çev.	Çeviren
DİB	Diyanet İşleri Başkanlığı
DKAB	Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi
Ed.	Editör
Hz.	Hazreti
hzl.	Hazırlayan
M.Ö.	Milattan Önce
nşr.	Neşreden
s.	Sayfa
ss.	Sayfa Sayısı
SBE	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Yay.	Yayınları
thk.	Tahkik Eden
TDB	Temel Dinî Bilgiler
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
trc.	Tercüme Eden
UNESCO	Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü

GİRİŞ

I. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ

Gelişim, insanın dünyaya geldiği andan itibaren yaşamı boyunca hayatını etkileyen önemli bir kavramdır. Gelişim organizmanın bedensel, zihinsel, duygusal ve sosyal açıdan son aşamasına ulaşıncaya kadar düzenli, uyumlu ve sürekli ilerlemesini ve değişmesini nicelik ve nitelik açısından içeren bir süreçtir. Aynı zamanda gelişim ileriye dönük olup her evre bir önceki evre ile ilişki içerisindedir.[1] İnsan da doğduğu andan itibaren bir gelişim süreci içerisindedir. Çocukluk, gençlik, yetişkinlik ve yaşlılık dönemi olarak sınıflandırılan bu dönemler içerisinde insanın hayatında en canlı ve aktif dönem olarak kabul edilen gençlik dönemidir.[2] Bu dönem bireyin fizyolojik, duygusal, ahlaki, dinî, ruhsal, sosyal vb. yönlerden hızlı bir şekilde gelişim ve değişim içerisine girdiği bir süreçtir. Özellikle zihinsel gelişim sonucunda genç, çocukluk çağından itibaren öğrendiği veya kendisine öğretilen değerleri sorgulamakta ve doğru yolu bulmaya çalışmaktadır. Bu dönemde genç artık geleneksel kabullere karşı daha eleştirel bir tutum içerisine girmekte ve kendi doğrularını bulmaya çalışmaktadır.[3] Bundan dolayı bu döneme bilinçli öğrenme çağı da denilmektedir.[4]

Bunalım dönemi olarak da adlandırılan ergenlik dönemi sürecinde genç kendi öz varlığı, hayatın anlamı, kendinin yeri ve rolü, evrendeki yeri ve önemi ile ilgili konularda tatmin edici cevaplar bulmaya çalışmaktadır.[5] Din bu konularda gence rehberlik edebilmekte ve gencin ruhsal doyuma ulaşmasına katkı sağlamasıyla birlikte kişiliğini şekillendirmede de en güçlü güdülerden birisi hâline gelmektedir. Zira genç bu dönemde dinî uyanış ve bilinçlenmenin başlaması ile genelde din ve inançlara, özelde ise Tanrı tasavvuruna dair gizli veya aşikâr arayışlar içerisine girmektedir. Taklit ile kabullendiği dinî inançları ve teslimiyetçi anlayışı terk etmeye başlamaktadır. Bu nedenle bu dönemde genç ya geçmişten getirmiş olduğu dinî inancı olduğu gibi kabul etmekte ya da doğru cevap ve çözümler bulamadığı inancını içselleştirmek yerine tamamen terk

---

[1] Nuray Senemoğlu, **Gelişim Öğrenme ve Öğretim**, Ankara: Anı Yay. 2003, s.12; Haluk Yavuzer, **Çocuk Psikolojisi**, 31. Basım, İstanbul: Remzi Yay., Kasım 2008, s. 27-28.
[2] Hayati Hökelekli, **Din Psikolojisi**, 5. Baskı, Ankara: TDV Yay., 2003, s. 251.
[3] Hökelekli, **Din psikolojisi**, s. 271.
[4] Mualla Selçuk, "Gençlik Çağı ve İnanç Olgusu", **Gençlik Dönemi ve Din Eğitimi**, İstanbul: Ensar Neşriyat, 1998, s. 336.
[5] Hökelekli, **Din psikolojisi**, s. 270.

edebilmektedir. Aslında gencin şüphelerinin arkasında reddetme niyetinden daha çok hakikate ulaşma arzusu bulunmaktadır.[6]

Gencin, dinî gelişim içerisinde cevaplamak istediği soruların başında yer alan inanç esasları, hükümler ve ilkeler Allah inancı "aslü'l-usûl" (dinin temel direği) üzerine oturtulmaktadır.[7] Allah'ın varlığına ve birliğine inanmak her şeyden önce insanın yaratılışında, fıtratında yer alan doğal bir ihtiyaçtır. İnsanın hayatını tutarlı bir şekilde hayat sürebilmesi için yaratılıştan getirmiş olduğu fıtri özelliklerle iç dünyasında bütünleşmesi gerekmektedir. "*O hâlde sen hanîf olarak bütün varlığınla dine, Allah insanları hangi fıtrat üzere yaratmışsa ona yönel! Allah'ın yaratmasında değişme olmaz. İşte doğru din budur; fakat insanların çoğu bilmezler.*"[8] ayeti insanın bir yaratıcıyı bilme ve tanıma donanımına sahip olarak yaratıldığına işaret etmektedir. Kişiye fıtraten sahip olduğu Allah inancı tam ve doğru bir şekilde verilmezse, ondan diğer iman esaslarını içselleştirmesi beklenmesi mümkün değildir. Dinin temeli olan Allah inancında verilmesi gereken noktalar ise; O'nun var ve bir olduğu, eksiklik veya noksanlık belirten her türlü niteleme ve benzetmeden uzak olduğu ve yüce sıfatlara sahip olduğu bilgisidir.[9]

Gelişim süreçleri içerisinde dinî gelişim diğer gelişim süreçleri bağlantılı bir şekilde ele alınmaktadır. Aynı zamanda dinî gelişim yaşa göre farklılık arz eden ve çeşitli değişkenler tarafından şekillenen bir süreçtir. Dinî gelişim içerisinde bir alan olan dinî inanç, hem mükemmel bir doğa üstü varlığın Tanrı olduğunun kabulünü ifade eden bilişsel bir eylemi hem de O'na karşı zorunlu bir saygı duyma ve güveni ifade etmektedir.[10] İnanç gelişimi incelendiği zaman bunun en önemli temelinin güven olduğu fark edilmektedir. İnanç ve iman arasındaki ilişki de inanç, imanın temeli olarak kabul edilmekte ve tamamen şüpheden arındığı zaman imana dönüşmektir.

İnsanın gelişiminde her dönemin kendine has özellikleri olmakla birlikte ergenlik dönemi, üzerinde fazlasıyla durulması gereken bir dönemdir. Bu dönemde genç artık

---

[6] Nurten Kımter, "Üniversiteli Gençlerde Dindarlık ile Benlik Saygısı Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma", **Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,** Cilt. 2, Sayı. 4, 2011, s. 47.

[7] Bekir Topaloğlu, "Allah", **TDV İslam Ansiklopedisi,** C. 2, TDV Yay., İstanbul 1989, s. 471; Metin Yurdagür, **Ayet ve Hadislerde Esmâ-i Hüsnâ**, 3. Baskı, İstanbul: Marifet Yay., s. 11.

[8] Rûm 30/30.

[9] A. Saim Kılavuz, **Ana Hatlarıyla İslâm Akâidi ve Kelâm'a Giriş,** İstanbul: Ensar Neşriyat, 2004, s. 117.

[10] Michal Strizenec, "Dindarlık ve Bilişsel Süreçler", **Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi**, Abdulvahid Sezen (çev.), Cilt. 10, Sayı. 3, (2010), s. 276.

soyut kavramları anlama düzeyinde bir gelişim içerisine girmiş olsa da Allah'ı metafizik olarak algılama ve tasavvur etme noktasında zorluklar yaşayabilmektedir. Özellikle çocukluk döneminden itibaren yanlış Allah tasavvuruna sahip olmuş ergen, Allah ile ilişki kurma noktasında birçok sıkıntı ile karşılaşabilmektedir. Bir din eğitimcisinin ikinci doğum olarak kabul edilen ergenlik döneminde yaşanan sıkıntıları daha kolay aşabilmesi ve ergenin sorunlarına doğru cevaplar verilebilmesi için bu dönemin gelişimsel özelliklerini iyi bilmesi ve uygun yöntemler kullanması gerekmektedir. İnsanın yaratıcı ile ilişkisini düzenleyen dinî inancın kaynağını, ortaya çıkmaya başladığı zamanı ve nasıl bir gelişim ve değişim geçirdiğini araştırmadan yapılan din eğitimi, istenmeyen sonuçlar ortaya çıkarabilmektedir.[11]

Günümüzde küreselleşme ile birlikte dünyanın adeta küçük bir köy hâline gelmesi nedeniyle bilimde, ekonomide, siyasette, kültür ve sanatta yaşanan herhangi bir olayın yankısı ve etkisi daha büyük olmaktadır. Geçmişten günümüze kadar gelmiş olan felsefi inanç grupları sekülerizmin ve modernleşmenin yaygınlaşmasıyla birlikte günümüz gençlerini daha fazla etki altına alabilmektedir. Bu nedenle gerek yaygın gerek örgün yapılan din eğitiminde öğrencilerin inanç ile ilgili sorularına doğru cevaplar verebilmek ve en doğru kararı verebilmelerine yardımcı olabilmek için bu inanç gruplarının doğru bir şekilde öğrenciye anlatılması gerekmektedir. Günümüzde gençlerin etkilendiği felsefi inanç gruplarından teizm, ateizm, panteizm, materyalizm, deizm, agnostisizm, nihilizm, septizm, satanizm yaygınlık kazanmaktadır.[12]

İslam'ın ergenlik çağına gelmiş olan gençlere verdiği ilk görev evrendeki her şeyin yaratıcısı olan, her şeyi düzene koyan ve idare eden, her şeyin kendisine muhtaç olduğu ama hiçbir şeye muhtaç olmayan, her şeye vakıf olan, tek, ezeli ve ebedi Allah'ı tanımaktır. Çünkü insanın tanımadığı bir yaratıcıya inanması, güvenmesi, kulluk etmesi mümkün değildir. Bir varlığa inanmak, onu tanıma ve açıklama ihtiyacı hissettirmektedir. Bu nedenle Allah hakkındaki bilgi, bilinmesi gereken ilk ve en önemli bilgidir. Ancak Allah duyularla idrak edilememekte ve O'nun zatı ve mahiyeti akıl ile kavrayamamaktadır. Bu alan insan için gaybi bir alandır. Bunun sonucunda Allah'ı

[11] Kerim Yavuz, **Günümüzde İnancın Psikolojisi**, İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 2013, s. 16-18.
[12] Latif Tokat, "Dünya Görüşü- Din İlişkisi", **Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt. 5, Sayı. 9, (2006), s. 58.

tanımak insan için güçleşmektedir. Bu nedenle bu çalışmada, Esmâ-i Hüsnâ Allah'ı tanımanın ve O'nun hakkında bilgi sahibi olmanın yollarından biri olarak ele alınmıştır.

Allah'ı sevgi, merhamet ve güven gibi olumlu sıfatlarla algılayan genç ile Allah'ı cezalandıran, affetmeyen gibi olumsuz sıfatlarla tanıyan genç arasında Allah'a yönelim açısından büyük fark bulunmaktadır. Rabbini tanıyan insan O'nun ihsanını, affını, merhametini, adaletini, yeri geldiği zaman cezalandırıcılığını daha iyi anlamaktadır. Neredeyse tüm dinlerde Tanrı inananlar için sevgi ve güven kaynağı olduğu gibi yanlış yapanları cezalandıran güç ve otorite kaynağıdır. Tüm insanları seven ve bağışlayan olmakla birlikte adaleti ile hak edenlere ceza verendir.[13] Allah için kullanılabilecek korku kavramından kast edilen şey saygı perspektifinde duyulan korkudur. Korku ve sevgi üzerine kurulan Allah inancı, hayatın merkezine daha doğru bir şekilde yerleşebilmektedir. İslam geleneğinde Allah'a yaklaşmanın üç tarzı vardır: "Allah kaygısı, sevgisi ve bilgisidir."[14]

Genç, yaşadığı sıkıntıların, belirsizliklerin ve ümitsizliklerin karşısında güveneceği, sığınacağı bir Tanrı inancına ihtiyaç duymaktadır. Ergenlik döneminde bazen Tanrı'yı yalnızlığını gideren ve derdini açtığı tek sırdaşı olarak görebilmektedir.[15] Olumsuz bir durumla karşılaştığında dua veya ibadet edebilen ergen, ruhî açıdan daha sağlıklı olabilmektedir.[16]

Esmâ-i Hüsnâ yardımıyla gençte oluşturulabilecek doğru bir Allah inancı ve tasavvuru, gencin Allah'a kaşı vazifelerini yerine getirme bilincini uyandırmaktadır. Bu sayede genç hayatın her alanında varlığını hissettirecek yaratıcının şuuruna varmaktadır. Verilen doğru Allah bilgisi ile genç merhamet, adalet, güven, sevgi, şükür, sabır gibi birçok olumlu duyguya sahip olabilmektedir. Doğru bir inanç eğitimi gencin hayatını dengelemesine ve bir ölçü içerisinde sürdürebilmesine katkı sağlamaktadır.

---

[13] Emine Erdoğan, "Tanrı Algısı, Dinî Yönelim Biçimleri ve Dindarlığın Psikolojik Dayanıklılıkla İlişkisi, (**Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Ankara Üniversitesi SBÜ, 2014).

[14] Akif Hayta, **Bağlanma Kuramı ile İlgili Allah Tasavvuru**,1. Baskı, İstanbul: İz Yay., 2019, s. 153. (Klasik İslam kitaplarında bu terimler "mehafet, muhabbet ve marifet" olarak geçmektedir.)

[15] Mehmet Nesim Anuştekin, "Ortaöğretim Öğrencilerinin Yalnızlık Düzeyleri ile Tanrı Algıları Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma", (**Yayınlanmamış Yüksek Tezi**, Atatürk Üniversitesi SBE, 2018).

[16] Mustafa Koç, "Ergenlik Döneminde Dua ve İbadet Algılarının Ruh Sağlına Etkileri Üzerine Bir Alan Araştırması", **Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt 6, S. 10, (2004), s. 115-157.

Gerek örgün gerek yaygın eğitim kurumlarında Allah inancı ve tasavvuru konusuna ders kitaplarında Allah'ın zâtî ve sübûtî sıfatları içerisinde yer verildiği fakat Esmâ-i Hüsnâ konusunun sınırlı bir çerçevede ele alındığı veya hiçbir yer verilmediği fark edilmiştir. Kur'an'da, insan zihnindeki Allah tasavvurunu şekillendirmede en önemli yeri Allah'ın isimleri ve sıfatları almaktadır. Allah'ın isim ve sıfatlarının ifade ettiği anlamları ve değerleri ile oluşturdukları davranış kalıpları doğru Allah tasavvurunu ve inancını oluşturan ana kaynak durumundadırlar. Esmâ-i Hüsnâ'nın her biri bir veya birkaç zâtî ve sübûtî sıfata işaret etmekle birlikte Allah'ı tanımayı ve bilmeyi daha kapsamlı ve ayrıntılı ele almaktadır. Esmâ-i Hüsnâ incelendiği zaman Allah'ın insan ve evren ile ilişkisinin daha geniş bir şekilde ele alındığı fark edilmektedir. Örneğin ilim sıfatı Alîm ismine, kudret sıfatı Kâdir ismine işaret etmektedir. Aynı zamanda Allah'ın subutî sıfatları içinde yer alan Tekvin sıfatı Esmâ-i Hüsnâ içerisinde; Hâlik" ismiyle ilim ve irade ile birlikte takdir etmesi ve vücuda getirmesi; "Bari" ismiyle, herhangi bir örnek olmadan yaratması, ortaya çıkarması, düzen ve ahenk koyması; "Musavvir" ismiyle varlıklara en güzel şekil ve özelliklerini vermesi; Mübdi' ve Muîd isimleri ise varlıkları ilk yarattığı gibi tekrar yaratması ile daha geniş ve çoğul bir şekilde ifade edilmiştir. Ayrıca Esmâ-i Hüsnâ'daki merhamet, güven, sevgi, bağışlanma içeren isimler gencin Allah'a sığınmasına ve bağlanmasına yardımcı olmaktadır. Bu beklentilerinin cevaplarını sıfatlarda tam olarak bulmak mümkün değildir. Bu nedenlerle, gençlere Allah inancının öğretiminde Esmâ-i Hüsnâ'dan yararlanılmasına ve bu konunun araştırılmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

Bu nedenler çerçevesinde yapılan bu çalışmanın cevap aradığı temel problemi: "Ergenlik döneminde yaşanan inanç problemlerinin kaynağı olan Allah inancının doğru olarak öğretilmesinde Esmâ-i Hüsnâ'dan nasıl yararlanılabilir?" sorusudur.

Araştırmanın alt problemleri ise şu şekildedir:

- Ergenlik döneminde gelişimsel olarak hangi problemler yaşanmaktadır?
- Dinî gelişim ve diğer gelişim özellikleri arasında nasıl bir ilişki bulunmaktadır?
- İnanç ve iman arasında nasıl bir ilişki bulunmaktadır?

- Günümüzde inanç ile ilgili problemler gencin hayat anlayışına nasıl yansımaktadır?
- Din eğitiminin, inanç gelişimi alanında hangi problemlere öncelik verilmelidir?
- Gencin zihninde oluşturulacak Allah tasavvuru hangi ilkeler üzerine temellendirilmelidir?
- Gencin zihninde doğru bir Allah tasavvuru oluşturabilmek için Esmâ-i Hüsnâ'nın önemi nedir?
- Ergenlik döneminde Allah inancında yaşanan problemler çerçevesinde Allah'ın hangi isimleri kullanılabilir?
- Esmâ-i Hüsnâ öğretimi ile ilgili hangi etkinlikler yapılabilir?

II. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Yapılan bu çalışma, gençlerin genelde inanç özelde Allah inancı ile ilgili yaşamakta oldukları problemlere Esmâ-i Hüsnâ merkezinde uygun yöntem ve tekniklerle cevaplamayı hedeflenmektedir. Bu çalışmanın din eğitimi literatüründe gerek inanç problemleri ile ilgili gerek Esmâ-i Hüsnâ ile ilgili yeterince çalışma yapılmamış olmasına binaen literatürdeki bu boşluğu doldurma konusunda katkı sağlaması hedeflenmektedir. Çünkü Allah inancı eğitiminde Esmâ-i Hüsnâ, Allah-âlem, Allah-insan ilişkisini de düzenlemekte ve gence bir hayat biçimi inşa etmesine yardımcı olmaktadır. Aynı zamanda Esmâ-i Hüsnâ'nın eğitimi dinî gelişimle birlikte gencin ahlaki gelişimine de katkı sağlamaktadır ve "Allah'ın ahlakı ile ahlaklanınız."[17] sözü ancak Esmâ-i Hüsnâ'yı hayata geçirmekle mümkün olabilmektedir.

Esmâ-i Hüsnâ ile ilgili birçok çalışma olmasına rağmen, eğitim öğretimde kullanımıyla ilgili çalışmalar sınırlı sayıdadır. Bu çalışmayı diğer çalışmalardan özgün kılan yönü Esmâ-i Hüsnâ'nın din eğitim ve öğretiminde kullanıldığı geniş kapsamlı bir çalışmanın olmayışıdır. Birkaç makale ile sınırlı olan bu çalışmalar ile literatürdeki boşluğun yeterli düzeyde dolmadığı fark edilmiştir. Bu çalışma ile birlikte literatüre Esmâ-i Hüsnâ'nın din eğitim ve öğretiminde kullanılması açısından kapsamlı bir kaynak oluşturulması amaçlanmıştır. Ergenlik dönemindeki gençlere Esmâ-i Hüsnâ'dan seçilmiş

[17] Ebû Hamid Muhammed Gazzâlî, **el-Esmâü'l-Hüsnâ İlahi Ahlak**, Yaman Arıkan (çev.), İstanbul: Elifbe Yay., 1983.

isimlerin öğretilerek doğru bir Allah inancının yerleştirilmesi bu araştırmanın temel amacıdır. Bu amaç doğrultusunda 14-18 yaşları arasındaki gençlik döneminde Allah inancında yaşanan problemlere Esmâ-i Hüsnâ aracılıyla çözümler önermek, bu isimlerdeki değerlerin kazandırılabilmesi için etkinlik örnekleri sunmak da bu çalışmanın amaçlarındandır.

Bu araştırmanın, gençlerle muhatap olan "örgün ve yaygın eğitim kurumlarda din eğitimi hizmeti veren öğretmenlerimize, Kur'an kursu öğreticilerimize, diğer gönüllü hizmet edenlere ve anne babalara" bir kaynak olması amaçlanmıştır.

III. İLGİLİ LİTERATÜR

Bu araştırmanın konusu olan Esmâ-i Hüsnâ'nın din eğitimi/öğretimi açısından incelenmesi neticesinde, çalışmaların çok sınırlı olduğu fark edilmektedir. Esmâ-i Hüsnâ ile ilgili çalışmalara daha geniş perspektiften bakıldığı zaman çalışmalar kitap, tez ve makalelerden oluşmaktadır.

Din öğretimi alanında Tülay Yücel'in, "*Esmâ-i Hüsnâ'dan "el-Afüvv" isminin Din Öğretimine Konu Edilmesi ve Uygulama Örneği"*[18]; İrfan Sevinç'in, "*Esmâ-i Hüsnâ'dan "el-Vedud" isminin Din Öğretimine Konu Edilmesi ve Ders Uygulama Örneği"*[19]; Yıldız Kızılabdullah'ın, "*Esmâ-i Hüsnâ'dan Bir İsim: "el-Mü'min": Din Öğretimine Konu Edilmesi ve Uygulama Örneği"*[20] isimli makaleler isimlerin din öğretimine konu edilmesi açısından örnek makalelerdir. Makalelerin giriş kısmında kavramsal açıklamalara yer verildikten sonra ele alınan ismin eğitim ortamına aktarılması çerçevesinde, ders içerisinde kullanılabilecek örnek etkinliklere yer verilmiştir.

Aysel Zeynep'in, "*Öykülerle Esmâü'l-Hüsnâ"*[21] isimli eseri; isimleri öyküler ile ele almaktadır. Literatürde bu konuda çocuklara yönelik birçok çalışma yer almasına rağmen genç ve yetişkinlere yönelik çalışmalar yeterli düzeyde değildir. Bu eser ilköğretim döneminden itibaren her yaş kesimine hitap edebilecek niteliktedir. Eserde özgün öykülerle birlikte daha çok dinî kıssaların uyarlandığı görülmektedir.

---

[18] Tülay Yücel, "Din Öğretimine Konu Edilmesi ve Uygulama Örneği", **Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi,** Sayı. 2, (2016), s. 37-56.

[19] İrfan Sevinç, "Esmâ-i Hüsnâ'dan "el-Vedud" isminin Din Öğretimine Konu Edilmesi ve Ders Uygulama Örneği", **KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi,** Sayı. 26, (2015), s. 91-124.

[20] Yıldız Kızılabdullah, "Esmâ-i Hüsnâ'dan Bir İsim: "el-Mü'min": Din Öğretimine Konu Edilmesi ve Uygulama Örneği", **Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt. 14, Sayı. 1, (2009), s. 229-244.

[21] Aysel Zeynep, **Öykülerle Esmâü'l-Hüsnâ**, 3. Baskı, Konya: Kardelen Yay., Nisan 2011.

Ali Kuşat'ın, "*Dindarlığın Sosyo-Psikolojisi* isimli editörlü esere yazdığı "Ergenlerde Allah Tasavvuru*"* isimli bölümde; gençlerin Allah tasavvuru ile ilgili genel görüşleri ile incelenmeye çalışılmıştır. Bu çalışma, aynı ve yakın yaş grupları arasındaki bireylerin Allah tasavvurlarının oluşumunda yaş, cinsiyet farklılıklarının ve öz saygının etkisini incelemiştir. Allah'ın yaratıcı, bağışlayıcı ve yerin göğün sahibi oluşu en tercih edilen sıfatlar olarak tespit edilmiştir. Öç alan, istediğini yapan ve istemediğinde yapmayan, her şeyden sorumlu sıfatları ise en az tercih edilen sıfatlar olarak tespit edilmiştir.[22]

Ali Ulvi Mehmedoğlu'nun, "*Tanrıyı Tasavvur Etmek"* isimli eserinde; din tecrübesi içerisinde en merkezi noktada yer alan Tanrı tasavvuru konusuna odaklanılmıştır. Geliştirilen "Tanrı Tasavvuru Ölçeği" ile geçerli ve özgün sonuçlar tespit edilmeye çalışılmıştır. Allah'ın Kur'an'da bildirdiği isim ve sıfatlar doğrultusunda insanların oluşturduğu Allah tasavvurunun benlik ile ilişkisi incelenmektedir. Allah insan ilişkisinde insanın Allah'a yönelik zihninde oluşturduğu pozitif ve negatif tutum ve tasavvurlarında, dokuzu pozitif ve ikisi negatif toplam on bir tasavvur tespit edilmiştir. Pozitif Tanrı tasavvuru olarak "Allah'ın yetkinliği/aşkınlığı, merhameti, koruyup gözetmesi, yakınlığı, takdiri, dostluğu, müdahale ve kontrolü, sevgisi ve aşırı talepte bulunmayışı; negatif Tanrı tasavvuru olarak Allah'ın intikamı ve cezalandırıcılığı yer almıştır.[23]

Ahmet Albayrak'ın, "*Ergenlerin Dinî Gelişiminde Sevgi ve Korku Motifinin Etkinliği"* isimli tezi; ergenlik döneminde sevgi ve korku motiflerinin dinî gelişim üzerindeki etkisini ele almıştır. Tezde, din eğitiminin daha çok sevgi ağırlıklı olması gerektiği ve korkunun olumsuz etkileri üzerinde durulmaktadır. Aynı zamanda gencin Tanrı'ya yaklaşımında sevgi motifinin korku motifinden daha etkili olduğu tespit edilmektedir. Albayrak, tezinde ergenin gelişen vicdan duygusu ve soyut kavramları anlayabilmesi sebebiyle yüksek düzeyde olmaması kaydıyla Allah korkusunun ve korku ile ilgili mesajların vicdan gelişiminde olumlu katkıları olabileceğini savunmuştur.[24]

---

[22] Ali Kuşat, "Ergenlerde Allah Tasavvuru", Enver Günay ve Celaleddin Çelik (Ed.), **Dindarlığın Sosyo-Psikolojisi** İçinde (113-156), Adana: Karahan Kitapevi, 2006.

[23] Ali Ulvi Mehmetoğlu, **Tanrıyı Tasavvur Etmek**, 1. Baskı. İstanbul: Çamlıca Yay., 2011. s. 191.

[24] Ahmet Albayrak, "Ergenlerde Dinî Gelişimde Sevgi ve Korku Motifinin Etkinliği", (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi,** Uludağ Üniversitesi SBÜ, 1995).

Hatice K. Arpaguş'un, "*Allah-İnsan İlişkisinde Rahmet ve Gazap"* isimli makalesi; Allah'ın Esmâ-i Hüsnâ'sında insanlar kendisini nasıl tanıttığını incelemektedir. Bu incelemeyi rahmet ve gazap çerçevesinde yorumlayan yazar, Allah'ın inanmayan kimseleri cezalandıracağını bildirmesinin de rahmetinin bir eseri olduğunu ifade etmektedir. Allah'ın cezalandırmasının insanda korku duygusuyla birlikte bu korkunun insanı umutsuzluğa ulaştırmaması gerektiği vurgulanmaktadır. Allah'ın bağışlayıcı olması ve tövbeleri kabul etmesi, insanın ümidini kesmemesi için bir kabul noktasıdır. Aynı şekilde bu makalede sevgi ve korku motifinde sevginin ön planda olması gerektiğini, ancak ergenlik döneminde belli düzeyde korkunun da gerekli olabileceği ifade edilmiştir.[25]

Emine Öğük'ün, "*Allah'a Yaklaşmanın Yolları ve İmkanları"* isimli makalesi; Allah'a yaklaşmak için Allah'ı bilmenin ve tanımanın gerekliliği üzerinde durmaktadır. Tanımadan anlamanın ve yaklaşmanın imkânı olmadığını vurgulamaktadır. Bunun için Allah'ın selbi ve subuti sıfatlarına değinmektedir.[26] Aynı yazarın "*Allah'ı Tanıtan Güzel İsimler"* isimli eserinin giriş bölümünde; Esmâ-i Hüsnâ'nın Allah'ı tanıma noktasındaki önemine vurgu yapılmaktadır.[27]

IV. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırmada yöntem olarak literatür taraması yöntemi kullanıldı. Literatür taraması araştırılacak problem ve konu ilgili bilgilere ulaşabilmeyi, araştırmaya kuramsal bir temel kazandırmayı ve benzer araştırmaların sonuçlarını görmeyi sağlamaktadır. Literatür taraması ile üzerinde çalışılan konuyla ilgili toplanan bilgilerin geniş bir özeti, analizi ve eleştirisi yapılmaktadır. Literatür taraması yöntemi daha önce yapılmış kaynak ve belgelerin tespit edilip araştırma konumuzla ilgili bulguları, dile getirilen fikirleri ve ele alınan yaklaşımları tespit etmede, araştırmaya konu seçmede ve problem tespitinde veriler sunmaktadır. Araştırmanın nasıl yapılacağı ile ilgili fikir vermektedir. Literatür taraması yöntemi ile üzerinde daha önce araştırma yapılmamış konuları da tespit etmek

[25] Hatice K. Arpaguş, "Allah İnsan İlişkisinde Rahmet ve Gazap", **MÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı. 29, (2005), s. 41-62.
[26] Emine Öğük, "Allah'a Yaklaşmanın Önemi ve Yolları", **GOÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi,** Cilt. 1, S. 1, (2013), s. 75-97.
[27] Emine Öğük, **Allah'ı Tanıtan Güzel İsimler,** İstanbul: Rağbet Yay., 2017.

mümkündür. Bu yöntem ile araştırmanın sonuçlarının her alanda geçerli ve devamlı olabilmesini sağlamaktadır.[28]

Bu çalışma, literatür taraması yöntemi ile tespit edilen teorik bilgiler ve alan araştırmalarının verileri ile desteklendi. Gençlerin Allah inancı ve tasavvuru ile ilgili yapılmış olan alan araştırmaları incelenerek bu problemler tespit edilmeye çalışıldı. Daha sonra Esmâ-i Hüsnâ ile ilgi hem teorik bilgi hem de din eğitimine katkı sağlayabilecek yöntem ve teknikler ile ilgili çalışmalar incelendi. Bunun için araştırma döneminde kütüphaneler, YÖK veri tabanı ve internetten yararlanıldı. Daha sonra elde edilen bilgiler tezde yer alacak şekilde sınıflandırılarak metin hâline getirildi.

Bu çalışmada Allah'ı tanıma, Allah tasavvurunu olumlu geliştirme, inanç sorunlarına cevap bulabilme ve inanç noktasında doğru yolu bulabilme gibi problemlere ışık tutabilecek yollardan birisi olarak Esmâ-i Hüsnâ ele alındı. Esmâ-i Hüsnâ ile ilgili kelamî problemlere detaylı bir şekilde yer verilmesi tezin sınırlarını aştığı için bu konulara sadece değinildi. Esmâ-i Hüsnâ eğitim açısından incelendi ve gençlerin inanç problemlerine cevap niteliği taşıdığı düşünülen isim ve sıfatlara yer verilmeye çalışıldı.[29]

Esmâ-i Hüsnâ'daki isimler önce muhtevaya göre gruplandırıldı. Gruplandırma yapılırken bu konuda daha önce yapılmış gruplandırma çalışmaları incelendi ve gençlerde oluşturulması gereken Allah tasavvuru dikkate alındı. Araştırmada isimleri muhteva açısından tasnifte özellikle bazı isimlerin tek bir grubun içinde yer verilmesinin zor olduğu görüldü. Bu tür isimleri bir grubun içinde zikretmek gerektiğinden daha kuvvetli olduğu düşünülen anlama göre tercihte bulunuldu. Konu başlıkları tercih edilirken gençlerde oluşturulmak istenen Allah tasavvuru dikkate alınarak belirlendi.

Bu çalışmada isimlerin gruplandırılmasında Allah'ın celal ve cemal isimleri şeklindeki gruplandırma da dikkate alındı. Cemal isimleri "merhameti, bağışlayıcılığı, sevgisi ve koruyuculuğu" ile ilgiliyken Celal isimleri "adaleti, yargılayıcılığı, azabı" ile

[28] Şener Öztürk ve Diğerleri, **Bilimsel Araştırma Yöntemleri**, 12. Baskı, Ankara: Apegem Yay., Eylül 2012, s. 45-46; Hasan Yetim, **Bilimsel Araştırma Yöntemleri**, 1. Baskı, İstanbul: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Yay., 2020, s. 19-20.

[29] Bunun için gençlerin en çok hangi isimleri tercih ettikleri noktasında yapılmış olan alan araştırmalarından faydalanılmıştır. Bkz. Ali Ulvi Mehmetoğlu, **Tanrıyı Tasavvur Etmek**, 1. Baskı. İstanbul: Çamlıca Yay., 2011; Ali Küşat, "Ergenlerde Allah Tasavvuru", Ü. Günay ve C. Çelik (Ed.), **Dindarlığın Sosyo-Psikolojisi** içinde (113-156), Adana: Karahan Kitapevi, 2006.

ilgili isimleri nitelemektedir.[30] Bu çalışmada gençlere verilmesi gereken Tanrı tasavvurunun sevgi ve güven merkezli olması gerektiği fakat ergenlik döneminde gelişen muhakeme gücü ile birlikte gençlere ölçülü bir şekilde korku duygusunun da verilmesi gerektiği vurgulandı. Bu konuda pozitif Tanrı tasavvuru ve negatif Tanrı tasavvuru ile ilgili yapılmış alan araştırmalar isimlerin muhteva açısından gruplandırılmasında yol göstermiştir.[31]

Çalışmanın son bölümünde isimlerin oluşturduğu gruplar kendi içinde değerlendirildi. Gruplarda önce kavramsal açıklamalara daha sonra kavramsal açıklamaların öğrenci için daha pekiştirici ve kalıcı olabilmesi için etkinliklere yer verildi. Öğrenciye her yönden hitap edebilecek etkinlikler oluşturulmaya gayret edildi. Akışın bozulmaması için bazı etkinliklerin cevap anahtarı kısmı "Ekler" bölümüne alındı. Çalışmada özgün etkinliklere yer verilmekle birlikte Din Öğretimi Genel Müdürlüğü'nün hazırladığı etkinliklerden,[32] Değerler Eğitimi Merkezinin hazırladığı etkinliklerden[33] ve "Değer Sandığı Kitap Seti"[34]nden de faydalanılmıştır. Etkinliklerin ders içerisinde kullanımının faydası dikkate alındığı zaman çalışmanın literatüre bu yönden katkı sağlaması hedeflendi.

Hazırlanan etkinliklerin sonucunda öğrencilerin neyi yapabileceğini, neyi bileceğini ve neyi anlayabileceğini somutlaştırmak için kazanımlara yer verildi. Kazanımlar, ortaöğretim ders müfredatından örnek olarak tespit edilen ders ve konularının ve Kur'an Kursu İhtiyaç Odaklı Ders Programı kazanımlarından yazıldı.

Çalışmada ayet meallerinin çoğu Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından hazırlanan ve yayınlanan *Kur'an-ı Kerîm Meâli*'nden alındı. Esmâ-i Hüsnâ ile ilgili ilk liste de isimlerin başında "el" takısına yer verilirken daha sonraki kullanımlarda yer verilmedi.

Allah'a ait vasıflar ayetlerde ism-i fâil, ism-i tafdîl, sıfat-ı müşebbehe, isim ve sıfat tamlaması, masdar ve fiil şeklinde ifade edilmektedir. Bu çalışmada sadece isim

---

[30] Hayta, **Bağlanma Kuramı İle Allah Tasavvuru**, s. 156.
[31] Ali Ulvi Mehmetoğlu, **Tanrıyı Tasavvur Etmek**, 1. Baskı, İstanbul: Çamlıca Yay., 2011; bkz. Özlem Güler, "Tanrı'ya Yönelik Atıflar, Benlik Algısı ve Günahkarlık Duygusu", (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Ankara Üniversitesi SBE, 2007).
[32] http://dogm.eba.gov.tr/panel/Default.aspx (24 Aralık 2020)
[33] https://degerler.org/ (24 Aralık 2020)
[34] Mehmet Zeki Aydın (Ed.), **Değer Sandığı Kitap Seti (10 Kitap),** Ankara: Nobel Yay., 2014.

ve sıfat şeklinde olanlar üzerinde duruldu. Esmâ-i Hüsnâ ile ilgi teorik bilgilerde Esmâ-i Hüsnâ konusunda yapılan kelâmî, tasavvufî ve felsefî tartışmalara ayrıntıya girilmeden yer verildi. Araştırma meşhur Esmâ-i Hüsnâ hadisi olan Tirmizî (v. 279/892)'nin rivayetinde liste olarak verilmiş olan 99 Esmâ-i Hüsnâ rivayeti kullanılarak yapıldı.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE TEORİK ÇERÇEVE

Bu bölümde öncelikle ergenlik dönemi ve gelişim özellikleri incelenmiştir. Gelişim özellikleri bilinmeden gerekli ve yeterli eğitimi verebilmek mümkün değildir. Akabinde genelde dinî gelişim özel de inanç gelişiminden bahsedilmiştir. İnanç ile iman arasındaki ilişki incelenmiştir. İnanç gelişiminde çocukluk döneminden kısaca bahsedilerek ergenlik dönemindeki gelişimin sonucunda yaşanan değişim ve ortaya çıkan problemler için zemin hazırlanmıştır. Daha sonra inanç gelişimi ile Tanrı tasavvuru arasındaki ilişki incelenmiş ve Tanrı tasavvurunun bu konudaki önemine değinilmiştir. Günümüzde yaşanan inanç ile ilgili felsefi yaklaşımlar hakkında kısa bilgiler verilmiş ve din eğitimine bu konuda teorik bilgi sunulmuştur.

I. ERGENLİK VE GELİŞİMSEL ÖZELLİKLERİ

A. ERGENLİK

Latincede büyümek, olgunlaşmak anlamında kullanılan "adolescere" fiilinin kökünden gelen ergen sözcüğü, Batı literatüründe de "adolescence"in karşılığı olarak kullanılmaktadır.[35] Ergenlikte, başta biyolojik değişiklerle birlikte psikolojik, fiziksel, sosyal ve bilişsel gibi birçok yönden değişim ve gelişim meydana gelmektedir. Zihinsel kapasitedeki meydana gelen artış, soyut düşünmenin gelişmesine, yargılama ve sentez yeteneklerinin artmasına yardımcı olmaktadır.[36] Ergenlik buluğla başlayan bedence büyümenin tamamlanması ile sonlandığı düşünülen bir geçiş dönemi olarak değerlendirilir. Gençlik kavramı, ergenlik kavramı yerine kullanılmakla birlikte ergenliği de kapsayan ve üst yaş sınırı daha geniş olan bir dönemi ifade ettiği de kabul edilmektedir.[37]

---

[35] Yavuzer, **Çocuk Psikolojisi**, s. 262.

[36] Diğdem Müge Siyez, ve Ferda Aysan, "Ergenlerde Görülen Problem Davranışların Psiko-Sosyal Risk Faktörleri Ve Koruyucu Faktörler Açısından Yordanması", **Uludağ Ünv. Eğitim Fak. Dergisi**, Cilt. 20, Sayı.1, (2007), s. 146.

[37] Adnan Kulaksızoğlu, "Gençlik Çağı ve Ülkemizde Gençlik Sorunları", **Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimler Dergisi**, Sayı. 2, (1990), s. 133-144.

Ergenlik ve gençlik, çocukluk ile yetişkinlik arasında kalan "ara dönemdir". Millî Eğitim Bakanlığı'na göre gençlik, "*buluğ çağına erme sebebi ile biyo-psikolojik bakımdan çocukluğun sonu ile toplum hayatında sorumluluk alma dönemi olan çocukluk ve genç yetişkinlik arasında kalan grup*"; UNESCO'ya göre de genç, "*öğrenim yapan ve hayatını kazanmak için çalışmayan ve evi olmayan insan*" olarak tanımlanmıştır. Gençliğin başlangıcı ve sonu ile ilgili sınırlamalar görecelidir. Millî Eğitim Bakanlığı 12-24 yaşları arasında, UNESCO 15-25 yaşları arasında, Birleşmiş Milletler ise 12-25 yaş arasını gençlik çağı olarak kabul etmiştir.[38]

Ergenlik döneminin hangi yaş aralıklarını kapsadığı yani başlangıcı ve sonucu ile tam bir görüş birliği bulunmamaktadır. Genellikle 12, 13-20, 21 yaşları arasında bir dönem olarak kabul edilmektedir. Kızların erkeklere oranla daha önce olgunlaşmaları nedeniyle gençlik dönemi yaş sınırlarında cinsiyet açısından farklılıklar gözükmektedir. Ergenliğin başlangıcı olarak kabul edilen buluğ dönemi kızlarda en erken 10, en geç 18; erkeklerde ise en erken 9, en geç 19 olduğu genel görüştür.[39] Bununla birlikte ergenliğin hangi yaşlar arasında olduğunu belirlemenin zor olduğunu söyleyen psikologlar da bulunmaktadır. Genel gelişim dönemleri ile ilgili yapılan sınıflandırmalarda olduğu gibi ergenlik dönem için yapılan sınıflandırmalar da göreceli sınırlamalardır. Çünkü sosyo-ekonomik durum, sağlık ve beslenmenin ergenliğin başlama yaşını etkilemektedir. İklim şartları da ergenliğin başlangıcın ve bitişini etkileyen başka bir etkendir. Bu yüzden ergenliğin başlangıcı sayılan "buluğa erme" yaşı da değişebilmektedir.[40] Bir konuyu bütün olarak incelemenin zorluğu göz önüne alınarak ergenlik dönemi de bir bütün olarak değil, kendi içinde çeşitli dönemlere ayrılarak daha anlaşılır bir şekilde incelenmeye çalışılmıştır.

Gençlik dönemi genel olarak şu şekilde birkaç döneme ayrılabilmektedir:

---

[38] Adnan, Kulaksızoğlu, **Ergenlik Psikolojisi**, 6. Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2002, s. 32-33; Turgay Gündüz, "Gençlik Dönemi Din Eğitimi", Mustafa Köylü (Ed.), **Gelişimsel Basamaklara Göre Din Eğitimi** içinde (97-131), Ankara: Nobel Yay., 2015, s. 73; Yörükoğlu, **Gençlik Çağı**, s. 3.

[39] Hayati Hökelekli, **Din Psikolojisi**, 5. Baskı, Ankara: TDV Yay., 2003, s. 266; Kulaksızoğlu, **Ergenlik Psikolojisi**, s. 33.

[40] Yavuzer, **Çocuk Psikolojisi,** s. 262

Hızlı bir şekilde büyümenin gerçekleştiği; bedensel, cinsel, duygusal ve sosyal hayatta değişimler gözlenmektedir. Bu değişimlerle birlikte olumsuz davranış ve tutumların yaşandığı 12-15/16 yaş arası "ilk ergenlik ve ön ergenlik" dönemi,

Çekingenliğin, kendine güvensizliğin ve yalnızlığın tercih edildiği; her şeye bir şüphe penceresinden bakıldığı 15-17/18 yaş arası "orta ergenlik" dönemi,

Ergen, kendine güven ve bağımsız olma çabasının içerisinde olduğu; değer çatışmalarının ve kimlik arayışına yönelik tutarsızlıkların ve ani duygusal iniş çıkışların yaşandığı, işin ağır bastığı 17-21 yaş aralığı "son ergenlik" dönemidir. Ayrıca yetişkinlik için hayat planı yapıldığı ve hayat felsefesinin şekillendiği, meslek ve iş seçimin netleştiği 21-25 yaş arası da "uzamış gençlik" dönemi olarak tanımlanmaktadır.[41]

Bir ara dönem olarak kabul edilen ergenlik, her türlü otoriteye baş kaldırma, bağımsız olma isteği, iç çatışma, cinsel arzularda artış, stres, dinî şüphe ve tereddüt, suçluluk ve günahkârlık duygusu vb. sorunlar bu dönemde görülebilecek belirgin özelliklerdendir. Bu dönemin ayırıcı özelliği olarak yaşanabilecek bu duygular ergende karamsarlık, stres, gerilim ve bunalım meydana getirebilir. Bu dönem stresli ve fırtınalı bir dönem olarak bilinse de tüm ergenlerde aynı düzeyde gerçekleşmemektedir.[42]

Ergen ve gençlerin özellikleri hakkındaki görüşler çok eskiye gitmektedir. Örneğin Platon (M.Ö. 428-348), ergenlik çağını 'ruhsal sarhoşluk' olarak ifade etmiştir. Aristo (M.Ö.384 -322), ergenleri umursamaz varlıklar olmakla eleştirmiştir. Sokrates (M.Ö. 470-399) hayattayken sürekli gençlerle ilgilenmesine rağmen mezar taşına gençleri takbih eden yazılar yazdırmıştır. Mezar taşında gençlerin asi olduğu, kendilerinden büyüklere karşı saygılarının kalmadığı, tembel oldukları, şatafatı sevdikleri, hâl ve hareketlerinin kötü ve acımasız olduğu yazılıdır.[43]

Aristo, gençliğin özelliklerini şu şekilde anlatmıştır: [44]

[41] Hüseyin Şahin, **Aykırı Ergenlerin Psikolojisi**, İstanbul: Akademik Kitaplar, 2019, s.43. Atalay Yörükoğlu, **Gençlik Çağı**, 15. Baskı, İstanbul: Özgür Yay, 2016, s. 20. .

[42] Kulaksızoğlu, **Ergenlik Psikolojisi**, s. 27; Betül Aydın, **Çocuk ve Ergen Psikolojisi**, İstanbul: Marmara Üniversitesi Vakfı Yay., 1997, s. 149.

[43] Aysel Ekşi, **Çocuk, Genç, Ana Babalar**, İstanbul: Bilgi Yayınevi, 1990, s. 101-107.

[44] Yörükoğlu, **Gençlik Çağı**, s. 19-20.

Gençlerin istekleri pek çoktur ve bunları hemen eyleme dönüştürmek isterler. Bedensel isteklerine karşı koyamaz, özellikle cinsel isteklerine yenilirler. Çok değişkendirler. İstekleri geçicidir, hasta bir insanın açlığı ve susuzluğu gibi birden parlar, birden söner. Tutkuludurlar, huysuz ve öfkelidirler. Kendilerini iç tepkilerine kaptırır, tutkularının kölesi olurlar. İsteklerinin önüne dikilen en küçük engele bile katlanamazlar. Onura ve başarıya paradan çok değer verirler; çünkü paraya gereksinimleri olmamıştır. Eli açık ve iyilikseverdirler; çünkü kötülükleri tanımamışlardır. Çabuk güvenirler, çabuk bağlanırlar; çünkü aldatılmamışlardır. Yüksek amaçları ve hayalleri vardır; çünkü daha yaşamın sillesini yememişlerdir, koşulların sınırlayıcı etkisini öğrenmemişlerdir. Gençler yanılınca çok yanılırlar. Sevgide de nefrette de aşırıya kaçarlar. Her şeyi bildiklerini sanır, onun için yanlışlarında sonuna dek direnirler.

Psikososyal kuramın kurucusu olan Erikson (ö.1994) sosyal gelişim sürecini sekiz evrede ele almış ve bireyin sosyal gelişimini ön plana çıkarmaktadır. İnsanın doğumla birlikte sosyal çevreye doğduğunu ve sosyal çevrenin varlığıyla varlığını sürdürdüğünü belirtmektedir. Erikson ergenlik dönemine gelen evreyi bir kriz dönemi olarak ve kimlik-kimlik karmaşası ikilemine odaklanarak ele almaktadır. Kimlik gelişiminin büyük bir bölümünün bu dönemde şekillendiğini ve hayat boyu sürdüğünü açıklamaktadır.[45]

Freud'un (ö.1939) gelişim kuramında "genital dönem"e denk gelen ergenlik dönemi çocuğun bağımlılık döneminden, yetişkin bağımsız dönemine geçişin başladığı dönemdir. Bu dönemin en önemli aşamalarından biri anne ve babasının bağımlılığından koparak, aile dışındaki kişilerle ilişki kurabilmeyi öğrenebilmesi olduğunu söylemektedir. Freud'a göre aslında ergenlik, çocukların "faillik dönem"de yaşadıkları ödipal çatışmanın tekrar yaşanmasıdır. Çocukluk döneminde bastırılmış olan bu dürtüler ergenlik döneminde biyolojik dürtülerin de güçlenmesiyle birlikte yeniden ortaya çıkmakta ve toplumsallaşma sürecini etkilemektedir.[46]

[45] Koray Karabekiroğlu, **Anne-Babalar İçin Ergen Ruh Sağlığı Rehberi**, 2. Basım, İstanbul: Say Yay., 2015, s. 40-41.

[46] Yunus Dilek, "Ergenlerde Tanrı Algısı ile Şiddet Eğilimi Arasındaki İlişki Üzerine Bir Çalışma", (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Atatürk Üniversitesi SBE, 2019), s. 10.

Din eğitimi ve öğretiminin sağlıklı bir şekilde yapılması için genel eğitimin de temelleri olan psikoloji ve pedagoji kurallarının bilinmesi, ruh ve beden gelişiminin doğru tespit edilmesi önemli bir noktadır.[47]

B. ERGENLİK GELİŞİMSEL ÖZELLİKLERİ

1. Bedensel (Fiziksel) Gelişim

Fiziksel gelişim, insanın kemik ve kas gelişimini, biyolojik büyümenin etkisiyle motor yeteneklerini kullanabilme becerisini ifade etmektedir.[48] Ergenlik dönemi, bebeklik yıllarından sonra fiziksel olarak en hızlı değişim ve gelişimin yaşandığı dönemdir. Bedensel gelişim ergenlikte gerçekleşen duygusal, sosyal ve zihinsel olgunluklara da temel oluşturmaktadır. Bu gelişimleri ergenlerin bir kısmı üzüntü ile bir kısmı memnuniyetle karşılamaktadır.[49] Bebeklikteki gelişiminden sonra çocukluk döneminde belirgin bir şekilde yavaşlayan bedensel büyüme ve gelişme tekrar hızlanmaya başlamaktadır. Özellikle 11-16 yaşlarında hızlanmakta, daha sonra yavaşlayarak 18 -20 yaşına kadar sürmektedir. Öyle ki 13-14 yaşında ki ergen bir yetişkinin giyebileceği bir ayakkabıyı giyebilir.[50]

Büyüme, bedenin tümünde aynı hızda gerçekleşmemektedir. Ergenlikte diğer dönemlerden farklı olarak el, ayak, kol ve bacaklar önce uzamaktadır. Yüzde önce burun ve çene büyümektedir. Kas ve kemiklerin de aynı hızda ve zamanda gelişmemesi bedenin kontrol edilmesini başta güçleştirir. Büyümedeki bu dengesizlik gencin bedenini ve hareketlerini istediği gibi kontrol edememesine neden olabilmektedir. Büyüme tamamlandıkça vücudun görünüşü normale dönebilecektir.[51]

Bu dönemde, kemik ve kas koordinasyonunun bozukluğu, vücuttaki gelişimin aynı oranda olmaması gibi nedenlerle genç birçok sakarlıklar yapabilmektedir. Gencin hareketleri ya çok ani veya çok yavaştır. Genellikle ilk hâl görülür. Büyüme oranı nedeniyle ayakları her şeye takılır, elleri dokunduğu şeyi devirir. Ergen yaşadığı huzursuzlukları dışarıya ölçüsüz davranışları ile yansıtır. Yüz ifadelerinde de aynı oranda

[47] M. Emin Ay, **Çocuklarımıza Allah'ı Nasıl Anlatalım**, 13. Baskı, İstanbul: Timaş Yay., 2001, s.27.
[48] Sefa Saygılı, **Ergenlik Sorunları**, İstanbul: Yeni Dünya Yay., 2004, s.11; Yavuzer, **Çocuk Psikolojisi**, s. 34.
[49] Esra Ömeroğlu ve İlkay Ulutaş, **Çocuk ve Ergen Gelişimi**, İstanbul: Morpa Kültür Yay., 2007, s.109; Yavuzer, **Çocuk Psikolojisi,** s. 264.
[50] Yörükoğlu, **Gençlik Çağı**, s. 34.
[51] Kulaksızoğlu, **Ergenlik Psikolojisi**, s. 41.

ölçüsüzlük mevcuttur. Jest ve mimikleri kaba ve mübalağalıdır. Yüzde eleştirel, şüphe, güvensizlik ve temkinli olma gibi ifadeler belirgindir.[52]

Bedensel değişim aynı zamanda gençte yeni ruhsal tepki ve davranışlarda bulunmasına neden olabilir. Bedensel değişimin ergen üzerindeki etkilerini şu şekilde söyleyebiliriz: "Yalnız kalma isteği, çalışmak istememesi, tutarsızlıklar, can sıkıntısı, sürekli huzursuz olma hâli, kendine duyduğu güvensizlik, aşırı çekingen olma, gündüz rüyaları."[53]

Dolayısıyla ergenlik döneminde bireyin bedeni ile ilgili düşünceleri çok önemlidir. Aynadaki görüntüsünden memnun olan ergen, olumlu bir benlik kavramı geliştirir. Bu da onun kendisi ailesi ve arkadaşlarıyla barışık olmasını sağlar.

2. Zihinsel (Bilişsel) Gelişim

"Bilişsel gelişim; bireyde yaşla birlikte meydana gelen akıl yürütme, düşünme, duygulara hâkim olma, bellek ve dildeki zihinsel işlevlerde meydana gelen değişimleri ele almaktadır."[54]

İnsan doğduğu anda hemen hemen hiçbir zihinsel etkinliğe sahip değildir. Yaş ilerledikçe hem doğuştan gelen özelliklerle hem de çevresiyle olan etkileşimle birlikte ergen zihinsel yönden gelişim ve değişim süreci içerisine girmektedir. Bu dönemdeki zeka gelişimi ergenlerin öğrenmesini, anlamasını, somut düşünceden soyut düşünceye geçişini, planlama ve problem çözmesini etkilemektedir.

Bilişsel gelişimle ilgili en önemli araştırmalardan birisini yapan Jean Piaget (ö.1980) çocukların zekâ testlerindeki cevaplarını incelediğinde aynı ve yakın yaştaki çocukların benzer hatalar yaptığını bulmuştur. Buna bağlı olarak bebeklerin, okul öncesi dönem çocukların, okul çağı çocukları ve ergenlik dönemi çocukların farklı olduğunu belirtmiştir. Piaget, bilişsel gelişim evrelerini şu şekilde ayırmaktadır:

---

[52] Refia Uğurel Şemin, **Gençlik Psikolojisi**, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Matbaası, 1980, s. 9.
[53] Z. Fulya Temel ve Ayşe B. Aksoy, **Ergen ve Gelişimi, Yetişkinliğe İlk Adım**, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, Kasım 2001, s. 9.
[54] Hadiye Küçükkaragöz, "Bilişsel Gelişim ve Dil Gelişimi", Binnur Yeşilyaprak (Ed.), **Eğitim Psikolojisi Gelişim-Öğrenme-Öğretim** içinde (84-121), Ankara: Pegem Akademi Yay., 2018, s. 94.

a. 0-2 Yaş: Duyusal Motor Dönemi

b. 2-7 Yaş: İşlem Öncesi Dönem

c. 7-11 Yaş: Somut İşlemler Dönemi

d. 11+: Soyut İşlemler Dönemi

11 yaşı ile başlayan "Soyut İşlemler Dönemi" ile ergen yetişkinlerin dünyasına hazırlanmaya başlamaktadır. Artık ergen sadece şimdiyi değil geçmiş ve geleceği de sorgulamaya başlamakta ve olaylar arasında neden sonuç ilişkisini mantıklı bir şekilde kurabilmektedir. Hipotetik düşünme yani ergen doğrudan gözlemlediği şeylerin arkasındaki olası durumlar hakkında fikir yürütebilmektedir. Olasılıklar üzerine fikir yürütebilmesi ile birlikte düşünebilme yeteneğinin artması ergenin tümevarımsal (parçadan bütüne) akıl yürütmeden tümdengelimsel (bütünden parçaya) akıl yürütmeye geçişini sağlamaktadır. Bilişsel gelişim alanında önemli bir adım olarak görülen bu gelişim döneminde ergen, problemine çözüm bulmaya çalışırken daha sistematik bir şekilde hareket edebilmekte ve farklı fikirlerde bulunabilmektedir.

Ergen bu dönemde, dünyanın nasıl bir yer olması ile ilgili düşünmeye başlamaktadır. Yetişkinlerin hayata oldukça gerçekçi bakmalarını anlamlandıramayan genç, haksızlığın, ayırımcılığın, adaletsizliğin olmadığı bir dünya hayal etmektedir. Yine de hayal ettikleri gibi yaşamayıp bir uyuşmazlık içine girebilmektedir. Bu dönemin en önemli özelliklerinden birisi "ergen egosantrizmi (benmerkezciliği)" dir. Ergen kendi düşüncelerinin, inanç duygularının eşsiz olduğunu düşünmektedir. Bunun sonucunda ergende sevgisinin en büyük sevgi, acısının hiç kimsenin yaşamadığı en büyük acı ve arkadaşlarının en değerli insanlar olduğu düşüncesi oluşmaya başlamaktadır. Bu ben merkezciliğin ilk evresi "hayali seyirci" evresidir. Dünyanın adeta bir sahne olduğu ve herkesin onu izlediği düşüncesi enerjisinin çoğunu başkalarının ne düşüneceğini düşünmeye harcamasına sebep olmaktadır. Ergen benmerkezciliğinin ikinci evresi "kişisel masal" evresidir. Bu, evrenin en önemli özellikleri, kendilerine hiçbir şey olmayacağını düşünmeleridir. Piaget'e göre bu soyut düşünme becerisi yaş, cinsiyet,

olgunlaşma, zekâ ve yaşanılan kültür ve alınan eğitim gibi çeşitli değişkenlerden etkilenebilmektedir.[55]

Yeni bir düşünme esnekliği kazanan ergen zihninde birçok seçeneği gözden geçirip inceleyebilmektedir. Kendine veya üyesi olduğu grupların görüşlerine tarafsız bir gözle bakabilmektedir. Çocukken değişmez gözüyle baktığı toplumun gelenek ve göreneklerine, kurallarına karşı değişik bir bakış açısıyla bakıp bunların yetişkinler tarafından kararlaştırıldıklarını ve gruplara göre değişiklikler gösterebileceklerini kavramaya başlayabilmektedir. Bu değişimin en önemli nedeni ergende değişen ve gelişen muhakeme yeteneğidir.[56]

3. Duygusal Gelişme

Ergenlik döneminde meydana gelen fiziksel, biyolojik, cinsel vb. gelişim süreçlerinde yaşanan hızlı değişim ve gelişim, ergenin duygu ve davranışlarına da yansımakta ve bireyin duygu dünyasında farklılıklar oluşmasına neden olmaktadır. Çocukluk döneminde açıkça ifade ettiği öfke, kızgınlık, sevinç gibi duyguları ergen artık maskelemeye başlamaktadır. Bu belki de çocukluk dönemi ile ergenlik dönemi arasındaki en belirgin fark olarak kabul edilebilmektedir.[57]

Ergenlerdeki duygusal gelişim ve değişim konusunda duyguların yoğunluğundaki artış ve kararsızlık dikkat çekmektedir. Bu bağlamdaki duygusal dalgalanmalar; karşı cinse âşık olma, mahcubiyet ve çekingenlik, aşırı hayâl kurma, tedirginlik ve huzursuzluk, yalnız kalma isteği, çalışmaya karşı isteksizlik ve çabuk heyecanlanma gibi duygulanım durumlardır.[58] Bu dönemde ergen, çabuk ve kolay değişen duygular yaşamaktadır. Nedeni belli olmayan ağlama nöbetleri, aşırı alınganlık durumları, duygulardaki kararsızlık, tepkilerdeki tutarsızlık gibi durumlar dönemin en önemli özelliklerindendir. Bu karmaşık duygular içerisinde çevresindekiler ile iletişim kurmaya çalışan genç için karşısındakinin göstereceği davranış biçimi büyük bir önem arz etmektedir. Yumuşak bir bakış, gülümseme, güzel bir söz onu mutlu ederken; asık bir

[55] Diğdem M. Siyez, **Ergenlerde Problem Davranışlar**, 5. Baskı, Ankara: A Pegem Akademi, 2016, s. 26-31; Ömeroğlu ve Ulutaş, **Çocuk ve Ergen Gelişimi**, s. 119-125.
[56] Yavuzer, **Çocuk Psikolojisi,** s. 268.
[57] Kulaksızoğlu, **Ergenlik Psikolojisi**, s. 66.
[58] Mustafa Koç, "Gelişim Psikolojisi Açısından Ergenlik Dönemi ve Genel Özellikleri", **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt. 1, Sayı. 17, Ocak 2004, s. 235.

yüz, sert bir mimik, eleştirici bir söz onun kaygılı, mutsuz ve kızgın olmasına neden olabilmektedir. Zamanla İlgi ve sevgi gösterdiği, iletişim kurduğu insanlara karşı nefret hissedebildiği gibi, kızıp öfkelendiği kişilere karşı sevgi besleyebilmektedir.[59]

Bu dönemin en önemli duygusal sorunları şu şekilde sıralanabilir: "Can sıkıntısı ve tedirginlik, bir işle uzun zaman ilgilenememe, bir işten çabuk sıkılma, başladığı bir işi sonuçlandıramama, coşku ve bezginlik arasında gidip gelme, hiçbir şeye dikkat verememe, unutkanlık, dalgınlık, bir şeyle meşgul olamama, bedeniyle çok meşgul olma, arkadaş ilişkilerinde sorunlar yaşama ve aile içi dayanışmalardan kaçınma." Bu sorunların altında, "birtakım ihtiyaçlarının karşılanmaması, anlaşılmamak, yanlış anlaşılmak, kendini gösterme çabası, kendini başarısız hissetme, olumsuz beden imajı, değersizlik, yetersiz hissetme" gibi nedenler yer alabilmektedir.[60]

Ergen, çevresi tarafından anlaşıldığını hissettiği zaman daha rahat bir ergenlik dönemi geçirmektedir. Özellikle çocukluk döneminde ailesi ile duygusal ve sosyal yönden başarılı iletişim geçiren birey, ergenlik döneminde yaşamış olduğu sıkıntıları daha rahat çözmektedir.[61] Ergenlik döneminde, iletişim dilinin sevgi olması gerekmektedir. Çünkü sevgi bu dönemin en önemli duygularından biridir. Başkaları tarafından sevilme ihtiyacı gencin duygu ve heyecan hayatının önemli bir cephesidir. Uyum içerisinde bir ergenlik dönemi için yetişkinlerin, çevrenin özellikle anne babaların bu dili kullanması gerekmektedir. Gencin benlik ve kişilik gelişiminde ve ruhsal açıdan sağlıklı bir birey olmasında sevgi dilinin önemli bir rolü bulunmaktadır.[62]

Gençlerin bu dönemde aile bağlarını koparmaya başlamaları kendi iç dünyalarında yalnızlık hissine sebep olmaktadır. Aynı zamanda genç, bağlanma ve ait olma ihtiyacı içerisine girmektedir. Gencin yaşamış olduğu bu belirsizlik ve stresli durum neticesinde güvenilir ve güçlü bir şeye bağlanma ve sığınma ihtiyacı ortaya çıkmaktadır.

---

[59] Ömeroğlu ve Ulutaş, **Çocuk ve Ergen Gelişimi**, s.153; Özcan Köknel, "Ergenlik Dönemi", **Ana-Baba Okulu**, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1990, s. 85-86.
[60] Şahin, **Aykırı Ergenlerin Psikolojisi**, s. 60.
[61] Yavuzer, **Çocuk Psikolojisi,** s. 271.
[62] Ahmet Albayrak, **Ergenlerde Dini Gelişimde Sevgi ve Korku Motifinin Etkinliği**, s. 41-46.

Bu bağlanma isteği sonucunda Allah'a yönelerek O'ndan yardım talebinde bulunabilir, devamında Allah'a güvenmesine ve sığınmasına sevk edebilir.[63]

Gencin bu dönemde yaşamış olduğu en önemli duygulardan birisi de suçluluk ve günahkarlık duygusudur. Bu duygunun yaşanmasının temelinde cinsel uyanışın gerçekleşmesiyle hissedilen ahlaki sorunlardır. Genç bu dönemde yaşadığı duygu ve düşüncelerini vicdan terazisinde tartmaya ve sorgulamaya başlamaktadır. Gencin karşı cinse hissettiği duygular, beğenilme arzusu ve yaşadığı hayal kırıklıkları onu duygusal açıdan ikilem arasında kalmasına neden olmaktadır. Yaşanan bu ikilem, gencin cinsel yönden maruz kaldığı uyarıcılar sonunda hissettiği duygular ve dinin bu konuya bakış açısını bilmesi sonucunda gerçekleşmektedir.[64] Bu nedenle gencin bu dönemde yaşadığı bu duygusal dalgalanmayı dine tepki göstermeden atlatabilmesi, ergenlik dönemimin gelişim özellikleri dikkate alınarak verilecek doğru din eğitimi ile bağlantılıdır.

4. Sosyal Gelişme

Psiko-sosyal gelişim, kişinin içinde yaşadığı toplum tarafından kabul edilebilir biçimde davranmayı öğrenme sürecidir. Ergenlik dönemi, gencin toplum ile uyum içinde yaşanmaya hazırlandığı ve bir anlamda toplumsal uyumun gerçekleştiği yıllar olarak tanımlanabilir. Toplumsal uyumun gerçekleşebilmesi için, gencin hissettiği, "toplumda saygınlık kazanma ve statü sahibi olma ihtiyacı" karşılandığı zaman gerçekleşmektedir.[65] Genç bu dönemde toplum içinde kendini aramaya, benliğini tamamlamaya, kişiliğini oluşturmaya yani kim olduğunu, ne olacağını, nelere değer verip bağlanacağını, amacının ne olduğunu, toplumdaki yerini bulmaya çalışmaktadır.[66]

Toplumsal gelişim büyük ölçüde çevrenin etkisi ile gerçekleşmektedir. Çünkü insanın çevresinde gördüğü davranışlardan tamamen kendisini soyutlaması mümkün değildir. İnsanın etkilendiği çevresel faktörlerin ilk sırasında aile ve okul gelmektedir. Aile ve okul, çeşitli etki ve tesirleriyle toplumsal gelişimi hızlandırmakta veya yavaşlatmaktadır.[67]

---

[63] Hayati Hökelekli, **Çocuk, Genç, Aile Psikolojisi ve Din**, 1. Basım, İstanbul: Dem Yay., s. 218.
[64] Hökelekli, **Din Psikolojisi**, s. 273-277.
[65] Yavuzer, **Çocuk Psikolojisi**, s. 276; Yörükoğlu, **Gençlik Çağı**, s. 71.
[66] Özcan Köknel, "Ergenlik Dönemi", **Ana-Baba Okulu**, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1999, s. 88.
[67] Cavit Binbaşıoğlu, **Eğitim Psikolojisi**, 8. Basım, Ankara: Kadıoğlu Matbaası, 1992, s. 168-169.

Ergenlik döneminde genç, bir taraftan anne baba kontrolüne karşı tepki geliştirirken, diğer taraftan onların otorite desteğine ihtiyaç duymaktadır. Bu çift kutuplu duygular sonucunda genç bağımsız bir birey olabilmek için ailesi ile çatışma içerisine girebilmektedir. Ergen artık çevresine tek başına bakmayı öğrenmektedir. Sağlıklı ailelerde gencin çevresinde yaşanan olgu ve olaylara tek başına bakma ve karar verme isteği anlayışla karşılanmakta ve genç doğru bir şekilde yönlendirilmektedir. Psikolojik açıdan sağlıksız ve doğru iletişimin kurulamadığı aileler de bu durum çatışmaya dönüşebilmekte ve genellikle aileler zorlayıcı davranışlarla ergeni kontrol altına almaya çalışmaktadır. Bu durum, ergenin evden uzaklaşmasına ve zararlı gruplara girmesine neden olabilmektedir. Ailenin bu konudaki temel işlevi bu konuda dengeli bir tavır takınarak gencin otokontrolünü kazanmasında destek olmaktır. Yetişkinlerin akıl ve sezgileriyle ergenlerin doğru karar vereceklerine inandıkları alanlarda özerklik tanımaları ve bu konuda ergenlere destek olmaları doğru bir yaklaşımdır.[68] Çocuklarına değer veren aileler, sınırları belirleyerek dengeli bir tutum ile ergenin öz saygı ve bağımsızlıklarını desteklemektedir. Otoriter ebeveynler, ergenin görüş ve kararlarına değer vermedikleri için bu ailede yetişen ergenler daha bağımsız olmak için çaba harcamaktadır. Aşırı hoşgörülü olan aileler de çocuklarına yeterli derecede lider olmayı başaramadıkları için, ergenlerin sosyal açıdan yanlış kararlar almasına neden olabilmektedir.[69]

Ergen, bu dönemde olmak istedikleri kişiler ile özdeşleşme içerisine girmekte ve kişiliklerini oluşturmaya çalışmaktadır. Özellikle aynı duygu ve düşünceleri paylaştıkları, güven duydukları ve kendilerini mutlu hissettikleri gruplara girmeyi tercih etmektedir. Bu durum kendilerini daha güçlü hissetmelerine sebep olduğu gibi yalnızlık hissinden de kurtulmalarına yardımcı olmaktadır. Ergen, arkadaş grubunu yaşadığı gerilim ve gerginliklerden kurtulmak için duygusal destek olarak görmektedir. Aynı zamanda ergen, kendini ait hissettiği grubun kurallarına uymaya da büyük bir gayret göstermektedir. Bu uyum sadece dış görünüş ve davranışlarla sınırlı kalmamakta, aynı zamanda gencin düşüncelerini ve ideallerini de etkilemektedir.[70] Anne babası tarafından değer verildiğini düşünen ergen, akran grubunun onayına daha az ihtiyaç duymakta fakat ailesi tarafından

[68] Aydın, **Çocuk ve Ergen Psikolojisi**, s. 167-168.; Yörükoğlu, **Gençlik Çağı**, s. 71.
[69] Ömeroğlu ve Ulutaş, **Çocuk ve Ergen Gelişimi,** s.148.
[70] Yavuzer, **Çocuk Psikolojisi**, s. 277; M. Akif Kılavuz, "Ergenlerde Özdeşleşme ve Din Eğitimi", Hayati Hökelekli (Ed.), **Gençlik, Din, Değerler Psikolojisi** içinde (209-254), Ankara: Ankara Okulu yay., 2002.

değer görmediğine, sevilmediğine inanan ergen, aile dışında farklı kişilerden onay alma arayışına girmektedir.[71]

Şahin, ergenlik döneminde arkadaşlık ilişkileri ve akran gruplarının önemini şu şekilde dile getirmiştir:

> *"Ergenin gelişiminde, sosyalleşmesinde, sağlıklı iletişim becerileri kazandırmasında, ahlak gelişiminde, kişilik oluşumunda, kimlik şekillenmesinde, değer odaklı bir anlayış kazanmasında vb. olduğu kadar; bunların tersine anti-sosyal davranış özellikleri edinmesinde, toplumsal-kültürel normlara ve değerlere aykırı davranışlar göstermesinde, saldırganlık eğilimin gelişmesinde, şiddeti öğrenmesinde, suça yönelmesinde de oldukça etkileyici bir güce ve öneme sahiptir."*[72]

Ergenin dinî algılaması ve biçimlendirmesinde, kendi psikolojik özellikleri etkili olmakla birlikte yetişmiş olduğu ailesi, eğitim sürecinde kazandığı bilgiler ve gencin sosyalleştiği çevre de etkili olmaktadır. Ergenin toplumun dinî anlamda kabul ettiği davranışlara uyum sağlanması onun sosyalleşmesi açısından da etkili olmaktadır. Gordon W. Allport'un (ö. 1967) da belirttiği gibi dinler insanlara bir dünya kavramı kurmasında katkı sağlamaktadır. Dindar bir çevrede yetişen ile dindar olmayan bir çevrede yetişen bireylerin dine bakış açısından farklılıklar kendisini göstermektedir.[73]

5. Ahlakî Gelişim

Ahlak gelişimi, kişinin toplumsal değer yargılarını kabullenerek içinde bulunduğu çevreye uyum sağladığı ve bununla birlikte kişinin kendi ilke ve değer yargılarını oluşturduğu süreçtir.[74] İnsanın ahlaki gelişim süreci biyolojik, psikolojik ve sosyal gelişim süreçlerine paralel bir şekilde gelişmektedir.[75] Ahlak gelişimi, bireysel ve toplumsal gelişim süreci içerisinde neyin iyi ve kötü veya neyin faydalı ve zararlı olduğu konusunda gencin bilinç geliştirmesine destek olmaktadır. Ahlaki gelişimle birlikte gencin toplumun kuralları ve gelenekleri çerçevesinde kendisini denetlemesi beklenmektedir. Genç, bu toplumsal kurallara uygun yaşama ve uyum sağlamada kendini

---

[71] Ayşen Bulut ve Arkadaşları, **Cinsel Sağlık Eğitimi**, İstanbul: Ceren Yayın Dağıtım, 2003, s. 88.
[72] Şahin, **Aykırı Ergenlerin Psikolojisi**, s. 103-104.
[73] Selim Eren, "İnanç ve Sosyo-Kültürel Çevre Etkileşimi", **Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,** Cilt. 11, Sayı. 1, (2007), s. 129-152.
[74] Yüksel Özden, **Öğrenme ve Öğretme**, 12. Baskı, Ankara: A Pagem Akademi, 2014, s. 31.
[75] Mustafa Şengün, "Ahlak Gelişiminin Psiko-Sosyal Dinamikleri", **Ondokuz Mayıs İlâhiyat Fakültesi Dergisi,** Cilt. 23, Sayı. 23, (2007), s. 201.

denetleyebiliyorsa "içten-denetimli", kendi kendine değil çevresindeki uyarıcılar ile buna karar verebiliyorsa "dıştan-denetimli" bir gelişim göstermektedir.[76]

Bireyin bu denetimi sağlamasının yollarından birisi de eğitimdir. İnsan dünyaya hangi davranışların ahlaki olup olmadığını bilmeden gelmektedir. Birey hangi durumda nasıl davranması gerektiğini yaşamış olduğu toplumdan, yetişkinlerden veya yaşıtlarından öğrendiği gibi okuldan da öğrenmektedir. Çünkü ahlak insana doğru ve yanlışı, iyi ve kötüyü gösterirken eğitim de buna yol ve yöntem göstermektedir. Ahlak, hayatla doğrudan ilgili olmakta ve insana sunduğu yaşama amacı ile eğitimin hem amacı hem de konusu olmaktadır. Bu nedenle çocuğun küçükken almış olduğu eğitim büyüdükçe onun seçeceği davranışlara etki etmekte, çocuk da bu alışkanlıklara göre karakter sahibi olmaktadır.[77]

İnsan, ahlaki olgunluğa ancak zihinsel gelişimde soyut kavramları algılamaya başlaması ile ulaşmaktadır. Bunun nedeni ahlaki kavramların soyut kavramlar içermesidir. Buna göre ahlaki olgunluğa yönelme ancak 12 yaşından itibaren başlamakta ve 14-15 yaşlarında gelişim göstermektedir. Ergenin zihinsel ve duygusal gelişimindeki hızla birlikte gelişen vicdan duygusu, ergenin olaylara adalet perspektifinden bakmasına sebep olmaktadır. Gelişen bu adalet ve vicdan duygusu ile ergen daha bağımsız kararlar verebilmekte ve haksızlıklara karşı hemen tepki göstermektedir. Bu gelişmelerle ergenin hayatında önemli bir yer edinen iyilik, doğruluk, yücelik, dürüstlük onun dine yönelişinde katkı sağlamaktadır. Ahlaki gelişim, dinî gelişimin mutlak nedeni ya da mutlak sonucu olmamakla birlikte birbirlerini desteklediklerı ve olgunlaştırdıkları bir gerçektir.[78]

Ahlak gelişimi ile kapsamlı çalışma yapanlardan birisi Piaget'dir. Ona göre ahlak gelişimi bilişsel gelişime paralellik göstermekte, tedrici ve hiyerarşik bir sıra izlemektedir. O, ahlakı, "dışsal kurallara bağlılık dönemi" ve "ahlaki özerklik dönemi" olarak ikiye ayırmıştır. Birinci dönem 10 yaşına kadar olan dönemdir ve çocuk ahlaki yargılarda başkalarına bağımlıdır. 11 yaşından sonra özerklik dönemine geçen çocuk,

[76] Ziya Selçuk, **Eğitim Psikolojisi**, Ankara: Nobel Yayıncılık, 1997, s. 86.
[77] Mehmet Zeki Aydın, **Ailede Ahlak Eğitimi,** 7. Baskı, İstanbul: Timaş Yay., Ekim 2015, s. 22.
[78] Baksen Özdemir, "13–20 Yaşları Arasında Dinî Gelişim Ve Eğitimi (James W.Fowler'ın İnanç Gelişimi Teorisi Bağlamında Bir Araştırma)", (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Marmara Üniversitesi SBE, 2008), s. 24; Abdülkerim Bahadır, **Ergenlik Döneminde Din Ve Ahlak Gelişimi** Http://Www.Geocities.Com/Doru_Tay/İndex/Din.Htm (20 Mayıs 2020).

kuralların değişmez olduğuna artık inanmaz. Değerlendirmeler görelilik kazanır ve yargılamalar daha esnektir.

Diğer ahlak gelişimi kuramcısı Kohlberg'in ahlak gelişim kuramı ise Piaget'in kuramının yeniden incelenmesi ve anlamlandırılması sonucu oluşmuştur. Kohlberg ahlak gelişim kuramında ahlaki gelişimi; "gelenek öncesi düzey "," geleneksel düzey" ve "gelenek sonrası düzey" şeklinde birbirini izleyen belli bir sıra şeklinde ele almaktadır. Özellikle son dönemde "İnsan hayatının değerinin evrensel olduğu ve duruma göre adil olmayan bir yasanın yasa olmayacağı" görüşünü vurgulamaktadır. Kohlberg, bu gelişim aşamalarını her çocuğun mutlaka yaşaması gerektiğini fakat insanın bir üst aşamaya geçmesi için kendisinden bir üst evredeki birinin görüşlerinden etkilenmesi ve onun gibi olmaya çalışmasının lüzumunu savunmaktadır.[79]

6. Kimlik Gelişimi

Kişilik "*Doğuştan getirilen-sonradan kazanılan özellikler ve kültürel faktörlerin etkileşimiyle küçük yaşlardan itibaren şekillenen, değişmeye oldukça dirençli, o kişiye has kavrayış, düşünüş, karar veriş ve davranış özelliklerinin toplamı*" dır.[80] Kişilik, bireyi başkalarından farklı kılan kendine özgü özellikleridir. Her insanın parmak izi farklı olduğu gibi kişiliği de kendine özgüdür. İnsan bu özelliklerin bir kısmını kalıtımla kazanırken, bir kısmını da çevreden öğrenerek kazanmaktadır. Kişiliğin oluşumu kısa bir süre de değil, bireyin hayatı boyunca devam etmektedir. Aynı zamanda kişilik insanların tüm özelliklerini içeren geniş kapsamlı bir kavramdır. İnsanın fiziksel yapısı, ilgileri, tutumları, alışkanlıkları, duyguları vs. özelliklerinin tamamı kişilik kapsamındadır. Bazen kişilik ile aynı anlamlarda kullanılan karakter, mizaç, benlik, kimlik gibi kavramlar birbirinden farklı anlamlar içermektedir. Karakter, kişiliğin ahlaki yönünü; huy ve mizaç, duygusal yönünü; benlik ise bireyin kendisini, anlayışını ve değerlendirmesini içermektedir. Mizaç kişinin doğuştan getirdiği kalıtım ile belirlenen özelliklerini, karakter ise kişinin sonradan kazandığı ahlaki özelliklerini içermektedir. Zaman zaman kişilik

[79] Aydın, **Çocuk ve Ergen Psikolojisi**, s. 135-146; Özden, **Öğrenme ve Öğretme**, s. 32-35; Selçuk, **Eğitim Psikolojisi**, s. 85-92.
[80] İbrahim Gürses, **Dindarlık ve Kişilik**, Bursa: Emin Yay., 2010, s. 22.

veya benlik kavramı yerine kullanılan kimlik de "*birinin belirli bir kimse olmasını sağlayan şartların bütünü*" olarak tarif edilir.[81]

Kişiliğin oluşumu sürecinde hiç kuşkusuz bireysel ve toplumsal değerlerin çok önemli bir rolü vardır. Bireyin bu değerleri kazanması, içselleştirmesi ve bu değerler ile kendini biçimlendirmesi onun kişilik kazanma sürecindeki adımlarıdır. Kişinin kendi psikolojik yapısı, kalıtımsal, biyolojik, nörolojik özellikleri ile birlikte aile, çevre, sosyal ortam, kültür ve toplumsal norm ve değerler bir bütün olarak kişiliği oluşturmaktadır. Bunlar birbirinden kopuk değerlendirilmemesi gerekmektedir.[82]

Ergenlik döneminde genç, birçok değişime uyum sağlamak zorunda kalmaktadır. Kendi varlığının farkına varması ile oluşan bağımsızlık arzusu, topluma katılma çabaları onu yeni bir kimlik arayışına yönlendirmektedir. Bu kimlik arayışları, kendine sormuş olduğu "Ben kimim? Kim olmalıyım? Nasıl bir hayat yaşamalıyım? Kime inanmalıyım ve güvenmeliyim? Ne yapmak istiyorum?" vb. sorulara bulduğu cevaplar ergene yeni kimliğini kazandırmaktadır.[83]

Erikson'un psiko-sosyal gelişim kuramına göre ise ergenler, "*kimlik kazanmaya karşı rol karmaşası"* yaşamaktadır. Bunun nedeni gencin, psikolojik açıdan henüz daha yetişkinlik sorumluluğu alabilecek düzeyde olmaması fakat toplumun gençlere yüklemiş olduğu sorumluluklardır. Dolasıyla ergen yetişkinlik ve çocukluk arasında sıkışıp kalmaktadır. Erikson, gençlik çağının bocalamasını bir hastalık değil olabilecek bir bunalım olarak görmektedir. Bu dönemde "Ben kimim?" sorusu önem kazanmakta ve ergenler bu soruyu cevaplarken anne-babalarından çok, akran gruplarından etkilenmektedir. Kimlik kazanımı daha çok ergenin çaba ve gayretiyle oluşmaktadır. Alabileceği bu kararlarda ergenin kendisine uygun özdeşim (model) kurabileceği kişilerin olması ergenin bu dönemi sağlıklı atlatmasını sağlamaktadır. Erikson'a göre ergen bu dönemde kimlik kazanma sorununu çözdüğü takdirde kendine güvenen, kendinden emin bir kişi olarak hayatını sürdüren bir birey olmasına destek olmaktadır. Aksi takdirde yaşamış olduğu rol karmaşası hayatının her döneminde önüne çıkmakta ve ne yapmak

[81] Kulaksızoğlu, **Ergenlik Psikolojisi**, s. 106; Aydın, **Ailede Ahlak Eğitimi**, s. 17-18.
[82] Şahin, **Aykırı Ergenlerin Psikolojisi**, s. 224.
[83] Naci Kula, "Gençlik Dönemi Kimlik ve Din", Hayati Hökelekli (Ed), **Gençlik Din ve Değerler Psikolojisi** içinde (33-81), Ankara: Ankara Okulu Yay., 2005, s. 46-47; Yavuzer, **Çocuk Psikolojisi,** s. 286-287.

istediğine karar veremeyen, çocukluktan kurtulamayan bir kişilik yapısı ortaya çıkabilmektedir. Erikson'un kimlik sürecinden yola çıkan James Marcia'da kimliği "başarılı, moratoryum, ipotekli, dağınık" olmak üzere dört statü şeklinde ele almıştır.[84]

Gencin, bir tutumu özdeşim yoluyla benimsemesinde sevginin de önemli bir rolü bulunmaktadır. Gençler sevdikleri kişilerin zevklerini, davranış ve giyinme şekillerini benimsemekte ve sevdikleri kişiler gibi olmaya çalışmaktadırlar.[85]

Genç kendi kişiliğini bulması için başkalarına ne kadar bağımlı olursa olsun kendisini başkalarından ayırmaya başladığı ve "Ben varım." dediği zaman gerçek kimliğine kavuşmaktadır. Yani özdeşim süreci bittiği yerde gençte kalan izler onun kimliğini oluşturmaktadır. Gençte yerleşen yeni kimlik onu diğer insanlardan ayırmakta ve aynı zamanda çevresiyle daha anlamlı bağlar kurmasına yardımcı olmaktadır.[86]

Kimlik duygusu, açık denizde giden bir gemiye yol gösteren bir pusula gibi gence yol göstermektedir. Ergende, kimlik duygusunun oluşması ile genç kendini daha özerk, daha değerli görmeye ve çevresi tarafından da onaylandığını ve benimsendiğini düşünmeye başlamaktadır. Artık kendisini yavaş yavaş toplumun bir üyesi olarak hissetmektedir.[87]

Kula'nın 800 öğrenci üzerinde yaptığı araştırmada gencin kimliğinin oluşmasında önemli bir etkisi olan özdeşleşme sürecinde, özdeşim örneklerinin neler olduğuna ilişkin sorularda dindarlık seviyesi düşük ve orta olan gençlerin en çok benzemek istediği kimse yine kendileri iken (düşük seviyede %50,5 orta seviyede %42,5) dindarlık seviyesi yüksek olanlarda ise dinî bir lider (%42,3) olduğu saptanmıştır. Kula'ya göre, dindarlık seviyesi düşük ve orta olan ergenlerde en çok benzemek istedikleri kişinin başında kendilerini göstermeleri hâlâ kimlik arayışı içinde olduklarını ve kendi kişiliklerini kendilerine benzeyerek oluşturma konusunda ipucu vermektedir. Dindarlık seviyesi yüksek olanlarda ilk sırayı dinî liderin alması, genç için din ve dinî temsil eden kişilerin

[84] Ömeroğlu ve Ulutaş, **Çocuk ve Ergen Gelişimi**, s. 141-145; Kulaksızoğlu, **Ergenlik Psikolojisi**, s. 108; Kula, **Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi**, s. 47.
[85] Ahmet Koç ve Umut Kaya, "İletişim Süreci Açısından Hz. Peygamber ve Gençler", **Uluslararası Mevlidi Nebi Sempozyumu "Peygamberimiz ve Gençlik"**, İstanbul: 23-25 Kasım 2018, s. 354.
[86] Yavuzer, **Çocuk Psikolojisi,** s. 287.; Yörükoğlu, **Gençlik Çağı**, s. 98.
[87] Yörükoğlu, **Gençlik Çağı**, s. 111.

daha sağlıklı yardımcı olabileceklerini düşünmesinin neticesidir. Yani din, genç açısından kimliğini oluşturacak önemli referans kaynağı olabilmektedir. Ayrıca Kula, 16-18 yaş grubunda yine en çok benzemek istediklerinin kendileri olması bu dönemi kimlik arayışının yoğun bir dönem olduğuna işaret ettiğini ifade etmektedir.[88]

7. Dinî Gelişim

Dinî gelişim, "*çocuğun kutsal diye nitelendirdiği şeyle ilişkilerinden kaynaklanan tecrübelerinin bir yorumu*"[89] veya "*kişinin çocukluktan itibaren dinî hayatının, basitten mükemmele doğru geçirmiş olduğu değişim süreci veya süreçleridir*."[90]

İnsanlık tarihi incelendiği zaman hiçbir çağda dinsiz bir toplumun yaşamadığı fark edilmiştir. İnsan yaratılış özelliğiyle şuurlu veya şuursuz bir şekilde bir varlığa inanma ve bağlanma ihtiyacı hissetmiştir. Yani inanç sahibi olmak insana fıtrî olarak var olan bir olgudur. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de *"O hâlde sen hanîf olarak bütün varlığınla dine, Allah insanları hangi fıtrat üzere yaratmışsa ona yönel! Allah'ın yaratmasında değişme olmaz. İşte doğru din budur; fakat insanların çoğu bilmezler*."[91] buyurulmaktadır. İslam'da dine yönelme istidadı olarak kabul edilen fıtrat[92] çok özel bir kabiliyet olarak insana verilmiştir.[93] Peygamberimiz de "*Her çocuğu, annesi fıtrat üzere dünyaya getirir. Sonra ebeveyni onu Hristiyan, Yahudi, Mecusî (ateşperest) ya da müşrik yapar. Eğer anne babası Müslüman ise çocuk da Müslüman olur.*"[94] buyurarak fıtrat gerçeğine ve onun üzerindeki sosyal ortamın etkisinin önemini vurgu yapmıştır.

İnsan, hayata bilinçli bir şekilde yaşamaya başladığı andan itibaren hakikat arayışı içerisine girmektedir. Hakikat arayışı içerisine giren insan hayattaki konumunu ve varlığını anlamlandırma ihtiyacı hissetmektedir. Genç, bu dönemdeki hayata bakışı ve hayatı anlamlandırma sürecinde, "Hayat nedir? Hayatın anlamı ve amacı nedir? Dünya niçin vardır? Ben kimim, niçin varım, nereden gelip nereye gitmekteyim? İnsan ile dünya

---

[88] Kula, **Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi**, s. 48.
[89] Ali Kuşat, "Bilişsel Gelişim Açısından Din Fıtrat İlişkisi", **Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt. 2, Sayı. 15, (2012). s.42.
[90] Habil Şentürk, "Çocukta Dinî Gelişim Psikolojisi", **Diyanet İlmi Dergisi**, Cilt. 31, Sayı. 4, 1995, s. 63.
[91] Rûm Suresi, 30/30.
[92] İnsanın doğuştan sahip olduğu bütün özelliklerini ifade eden bu terim hakkında geniş bilgi için bkz. Hayati Hökelekli, "Fıtrat", **TDV İslam Ansiklopedisi,** Cilt. 13, İstanbul: TDV Yay., 2000, s. 47-48.
[93] Yurdagül Mehmedoğlu, **Erişkin Bireyin Kendilik Bilinci,** İstanbul: Dem Yay., 2005, s. 23.
[94] Buhârî, Tefsîr, (Rûm) 2; Müslim, Kader, 22.

arasındaki ilişkinin anlamı nedir?" şeklindeki pek çok soruyu, zihinsel gelişimiyle birlikte daha detaylı düşünmekte ve cevaplandırmaya çalışmaktadır. İnsan, geçmişte ve günümüzde bu soruların cevabını bilim, ideolojiler, din ve inanç sistemleri gibi pek çok farklı mecralarda bulmaya çalışmıştır. Ancak bunların arasında yalnızca dinin, metafizik alanda en güzel ve en tutarlı söylemlere ve cevaplara sahip olduğunu söylemek mümkündür. Dinin dışında da insan, hayatın anlamı ve önemi ile ilgili kaynaklara ulaşabiliyorsa da bunlardan hiçbiri tatmin edici, tutarlı, güçlü ve bağlayıcı referanslara sahip değildir. Yani buradan anlaşıldığı gibi hayatın anlamının sorgulandığı her yerde, dine karşı bir ilgi gerçekleşmektedir.[95]

Din, insana bir hayat felsefesi sunmaktadır. Bir başka deyişle din, insanın hayat boyu gelişim sürecinde önemli bir rol oynayan ve hayatındaki davranışlarında etkiyen, yön veren bir faktör konumundadır. Din insanın tabiatta karmaşık ve sır olan bazı şeyleri anlamlandırmasında yol gösterebilmekte ve uyum sağlamasında yardımcı olmaktadır. "Din duygusu" fıtrata bağlı olarak doğuştan var olduğu düşünülen, dinî bir potansiyele sahip içsel bir heyecan olarak yaşanan bir duygu olarak çocuktaki dinî gelişimin en temel unsurudur.[96] Din duygusu, sürekli olarak aşkın olana yönelik ve O'na kavuşma çabası içinde olunan bir duygudur. Bağlanma duygusu ile iç içe olan bu duygu, içkin olanın aşkın bir yüce kuvvete yönelmesi, güvenmesi, sığınması, teslim olmasıyla sonuçlanmaktadır. Dinî duygu insana, yaşamakta olduğu dünyada bulamadığı güven ve teselliyi kazandırmakta, kendisinin dışında güvenebileceği, sığınabileceği yüce bir kuvvete güvenip dayanma imkânı vermektedir.[97]

Çocukluk döneminin ilk yıllarında sorgulama, eleştirme, itiraz etme gibi bilişsel özellikler henüz yeterli düzeyde gelişmediği için çocuklar aile ve çevre tarafından sunulan dinî inanç ve değerleri doğru kabul edip, düşünmeden benimsemektedir.[98]

Gençlik döneminde eleştirel düşüncenin artması, o güne kadar öğrenmiş olduğu bilgilerin tekrar zihinsel süzgeçten geçirilip sorgulanmaya başlanması ve çocuklukta

---

[95] Abdülkerim Bahadır, "Hayatın Anlam Kazanmasında Psiko-Sosyal Faktörler ve Din", **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı. 6, (2000), s. 220.
[96] Ay, **Çocuklarımıza Allah'ı Nasıl Anlatalım?,** s. 18,73; Hökelekli, **Din psikolojisi**, s. 252.
[97] Belma Özbaydar, **Din ve Tanrı İnancının Gelişmesi Üzerine Bir Araştırma**, İstanbul: Baha Matbası, 1970, s. 6.
[98] Hökelekli, **Din Psikolojisi**, s. 252.

olduğu gibi direk kabullenmemesi, bu çağı dinî gelişim araştırmalarında "bilinçli öğrenme çağı" olarak tanımlanmasına sebep olmuştur.[99] Her türlü otoriteye karşı gelme ve bağımsız olabilme çabası, toplumun kendine biçtiği yeri ve rolü öğrenme, kendini bulma ve kendine yön verecek değerleri araştırma, hayatının anlamını araştırma gibi özellikler bu döneme has özelliklerdir. Ergenin kendi iç dinamizminde yaşamakta olduğu iniş çıkışlar ve toplumun değişen değer yargıları, dinî bakımdan gencin bocalama ve çelişkili durumlar yaşamasına neden olabilmektedir. Fakat gençlerin çoğu için din, "güvenlik", "kimlik", "bağlanma" ve ihtiyaçlarına cevap vermesi bakımından etkisi yüksek ve güçlü bir değer olarak anlam kazanmaktadır.[100]

Dine daha geniş perspektiften bakmaya başlamaları nedeniyle "yeniden doğuş"[101] dönemi olarak kabul edilen ergenlik dönemi; dinî uyanış, bilinçlenme ve bağlılık evresi olmanın yanında dinî inkâr, şüphe ve kararsızlık dönemi olarak da bilinmektedir.[102] Gencin yaşadığı bu kararsızlıklar içgüdüsel olarak genci Allah'a yönlendirebilir. Çünkü gençler dinî inanç ve değerler, ölüm, cennet, cehennem, kader ile ilgili derinlemesine düşünmeye başlamakta ve bu konularda tatmin edici cevaplar bulmayı çalışmaktadır. Gençlerde, duygusal olarak başlayan dini arzu ve arayış, bilişsel gelişimde yaşanan değişimle beraber şuurlu bir dinî arayışa temel olabilmektedir.[103]

Bu dönemde ergen, çocuklukta sorgulamadan kabul ettiği ve doğruladığı bilgi ve inançları içselleştirme sürecine girmektedir. Din konusunda yaptığı tercihler onun şahsiyet oluşumundan ayrı değerlendirilmemelidir. Din bazı konularda çatışmaların sebebi olduğu gibi ergenin varoluşsal sorularına cevap vererek sorunlarla başa çıkmasına destek olabilmekte, kimlik oluşmasına katkıda bulunabilmektedir.[104]

Çayır, ergenlik döneminin gelişim aşamaları içerisinde ara dönem olmasına rağmen, kimlik ve kişiliğin bu dönemde şekillendiği ve ilerde ufak değişiklikler olsa da bu şekillenen yapıyla devam ettiğini belirtmektedir. Kişilerin kimlik yapılarının

---

[99] Selçuk, **Gençlik Dönemi ve Eğitimi**, s. 335-363.
[100] Hökelekli, **Din Psikolojisi**, s. 266-267.; Yılmaz Ceylan, Lise Öğrencilerinin Din Algısı, (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Sakarya Üniversitesi SBE, 2010), s. 15.
[101] G. Stanley Hall'a göre ergenlik bireysellik duygusunun geliştiği bir yeniden doğuş dönemi olarak algılanabilir. (Kulaksızoğlu, **Ergenlik Psikolojisi**, s. 20.)
[102] Hökelekli, **Din Psikolojisi**, s. 265.
[103] Faruk Karaca, **Dinî Gelişim Psikolojisi**, Trabzon: Eser Ofset Matbaası, 2016, s. 139.
[104] Ali Köse ve Ali Ayten**, Din Psikolojisi**, 2. Baskı, İstanbul: Timaş Yay., 2012, s. 117-118

belirlenmesinde dinî inanç ve değerlerin etkisi göz önüne alındığı zaman, ergenlerin bu konuda yaşamış oldukları şüphe ve çatışmaları doğru yönlendirmek gerekmektedir. Çünkü sorgulama ve şüphe süreci, dinî şuurun uyanmasıyla birlikte, taklit düzeyindeki dinî inanç güçlenip kuvvetlenebilir veya dinî ilgisizlik ve dinî reddetme, inançsızlık ile sonuçlanabilmektedir. İnsanların yetişkinlikte dine olan pozitif ya da negatif bakış açısının temeli de bu dönemde atılmaktadır.[105]

Dinî gelişimi ergenin içerisinde yaşamış olduğu sosyal çevreyi de etkilemektedir. Eğitimciler ve psikologların öğrenmenin yöntemlerinden biri olarak gördükleri, dolaylı öğrenme; yani taklit, özdeşleşme ve model alma yoluyla öğrenme, sosyal öğrenmede insanların gelişimi içerisinde etkili olan yollardandır. Ergen bireyin dinî ve ahlaki yönden sosyalleşmesinde, anne-baba, öğretmenler ve yetişkinleri örnek alma, dinî ve ahlaki kuralların şekillenmesinde doğrudan öğretimden daha etkili olabilmektedir.[106]

Cole ve Hall, dinin, ergen ihtiyaçlarını özellikle şu üç noktada kolaylaştırdığını belirtmektedirler:

1- *Suçluluk duygusunun baskısını azaltması ve ahlaki değer yargısı oluşturması*: Dua, tövbe vb. ile hissedilen bağışlanma duygusu ile gerilimlerin azalarak uyumun gelişmesi.

2- *Güvenlik ihtiyacına cevap vermesi*: Dinî inanç ve eylemler, Tanrı'ya güvenmede ve bağlanmada, kişinin aşamayacağı problemler karşısında özellikle ölüm duygusunu anlamlandırmada etkili olur.

3- *Hayat felsefesine bir anlam yüklemesi*: Din, bireye olumlu bir yaşam gücü vermekle birlikte hayatın anlam ve önemini, yanlış ve doğru olan değerleri gösterir.[107]

Kişinin gelişim dönemlerindeki süreçler özellikle bilişsel gelişim süreci daha sonra duygularda, kişilik yapısında, ahlaki özelliklerde ve kültürel etkileşimde oluşan değişim ve gelişimler, dinî deneyim noktasında etkili olmaktadır. Bu etkiler bütün gelişim

[105] Celal Çayır, "Ergenlerin Dinî İnanç, Şüphe ve Dinî Tutumları Üzerine Bir Araştırma", **Bilimname,** Cilt. 27, Sayı. 2, (2014), s. 83.
[106] Kılavuz, **Ana Hatlarıyla İslam Akaidi ve Kelama Giriş,** s. 209-213.
[107] Orhan Gürsu, "Ergenlik Döneminde Psikolojik Sağlık ve Dindarlık İlişkisi", (**Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Selçuk Üniversitesi SBE, 2011), s. 49.

dönemlerinde dinin çok boyutlu ve karmaşık bir yapısı olması nedeniyle farklı bir şekilde ortaya çıkmaktadır:

a- Dinî şuurun uyanması (12-14 yaş)

b-Dinî bunalım ve şüpheler (14-18 yaş)

c-Dinî tutumların belirginleşmesi (18-21 yaş).[108]

a. Dinî Şuurun Uyanması (12-14 Yaş)

İnsan, çocukluk çağında zekâ ve muhakeme gücü tam gelişmediği için yapmış olduğu davranışların sonucunu, fayda veya zararını fark edememektedir. Davranışlarını büyüklerinden gördüğü gibi ya da onların istediği şekilde yapmaktadır. Fakat insan, yaş ilerledikçe neyi, niçin yaptığının farkına varmaya başlamaktadır. İnsanda gelişmeye başlayan bu şuur hâli dinî alanda da kendini göstermektedir. Dinî şuurun uyanmaya başladığı ergenliğin ilk yıllarında, zihinsel gelişimle beraber olayları daha gerçekçi görme ve yorumlama kabiliyeti oluşur. Dinî şuur, "*Kişinin hangi dine inandığını, niçin inandığını veya inanmadığını bilmesi ve yaptığı dinî tavır ve davranışlardan haberdar olmasıdır*." Oluşan şuur ve irade ergenin dinî konulara ilgisinin artırmasına ve daha ciddiye almasına neden olur.[109]

Ergenlik dönemi bilişsel gelişime paralel olarak somut düşünceden soyut düşünceye geçişin yaşanmaya başlandığı bir dönemdir. Zihin ve düşünce hayatında gelişen bu derinlik ile beraber dinî ve metafizik alana ilgi de yoğunlaşmaktadır. Aynı zamanda yaşanan duygusal gelişim ve karışıklıklar, çocukluk döneminde dışa vurulmayan dinî duyguların şuurlu bir şekilde açığa çıkmasına neden olmaktadır. Oluşan bu dinî şuurdan dolayı bu döneme "dinî uyanış ve gelişim" yaşları denilmektedir. Asıl bunalımlı döneme girmeden önceki bu dönemde bir iki yıl dine yönelme gerçekleşebilir. Genç, kararsızlık ve şaşkınlık içerisinde Allah'a yönelmekte ve ibadetlere, cemaate

[108] Hökelekli, **Din Psikolojisi**, s. 267-280; Abdülkerim Bahadır, "Ergenlik Döneminde Dinî Şüphe ve Tereddütler", (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi,** Uludağ Üniversitesi SBE, 1994), s. 30-34; Kula, **Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi**, s.37-40.

[109] Hüseyin Peker, **Din Psikolojisi**,1. Baskı, İstanbul: Çamlıca Yay., 2003, s. 136-138; Yaşar Fersahoğlu, "Ergenlerde Dinî Tutum ve Davranış", **Evin Okula Yakınlaşması ve Değişen Anne-Baba Rolleri I. Kitap** (içinde), MEB Basımevi, Ankara 2003, s. 313.

katılmaya, sevap-günah, helal-haram, emir-yasak gibi meselelere duyarlılığı artmaktadır. Ergen için dinî inanç ve değerler bir anda anlam kazanmakta ve cennet, cehennem, kader gibi konuları düşünmeye başlamaktadır.[110]

Ergenlik döneminde başlayan uyanmanın nedenleri, yaratılış, evren, dünyanın ve insanın kökeni gibi konular üzerinde düşünmenin başlamasıdır. Bu sorgulama gelişimsel dönemin genel olarak getirdiği özellik veya ergenin artık bilinçli olarak başladığı merak duygusudur.[111]

b. Dinî Bunalım ve Şüpheler (14-18 Yaş)

Dinî bunalım ve şüpheler dönemi olarak adlandırılan bu dönemde, saadet devri bitmekte ve bunalımlı bir dönem başlamaktadır. Ergenlerde meydana gelen fiziki ve ruhi gelişmeler ile zihnî gelişimin de ulaşmış olduğu nokta ergenin içinde olduğu bunalıma zemin hazırlamaktadır. Yaşamış olduğu bu durum onun dinî alanda da çatışmalara, kararsızlıklara girmesine neden olmaktadır. Özellikle anne ve babasına itaati emreden dinî emirler ve ergende her türlü otoriteye karşı isyan duygusu ile oluşmaya başlayan "bağımsızlık arzusu" arasında kalmak, ergeni etkileyen en önemli durumlardan bir tanesidir. Aynı zamanda gencin eleştirel düşünmeye başlaması, o zamana kadar öğrenmiş olduğu tüm dinî bilgileri sıkı bir şekilde gözden geçirmesine neden olmaktadır. Hökelekli, ergenlerde meydana gelen şüphe ve çatışmaların oluşmasında etkili olabilecek faktörleri şu şekilde sıralamıştır:

- Oluşan bağımsızlık duygusuyla her türlü otoriteyi reddetme ve yetişkinlere olan güvenin azalması.
- Cinsi istek ve arzularda meydana gelen artış ile dinî-ahlaki kurallar arasında sıkışma.
- Hayatın anlamsız ve mantıksız olduğu duygusunun artması.
- Din eğitiminin yetersizliği nedeniyle uygun olmayan bir sosyalleşme.
- Bilimsel teoriler ile dinî inanç ve teorileri bağdaştıramama.
- Dindarların ve din görevlilerinin bazı tutumları.

[110] Hökelekli, **Din Psikolojisi**, s.267-269
[111] Hökelekli, **Çocuk, Genç Aile Psikolojisi ve Din**, s. 65.

- Dinî konularda doğru ve yerli bir şekilde bilgi alamama.[112]

Din ergenlik döneminde gencin beklenti ve arayışlarına cevap vermektedir. Gencin zihninde cevap bulamadığı metafizik konularda din, gence yol göstererek gereksiz detaylardan ve kısırdöngüden korumaktadır. Ergeni dine götüren, araştırmasını sağlayan pek çok neden bulunmaktadır. Bu nedenlerden bazıları, anlam arayışı, aidiyet ihtiyacı ve duygusu, kimlik arayışı, dinî tecrübe yaşama isteği, sığınma ve güvenlik ihtiyacı, kendini değerli görme arzusu, mutluluk arayışı, gerçeği öğrenme, bilgi sahibi olma arzusu ve inanma isteği ve kendisine tecrübe edemediği bir alanda rehberlik edebilecek bilgelikte kimseler bulma arzusu olarak sayılabilir.[113]

Bilgin, din öğretimi yapılabilecek en önemli çağın 14 yaşından sonrası için olduğunu ifade etmiştir. Çünkü beden ve ruh bakımından olgunlaşan birey artık dünyaya farklı bir pencereden bakmaya başlamaktadır. Özellikle ergenin dine karşı ilgisini şüphe olarak göstermesi, onun dini ciddiye aldığını göstermektedir. Her türlü düşüncenin temeline yönelmek, bir dünya ve hayat görüşüne sahip olmaya çalışmak, fikirleri anlamaya çalışmak gencin en önemli amaçlarındandır. Genç, doğru bir inanç sahibi olmayı bu yolla başarabilmektedir. Psikologlar, kişinin kendi varoluşunu ve varlığını düşünmeye başladığı ilk dönem olan 3-4 yaşlarını "birinci kriz dönemi"; yeniden varoluş ve varlık üzerine düşünmeye başladığı gençliği de "ikinci kriz dönemi" şeklinde adlandırmıştır.[114]

Yavuz, ergenlik döneminde ortaya çıkan dinî değişme ve gelişmeleri üç grupta toplamaktadır. Birinci grupta olan ergenler için din hayatın merkezidir. Çocukluk döneminden getirdikleri dini yapı onlar için önemlidir. Genç dinî inancını ne kadar kuvvetli hissediyorsa, kendisini Allah'a o kadar yakın hissetmektedir. Bu gruptaki ergenler dine sımsıkı sarılmakta ve ondan güç almakta; rahatlıkla bu dinin hâkimiyetine girmektedir. İkinci grupta yer alan ergenler için din, ikinci plandadır. Bu ergenler çocukluk döneminde din ile ilgili sorularına tatmin edici cevaplar bulamadıklarını düşündükleri için, dine karşı olumsuz bakmakta veya tarafsız durmaktadırlar. Özellikle

[112] Hökelekli, **Din Psikolojisi**, s. 270-273.
[113] Abdülkerim Bahadır, "Ergen Kişiliği Bağlamında Din-Kişilik İlişkisi", **Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt. 24, Sayı. 14, (2002), s. 111-123.
[114] Beyza Bilgin, **Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi**, Ankara: Gün Yay., 2001, s. 110-111.

dünyada yaşanan haksızlıklara, kötülüklere dinin neden izin verdiği sorusu kafalarını kurcalamaktadır. Bu gruptaki ergenler dinî inançlarını güçlendirmek için de herhangi bir çaba içerisine girmemekte hatta dine karşı mesafeli durmaktadırlar. Üçüncü gruptaki ergenler ise dinî duygular içerisinde zaman zaman gel git yaşayanlardır. Bazen dine ilgili bazen ilgisiz bazen de gevşemeler göstermektedirler. Yaşanan dinî dalgalanmalar gencin dinden soğumasına neden olabildiği gibi bazen yaşanan kötü bir olay, örneğin; büyük bir felaketle karşılaşma, ağır bir hastalık yaşaması veya bir ihtiyacının karşılanması neticesinde dinî duygularının tekrar canlanmasına, taze bir inancın uyanmasına sebep olabilmektedir.[115]

Gençlik döneminde, özellikle adalet duygusu ön plana çıkmaktadır. Gençler bu dönemde gelişen vicdan duygusu ile başkalarının davranışlarını da iyi-kötü açısından değerlendirmektedir. Anne ve babasının ve çevresindeki insanların davranışlarına eleştirel bir bakış açısı ile bakmaktadır. Özellikle dindar insanların yaptıkları hatalar, gencin ruhunda dine karşı ön yargı ve şüphelere neden olabilmektedir.[116] Oluşan bu adalet duygusu gence verilmesi gereken Allah inancında en önemli denge faktörüdür. Allah'ın cezalandırmasının varoluşu adalet duygusu ve vurgusu ile gence aktarılabilir.

Bahadır, ergenlerin yaşamış oldukları bu şüphe durumunun tipik bir ergenlik belirtisi olduğunu ve şüphenin, dinin tamamına değil bazı konularına yönelik olduğunu tespit etmiştir. Araştırmasında tespit ettiği konulardan bazıları; sevap ve günah, ahiret, kıyamet, Allah'ın varlığı, birliği ve sıfatları, dinî pratiklerin sembolik anlamları, kaza-kader, bilimin dine ters verileri vb. konularıdır. Araştırması göstermiştir ki bu şüpheler ergenlerin büyük bir kısmının dinî konularda daha çok araştırma yapmasına ve bilinçlenmesine neden olmaktadır. Bu araştırmalar gençleri daha çok olumlu yönde etkilerken, şüphelerden olumsuz etkilenenlerin oranı daha azdır. Bu şüphelerden kurtulmak için ergenler kendilerine çeşitli çözüm yolları bulmaktadır. En fazla tercih edilen çözüm yolları sırayla: "Allah'a sığınma ve O'ndan yardım isteme, bilgisine güvendiği kişiler ile konuşma, ilgili teknik araçlardan faydalanmadır."[117]

[115] Yavuz**, Günümüzde İnancın Psikolojisi**, s. 151-155.
[116] Peker, **Din Psikolojisi**, s. 173-174.
[117] Bahadır, **Ergenlik Döneminde Dinî Şüphe ve Tereddütler**, s.161.

Bireyde, "Tanrı-insan ilişkisinin kurulamamış olması, dinin kendi özünden uzaklaştırılarak insanî güdünün dini yönetmeye çalışması, dinsel bir inanca sahip olamama, tutarsız, menfaatperest, dış güdümlü bir inanca sahip olma, saplantılı ve dogmatik bir dindarlık, dinî naslara gönülden bağlanamama ve şüphe duyma, dinin emir ve tavsiyelerine uzak durma" gibi sebepler gencin dine yabancılaşmasına ve Tanrı ile arasına mesafe koymasına neden olmaktadır.[118] Bahadır, dinî şüphe ve çatışma yaşayan ve dinî yabancılaşma içine düşebilecen gençler için yapılabilecek bazı tavsiyelerde bulunmaktadır:

- Gençlerin bu döneminde ilk sorumluluk anne ve babaya düşmektedir. Bu konuda gencin düşünceleri karşısında anne ve babanın tutumu baskı şeklinde değil, her şeyden önce sevgi ve anlayış merkezli olmalı ve gence doğru yolu gösterecek nitelikte olması gerekmektedir.
- Gençlerin kişilik gelişiminde, sosyalleşmesinde okulun büyük bir etkisi bulunmaktadır. Bu nedenle öğretmenlerin gencin gelişim özelliklileri konusunda bilgi sahibi olması ve ergen psikolojini bilerek gençlere yaklaşmalıdır. Özellikle din dersine giren öğretmenler, bu dönemde gencin yaşayabileceği dinî problemlere daha önceden vakıf olmalı ve vereceği cevaplar gençlerin dinî problemlerini çözebilecek ve dinî yaklaşımlarını olumlu yönde etkileyecek şekilde olmalıdır. Dinî derslerin müfredatları modern zamanın problemlerine ışık tutacak nitelikte yenilenmelidir.
- Gençlerin dinî konuda olumlu gelişim ve ilerleme gösterebilmeleri konusunda Diyanet İşleri Başkanlığına da büyük sorumluklar düşmektedir. Din görevlilerinin dinî açıdan olduğu gibi pedagojik yönden de kendilerini yenilemeleri ve geliştirmeleri gerekmektedir.
- Kitle iletişim araçları ile gençlerin gelişimine katkı sağlayacak, öz kültürümüzü destekleyecek programlar yapılmasına dikkat edilmeli ve bu programlar aracılığı ile gençlerin ruhsal problemlerinin çözümünde dinin önemi ve fonksiyonu anlatılmalıdır.

[118] Faruk Karaca, "Gençlik ve Dinsel Yabancılaşma", Hayati Hökelekli (Ed.), **Gençlik Dönemi ve Eğitimi II** içinde (137-150), İstanbul: Ensar Neşriyat, 2003, s. 140.

- Okullarda dinî formasyona sahip danışman-psikolog bulunmalıdır. [119]

c. Dinî Tutumların Belirginleşmesi (18-21 yaş)

Ergenliğin son döneminde genç, dinî konularda şüphe ve kararsızlıktan uzaklaşmaya başlamaktadır. Genç, zihnî ve duygusal olgunluğa ulaşması sonucunda dinî konuda kendi kararlarını vermekte ve tercihini yapmaktadır. Ya çocukluktan itibaren inandığı dine inanmaya ve yaşamaya devam etmekte veya yeni bir din seçimi yapmaktadır. Öğrendikleri bilgilerle dinin öğrettiklerini bağdaştıramayan gençler ise dine karşı ilgisiz, dinsiz veya agnostist olabilmektedir.[120]

Ergenliğin bu döneminde yaşanan şüphe duygusal kaynaklı olmaktan daha ziyade zihinseldir.[121] Bu nedenle, gençlerin sağlıklı ve yeterli bir din eğitimi almaları, dinin gerçek güzelliklerinin kendilerine doğru yöntemlerle verilmesi gençlerde olumlu bir etkilenme ile sağlam bir Allah inancı oluşturmaktadır. Gencin katıldığı toplu ibadetler, insanın ruhuna dokunan Kur'an ve ezan, dinî musiki, dinî mimari gibi unsurlar ergenlerin dinî duygu ve düşüncesinde olumlu etkileri oluşturmakta ve gence zengin bir inanç duygusu kazandırmaktadır.[122]

Sonuç olarak ergenliğin son döneminde dinî inanç ve tutumlar netleşmeye başlamakta, istikrarlı ve sakin bir döneme giriş gerçekleşmektedir. Bu dönemde genç daha dengeli bir kişiliğe sahiptir. Duygu ve heyecanını kontrol etmekte daha başarılıdır. Karşılaştığı sorunların çözümünde daha gerçekçi ve rasyonel davranmaktadır. Çevresiyle artık daha uyumludur.[123]

İnsan hayatının dönemlere ayrılarak işlenmesi bir dönemin kesinlikle sonlandığı diğer dönemin oradan başladığı anlamına gelmemektedir. Gelişimsel özelliklerde bazı farklılıklar olsa da bu dönemler birbirini takip etmekte ve etkilemektedir. Bir önceki dönemde edinilmiş tecrübeler, bilgiler, yaşantılar bir sonraki dönemde yaşanacak tavır ve

---

[119] Abdülkerim Bahadır, "Gençlik ve Dinsel Yabancılaşma, Başlıklı Bildiriyi Müzakere", Hayati Hökelekli (Ed.), **Gençlik Dönemi ve Eğitimi II** içinde (161-167), İstanbul: Ensar Neşriyat, 2003, s. 166-177.

[120] Hökelekli, **Din Psikolojisi**, s. 280-281; Özbaydar, **Din ve Tanrı İnancının Gelişmesi Üzerine Bir Araştırma,** s.14; Ayşe Şule Yüksel, "Dinî Gelişim", Mustafa Doğan Karacoşkun (Ed.), **Din Psikolojisi El Kitabı** içinde (112-126), Ankara: Grafiker Yay., 2012, s. 122.

[121] Antoine Vergote, "Ergenlikte Din", **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Erdoğan Fırat (çev.), Cilt. 24, Sayı. 1, (1981), s. 591.

[122] Fersahoğlu, **Evin Okula Yakınlaşması ve Değişen Anne-Baba Rolleri I. Kitap**, s. 315.

[123] Yüksel, **Din Psikolojisi El Kitabı**, s. 122.

davranışlara tesir etmektedir. Bu yüzden çocuklukta edinilmiş kişilik yapısı, yetişme tarzı edinilmiş dinî tecrübeler de ergenlik döneminde genci etkilemektedir. Çocukluk döneminde yeterli düzeyde din eğitimi ve kültürü almamış, dinî tecrübeler yaşamamış bir kimsenin ergenlik dönemine geldiği zaman dine büyük bir teveccühle yaklaşması, bütün benliği ile dine yönelmesinin beklenmesi zor bir ihtimaldir.[124]

II. İNANÇ, DİNİ İNANÇ, OLUŞUMU VE GELİŞİMİ

A. İNANCIN TANIMI VE İNANÇ-İMAN İLİŞKİSİ

Türkçe 'de inanmak fiilinden türetilmiş olan inanç kelimesi*; Allah'a, bir dine veya insan üstü bir güce inanma, iman; bir düşünceye bağlı bulunma, bir kimseye duyulan inanma duygusu, görüş ve kanaat*[125]; *bir düşünceye gönülden bağlı bulunma, birine duyulan güven, inanma duygusu, inanılan şey, görüş, öğreti*"[126] gibi anlamlara gelmektedir.

İnanç kavramı ile ilgili çok yönlü tanımlar yapılmakla birlikte, epistemolojik ve mantıkî esaslara dayanan ve özünü ifade edebilecek bir şekilde inanç; "*bir şeyi kişisel güvene dayanarak kabul etme veya reddetme"* bir başka deyişle "*doğru veya yanlış olma ihtimâli hakkında zan ya da kanaatten kaynaklanan–az veya çok-bir güven taşıyan sübjektif bir duyguya dayanarak kabul veya reddetme*" olarak tanımlanabilmektedir. Buradaki güven, kabul ve ret güçlü bir iman veya bilgiden kaynaklanan bir bağlanma hissi değildir. Objektiflikten ziyade bir şüphenin yer almadığı sübjektifliği ifade etmektedir.[127]

Din psikolojisi çalışmalarında kabul gören anlamıyla, inanç, bir şeye bağlanmak, düğümlenip kalmak, doğrulamak anlamlarına gelmektedir. "İtikat" kelimesi de inanç kelimesinin karşılığı olarak kullanılmaktadır.

İman sürecinin hazırlık aşamasında ilgi, şüphe ve zan önem arz etmektedir. Bu duygularla temellenen inanç, imanı etkilediği ölçüde güçlendirmektedir. Yani inanç,

---

[124] Bünyamin Solmaz ve Adem Şahin, "Ergenlerde Dindarlık ve Sosyal Benlik", **Marife Dinî Araştırmalar Dergisi**, Cilt. 12, Sayı. 2, (2012), s. 148-149.

[125] İlhan Ayverdi ve Ahmet Topaloğlu, **Misalli Büyük Türke Sözlük,** "İnanç", Cilt. 2, İstanbul: Kubbealtı Yay., 2006, s.140

[126] TDK Türkçe Sözlük, "İnanç", https://sozluk.gov.tr/ (25 Aralık 2020).

[127] Hanifi Özcan, **Epistemolojik Açıdan İman**, 2. Baskı, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat fakültesi Yay., 1997, s.58.

şüphe durumundan kurtulmaya başladıktan sonra ve belli nitelikler kazandıktan sonra imana dönüşmektedir. Fakat iman sürecinde şüphe geçici olsa da önemli bir yere sahiptir. Bunun en önemli nedeni şüphe, bilinçli imana götürmede insana yol göstermekte, sağlam adımlarla yürümesi yönünde motive görevi görmektedir.[128]

Peker, inanç kavramını bir hükmün bir bölümünü veya tamamını, kabul veya ret ya da ondan şüphe duyma olarak tanımlamıştır. Bu doğrultuda Peker, inancın daha iyi anlaşılabilmesi için başlangıç noktası sıfır, bitiş noktası yüz olan bir doğru tasarlamıştır. Bu doğruya göre, kesin inanç yüz noktasına işaret etmektedir. Bu noktadan geriye doğru gidildikçe %75 zan/kanaat, %50'yi şüphe ve sıfır noktası ise inançsızlık olarak kabul edilmiştir.[129]

Fromm, insan hayatında bu derece önemli olan inanca kişinin düşünsel ya da duygusal açıdan, içsel etkin olma durumu olmadan ortaya çıktığı zaman "sahip olma" ilkesi açısından bakmaktadır. Fromm'a göre, inanç, insanı kendi başına düşünmesi ve karar vermesi gibi görevlerden kurtarmaktadır. Emin olmak ve hayatın anlamını doğru şekilde aramak için için bu inanç, bir dayanak ve sığınaktır. "Olmak" ilkesi açısından inanç belli bazı fikirlere inanmak yerine içsel bir yönelmedir. Bir olasılığa inanmak veya kesin olmayışın kesinliği şeklinde tanımladığı inanç olmaksızın insanın umutsuz, yalnız ve korku dolu olacağını belirten Fromm, içsel bir etkinlik sonucu ortaya çıkan inancın olumlu insan olmaya katkısının büyük olacağını ifade etmektedir.[130]

İnanç gelişimi ile ilgili çalışma yapan ve Tanrı tasavvurunu inanç bağlamı içerisinde inceleyen James W. Fowler, teorisinde iman inanç arasındaki farkı açıklamaya çalışmıştır. Fowler'e göre inanç, imanı açıklamanın ve iletmenin önemli yollarından birisidir. İnançlarımız, iman ile uyumlu olmakla birlikte, iman inançtan daha derindir. İman bilinç dışı, bilinçli inanç ve fiillerimizi de kapsamaktadır.[131] İnanç, insanın dünyaya gelmesiyle birlikte başlayan ilişkilerden oluşmaktadır. Kişinin hem kendi grubuyla ve sosyal çevresiyle hem de aşkın/kutsal olanla bir ilişkisidir. Aynı zamanda inanç dünyaya

[128] Özcan, **Epistemolojik Açıdan İman**, s. 76-77; Hökelekli, **Din Psikolojisi**, s. 156.
[129] Peker, **Din Psikolojisi**, s. 71-72.
[130] Erich Fromm, **Sahip Olmak Ya da Olmak**, Aydın Arıtan (çev.), 5. Baskı İstanbul: Arıtan Yay., 1994, s. 86-87.
[131] James Fowler, "İman Bilincinin Evreleri", Ali Ulvi Mehmedoğlu(çev.), **Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,** Sayı. 19 (2000), s. 90.

bakışını ve dünyayı anlama anlamlandırma yöntemidir. Bundan dolayı inanç bütün kişiliği kapsamaktadır. Çünkü inanç ahlakiliği, sosyal bilinci, ruhi yetenekleri, benlik tasarımını da içine almaktadır. İnanç insani arzu ve talepler olduğu gibi her şeyden önce hayata yüklediğimiz anlam ve hayatı düzenleme şeklimizdir.[132] İnanç hayat boyu sabit kalmamakta zaman zaman yenilenme, yeniden yapılanma ve değişimler göstermektedir. Yaşanan her farklı olay düşünceyi harekete geçirmektedir.[133] İnanç, dinden ve imandan farklı olarak, ilahi Tanrı tarafından verilmemiş, insan tarafından oluşturulmuş evrensel bir olgu;[134] dinî inanç ise dinî gelenekler vasıtasıyla Tanrı ile kurulan kişisel ilişkidir.[135]

Selçuk, imanla inanç arasındaki ayrımı şöyle tarif etmektedir: [136]

> *Her iman, az ya da çok; zayıf ya da sağlam bilgiyle temellendirilmiş inanca dayanır. İnanç, imanın önemli bir unsurunu oluşturmaktadır. Aslında inanç dahil olmak üzere, duygu, irade, tecrübe, amel gibi unsurlarıyla iman, insanın bütün varlık şartlarının içine katıldığı varoluşsal bir yaşantı ve bir süreçtir. Bir başka deyişle, iman zengin bir muhtevaya sahiptir ve bu muhtevayı meydana getiren unsurlardan herhangi biri tek başına iman diye adlandırılamaz. İman ne sadece inançtır, iman ne sadece iradedir ne de diğer unsurlarından herhangi birine indirgenebilir. İman, insanın bütün varlığına ait bir varoluşsal tercihtir. Ancak imanın muhtevasının içinde ağırlığını en çok hissettiren ve imana rengini veren inançtır.*

İnanç, kesin ve yalın olmayı; iman ise daha sıcak ve derin bir etkiyle boyun eğmeyi ifade eder. İman, kesin ve içten gerçekleşir insana huzur ve güven verir. İman kalbidir. İman bireyseldir. İnanç ise yaşadığı toplumun kültürüne bağlıdır. Yani daha toplumsaldır. Toplumda oluşan değerler bireye inanç olarak yerleşirken, bu inançlar bireyin duygularını besleyerek iman hâline gelir. İnanç, imanın zihnî yönüyle, fikrî boyutuyla ilgilidir. Yani inanç bilişsel odaklı iken, iman duygusal odaklıdır.[137]

İnançta duygular da büyük bir öneme sahiptir. İnsan sevdiği kimseye daha fazla inanmakta ve güvenmektedir. İrade ve muhakeme yönünden bir insan ne kadar sağlam

---

[132] Ali Ulvi Mehmedoğlu ve Adem Aygün, "James W. Fowler ve İnanç Gelişim Teorisi", **Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,** Cilt. 6, Sayı. 1, (2006), s. 124.
[133] Mehmedoğlu ve Aygün, **Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, s. 126.
[134] Üzeyir Ok, "Bir Aktivite Sistemi Olarak "inanç": İnanç Gelişimine Sosyo- Kültürel Bir Yaklaşım", **Din bilimleri Akademik Araştırma Dergisi**, Cilt. 5, Sayı. 4, (2005), s. 115.
[135] Fowler, **Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, s. 90.
[136] Selçuk, **Gençlik Dönemi ve Eğitimi**, s. 334.
[137] Hasan Kayıklık, "İman İnanç ve Şüphe", **Din Psikolojisi**, 1. Baskı, Adana: Karahan Kitabevi, 2011, s. 163-167.

olsa da sevdiğinden etkilenmekte karşısındakinin istek ve arzularına göre davranışlarını ayarlayabilmektedir. Heyecan, arzu, istek, tutku vb. duygular inanma noktasında kişiyi etkilemektedir. Bu nedenle inancın, hüküm olma bakımından duygusal, davranışa dönüşme bakımından iradi bir yönü bulunmaktadır.[138]

Gazzâlî ise inanç gelişimi ve içinde bulunabileceği "zihnî durumla" ilgili altı dereceden bahsetmektedir. Ona göre, inançlar yukarıdan aşağıya şu şekilde sıralanabilir:

- Her aşamada tam olan, sağlam bir delile dayanan inanç, en yüksek derecedeki inanç.
- Tam olarak ispat edilemeyen, fakat genellikle âlimler tarafından kabul edilen öncülleri esas alan delile dayanan inanç.
- Güzel söz söyleme sanatıyla (hitâbet) ortaya konulan delillere dayanan inanç. Güvenilir bir kimsenin sözlerine inanç.
- Genellikle tatminkâr olarak kabul edilen şartlarda ortaya konulan bir ifadeye inanç.
- Haber verenin güvenilir olup olmadığını düşünmeksizin insanın, onun sözlerine inanmayı istediği için, onları kabul etmesine dayanan inanç.[139]

Sonuç olarak şu ifade edebilir ki inanç; statik, teorik, doğrulanıp yanlışlanabilen, daha çok zihnî-felsefî bir kabul iken; iman, inancı da bünyesinde barındıran kalbî, dinamik, canlı, deruni, bireysel, güven ve teslimiyet yönü ağır basan bir bağlanmadır. İnanç bilgiye, iman ise fiile ve teslimiyete daha yakın görülmektedir. İnançta teslimiyet olmadığı hâlde, imanda teslimiyetin sürekli olması gerekmektedir. İnançta delil, imanda duygusal yön ağırlıktadır. Ancak yine de iman ve inanç kavramları din dışı alanlarda, birbirlerinin yerine kullanılabilmekte iman ile inancı birleştirme gibi genel bir eğilim bulunmaktadır.[140]

[138] Peker, **Din Psikolojisi**, s. 73.
[139] Cemil Osmanoğlu, "Basamak Teorileri Açısından Dinî Gelişim", (**Yayınlamamış Yüksek Lisans Tezi**, Marmara Üniversitesi SBE, 2007, s. 70.
[140] Özcan, **Epistemolojik Açıdan İman**, s. 85-86.

B. DİNİ İNANCIN OLUŞUMU VE GELİŞİMİ

1. Dini İnanç

Dinî gelişim; dinî duygu, dinî düşünce, dinî inanç, dinî tecrübe boyutlarıyla insanın bütün varoluşsal şartlarını içine alan bir süreçtir. Bu unsurları birbirleriyle ilişki içerisinde imanın bir parçası olarak düşünmek gerekmektedir. Bu çalışmada dinî gelişiminin/imanın içinde ağırlığını en çok hissettiren dinî inanç gelişimi ele alınmıştır. Dinî inanç, "*insanın kendisi ve bütün evren üzerinde hâkimiyetini kabul ettiği duyular üstü, yüce, kudret ve kuvvet sahibi bir varlık ve bu varlıkla insan arasındaki ilişkileri düzenleyen birtakım esaslarla ilgili inançlar*"dır. İnanç, insanı aşkınlığa yöneltmekte ve dinin ortaya koyduğu kurallara olumlu cevap vermesini sağlamaktadır. İmana rengini veren inanç, akılla değerlendirilip sevgiyle kabul edilen mutlak ve Aşkın Varlık olan Allah'ın otoritesini ön plana çıkarmaktadır. Buradan anlaşılacağı gibi inancın temeli Allah inancıdır.[141]

Dinî inanç, insanın duygu, düşünce, fiil ve hareketlerinde kendini göstermektedir. Dinî inan, sadece insanın dil ile vurguladığı değil, aynı zamanda ruhunun derinliklerine kök salan ve hayatına yön veren güçlü bir inançtır. Hayatını anlamlandırmada farklı bakış açıları sunarken ontolojik varlığını da derinden etkilemektedir. Hissedilmeye ve yaşanmaya başlanan dinî inanç insana yerine göre ümit, yerine göre teselli yerine göre sıkıntı ve bunalım hâlinde bir dayanak olmaktadır. Dinin ve ondan kaynaklanan inancın vazgeçilmezi yüce bir varlığa inanma ve bağlanma ile yani aşkın olan ile içkin olan arasındaki bağın kurulması ile başlamaktadır. İnsan bu bağ ile birlikte her şeyin Allah'ın idaresi ile gerçekleştiğine inanmakta ve hayatın her anını inancı çerçevesinde yaşamaya gayret etmektedir. Allah ile içten samimi bir bağ kurabilen ve hayatına dinî inancı ile yön verebilen insan ihtiyaçlarını, arzu ve isteklerini, planlarını, korkularını, acılarını, mutluluklarını ve buna benzer ruh hâllerini, Allah'a olan inancı ile entegre etmeye çalışmaktadır.[142] Hayatının her alanında dinî inanç, "*hem mükemmel bir doğaüstü varlığın Tanrı olduğunun kabulünü ifade eden bilişsel bir eylemi, hem de ona karşı*

[141] John M. Hull, "Manevi Gelişim: Yorumlar ve Uygulamalar", İbrahim Kapaklıkaya (çev.), **Değerler Eğitimi Dergisi**, Cilt. 1, Sayı. 2, (2003), s.115.; Selçuk, **Gençlik Dönemi ve Eğitimi,** s. 334.
[142] Yavuz, **Günümüzde İnancın Psikolojisi**, s. 21, 25.

zorunlu bir saygı duyma ve güveni ifade eder." böylece duygusal boyuta bilişsel bir içerik katmaktadır.[143]

İnsanlık tarihi göstermektedir ki insanlığın yaratılışından beri ilkel devirlerde bile insanlar yüce bir kudrete inanma ve tapma meyline fıtraten sahip olmuşlardır. Batıl inanç içerisinde olsa da insanda bir dine inanma ve bağlanma ihtiyacı fikrine rastlanmıştır. Örneğin putlara tapanlar, ateşi, güneşi, yıldızları kutsal kabul edenler bile bunların üstünde daha büyük kudretin bulunması gerektiğine, her şeyi yaratan, düzenleyen, terbiye eden bir varlığın olması gerektiğine inanmışlardır. Dış âlemde taptıkları nesneleri Tanrı'ya yaklaşmak için birer vesile etmişlerdir. Kendi lisanlarıyla taptıkları şeyler yalnızca o kudrete yaklaşmaları için bir vesiledir. Birbirinden habersiz milletlerde görülen bu inançlar, Tanrı fikrinin fıtrattan geldiğini gösterebilmektedir.[144]

Bireyin Allah'a inanmasında ve dine yönelmesine birçok faktör vardır ve bunlar iç içedir. Peker, bunları şu şekilde açıklamıştır: "Modelden öğrenme, güçsüzlük ve çaresizlik, bir varlığa bağlanma ihtiyacı, akıl yürütme ve zihinsel tatmin, korku, ölümsüzlük arzusu, suçluluk ve günahkarlık duygusu, dinî sembollerle karşılaşma". gibi etkenler kişiyi dine yöneltmektedir.[145]

2. Gelişim Olgusu Olarak İnanç

İnanç gelişimi de diğer psikolojik değişimler gibi genel gelişim olgusuna tabidir. Kişinin yaşa göre inanç önermelerinden etkilenme düzeyi ve nitelikleri değişmektedir. İnanılan şeyle ilgili bilgiler ve yorumlamalar değiştikçe kişinin ilgi ve inancında da değişiklikler olmaktadır. Yani kişinin yaşına göre inancı farklılaşabilmektedir. Dinî inancın genellikle insanın doğasında var olduğu ve bir şeye inanmaya, bağlanmaya ruhen yatkın olduğu kabul edilmektedir. Bu inanma hâli ilk başlarda uyur hâlde kendini gösterirken, zamanla insanda meydana gelen arayış insanı bir dinî inanca götürmektedir. Oluşan bu alt yapının temeli, güven duyma ve güvenilen varlığa bağlanma ve dayanma ihtiyacıdır. Böylece dinî inanç insanın ihtiyaç duyduğu korunma ve güvenme ihtiyacına kaynak sağlamaktadır.[146] Çocuklukta başlayan dinî inanç, dinî konulara ilgi ile başlamaktadır. Bu ilgiyle beraber meydana gelen öğrenme ve anlama merakı ile özlemi

---

[143] Michal Strizenec, "Dindarlık ve Bilişsel Süreçler", Abdulvahid Sezen (çev.), **Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi,** Cilt. 10, Sayı. 3, (2010), s. 276.

[144] Ali Arslan Aydın, **İslam İnançları ve Felsefesi**, 5. Baskı, İstanbul: Çağrı Yay., Cilt. 1, 1979, s. 192.

[145] Peker, **Din Psikolojisi**, s. 76-85.

[146] M Doğan Karaçoşkun, "Dinî inanç- Dinî Davranış ilişkisine Sosyo- Psikolojik Yaklaşımlar", **Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi**, Cilt. IV, Sayı. 2, (2004), s. 27.

dinî alanda da kendini göstermeye başlamaktadır. Çocuk 3-4 yaşlarına doğru "Allah kimdir, nedir, nasıldır, ne kadar büyüktür, neden öyle?" gibi zincirleme sorularla yaratıcı bir gücü zihinsel olarak arama sürecinin içerisine girmektedir. Buna göre dinî inancın uyanışı 3-4 yaşlarına doğru başladığı ifade edilmektedir. Çocukluk döneminde başlayan Allah inancının, çocuğun düşünmeden, itiraz etmeden ve şüphe duymadan, olumlu bir şekilde gelişmeye başladığı gözlenmektedir. Bunun en önemli nedeni, çocuğun henüz duygusal özelliklerinin baskın olmasından dolayı kolay inanırlık özelliğine sahip olmasıdır.[147] Özellikle çocuk için anne ve babaya duyulan güven büyük bir önem arz etmektedir. Zamanla çocuğun duyduğu bu güven duygusu Allah'a sığınmaya, bağlanmaya, Allah'ı sevmeye ve Allah'tan yardım istemeye dönüşmektedir. Yani çocuğun anne ve babası ile kurduğu bağ, Allah ile kuracağı bağın temelini oluşturmaktadır.[148]

Çocuk ile arasındaki ilişkiyi sevgi temelli kurabilen anne ve babalar, çocukta oluşan Allah bilincinin sevgi üzerine oluşmasını sağlamaktadır. Sevginin hâkim olmadığı ve otoritenin sevgi temelli atılmadığı ailelerde çocuk, Allah'ın seven ve bağışlayan anlamındaki isim ve sıfatlarını fark edememektedir. Aynı zamanda çocuk, anne ve otoritesinin altındaki sevgiyi anladığı zaman seven, rahmet eden Allah'ı tanıdığı gibi yargılayıcı ve cezalandırıcı Allah'ı da sevgi ve güven temelli tanımaya başlamaktadır. Her zaman yanında olan bir yaratıcının olduğunu bilmesi ve aynı zamanda onu kötülüklerden koruduğuna, himaye ettiğine inanması çocuğun inançlarının kuvvetlenmesini sağlamaktadır. Yani çocukta oluşan Tanrı ile ilgili tasavvur bir nevi anne ve baba imajının bir yansımasıdır.[149] Özellikle çocukların "Allah'ı sevdiğimiz için O'da bizi sever." veya "Bizi koruduğu için Allah bizi sever." şeklindeki cümlelerin çocuklarda bulunması, Allah inancının temelinin sevgi olduğunu bize göstermektedir. Kur'an'da bildirilen Hz. İbrahim'in yaratıcıyı tabiat olaylarında araması; güneş, ay ve yıldızın battığını gördükten sonra "*Ben batanları sevmem*."[150] düşüncesi çocuklar için sevginin

[147] Kerim Yavuz, **Çocukta Dinî Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi**, 3. Baskı, İstanbul: Boğaziçi yay., 2012, s. 53; Hökelekli, **Din Psikolojisi**, s. 254.
[148] Hökelekli, **Din Psikolojisi**, s. 253.
[149] Jesse H. Ziegler, "Din Psikolojisi ve Din Eğitimi", Hüseyin Yılmaz (çev.), **Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,** Cilt. 7, Sayı. 1, 2003, 418,427; Ahmet Koç, "Okul Öncesi Dönemde Ailede Din Eğitimi", **Çocuk Sorunları ve İslâm Sempozyumu**, Rize: Karadeniz Teknik Üniversitesi Rize İlahiyat Fakültesi, 30 Eylül-2 Ekim 2005, s. 645.
[150] Enam, 6/76-78.

önemini göstermektedir.[151] Erikson da çocukluk döneminde ortaya çıkan inanç gelişiminin ihtiyari ve kendiliğinden ortaya çıktığını daha sonraki dönemlerde bilinçli bir hâle geldiğini vurgulamıştır. Çocukluk döneminde ebeveyn ve Tanrı arasında olan sembolleri içselleştiren çocuk, hayat boyu bunun etkisini yaşayabilmektedir.[152] Yani şunu diyebiliriz ki, Tanrı inancının özellikle bu dönemde şekillenmeye başladığı için uygun yöntem ve tekniklerle eğitim ve öğretiminin yapılması gerekmektedir.

5-7 yaş, çocuğun, anne ve babasına yöneltmiş olduğu duyguları şuurlu olarak Allah'a yöneltmeye başladığı ve Allah'ın varlığını bağımsız olarak düşünmeye başladıkları dönemdir. Yine de bu dönemde zihin dünyasında yer alan ben-merkezli (egosentrizm) düşünce, çocuğun sezgisel düşünmesine ve mantıklı kararlar vermesine engel olmaktadır. Bu dönemde ki çocuk, Allah'ı tasavvur ederken 3-4 yaşlarında olduğu kadar masalımsı düşünmemekle birlikte, insan biçimcilik (antropomorfik) düşünce bu dönemde yer almaktadır. Bu dönemde çocuğun Tanrı tasavvurunun henüz yetişkin seviyesinde olamamasının nedenlerinden bazıları; çocuğun henüz soyut kavramları tam idrak edememesi, sebep-sonuç ilişkisini tam çözümleyememiş olmasıdır. Piaget, bu dönemi "işlem öncesi dönem" olarak adlandırmaktadır.[153]

Son çocukluk döneminde[154], kavramsal düşünme yeteneği geliştikçe antropoformik düşünce, yerini zamanla sembolik ve soyut düşünceye bırakmaktadır. Yine de bu dönemde somut düşünce ağırlığını hissettirmeye devam etmektedir. Bu dönemdeki çocuklara bilgi ancak somut bir şekilde verildiği zaman sistemli ve mantıklı bir şekilde işleyebilir. Dönemin sonlarına doğru yavaş yavaş soyut kavram ve konularda belli bir dereceye kadar anlayabileceği safhaya geçiş söz konusudur.[155] Çocuğun somut düşünceden soyut düşünmeye geçmesiyle birlikte, düşünce yapısında da büyük

[151] Yurdagül Konuk**, Okul Öncesi Çocuklarda (5-6 Yaş) Dinî Duygunun Gelişimi ve Eğitimi**, 1. Baskı, Ankara: TDV Yay., 1994, s.76-77.

[152] Mustafa Köylü, **Yetişkinlik Dönemi Din Eğitimi**, 3. Baskı, İstanbul: Dem Yay., 2014., s.125.

[153] Konuk, **Okul Öncesi Çocuklarda (5-6 Yaş) Dinî Duygunun Gelişimi ve Eğitimi**, s.70-71; Mustafa Öcal, "Okul Öncesi ve ilk Öğretim Çağı Çocuklarının Allah Tasavvurları Üzerine Bir Araştırma", **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt. 13, Sayı. 2, (2004), s. 64-66; Hökelekli, **Din Psikolojisi**, s. 262-264.

[154] Kızlarda 6-11 erkeklerde 6-12 veya 13 yaş arasında yer alan ve bu evreye "okul çağı" veya "temel eğitim çağı" adları verilen dönemdir. (Mustafa Öcal, **Din Eğitimi ve Öğretiminde Metotları**, TDV Yay., 2. Baskı, Ankara 1991, s. 63)

[155] Ahmet Koç, ""Okul Çağı" Çocukların Ailede Din Eğitimi", **İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı. 17, 2008, s. 147; Eyüp Şimşek, "Çocukluk Dönemi Dinî Gelişim Özellikleri ve Din Eğitimi**", Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi**, Cilt. IV, Sayı. 1, 2004, s. 214.

değişiklikler meydana gelmeye başlamaktadır. Çocuklar nesneleri ve olayları görmeden yorumlayabilir ve kavram geliştirebilir. Özellikle Tanrı'nın gücü ve neleri yapıp neleri yapamayacağı ile ilgili sorular sormaya başlaması, çocuğun kendi sınırlılıklarının farkına varmaları ile alakalıdır.[156] Bu dönemde çocuklar kendilerinin özel olmalarını arzuladıkları için Allah'ın yanında da kendilerinin özel olduklarına inanmak istemektedir. Sevilme ihtiyacından öte artık takdir edilme ihtiyacı daha yoğunlaşmaktadır. Ayrıca bu dönemi çocukların Allah'ı besleyen, büyüten, istek ve dileklerini kabul eden, tehlike ve kötülüklerden koruyan güvenilir bir sığınak ve dayanak olarak kabul ettikleri, Allah'a dua ettikleri, namaz kıldıkları, oruç tuttukları zaman isteklerinin daha çok kabul edileceğine inandıkları bir dönem olduğu söylenebilmektedir.[157] Özellikle 10-12 yaşından itibaren çocukluktaki Allah inancının tatmin etmemesi sebebiyle çocuksu Allah anlayışı yavaş yavaş terk edilmekte ve yerine daha gerçekçi bir inanç yerleşmeye başlamaktadır. Bu dönemdeki çocukların, hayatta Allah'ın yeri ve rolü ile ilgili olarak; "Bu acı ve ıstırap dolu dünyada Allah'ın rolü nedir?", "Allah niçin insanların bu acı ve ıstırap içinde yaşamalarına izin vermektedir?" şeklindeki soruları, düşünce dünyalarını ortaya koymaktadır. Aslında "kötülük problemi" ile ilgili diyebileceğimiz bu sorgulamalar daha küçük yaşta başlamaktadır.[158]

Köylü, yapılan bir araştırmada çocukların yetiştiği aile ortamıyla ilişkili altı farklı türde Allah inancına sahip olduklarının gözlendiğini belirtmiştir. Bunlar:

1. Allah'ı dostça ve arkadaşça görmeleridir. Çocuklar arasında açık olarak ve hâkim görülen Allah tasviri budur.

2. İnandıkları Allah tasviri birincinin tam zıddı kızgın ve cani Allah tasviridir. Bu tasvirde çocuklar kızdığı zaman kızgınlığını kontrol edemeyen, adalet ve barış yerine insanlar arasında gerginlik ve düşmanlıklara sebep olan; şimşek, fırtına, sel ve kötülüklerin sahibidir.

[156] Mustafa Köylü, "Çocukluk Dönemi Dinî İnanç Gelişimi ve Din Eğitimi", **AÜİFD**, Cilt. 45, Sayı. 11, (2004), s. 143.
[157] Öcal, **Okulöncesi ve İlköğretim Çağı Çocuklarının Allah Tasavvurları Üzerine Bir Araştırma**, s. 79.
[158] Köylü, **Çocukluk Dönemi Dinî İnanç Gelişimi ve Din Eğitimi**, s. 142.

3. Gökyüzünde, uzak olan Allah anlayışıdır. Çocukların içsel olarak hissettikleri yalnızlık bu inanca sahip olmalarının bir nedeni olabilmektedir.

4. Tutarsız bir Allah anlayışına sahip olmalarıdır. İyi ve kötü arasında değişkenlik gösteren hayalperest bir Allah inancıdır. Burada ailelerin tutarsız tavırlarının Allah inancına yansıdığı gözlemlenmiştir.

5. Kral rolünde olan Allah inancıdır. Yine iki uçlu olan ne sevecen ne de öç alan, insanlar için kanunlar koyan, hâkimiyet sahibi, son derece güçlü ve bu gücünü merhamet ve sevgiyle kullanan Allah anlayışıdır.

6. Terapist, şifa verici, iyileştirici Allah tasavvuru. Bu Allah'ın en temel özelliği çocuğun hayatı, ailesi arasındaki ilişkileri ve insanlar arasındaki ilişkileri düzenleyen ve iyi gitmesini sağlayan bir Allah inancıdır.[159]

Çocukluk döneminden sonra başlayan ergenlik dönemi ile birlikte birçok alanda olduğu gibi dinî inanç, Allah düşüncesi ve Allah tasavvuru ile ilgili de değişimler gözlenmektedir. Bunun en önemli nedenlerinden birisi, ergenin yaşamaya başladığı buhran ile birlikte hissettiği yalnızlık duygusu sonucunda dost aramaya ve dostun varlığının önemini anlamaya başlamasıdır. Ergen, yaşamış olduğu bu duygusal yalnızlığa çözüm olarak Allah'ın dostluğuna sığınabilmekte ve bunu bir çıkış kapısı olarak görebilmektedir. Bu inanç ergene huzur verebilmekte, hayatın anlamsızlığı düşüncesi karşısında ona umut olabilmektedir. Aynı zamanda ergenlik dönemi, şüphenin yoğun olarak yaşandığı bir dönemdir. Duygusal kaynaklı olarak yaşadığı şüphe, her konuda etkili olduğu gibi gencin inancını da etkilemektedir.[160] Ergenlerde inanç ile dinî şüphe ve kararsızlık genelde şu konular etrafında yoğunlaşmaktadır: "İnanç esasları, vahiy ve dinî otorite, Allah'ın yaratıcılığı ve insanın türeyişi konusu, kader, günah- sevap, kadın erkek eşitliği, ahiret inancı, cennet ve cehennem, dinî ilimler ile tabi ilimler arasındaki çelişkiler."[161]

[159] Köylü, **Çocukluk Dönemi Dinî İnanç Gelişimi ve Din Eğitimi**, s.145-147
[160] Vergote, **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,** s. 582-592.
[161] Kula, **Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi**, s. 33-81; Özbaydar, **Din ve Tanrı İnancının Gelişmesi Üzerine Bir Araştırma,** s. 18.

Hökelekli, yapmış olduğu araştırmasında şüphe duyulan konulardaki cinsiyetler arasında ki farklılığı şu şekilde tespit etmiştir: [162]

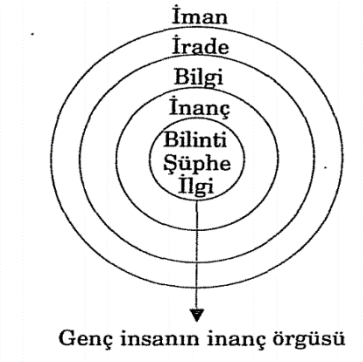
Tablo 1
Gençlerin İnanç Alanında Şüphe Duyduğu Konular ve Oranları

Cinsiyet	Günah sevap	Yaratılış	Kaza kader	Allah'ın Varlığı	Kadın erkek eşitliği	Ahiret hayatı (cennet-cehennem)	Din ve fizik ilimler arasındaki çatışma
Kız	%18,1	%13,57	%13,5	%15, l	%9	%12,1	%10,5
Erkek	%22,28	%16,7	%6,7	%13,4	%13,4	%9	%2,6

İnanç dinamik bir süreç arz ettiği için hem kuşkuyu hem de bilinçli farkındalığı içerisinde barındırmaktadır. Bu dinamizm, kişinin imanını sürdürmesinde göstermiş olduğu kararlılıktır. Yaşanan bu şüpheli durum imanın bir parçası, imanın varoluşsal bir özelliği değil gelip geçici bir durum, bir geçiş aşaması ve bir şey hakkında karar vermeden önce yaşanan tereddüttür. Bu şüphe, iki şey arasında kabul veya ret konusunda gidip gelen zihinsel bir durumdur. Böylece bu şüphe durumu çocuklukta taklit yoluyla elde edilen imanı, tahkike ulaştırabilecek bir rol üstlenebilmektedir. Başkalarının otoritesi doğrultusunda sahip olunan iman, şüpheleri ortadan kaldırabilecek kadar kuvvetli olmayabilmektedir. Genç, yaşadığı bu şüpheler doğrultusunda araştırmaya girebildiği ölçüde din hakkında daha doğru kararlar verebilmekte ve daha şuurlu bir imana sahip olabilmektedir. Ergenin şüphelerini geçici değil sürekli yaşaması, öznel bir kesinliğe ulaşmaması, zihinsel kabulü yaşamaması, şüphelerine ve sorgulamalarına tatmin edici cevapları bulamadığının neticesidir. Bunun için bu şüphelerin doğru bir şekilde cevaplanması ve gencin doğru bir şekilde yönlendirilmesi gerekmektedir. Çünkü imanın verdiği güvene ulaşmak, şüpheleri aşabilmek ve sübjektif de olsa imanda bir kesinlik durumuna ulaşmış olmak gerekir. Bu anlamda iman, ilgiyle bağlayan şüpheyi de aşan zihinsel sürecin son aşaması, sorgulama, araştırma ve düşünme sonucunda ulaşılan kesin sonuçtur.[163]

[162] Hökelekli, **Çocuk, Genç, Aile Psikolojisi ve Din**, s. 104.
[163] Temel Yeşilyurt, "Kuşkuyu Dışlayıcı Bir Süreç Olarak İman", **Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı. 5, Elâzığ, 2000, s. 546-547.

Selçuk, gençlik çağındaki iman oluşumunu iç içe beş daireden oluşan ve üç motifi içeren bir yapılanma olarak tarif etmektedir. İman, şeklin en dışında yer alan ve tüm hepsini kuşatan dairedir. Gençlik çağındaki inanç ise en içteki dairedir. Şekilde ki üç motif en içteki halkadan dışarıya doğru "ilgi, şüphe, bilinti[164] şeklindeki aşamalardır. İnanç gelişiminde ilk şart gencin duyduğu ilgiye dayalı olarak "sormak ve sorgulamaktır". Bu ilginin değerlendirilmesi sağlıklı bir din öğretimi ile mümkün olmaktadır. Sağlam bir bilgi inancın geliştirilmesine ve derinleştirilmesine katkı sağlamaktadır. Bir sonraki basamakta ortaya çıkan şüphe, genci karar vermesi için zorlamaktadır. Hazırbulunuşluk din öğretimi için de önemlidir. Genç yeni bilgiler edindikçe, bu bilgileri ya benimseyip içselleştirmekte ya da o zamana kadar öğrendikleri hakkında geçersiz ve değersiz kanaatine varmaktadır. Elbette bu durumun kaynağı çocukluktan itibaren edinilmiş bilgilerin niteliği ile alakalıdır. Bir sonraki basamakta Selçuk, "bilinti" adı verilen ve gençlerin inanç ile ilgili iki türlü anlayışından bahsetmektedir. Biri gençlerin bildikleri ama uygulamadıkları, diğeri ise uyguladıkları ama bilgisine sahip olmadıkları anlayıştır.[165]

Şekil 1: Gençlik Çağı ve İmanın Zihinsel Oluşum Aşamaları
Kaynak: Mualla Selçuk, "Gençlik Çağı ve İnanç Olgusu, **Gençlik Dönemi ve Din Eğitimi** İstanbul: Ensar Neşriyat, 1998, s. 337.

Ergenliğin son döneminde artık yaşanan sorgulama, bocalama, şüphe ve kararsızlıklar süreci yavaş yavaş yatışmakta ve genç bir sonuca ulaşmaktadır. Ya geçmişten getirdikleri dinî inanç ve değerler yeniden düzenlenerek içselleştirilmiş ve

[164] Mualla Selçuk çalışmasında gençlerin inanç örgüsünde rastladığı bilgiyi bilinti olarak nitelemektedir. (Mualla Selçuk, "Gençlik Çağı ve İnanç Olgusu", **Gençlik Dönemi ve Eğitimi**, İstanbul: Ensar Neşriyat, 1998, s. 337.)
[165] Selçuk, **Gençlik Dönemi ve Eğitimi,** s. 332-358.

anlamlandırılmış şekliyle yaşanmaya devam etmekte ya da dini bütünüyle reddeden ilgisiz, ateist veya agnostik (bilinemezci) bir kişilik geliştirmektedir.[166]

Gencin yaşamış olduğu problemler, bireysel gelişiminden kaynaklı olduğu gibi yaşamış olduğu toplumdan da izler taşımaktadır. Gençlerin dinî inanç ve tutumlarının oluşması, benimsenmesi, yaşanır hâle gelmesi veya değişmesinde kişinin ailesi, arkadaşları, yakın çevresi, okul ve öğretmenleri, yayınlar, dinî kurum ve kişiler, gruplar, iletişim araçları… vb. etkili faktörlerdir. Genç bu faktörlerden edinmiş olduğu bilgi ve deneyimleri kendi zihinsel gelişimi süzgecinden geçirmekte ve dinî kişiliğini oluşturmaktadır.

Bayyiğit, yapmış olduğu araştırmada inanç gelişiminde inanma noktasında en etkili olan faktörleri "zihinsel gelişim ve aile" olarak tespit etmiştir. Yine aynı araştırmasında gençleri inanmama noktasında etkileyen birinci faktörü zihinsel gelişimleri ve ardından ikinci faktörü dindar olarak gördükleri bazı kimselerin tutumları, üçüncü faktörü de olarak da okunan yayınlar olarak ifade etmektedir. Araştırmanın en dikkat çeken noktası, ailenin inanma konusunda önemli bir fonksiyonu mevcut olduğu hâlde, inançsızlık konusunda etkisinin fazla olamamasıdır.[167]

Diğer taraftan inanç, kişiliği oluşturan en önemli ruhi faktörlerden biri olması dolayısıyla insandaki üst benliğin (süper ego) oluşmasında önemli bir yeri teşkil etmektedir. Şu hâlde, gerçek bir dinî inancın gerek zihniyet yönünden gerekse psikolojik ve ahlaki yönden kendi içinde dengeli ve tutarlı, aşırılıklardan uzak, bütünleşmiş bir kişilik tipinin oluşmasında önemli bir etken olduğu ileri sürülebilmektedir. Öte yandan düşünen ve farklılaşmış yüksek seviyede inançlara sahip insanlar arasında ön yargı nadiren görülmektedir. Araştırma sonuçları, dinî faaliyetleri çok olan samimi dindar bireylerin toplum içinde en az ön yargılı ve diğer insanlara karşı daha yardımsever olduklarını göstermektedir.[168]

---

[166] Bahadır, **Ergenlik Döneminde Dinî Şüphe ve Tereddütler**, s. 310; Hökelekli, **Din Psikolojisi**, s. 280-283.

[167] Mehmet Bayyiğit, "Gençlerin Dinî İnanç, İbadet ve Problemlerine Boylamsal Bir Bakış", Hayati Hökelekli (Ed.), **Gençlik Dönemi ve Eğitimi-II** içinde (221-241**),** İstanbul: Ensar Neşriyat, 2003, s. 229.

[168] Osman Taştekin, "İnanç Öğretiminin Psiko-Pedagojik Temelleri", **Diyanet İlmi Dergi**, Cilt. 39, Sayı. 1, (2003), s. 115.

Fromm'a göre, insanların varoluşlarından kaynaklanan temel ihtiyaçları, kimlik, köklülük, aşkınlık ve bir yönelim ve bağlanma nesnesine yönelme şeklindedir. Bağlanma ve yönelim ihtiyacı çerçevesinde şekillenen dinî inanç, hayatın doğasını oluşturan oldukça önemli bir unsur ve insan ruhunun temel bir dinamiğidir.[169]

Görüldüğü gibi ergenlik dönemindeki inanç gelişimi, çocukluk döneminin temeline dayanmakla birlikte daha eleştirel, sorgulayıcı, soyut ve bilgi merkezlidir. Genç çocuklukta taklit ile kabullendiği bilgileri artık araştırmaya ve kendi kabulleri doğrultusunda hayatına yer vermeye başlamaktadır.

3. Tanrı Tasavvuru

Din, insanlara Tanrı'nın özelliklerinden, insanlara karşı davranış ve tutumlarından bahsederek bir Tanrı tasavvuru sunmaktadır. İnanç sahibi bir kişi dinin ona sunduğu tasavvuru kabul etmekte ve benimsemektedir. Bu bağlamda din insanda objektif/nesnel Tanrı tasavvurunun yanında sübjektif/öznel bir Tanrı tasavvuru oluşmasına rehber olmaktadır. Buradan anlaşılacağı gibi kişinin dinî inancı onun Tanrı tasavvuru ile ilişki içerisindedir ve dinî ilişkinin mahiyetini de büyük oranda Tanrı tasavvuru belirlemektedir. Ayrıca Tanrı tasavvuru kişinin psikolojisi ile ilişkili olduğu kadar, bireyin içinde yaşadığı çevrenin ve aldığı eğitiminde etkisi içerisindedir. Öte yandan Tanrı tasavvurunun değişim ve gelişimini izlemek bireye büyük oranda inanç gelişiminin şekli hakkında bilgi vermektedir.[170]

Tasavvur; "*ruhsal güçler veya duygusal uyarılarla zihinde önceden oluşan herhangi bir nesnenin, olayın, fiilin ya da bir kavramın, istekli olarak yeniden özel bir şekilde şekillenmesi, canlanması, anlam kazanması veya hatırlanması*" olarak tanımlanabilmektedir.[171] Dinî tasavvur*, "Dinî kavramların (Allah, cennet, cehennem, melek, şeytan vs.) dinî olayların ve nesnelerin zihinde canlandırılması ve şekillendirilmesidir.*" Dinî tasavvurun başında şüphesiz Tanrı tasavvuru gelmektedir.[172]

---

[169] Engin Geçtan, **Psikanaliz ve Sonrası**, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1990, s. 222.
[170] Antoine Vergote, **Din, İnanç ve İnançsızlık**, Veysel Uysal (çev.), İstanbul: MÜİFV Yay., 1999, s. 181
[171] Yavuz, **Çocukta Dinî Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi**, s. 109; Peker, **Din Psikolojisi**, s, 97; Mehmedoğlu, **Tanrıyı Tasavvur Etmek**, s. 17.
[172] Peker, **Din Psikolojisi**, s., 97.

Tanrı tasavvuru, bir insanın Tanrı'yı tecrübe ve duyguları ile dolaylı bir şekilde algıladığı ve içselleştirdiği modelidir.[173]

Tanrı tasavvurunun oluşmasında "bilişsel" ve "ilişkisel" olmak üzere iki temel tezden bahsedilmektedir. Bilişsel tez, bireyin bilişsel donanımı ile Tanrı tasavvuru arasındaki bağı ele almaktadır. Din konusunda sahip olunan bilgi, Tanrı tasavvurunun oluşup gelişmesi ve şekillenmesinde önemli bir etkendir. Çünkü insanın edindiği dinî bilginin niteliği, Tanrı tasavvurunun doğru ve sağlıklı bilişsel içeriğe ve düzeye sahip olmasında önemli katkılarda bulunmaktadır. Tanrı tasavvurunun oluşumu konusundaki tezlerden ikincisi olan ilişkisel tez ise, insanların tabiatı itibariyle diğer nesne ve kişilerle kurmuş olduğu ilişkiler gibi aynı zamanda insanın Tanrı ile de sürekli ilişki içinde olduğu düşüncesinden hareketle ortaya atılan tezdir. Mehmedoğlu, bu iki tezin yanı sıra Tanrı tasavvurunun oluşmasında en önemli etkenlerden birisi olarak "fıtrat" kavramını vurgulamıştır. Fıtrat kavramının, insana verilen dinî bir kabiliyete işaret ettiğini ve bu nedenle İslam düşüncesinde de insanın yaratılışını anlama ve anlamlandırma konusunda anahtar kavram olduğunu vurgulamıştır.[174]

Hökelekli, fıtri-dinî eğilimi şu safhaların izlediğini belirtmiştir:

- İçten gelen bir duygu ile Yüce bir Kudretin varlığının hissedilmesi (Kutsiyet duygusu)
- Bu yüce Kudret'i arama isteğinin uyanması ve somut kozmik unsurlar üzerinde araştırma yapma.
- Alem ve Allah tecrübelerinin birbirine karışması; somut varlıktan soyut varlığa geçişteki zorlanmalar.
- Bireyin var olan sıfatlar çerçevesinde Allah'ın varlığını anlama ve kavrama.[175]

Çayır, Tanrı tasavvurunun oluşmasına etki eden faktörleri şu altı grupta toplamıştır: "*a. Ebeveynle kurulan ilişkiler, b. Önemli kişi ve gruplarla etkileşim, c. Benlik saygısına yönelik duygular, d. Tanrı hakkındaki öğretim ve Tanrı-insan ilişkisi, e.*

[173] Akif Hayta, **Bağlanma Kuramı ile Allah Tasavvuru**, İstanbul: İz Yayıncılık, 2019, s. 53.
[174] Mehmedoğlu, **Tanrıyı Tasavvur Etmek,** s. 34-37; Celal Çayır, "Çocuklarda Tanrı Tasavvuru Üzerine Bir Araştırma", **Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi**, Cilt. 15. Sayı. 2, (2013), s. 32.
[175] Hökelekli, **Din Psikolojisi**, s. 128-129.

Dinî ibadet, dua ve dinî konularla ilgili tartışmalar, f. Kişinin Tanrı'yla ilişkisinde yaşadığı bireysel tecrübeler."[176]

Allah tasavvuru çocukta 3-4 yaşlarında başlamakta, özellikle 7 yaşlarına kadar Allah'ı güçlü bir insana (antropoformik) benzetme şeklinde olmaktadır. Bu özelliğin kazanılmasında verilen dinî inanışların ve yapılan açıklamalar da etkili olmaktadır. Örneğin Hristiyanlıkta Allah'ın baba kavramı ile anlatılması bu düşünceyi çocuklarda güçlendirmektedir.[177]

Çocuklar da 7-9 yaşlarında hâlâ somut, antropomorfik bir Tanrı tasavvuru hâkim olmakla birlikte her şeyi yaratan, koruyan, yardım eden, isteklere cevap veren Tanrı'yı kabul etmeye başlamaktadırlar. 10 yaşından itibaren Allah'ın temel sıfatlarıyla birlikte bir Tanrı tasavvuruna yönelmeye başlamakta ve özellikle 11-12 yaşlarında soyut Tanrı tasavvuruna yönelebilmektedirler.[178]

Çocuğun zihninde oluşturulacak Tanrı tasavvuru sevgi, merhamet ve güven çerçevesinde olmalıdır. Çocukluğundan itibaren dine ve Tanrı'ya karşı olumsuz bir ortamda yetişen, Tanrı'yı ateşe atan, cezalandıran, taş yapan, affetmeyen, gaddar vb. olumsuz sıfatla tanıyan çocukta, kendisine ve çevresine karşı katı, acımasız affetmeyen, kinci bir tutumun gelişmesine neden olabilmektedir. Tam tersi olumlu ifadelerle sevgi dolu, bağışlayan, affedici, nimetler veren, yardımsever, anlayışlı, dost vb. olumlu sıfatlarla öğretilen Tanrı tasavvuruna sahip olan çocuk, kendisine ve çevresine de bu şekilde olumlu bir yaklaşım gösterebilmektedir. Bu şekilde çocuğun benlik gelişimi oluşturulan Tanrı tasavvuru ile bağlantılı bir şekilde olumlu veya olumsuz şekillenebilmektedir.[179]

Ergenlik dönemi birçok açıdan olumlu ve olumsuz duyguların fazla olarak yaşandığı, çocukluk dönemine oranla öfkenin, kaygının ve çatışmanın daha fazla

---

[176] Çayır, **Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi**, s. 28.

[177] Peker, **Din Psikolojisi**, s. 100. (Kerim Yavuz yapmış olduğu bir araştırmada, Hristiyan çocuklarda somut Allah inancının Müslüman çocuklara oranla daha fazla olduğunu söylemektedir.)

[178] Koç, **İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, s. 154.

[179] Özlem Güler, "Tanrı'ya Yönelik Atıflar, Benlik Algısı ve Günahkarlık Duygusu", (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi,** Ankara Üniversitesi SBE, 2007), s.17; Melek Güngördü, "Allah' a Atfedilen Özellikler ile Depresyon Arasındaki İlişki Üzerine Bir Çalışma", (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Dokuz Eylül Üniversitesi SBE, (2001), s. 1.

görüldüğü bir dönemdir. Kendini yoğun sıkıntıların içerisinde hisseden genç, Tanrı'ya bakış açısıyla bu sıkıntıları daha rahat atlatabilmektedir. Ergenin her şeyin üstünde bir güç ile korunduğunu bilmesi ve sıkıntıya uğradığında O'na sığınması ergenin psikolojisi üzerinde olumlu etki yapmaktadır. Din ve dindarlık, gencin günümüzde gittikçe yaygınlaşan psikolojik sağlık sorunları karşısında yeri geldiğinde psikoterapötik bir etki oluşturabilmektedir.[180]

Seven, yalnız bırakmayan, bağışlayan, huzur veren pozitif bir Tanrı tasavvuru oluşturmaları gençleri rahatlatma, kaygı seviyelerini düşürme ve kendilerini daha iyi hissetmelerine neden olma açısından önemlidir. Güven ve huzur veren bir Tanrı tasavvuruna sahip olan gençlerde, bu duygular ile sosyal kaygı yaşamamaları arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Ergenlerin yeni sosyal durumlara alışma ve uyum noktasında Tanrı algısının etkisi mevcuttur. Bu tür durumlarda bireyin kendini bu alemde yalnız bırakmayan, sürekli onu koruyan ve gözleyen bir varlığa bağlanma duygusu sağlamaktadır. Olumsuz Tanrı tasavvuruna sahip olan kişiler de özellikle temel güvensizlik noktasında sıkıntı yaşanabilmektedir. Eleştirici ve zorla yaptırma gücüne sahip olan bir tasavvur, bireyde yetersizlik hissi uyandırabilmektedir. İnsanın anlam arayışında algılamış olduğu Tanrı tasavvurunun rolü büyüktür. Bu şekilde insan huzursuz, mutsuz olabilir ve anlamsızlık duygusu yaşayabilir.[181]

Bacanlı'nın yapmış olduğu bir araştırmada, öğrencilere Tanrı ile ilgili algıları sorulmuştur. Buna göre kız öğrenciler en çok "güvenilir" sıfatını işaretlerken; erkek öğrenciler ise "güçlü" sıfatını işaretlemişlerdir. Kız ve erkek öğrencilerin ortak olarak işaretledikleri sıfat ise "affedici" sıfatı olmuştur. Hiçbirinin cezalandırıcı sıfatını işaretlememiş olması genel olarak tasavvurlarında, Allah'ın korkulan değil sevilen olarak yer aldığı yönünde değerlendirilmiştir.[182]

Kuşat'ın konuyla ilgili yaptığı araştırmasının sonucunda 14-18 yaş arası ergenlerin Allah'ı daha çok yaratıcı, bağışlayıcı, yerin ve göğün sahibi sıfatlarıyla

---

[180] Orhan Gürsu, "Ergenlik Döneminde Psikolojik Sağlık ve Dindarlık İlişkisi", (**Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Selçuk Üniversitesi SBE, 2011).

[181] Mehmedoğlu, **Tanrı'yı Tasavvur Etmek**, s. 42-43; Veysel uysal ve Diğerleri, "Ergenlerin Tanrı Algılarıyla Sosyal Kaygı ve Umut Düzeyleri Arasındaki İlişkiler", **Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi**, Cilt. 11, Sayı. 42, s. 232.

[182] Hasan Bacanlı, "Tanrı ve Peygamber Kavramları (Selçuk Üniversitesi'nde Bir Araştırma)", **Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi,** Sayı. 2, (1995) s. 155-163.

tasavvur ettiklerini ifade etmiştir. Kızların Allah'ın daha çok yakınlığı, sevgi dolu oluşu ve koruculuğu, erkeklerinse gücü ve cezalandırıcılığı ile algıladıkları görülmüştür.[183]

Seven, kötülüklerden koruyan, her şeye gücü yeten ve bağışlayıcı olan Tanrı tasavvuru tüm ilahi kaynaklı dinlerin ortak noktalarından birisidir. Aynı Tanrı'nın emirlerine uymayanların cezalandırılacağı inancı yine tüm ilahi dinlerin ortak noktasıdır. İnsan için sevgi ve merhametten uzak bir Tanrı tasavvuru mümkün olmadığı gibi kötülük yapanları cezalandırmayan, hak edene hak ettiği karşılığı vermeyen, adaletten uzak bir Tanrı tasavvuru da mümkün değildir. Dinler arasında bu sıfatların boyutu ve ifade ettiği anlam değişmekle birlikte, bu iki boyuttan tamamen uzak bir Tanrı tasavvurunun yer aldığı bir din bulunmamaktadır. Bu iki boyut kişiden kişiye farklı Tanrı tasavvurlarına sebep olmaktadır. Sevgi, af ve merhamet temelli Allah algısına sahip kişilerin Allah ile ilgili en temel duygusu güven ve sevgidir. Yaptıkları ibadetlerin ve kötülükten/günahlardan uzak durmalarının temel sebebi bu sevgi ve güvendir. Cezalandıran, affetmeyen ve korku temelli Allah algısına sahip kişilerin Allah ile ilgili en temel duygusu korkudur. Bu kişilerin ise ibadet yapmalarının veya kötülükten/günahlardan uzak durmalarının temel sebebi yine korkudur. Lakin bu korkunun nefret, uzak durma, kaçma gibi olumsuz duygular içermediği, diğer korkulardan farklı olarak sığınma, sokulma ve güvenme gibi duyguları uyandıran bir korku içerdiğini söylemek gerekir. İfade edilen korku saygıya dayalı bir korku duygusudur.[184]

Korku duygusunun belli ölçüler içerisinde yararlı olduğunu söyleyen Köknel, korkunun insanın bedensel, ruhsal, toplumsal yerini kollaması, koruması, denge ve düzen için sürdürmesi ve uyumunu sağlaması için gerekli bir duygu olduğunu belirtir. Nitekim korku yönelimli Tanrı algısına sahip bireyler, Allah'a karşı güçlü bir sevgi duygusuna da sahip olabilmektedirler.[185]

Peker, Allah korkusunun nedenleri olarak şunları göstermektedir:

---

[183] Ali Küşat, "Ergenlerde Allah Tasavvuru", Ü. Günay ve C. Çelik (Ed.), **Dindarlığın Sosyo-Psikolojisi içinde** (113-156), Adana: Karahan Kitapevi, 2006.

[184] Emine Erdoğan, "Üniversite Öğrencilerinde Tanrı Algısının Dinî Yönelim Biçimleri ile İlişkisi", **Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt, 11, Sayı. 25, (2014), s. 168-169.

[185] Özcan Köknel, **Korkular**, 4. Baskı, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 1998, s.17.

- Allah'ın sevgisini kaybetmekten ve sevgisinden mahrum olma neticesinde dünya ve ahirette mükafat kazanamamak.
- Allah'ın emir ve yasaklarına uymama sonucunda hem dünyada hem de ahirette cezalandırılma korkusu.
- Allah'ın rızasını elde edememe korkusu.[186]

İnsanlar hayatları boyunca fiziki ve ruhi hayatını etkileyen olumsuz olaylarla karşılaşmaktadır. Yaşanan bazı olumsuz olayların insanlar üzerinde travma oluşturduğu gözlenmektedir. Travmatik olayların, inançlar ile Tanrı algısı arasındaki ilişkiyi araştıran Dınvar, olumsuz Tanrı tasavvuru ile travma sonrası yaşanan stresin ilişkili olduğunu tespit etmiştir. Yani cezalandıran, korkutan veya uzak olan Tanrı tasavvuruna sahip kişilerin travma sonrası hissettikleri stres ve kaygı düzeyleri daha yüksektir. Olumlu Tanrı tasavvuru kişiyi travma sonrası stresten korumakta, en azından bunu daha kolay atabilmesine destek olmaktadır. Yani seven, adil ve adaletli bir Tanrı algısı, hissedilen kaygıyı azaltmakta ve psikolojik sağlığın daha iyi olmasına sebep olmaktadır. Buna bir örnek peygamberimiz Hz. Muhammed'i (sav) verebiliriz. Hayat boyunca karşılaştığı birçok sıkıntıda Allah'a sığınmış ve sabırla zorlukları aşmıştır. O'nun hayatı olumlu Tanrı algısına en güzel örnektir.[187]

İnsanların başlarına gelen olumsuz olaylarda Allah'a dair olumlu tasavvur içinde bulunanlar karşılaştıkları olumsuz olayların Allah'tan geldiği bilinciyle ve Allah'ın kendilerine yardımcı olacağını düşünerek iyimser ve umutlu bir tavır içine girebilmektedirler. Yani insanlar karşılaştıkları zorluklarda "Mevla neylerse güzel eyler", "Olanda hayır vardır." gibi düşünmeleri, iyimser olmalarını sağlayarak hayat memnuniyetlerini arttırmaktadır.[188]

4. Din Eğitiminin Gelişimsel Temeli Olarak İnanç

Din eğitimi, insanın varlığının bütünü ile ilgilenmekte ve insana hayatın anlamını aramada yol göstermektedir. Din Eğitimi Bilimi de, "*Tanrıyı, insanın menşei, yeryüzündeki manası ve geleceği*" ile ilgili sorulara çözüm olacak şekilde öğretime hazır

[186] Peker, **Din Psikolojisi**, s. 111.
[187] Parvaneh Ebrahımı Dınvar, "Travma Sonrası Stres, Dünyaya İlişkin Varsayımlar ve Tanrı Algısı Arasındaki İlişki", (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Ankara Üniversitesi SBE, 2011), s. 79.
[188] Ali Ayten ve Diğerleri, "Dinî Başa Çıkma ve Şükür Sağlıkla İlişkili Midir? Hastalar, Hasta Yakınları ve Hastane Çalışanları Üzerine Bir Araştırma", **Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi**, Cilt. 12, Sayı. 2, (2012), s. 59.

hâle getirmektedir. Bunun için uygun yöntemler oluşturmaktadır. Dinin asıl sorusu olan Allah sorusuna dinin vereceği cevap, bilgiyi içeren ama bilgi üstü/bilgiyi aşan bir anlam taşımaktadır. Allah inancı konusunun temelinin sağlam bilgiye dayanması gerekmekle birlikte daha çok Allah-insan arasında yoğun olarak duygusal etkileşimin yaşanmasına imkân sağlamaktadır. Çünkü Allah-insan arasındaki etkileşim, çoğunlukla duygusal bir boyutta devam etmektedir. Bu bakımdan Allah inancı konusunun öğretiminde duygusal boyutun ön plana çıkarılması bir gerekliliktir. Hatta insan-insan arasındaki iletişimde Allah'a inanç boyutu etkili olmaktadır. Allah'ı sevmek, insanı sevmekle, Allah'a hizmet insana hizmetle ilişkilendirilmiştir. Yeryüzündeki Allah'ın temsilcisi olan insan, insanı Allah için korumakta ve ona yardım etmektedir. Bu düşünceyle eğitilen genç, buluğ dönemiyle beraber kendinin, yaşadığı evrenin, canlı-cansız tüm varlıkların yaratılış nedenini, hayatın anlamını ve hayatın amacını kavramakta ve hayatına ona göre istikamet verebilmektedir.[189]

Duygusal olarak içselleştirilmiş bir inanç, kişinin düşüncelerine, duygularına ve hareketlerine yön vermektedir. İnanç insanın vazgeçemeyeceği bir değer, güç ve kimliğinin ayrılmaz bir parçasıdır. Bundan dolayı ilk önce inanç gelişimin temelinde doğru bir Allah inancının öğretilmesi önem arz etmektedir. Temeli iyi ve doğru atılmış bir Allah kavramının öğretilmesi, kişinin hayatı boyunca doğru bir Allah tasavvuruna sahip olmasına neden olacaktır. Özellikle çocukluk döneminde, gelişimsel dinamikler dikkate alınarak doğru ve gerçekçi bir Tanrı kavramını öğretmeden diğer dinî konuları öğretmeye geçilmesi bir eksiklik olmaktadır. Nitekim Jung'a göre insanın, öncelikle içinde hissettiği Tanrı algısını yaşamaya ve dinin emrettiği kurallar ile ilişkisini hissetmeye ihtiyacı vardır. Bu gerçekleşmediği zaman insanın karakterinde oluşan sıkıntılar sonucunda, insanın dıştan uygar görünmesine rağmen içinde kendisini yöneten ilkel bir Tanrı'nın yönlendirmesiyle bir barbara dönüşmesine sebep olabilmektedir.[190]

İnançlar, ideolojik düşünce ve kabuller, davranışların arka planını oluşturmaktadır. Yani bu ögeler insan davranışlarının dinamikleri durumundadır. Bu açıdan, doğru ve sağlam bir inancın insanlara kazandırılması sosyal ve dinî hayata büyük

[189] Bilgin, **Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi**, s. 28-29.
[190] Frieda Fordham, **Jung Psikolojisinin Ana Hatları**, Aslan Yalçıner (çev.), İstanbul: Say Yay., 2015, s. 94.

katkılar sağlamaktadır. Hayatın denge ve ölçü içerisinde devam ettirebilmesi için, başta doğru inanç ve sonra bu inancın gerektirdiği hususlar, özellikle eğitim kurumları tarafından öğrencilere kazandırılmalı, öğrencilerde bu yönde şuur oluşturulmalıdır. Öğrencilerin tecrübeleri, ilgileri, zevkleri, merakları ve ruhsal durumları dikkate alınarak verilen inanç eğitimi dinî duygu, düşünce ve davranışlarının gelişiminde önemlidir. Öğrenciye verilmesi gereken inanç eğitimi bilgi yığınlarından ziyade gençlerin ihtiyaçları, talepleri dikkate alınarak ve gencin hayatına ve problemlerine ışık tutabilecek nitelikte yapılmalıdır.[191] Bunun için gençleri: "inanç, yaş, cinsiyet, kapasite, olgunlaşma düzeyi, hazırbulunuşluk, ilgi, ihtiyaç ve beklentiler" gibi açılardan tanımak ve mesajları verirken bireysel ayrılıklara dikkat ederek vermek gerekmektedir.[192]

Din eğitiminde verilmesi gereken bilişsel süreç üç aşamadan oluşmaktadır. Bunlar bilgi, anlama ve hikmet veya bilgeliktir. Bilgi ve anlama arasındaki fark, biri basitçe anlama iken diğeri gerçekliğin altında yatan bir önceki temel ilkelerin kavranmasıdır. Hikmet ise gerçekliğin altında yatan temel ilkelerin tamamıyla bilinmesi ve kavranmasıdır. Hikmet bilişsel bilginin zirve noktasıdır. Gerçekliğin en uç noktası Tanrı olduğundan Tanrı'yla bilgi ve anlamanın ötesinde bilinçli bir şekilde yakınlık kurulmasıdır. İnsan her şeyi Tanrı ile ilişkilendirir, bütün sonuçları kutsal irade ile bağdaştırır, her şeyde bir sığınak olarak Tanrı'yı görür. Bilgi sadece bir malumat yığını olarak algılanmamalı onun manevi boyutu da düşünülmelidir. Bu bakımdan din insanı Allah'a bağladığı gibi, bilgi de mutlak gerçekliğe ulaştıran araçtır.[193]

Din eğitimi ailede başladığı gibi din eğitimin temeli olan inanç eğitimi de ailede başlamaktadır. Allah inancının soyut bir kavram olması, onun öğretilemeyeceği anlamına gelmemektedir. Bu eğitim genellikle çocuğun merak duyması ve soru sormasıyla başlamaktadır. Çocuğun önde gelen sorusu "Kim tarafından yaratıldığı" dır. Çocukların bu varoluşsal sorularını ve bununla yakın ilişkisi olan Allah'la alakalı sorularını ciddiye almalı ve onunla birlikte anlama ve kavrama serüvenine katılmalıdır. Fakat genel olarak ailede verilen bu eğitimin çok da yeterli düzeyde olmadığı gözlemlenmektedir. Çocuğun

[191] Sadettin Özdemir, "Ortaöğretim Gençlerinin Din Öğretimi İhtiyaçları", **Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı. 5, (2000), s. 219-231

[192] Koç ve Kaya, **Uluslararası Mevlidi Nebi Sempozyumu "Peygamberimiz ve Gençlik"**, s. 358.

[193] Turgay Gündüz, **İslam, Gençlik ve Din Eğitimi**, İstanbul: Düşünce Kitabevi, 2002, s. 236.

sorduğu sorular bazen cevapsız bırakılmakta bazen de bir yetişkinin anlayabileceği şekilde Allah kavramı öğretilmeye çalışılmaktadır. Burada dikkat edilmesi gereken nokta; çocuğa Allah'ın sıfatları öğretilirken, basit fakat doğru ve yalın bir dil kullanılmasıdır. Allah inancı eğitiminde kullanılması gereken dil sevgi temelli olmalıdır. Ebeveynler sevgi temelli yerine korku temelli bir Allah tasavvurunun çocukta daha etkili olduğunu düşünerek bu yola başvurmaktadır. Böylece kendilerinin sağlayamadığı disiplini Allah ile sağlayabileceklerini düşünmektedirler. Bu yöntem ne doğru bir din eğitiminin ne de sağlıklı bir kişilik geliştirmenin yoludur. Bu durum, çocuğu sevgi dolu, şefkatli bir Allah anlayışından uzaklaştırmaktadır. Çocuğun Allah'a karşı nefret, öfke geliştirmesine ve O'nun olmadığı bir yer aramasına neden olmaktadır. Önemli olan çocuklara Allah'ı kendilerini seven, merhamet eden merkezli anlatılmalı; Allah, korku ve ceza unsuru olarak kullanılmamalıdır.[194]

Gazzâlî'ye göre, çocuklarda sağlam bir inancın temeli, ilk çocukluk döneminde atılmalıdır. Çocuğa verilecek iman terbiyesinin çocuğun, duygularını ve zihinsel gelişimini desteklediğini ifade etmektedir. Gazali'ye göre çocuk daha ilk konuşmaya başladığı zaman, ona ilk öğretilecek şey Allah ismi olmalıdır. Gelişim sürecinde çocuğun anlayıp anlamadığına bakılmadan Esmâ-i Hüsnâ'dan kolay gelenler çocuğa öğretilmeli, bu isimlerin oyun içerisinde, şarkı ve ilahilerle birlikte öğrenmeleri sağlanmalıdır.[195]

Sevgi boyutu ihmal edilen bir din eğitiminin yol açabileceği sorunlar şu şekilde sıralanabilmektedir:

1- Allah'ın merhametli, affedici ve adaletli algılanmasına engel olabilmektedir

2- Olumsuz bir Allah tasavvurunun oluşmasına yol açabilmektedir.

3- Kadere isyan içerisinde gelişmesine neden olabilmektedir.

---

[194] Ahmet Koç, "Okul Öncesi Dönemde Ailede Din Eğitimi", **Çocuk Sorunları ve İslâm Sempozyumu**, Rize: Karadeniz Teknik Üniversitesi Rize İlahiyat Fakültesi, 30 Eylül- 2 Ekim 2005, s. 644; Cemil Oruç, **Okul Öncesi Dönemde Çocuğun Din Eğitimi**, 2. Baskı, İstanbul: Çınar Yay., 2014, s. 165-166; Mustafa Öcal, **Din Eğitimi ve Öğretiminde Metotlar**, 1. Baskı, Ankara: TDV Yay, 1990, s. 72, 83-84; Osmanoğlu, **Basamak Teorileri Açısından Dinî Gelişim**, s. 106.

[195] Abdulkadir Etöz, "Çocuklarda ve Gençlerde İnanç ve İbadet İhtiyacı", Z. Şeyma Arslan (Ed.), **Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Çalışma Toplantısı-I** içinde (355-372), İstanbul: Dem Yay., 2004, s. 364.

4- Hayattan zevk almamaya ve bıkkınlık göstermeye; ölümü istemeye arzulamaya neden olabilmektedir.

5- İbadetlere karşı ilgisiz ve olumsuz tutum takınılmasına neden olabilmektedir.

6- Ahlaki nitelikler bakımından tutarsız davranışlar geliştirilmesinde etkili olabilmektedir.[196]

Din ve ahlak konuları gençlik döneminde ilgi ve merak alanlarının ilk sıralarında yer alır. Gencin din ve ahlak konularına merak duymasını sağlayan, akıl gücü ve düşünme kapasitesinde meydana gelen gelişmelerdir. Gencin bunları en üst düzeyde geliştirmesine destek olmak, din ve ahlak eğitimcisinin sorumluluğundadır. Din eğitimcisi, gencin yanlış ve yetersiz akıl yürütmesini yönlendirebilmek için giderebilmek için bilgi eksikliğini ve metodik hatalarını gidermede ona destek olmalıdır.[197] İyi bir din eğitimcisi, genci yanlış ve yetersiz akıl yürütmelere götüren sebepleri tespit ederek onun entelektüel boyutta daha başarılı bir süreç yaşamasına yardımcı olabilmeye çalışmalıdır.

Albayrak, ergenlik döneminde verilmesi gereken mesajların sevgi veya korku ağırlıklı veya her ikisi de eşit düzeyde verildiğinde, dinî gelişimin üzerindeki etkisini incelemiştir. Bu dönemde bilişsel gelişimde her ne kadar ilerleme kaydedilmiş olsa da dinî gelişim üzerinde, duygusal boyut önemini devam ettirmektedir. Bu nedenle, dinî değerler anlatılırken ergen, verilen mesajları duygusal çerçevede değerlendirmektedir. Verilecek eğitimde duygusal boyut ihmal edilmeden bir eğitim süreci planlanması gerekmektedir. Ergenlerin dinî gelişiminin daha doğru ve sağlıklı olması için sevgi motifli bir eğitimin korku motifli eğitimden daha etkili olduğu saptanmıştır. Fakat ergenlerin çocukluktan itibaren aileden ve okuldan almış oldukları eğitimin daha çok baskı ve korkuya dayalı bir eğitim içeriğine sahip olduğunu, bunun sonuncunda da dinî inanç ve tutumlarında olumsuz sonuçlara ve sapmalara neden olduğu ifade edilmektedir. Ayrıca gencin dini uygulamalarının azlığı ve dinin istenildiği düzeyde ergen üzerinde etkisinin olamamasının nedenlerinden bazıları otoriter, baskıcı ve yoğun korkuya

[196] Nurullah Altaş, **Gençlik Döneminde Din Olgusu ve Liselerde Din Öğretimi**, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2004, s. 201.
[197] Gündüz, **İslam, Gençlik ve Din Eğitimi,** s. 233.

dayanan bir din eğitimi almaları olarak ifade edilmektedir.[198] Bireyin inanç gelişiminde kullanılan din eğitimi yaklaşımında birey üzerinde bırakacağı kalıcı etkilerden dolayı seçilecek eğitim yöntemi çok önemlidir.

Topuz, yapmış olduğu araştırmada öğrencilerin mezun oldukları okulun ve daha önce din eğitimi almış olmalarının inanç oranları üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturduğunu ve diğerlerine göre daha yüksek çıktığını belirtmiştir. İmam hatip mezunu olan veya Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersiyle beraber Kur'an kursundan eğitim alan öğrenciler ile sadece okulda eğitim alan veya hiç din eğitimi almayan öğrenciler arasında dinî duygu, düşünce, tutum ve inançlarında anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Hiç din eğitimi almayanlar arasında agnostik inanç, kararsızlık ve inançsızlıkta artış gözükmektedir. Din eğitiminin amaçlarından birisi, dinî tutumları olumlu yönde geliştirmektir. Bu yüzden din eğitimi alan öğrencilerin Allah'a inanç düzeylerinin diğerlerine oranla yüksek olduğu tespit edilmiştir.[199] Bu da gençlik döneminin sonuna gelen öğrenciler için geçmişte almış oldukları din eğitiminin önemini bir kere daha vurgulamaktır. Özellikle orta öğretimde alınan dinî inanç, ergenlerin dinî inanç ve tutumlarının gelişmesi ve pekiştirilmesi noktasında oldukça etkilidir.

Allah inancı öğretiminde dikkat edilmesi gereken ilkeler şunlardır: "Allah'ın varlığı hakkında öğrencileri düşündürme, özgürce düşüncelerini ifade etmelerine izin verme, inanç konusunda zorlamama, gelişim evrelerine dikkat ederek yanlış düşünceleri düzeltmelerine yardımcı olma, kalıp ezberler yerine anlamlı öğrenmelerine imkân sağlama." .[200]

Allah inancının öğretilmesi ve anlamlandırılması noktasında izlenebilecek öğretim yollarından birincisi, evrendeki düzenden hareketle Allah'ın varlığına ulaşılmasıdır. Evrenin yaratılmış güzelliklerine, muhteşem işleyişine, insanın kendi yaratılış düzenine vb. şeylere dikkat çekerek öğrencilerin bu konuda tefekkür edebilmesini sağlamaktır. İkincisi, Allah'ın yaratıcı özelliği vurgulanarak inancın

[198] Albayrak, **Ergenlerde Dini Gelişimde Sevgi ve Korku Motifinin Etkinliği**, s. 41-60.
[199] İlhan Topuz, "Üniversite Öğrencilerinde Dinî Tutum ve Davranışlar", **(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Süleyman Demirel Üniversitesi SBE, 1999), s. 81.
[200] Mizrap Polat ve İshak Tekin, "Allah İnancının Öğretimine İlişkin Etkinlik Örneklerinin İncelenmesi", **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt. 2. Sayı. 2, (2015), s. 235.

kuvvetlendirilmesidir. Allah'ın yoktan var etmesi, yaratmayı dilediği zaman hiçbir şeye ihtiyaç duymaması, her şeye gücünün yetmesi ve yaratıcının bu kudrete sahip olması gerektiği düşüncesi öğrenciye kavratılmasıdır. O, insanları, hayvanları, bitkileri, ayı, güneşi, suyu, havayı, toprağı; gece ve gündüzleri, mevsimleri, yağmurları, rüzgârları vs. tabiat olaylarını değişmez bir düzen içeresinde yaratandır. Yarattığı şeyleri kusursuz ve noksansız yaratan, her işinde hikmet olandır. İnsan kendi yaratılışına dahi baksa bu mükemmelliği fark etmektedir. Üçüncü olarak, eserden müessire ulaşmadır. Yaratılan her şeyin bir sebebi vardır, evrendeki uyum ve düzenin bir amacının olduğu, hiçbir şeyin kendiliğinden ve boş yere var olmadığı ve bunların yaratılışlarının tesadüf eseri olmadığı vurgulanarak Allah inancı insanlara anlatılabilmektedir.[201]

Görüldüğü gibi inanç eğitiminin en büyük amacı, aile, çevre ve kültürün etkisiyle şekillenmiş taklit düzeyi inançtan, bilinçli, kendine mal edinmiş, tatmin olunmuş bir inanca geçişi merkeze almaktır. Örtük öğrenmeleri anlamlı hâle getirmesi ve içselleştirmesi ve hayatına yansıtabilmesi için yol göstermektedir.

III. İNANÇ SORUNLARI

A. İNANÇ SORUNLARI VE KAYNAKLARI

Aydınlanma ile seküler tabana oturtulan insan kendi ürettiği bilginin evrensel ve tek doğru olduğu kabulü içerisine girmiştir. Aydınlanma felsefesinin ön kabulü, aklın yanılmazlığı, gerçeğin dilini konuştuğu ve gerçeğin asla akılla çelişmediği ilkesidir. Böylece kendini merkeze koyan yani ben merkezci olan insan tabiatı manevi tarafını devre dışı bırakıp salt fiziki bir varlığa indirgemiştir. [202]

Bilim ve teknolojinin hızlı bir şekilde gelişme gösterdiği bu çağ, insana pek çok fırsatlar sunduğu gibi yüzleşmek zorunda kaldığı birçok sorunla da karşı karşıya getirmektedir. Küreselleşme ile birlikte dünya adeta küçük bir köye dönüşmüş, insanın farklı kültür ve inançlarla tanışması ve ortak düşünceler etrafında toplanması kolaylaşmıştır. Karşı karşıya kaldığımız bu kültürel çoğulculukla insanın kafa karışıklığı yaşadığı alanlardan birisi de dini inançlardır. Modern dünya düşüncesiyle birlikte maddi

[201] Salih Kerem Çabuk, "İlköğretim Öğrencilerinde Allah İnancı", (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Sakarya Üniversitesi SBÜ, 2006), s. 64-69.

[202] Ramazan Altıntaş, "Teolojik Sekülerleşmenin Neden Olduğu İnanç ve Davranış Problemleri", **Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,** Cilt. 6, Sayı. 1, (2002), s. 60.

olanın nihai bir hedef hâlinde takdim edildiği ve manevi boyutun ise büyük bir sarsıntı içerisine girdiği gözlenmektedir. Adeta gelişim ve ilerleme ile şekillenen kapitalist ve pozitivist anlayış dini, hayatın her alanından çıkartmaya çalışmış, hatta "Tanrı'nın ölümü" nü iddia edecek kadar ileri gitmiştir. Manevi boşluk yaşamaya başlayan insanın çözüm olarak önüne sunulan mutluluk ve kurtuluş reçeteleri onu daha büyük bir yalnızlığın içerisine sürüklemiştir. Bu sıkıntı ve çaresizliğine çözüm ararken pek çok insan yaratıcıya sığınmanın mutluluğu yerine, farklı inançlardan yardım ummaya çalışmıştır. Kabul edilen bu ideolojiler insan ve toplumun hayatına Tanrı'nın müdahalesini kabul etmeyen, bazen de insanı yücelten inkârcı akımlardan oluşmaktadır.[203]

Yaşama anlam katan inançlar, dünyayı anlamak ve anlamlandırmak için insana yol göstermekte, eyleme geçebilme ve dünyayı değiştirebilmek için güç vermektedir.[204] Bütün dinsel inançların en temel özelliklerinden birisi üstün güç ya da güçlere yönelik aşkın bir varlığa veya varlıklara inanma, sığınma, bağlanma şeklinde tezahür etmektedir.[205] Tarih boyunca ilahi dinlerde ve ilahi dinlerden etkilenerek ortaya çıkmış diğer inançlarda da Tanrı inancının var olduğu bilinmektedir. Bununla birlikte, bazı dinlerde Tanrı ile ilgili farklı tasavvurların bulunduğu ya da zaman zaman Tanrı inancının reddedildiği de görülmektedir. [206]

Genç geçmişten gelen dini bilgileri tekrar gözden geçirmeye başladığı zaman, dışsal faktörlerin de etkisiyle inancı yeniden şekillenmeye başlar. Genç bu süreçte Tanrı'nın varlığını, mahiyetini, hayatın anlamını, varlığının nedenini, başlangıcını, sonunu açıklamaya çalışırken, farklı inançlar, gencin dünya görüşlerinin temel karakterini oluşturmaya devam eder. Bu dönemde oluşan Tanrı tasavvuru kişinin dünyaya bakışını etkilemekte, yaşamına düzen vermektedir. Varlığın mahiyeti ile ilgili sorular, kişiyi Tanrı fikriyle karşı karşıya getirmektedir. Örneğin; her şeyin maddeden oluştuğunu düşünen

[203] Temel Yeşilyurt, **Çağdaş İnanç Problemleri**, DİB Yay., 2018, s. 28.
[204] Selçuk, **Gençlik Dönemi ve Eğitimi**, s. 340.
[205] Şinasi Gündüz (Ed.), **Yaşayan Dünya Dinleri,** 1. Baskı, Ankara: DİB Yay., Şubat 2007, s.30.
[206] Emre Dorman, **Modern Bilim Tanrı Var**, İstanbul: İstanbul, İstanbul Yayınevi, 2011, s. 14.

materyalist bir dünya görüşü, alemi yaratan ve yöneten bir Tanrı inancını kabul etmemektedir.[207]

Günümüzde gençler arasında, karşılaşmış oldukları inanç sorunlarına karşılık genellikle Batı kaynaklı ilahi din karşıtı felsefi ve ideolojik akımlar etkinliklerini giderek artırmaktadırlar.

Özarslan, ülkemizde ateizme, deizme ve diğer din karşıtı akımlara yönelmenin nedenleri olarak şunları söylemektedir:

1. Küreselleşen dünyada her türlü olumlu ve olumsuz bir olayın etkisi aynı şekilde ülkemizde de kendini göstermektedir. Kişi ve gruplar, web siteleri ve sosyal medya ile dünya çapında görüşlerini yayabilmektedir. Bu görüşlerden en çok etkilenen de gençlerdir.

2. İnsanın kendisini her türlü otoriteden bağımsız hissetme arzusu kendini, aklını, gücünü ve kudretini Tanrı olarak görmesine neden olmuştur.[208]

3. Dini düşünce ve anlatımın bilimin buluşlarına ters düştüğü yani din ile bilimin çatıştığını iddia eden din karşıtı zümreler, İslam'ın insana özgürlük alanı tanımadığı, önceliği ahirete verip dünyayı ihmal ettiği, İslam'ın akılla çelişen ilkeler barındırdığı gibi nedenlerle İslam ülkelerinin geri kaldıklarını iddia etmişlerdir.

4. Din dili, gençlerimizin anlayacağı düzey, biçim ve formda sunulmamaktadır.

5- Dinin ticarî, siyasî ve dünyevî amaçlar için kullanılması dinin ve dindarların itibarına zarar vermektedir. Ayrıca Allah'ın kudret ve gazabı, merhametinden daha ön plana çıkarılarak yorumlanmakta ve bu konuda denge kurulamamaktadır.

6. Dini metinlere lafızcı bir biçimde yaklaşan, şiarı barış ve kardeşlik olan dinimizi, şiddet ve kavga yanlısı olarak öne çıkaran bazı gruplar dinin yanlış algılanmasına ve yorumlanmasına neden olmaktadır.

[207] Tokat, **Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, s. 46.
[208] Furkan, 25/43.

7. Dini grupların birbirini tekfir yani dinden çıkma ve dini inkâr etme ile suçlaması gibi nedenler, gencin dine bakışını büyük ölçüde etkilemektedir. Özellikle dini vahiy temelli öğrenemeyen gençler, bu sorunlar karşısında deizm, ateizm, nihilizm vb. farklı inanç gruplarına sürüklenmektedir. Teknoloji kaynakları ile de bu âmillerin desteklenmesi gençlerin bu din karşıtı akımlara kaymalarına zemin hazırlamaktadır.[209]

B. İNANÇ SORUNLARI İLE İLGİLİ YAPILAN ARAŞTIRMALAR

Günümüzde gençlerin farklı inanç gruplarına kaymaya başladığı şekilde yorumlar olmakla birlikte, akademik alanda yapılan araştırmaların henüz çok yeterli düzeyde olmadığı fark edilmiştir. Yapılan araştırmalara bu çalışmada yer verilerek bu konuda yine de bir ön bilgi verilmeye çalışılmıştır.

Diyanet İşleri Başkanlığınca 2013 yılında yapılan ve 2014 yılında yayınlanan bir araştırmada ülkemizde Allah'ın varlığına inananların oranı %98,7 olarak tespit edilmiştir. Aynı araştırmada "Allah emir ve yasaklarını peygamberlerine vahiy yoluyla bildirmiştir" önermesine katılanların oranı %97,7, "Kur'an'da anlatılanların hepsi doğru ve gerçek olup bütün zamanlar için geçerlidir" önermesine katılanların oranı %96,5 oranında kalmıştır.[210] Allah'a inananlar ile peygamberlik müessesine ve kutsal kitaplara inanma oranları arasındaki fark dikkat çekmektedir.

Yapılan başka bir araştırmada, Allah'ın varlığına ve birliğine, insanları yarattığına inanma oranı %86, Allah'ın sadece varlığına ve yaratma gücüne inanıp hiçbir şeye karışmaması gerektiğini düşünenlerin oranı %6 (deist), Allah'a inanmama oranı %4 (ateist) olarak tespit edilmiştir.[211]

Gündoğar ve Yürgüç, orta öğretim öğrencileri ile yapmış olduğu çalışmada gençlerin neden deizme kaydıklarını bilimsel açıdan incelemiştir. Yapılan çalışmada Allah'a inanıyorum oranı %95 oranında, Allah'ın varlığına inanmayan veya ilgi duymayan gençlerin oranı %5 oranında tespit edilmiştir. Evrendeki düzenin bir yaratıcı

---

[209] Selim Özarsalan, "Gençlerin İnanç Sorunlarına Yol Açan Bazı Akımlar ve Çözüm Yolları", Mehmet Bayyiğit ve Diğerleri (Ed.), **Hz. Peygamber ve Gençlik Sorunları** içinde (24-30), Konya: Palet Yay., Aralık 2009, s.28-29; İbrahim Coşkun, "Günümüzde Deizm, Ateizm ve Nihilizmi Doğuran Sebepler", **Diyanet Aylık Dergi**, Sayı. 320, Ağustos 2017, s. 12.

[210] Heyet, **Türkiye'de Dinî Hayat Araştırması**, Ankara 2014, s. 11-16. https://serdargunes.files.wordpres.com/2013/08/tc3bcrkiye-de-dini-hayat-arastirmasi-2014.pdf (04 Temmuz 2020)

[211] https://www.makdanismanlik.org/turkiyede-toplumun-dine-ve-dini-degerlere-bakisi/ (04 Temmuz 2020)

tarafından oluşturulduğuna inananların oranı %80,8 ve bu görüşe katılmayanların oranı %20,2'dir. Evren ve insanlık yaratıldıktan sonra dünyadaki işleyiş ile görüş bildiren gençler %73,5 oranında Allah'ın yaratmaya ve kontrol etmeye devam ettiğini düşünürken, %26,5'i Allah'ın artık evrene müdahale etmediği yönünde görüş bildirmiştir. Özelikle "Kitap göndermese de insan aklıyla doğruyu bulur" şıkkının tercih edenlerin oranının %10,8 olması dikkat çekicidir. Gençler arasındaki bu oranlar, bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde gençlerin deizme kaydıklarını göstermektedir.[212]

Orta öğretim öğrencileri ile yapılan başka bir çalışmada, Allah'ın bir olduğuna, peygamber gönderdiğine ve evreni yarattığına inanan gençlerin oranı, %99,1, kararsız olanlar %0,7 ve bu görüşe hiç katılmayanlar ise %0,2 oranındadır.[213] Gençler, Allah fikrini insan veya toplumun ürettiğini yani gerçekte olmadığı görüşü sorulduğu zaman bu görüşü destekleyenlerin oranının %1 olduğu görülmektedir. Allah'ın ne varlığının ne de yokluğunun bilinemeyeceği görüşünü destekleyen gençlerin oranı %2,6'dır. Deizmi yani Allah evreni var ettikten sonra ilişkisini kestiğini düşünen gençlerin oranı kararsızlarla beraber %6,1 oranındadır. Allah'ın evren ile iç içe olduğunu ve ayrı olmadıklarını düşünen gençlerin oranı ise %8'dir.[214]

Demirci, yetiştirme yurdunda yaşayan 13-18 yaş arası 64 genç ile yapmış olduğu çalışmada 43 gencin, Allah inancı ile ilgili kesin bir bilgiye dayandığı ve şüphe duymadığı; geriye kalan 21 kişiden 19'u, bilgilerinin yetersiz olduğu ve şüphe duydukları tespit edilmiştir. 2 kişi bu konuda kararsız olduğunu belirtmiştir. İncelemelerde gençlerin üzerinde en etkili olan faktörün gençlerin ailenin etkisinden uzak yetiştikleri için okunan kitaplar olduğunu tespit etmiştir.[215]

Kalfa, dindar, ateist, agnostik, homoseksüel ve alevi öğrencilerle yapmış olduğu çalışmada, kendilerini neden bu şekilde niteliklerini incelemiştir. Araştırmasının

---

[212] Hamdi Gündoğar ve Muhammet Sait Yüngüç, "Deizm Bağlamında Ortaöğretim Okullarında İnanç Algısı - Adıyaman Örneği- ", **Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt. 6, Sayı. 11, (2019), s. 654-661.

[213] Allah'ın varlığına inanma ve inanmama ile ilgili yakın sonuçlar bulunan tezlerde mevcuttur. bk. Birgül Yaşar Sönmez, "Lise Gençliğinin İtikadî Sorunlarının Yaşam Kalitelerine Olumlu-Olumsuz Etkilerinin Araştırılması", (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Cumhuriyet Üniversitesi SBE,2017), Abdulkerim Bahadır, "Ergenlik Döneminde Dinî Şüphe ve Tereddütler", (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Uludağ Üniversitesi SBE, 1994).

[214] Hacı Ali Özdemir, "Ortaöğretim Öğrencilerinde Allah İnancı (Burdur Örneği)", (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Süleyman Demirel Üniversitesi SBE, 2015), s. 86.

[215] Şükran Demirci, "Yetiştirme Yurdunda Ergenlerde Allah Tasavvuru -Malatya Örneği- ", (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Erciyes Üniversitesi SBE, 2009), s. 59.

sonucunda inanç gelişimini olumlu veya olumsuz etkileyen faktörlerin aile, bireyin içine doğduğu ve yetiştiği kültür, çevre, ortam ve toplu hareket psikolojisi, dışlanma korkusu, sosyal kabul arzusu, arkadaş, okuldaki dersler, öğretmenler ve ortam, üniversitede seçilen bölüm, okunan kitaplar, izlenilen filmler, sosyal medya mecraları, karşılaşılan farklı fikirdeki insanlar, ölüm, kaza vesaire gibi duygusal travmalar, çevreden edinilen kazanımlar, bilişsel gelişimde yaşanan gelişmeler, cevaplamakta zorlanılan sorular, dinî grup ve cemaatler, cami ve Kur'an kursları olduğunu tespit etmiştir.[216]

Şahin, yetiştirme yurdunda yaşayan gençlerle yaptığı araştırmada Allah inancı ile ilgili, Allah'ın varlığına şüphe duymadan inananlar %67,2, Allah'ın varlığına inanıp bazı şüphelerine çözüm arayanlar %18,5, taklidi imana sahip olanlar %7,6, Allah varlığına ilgi duymalarına rağmen belli bir fikri olmayanlar %1,7 ve Allah varlığı konusunda ilgisiz kalanlar %0,8 oranında olduğunu tespit etmiştir.[217]

Bilgin, Türk toplumunda kendini ateist ve nonteist olarak adlandıran bireylerin Tanrıyı reddetme süreçlerini incelemiştir. Bunun için Ateist Dergisi'nin röportajında dinden nasıl kurtulduğunu, nasıl ateist olduğunu anlatan 28 kişinin şahsi yazılarından yola çıkarak bir değerlendirme yapmıştır. Bu değerlendirmesinde ateizme götüren psiko-sosyal faktörleri önem derecesine göre; "Bireyin deist, ateist veya agnostik bir aile yaşaması, din eğitimi esnasında yaşanan olumsuz olaylar ve yapılan yanlışlar, çocukluk ve ilk gençlik döneminde yaşanmış olan travmatik olaylar, arkadaş ortamının ateist veya deistlerden oluşması ve farklı cinsel tercihler (LGBT gibi) şeklinde sıralanmıştır. Bilgin'e göre, ateizmi benimseme süreci genellikle lise dönemi veya üniversite döneminde başlamaktadır. Çalışmada, gencin zihnini meşgul eden ve dinden uzaklaşmasına sebep olan etkenlerin başında teodise meselesi ve evrim olduğu tespit edilmiştir. Özellikle yaşanan travmaların, ateizmin temeli olan kötülük probleminin delili olarak gösterilmektedir. Ateistlerin düşünsel dönüşümlerine neden olarak gösterdikleri örnekler ise; peygamber kıssaları, Allah'ın kavimleri helak etmesi, kutsal kitaplardaki savaş ile

[216] bk. Nazlı Tutku Kalfa, "Gençlik Dönemi İnanç Gelişimi ve Eğitiminde Etkili Olan Faktörler Üzerine Nitel Bir Araştırma", (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Uludağ Üniversitesi SBE, 2019).

[217] Adem Şahin, "Yetiştirme Yurtlarında Gençlerin Dinî Duygu, Düşünce, Tutum Ve Davranışları Üzerine Bir Araştırma", (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Selçuk Üniversitesi SBE, 1993), s.69.

ilgili görüşler, kadınların dövülmesi, kadınların şahitliklerinin erkeklerle bir tutulmaması, zinaya verilen ölüm cezası gibi olgulardır.[218]

Yapılan çalışmalarda görüldüğü gibi, gençleri arasında Allah'a inanma oranın hâlâ yüksek derecede olduğu dikkat çekmektedir. Bununla birlikte, Allah'ın varlığına inanıp evrendeki düzenin bir yaratıcı tarafından oluşturulduğuna inanmama ve Allah'ın evrendeki hiçbir şeye müdahale etmediği yönündeki düşüncesinin de hâkim olduğu fark edilmektedir. Yani Allah'a inanmayla birlikte sorunun Allah'a addedilen sıfatlarda olduğu dikkat çekmektedir. Özellikle her şeyin bilimsel yollarla tespit edilebileceği ve insanın akıl yoluyla doğruyu bulabileceği düşüncesi, sekülerist söylem gençlerin bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde farklı felsefî inanç gruplarına kaymasına zemin hazırladığı söylenebilmektedir. Ayrıca dinî konularda gençlerin doğru bir şekilde bilgilendirilmemesi, gençlerin bu konudaki düşüncelerini ve kararlarını etkilemektedir. Aynı zamanda din ve bilimi birbirinden ayıran kompartimanist yaklaşım gençlerin dinî inanca bakışını etkilemektedir. Şu anki araştırmalarda gençleri etkileyen diğer inançların oranı, çok tehlikeli boyutta olmasa da din eğitimi olarak bu konuya yoğunlaşılması ve önlemler alınması gerektiğini göstermektedir. Bu konuda verilmesi gereken din eğitimi özellikle ergenlik döneminin şüphe ve tereddüt döneminde büyük bir önem arz etmektedir.

C. İNANÇ İLE İLGİLİ FELSEFİ YAKLAŞIMLAR

1. Teizm

Teizm, "*Var olan her şeyin yaratıcısı olan bir Tanrı'nın varoluşuna inanma, Tanrı'nın mutlak ve sınırsız bir bilgiye ve güce sahip olduğuna sağlam bir inanç besleme*" durumudur. Evrende aklımızla veya duyularımızla var olduğu sonucuna ulaşılan tüm varlıkların, var olma ve varlığını devam ettirebilmeleri için ihtiyaç duyulan, doğanın üstünde ve ötesinde olan bir Tanrı'ya inançtır. İnanılan bu Tanrı var oluşun ve değerin kaynağıdır.[219]

Teizm, Tanrı'yı aşkın ve yaratıcı, aynı zamanda içkin bir varlık olarak tanımlamıştır. Tanrı, aşkın ve içkin olmanın yanında bir takım temel niteliklere de

[218]Vejdi Bilgin, "Bireylerde Travma, Sorgulama ve İnanç Krizi Sonrası Ateizme Geçiş Süreci" **Yetkin Düşünce**, Sayı. 5, Yıl. 2, (2019), s.117-119.
[219] Ahmet Cevizci, **Felsefe Sözlüğü**, "Teizim", 3. Basım., İstanbul: Paradigma Yayınları, 1999, s. 833.

sahiptir. O'nun öncesi ve sonu yoktur, varlığı kendisindendir yani zorunludur, her şeyi bilen, her şeye gücü yetendir, her şeyi yaratan ve düzene koyandır. Teizme göre, Tanrı maddi bir varlık değildir ve bütün ihtiyaçlardan, zaman ve mekandan uzaktır.[220]

Teizmde peygamberler, Tanrı tarafından gönderilmiştir. Bunun en büyük delili, peygamberlerin gösterdikleri mucizelerdir. Teizm'i, insanlar tarafından ortaya koyulan diğer dinlerden ve inançlardan ayıran en önemli özelliği ahiret inancı düşüncesidir.[221]

2. Ateizim

"Tanrıtanımazcılık" olarak tercüme edebileceğimiz bu kelime Yunancada olumsuzluk veren "a" ön eki ile Tanrı anlamına gelen "theos"un kelimesinin birleşiminden oluşmaktadır. Tanrı'nın veya Tanrı'ların var olmadığı inancına dayanan felsefi bir akımdır. Tanrı'nın evreni yarattığı, yasalar koyduğunu ve evrene müdahale ettiğini kabul etmeyen bu düşünce sistemi, doğaüstü bir varlığa veya yaratıcıya inanmayan, kuşkucu ve maddeci pozitivistleri tanımlamak için kullanılan bir terimdir. Teizmin temel düşüncelerinin yani evreni yaratan, sonsuz bilgisi, gücü ve iradesi olan ve evrenle iç içe olan bir Tanrı düşüncesinin tam karşısında iddialarda bulunmaktadır. Ateizmin doğuşunda ve gelişmesinde; evrendeki gerçekliğin maddi ve fiziki güçler ile oluşabildiği, düşüncelerimizin sadece duyumlarımızın bir sonucu olduğu, evrendeki düzenin doğadaki evrimin sonucu oluştuğu, varoluşun hakikat ve değerinin insanın içinde bulunduğu görüşleri etkili olmuştur.[222] Ateizmin felsefi temeli materyalizmdir. Materyalizme göre, alemde tek ve değişmez olan varlık maddedir. Tabiatın oluşmasında hiçbir nedene ihtiyaç yoktur. Bilim ve din birbirlerinin zıddıdır ve ikisi bir arada bulunamamaktadır. Feuerbach "*İnsan kendisini büyütmesi ile Tanrı olmuştur*." diyerek insanı Tanrı ilan etmiş; ateizme modern şeklini veren Nietzsche de "*Tanrı Ölmüştür*." ifadesiyle kiliseye isyanını ortaya koymuştur.[223]

Topaloğlu, ateizmin bakış açısını birbirine yakın fakat aralarında farklılıklar bulunan dört faktör ile açıklamaktadır:

---

[220] Aydın Topaloğlu, **Teizm ya da Ateizm,** İstanbul: Furkan Kitaplığı, 2001, s. 122.
[221] Dorman, **Modern Bilim Tanrı Var**, s. 15.
[222] Cevizci, **Felsefe Sözlüğü**, "Ateizm", s. 82.
[223] S. Hayri Bolay, **Felsefi Doktirinleri ve Terimleri Sözlüğü**, "Tanrı Tanımazlık (Ateizm)", 9. Baskı, Ankara: Akçağ Yay., 2004, s. 395.

1. *Tanrı Düşüncesine Sahip Olmamak*: Tanrı, dış dünyada mevcut olmadığı gibi zihinde de Tanrı fikri mevcut değildir. Var olmayan bir şey hakkında bilgi sahibi olunamadığı gibi kabullenmek veya reddetmekten söz edilememektedir. Yani Tanrı yoktur demeye bile ihtiyaç duyulmaması gerektiğini savunmaktadır. (Mutlak ateizm)

2. *Tanrı'nın Varlığını Reddetmek*: Tanrı'nın varlığına inanmadığı gibi diğer yandan bilinçli bir şekilde onun yokluğunu ispatlamak için deliller getirmektedir. Tanrı'nın varlığı ile ilgili delilleri çürütmeye çalışmaktadır. Bunun için kötülük problemini delil olarak getirmektedir. Tanrı'nın varlığını reddeden aynı zamanda Tanrı kavramıyla ilişkili olan mucize, vahiy, peygamberlik, ölümsüzlük, ahiret gibi inançları da reddetmektedir. (Teorik ateizm)

3. *Tanrıyı Yaşama Sokmamak*: Sanki Tanrı yokmuş gibi yaşamak veya yaşama Tanrı'yı sokmamaya çalışan düşüncedir. Pratik ateizm olarak da adlandırılan bu yaklaşıma göre günlük yaşamda Tanrısız bir dünya mevcuttur. Ateistin bilinçli olarak Tanrı'yı reddetmesi veya reddetmemesi önemli değildir. Önemli olan Tanrısız bir dünya inşa etmektir. (Pratik ateizm)

4. *Tanrı Kavramının Anlamsız Olduğuna İnanmak*: Tanrı'nın varlığı veya yokluğu dahi tartışma konusu yapılmamıştır. Çünkü Tanrı kavramı anlamsız olarak görülmekte ve anlamsız bir kavramın varlığını tartışmakta anlamsız bir durumdur. Bundan dolayı ateist, "Tanrı vardır" önermesinin doğru veya yanlış olduğunu düşünmeden Tanrı inancını reddedendir.[224]

Ateizmin en eski ve iddialı tezi "kötülük problemidir". İnsanın yaşamış olduğu bazı kötü durumlar deprem, sel, yangın, hastalık, savaş, soykırım, zulüm vb. durumlar Tanrı'nın varlığı ve Tanrı anlayışı ile ilgili düşünceleri etkilemektedir. "Eğer her şeye gücü yeten, her şeyi bilen ve mutlak anlamda iyilik sahibi, merhametli ve sevgi dolu bir Tanrı varsa, yeryüzündeki bu kadar kötülük nereden geldi? " sorusu düşünce tarihinde yüzlerce kez sorulmuş ve cevaplandırılmaya çalışılmıştır. Bu konuda David Hume'nin yönelttiği sorular genel olarak kötülük problemi ile Tanrı anlayışına vurgu yapılan sorular

[224] Aydın Topaloğlu, "Çağdaş İngiliz Felsefesinde Ateizm Problemi", (**Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Dokuz Eylül Üniversitesi SBÜ, 1996.), s.4-9.

şunlardır: "Tanrı kötülüğü önlemek istiyor da gücü mü yetmiyor? O hâlde o güçsüzdür. Yoksa gücü yetiyor da önlemek istemiyorsa, o hâlde o kötü niyetlidir. Eğer Tanrı hem güçlü hem de kötülüğü ortadan kaldırmak niyetinde ise, bunca kötülük nasıl oldu da var oldu?"[225] Yani Hume, Tanrı'nın gücü yetmesi ile iyilik sahibi olması arasındaki imkansızlığı dile getirmiştir. Bu konuya teistler bazı tezler ile cevap vermektedir

- Kötülük problem Tanrı'nın adaleti ile ilgilidir.
- Kötülük yoktur veya görecelidir.
- Dünyanın yaratılış gayesi olarak, iyi varsa zıddı olan kötünün de olması gereklidir.
- İnsan irade olarak özgür yaratıldığı için iyilik ve kötülük yapma potansiyeline sahiptir.
- Yaşayan kötülüklerin karşılığını insan gelecekte/ahirette alacaktır. Tanrı kötülük yapanları cehennemde cezalandıracak, sabredenleri cennetle mükafatlandıracaktır.
- Bazen yaşanan sıkıntılar insanın Tanrı sevgisine ulaşmasına vesile olmaktadır.[226]

Ateizm de tarih içerisinde en yaygın dönemini, XIX. yüzyılın başlarından XX. yüzyılın ortalarına kadar bir devam etmiştir. Ateizmin bu noktaya ulaşmasında Hristiyan teolojisinin, dünya ve ahiret dengesini kuramamaları, dünya hayatını önemsiz göstermeleri, teslis inançları, insanların doğuştan günahkar olmaları gibi düşünceleri neden olmuştur.[227]

Peker, kişinin dini inkâr etmesine neden olabilecek faktörleri: "yetiştiği çevre, hayal kırıklığı yaşaması, teodise meselesi, kişinin kendisini kendine yeten bir varlık olarak görmesi, özgür olma isteği, dinin kendisine faydasının olmadığını hissetme, Allah'ın olduğuna dair kanıt bulamama" şeklinde sıralamaktadır.[228]

[225] Mehmet S. Aydın, **Din Felsefesi**, 13. Baskı, İzmir: İzmir İlahiyat Fakültesi Yay., 2014, s. 213.
[226] Topaloğlu, **Teizm ya da Ateizm,** s. 160-166; Mehmet Aydın, "Ateizm ve çıkmazları", **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt. 24, Sayı. 1 (1981), s. 192-194.
[227] Yeşilyurt, **Çağdaş İnanç Problemleri,** s. 29.
[228] Peker, **Din Psikolojisi**, s. 85-92.

3. Deizm

Deizm, "Tanrı'nın varlığını ve alemin ilk sebebi olduğunu kabul etmekle birlikte akla dayalı bir tabi din anlayışı çerçevesinde nübüvveti şüphe ile karşılayan veya inkâr eden teolojik-felsefî ekolün adıdır."[229] Deizm, yaradancılıktır. Dinin içeriğini sadece doğadan hareketle veya rasyonel bir ahlak ile oluşturabilir. Ancak, aklın terazisinden geçerek onaylanan bir din kabul edilebilir. Temelinde, evrene karışmayan bir Tanrı inancı mevcuttur. Uzak bir Tanrı tasavvuru vardır. Tanrı akılla kavranacağına göre, peygamberlere ve dinlere ihtiyaç kalmamaktadır. Yani vahyi ve vahyin bildirdiği Tanrı inancını, risaleti, mucizeyi, ilhamı reddetmektedir. Bu konuda görüşler bildiren Samuel Clarke, tek tip deizm inancının olmadığını belirtmiş ve dört grup deistten bahsetmiştir:

- İlk grup, alemi yaratan, alemi düzenleyip tanzim eden ve onun bir düzende devam etmesi için ilk başta bir sistem kuran fakat daha sonra dünyadan tamamen irtibatını kopartan ve içinde olup biten ile ilişkisi kalmayan bir Tanrı inancıdır.
- İkinci grup, evren ile ilgilenen bir Tanrı vardır fakat bu Tanrı ahlaki bir eylem ile ilgilenmemektedir. Yani Tanrı'nın iradesi doğrudan kozmik olayları yönetmektedir. Tek tek kişilerin arzu ve isteklerine göre yön değiştiren bir irade değildir. İnsanın yapıp ettikleri ile ilgilenmektedir. Bununla kötülük problemini de çözmeye çalışmışlardır.
- Üçüncü grup, Tanrı'nın ahlaki sıfatları olabilir fakat ahlaki terimler Tanrı ve insanlar arasında bir işlevselliğe sahip değildir. Ölümden sonra başka bir hayatın olmadığını iddia etmektedirler.
- Dördüncü grup, dini ve ahlaki doktrinleri kabul etmekle beraber, bunların düzenini sağlayabilecek vahye inanmamakta ve doğru kararları insanın vahiy ile öğrenemediğini iddia etmektedir.[230]
- Deizm düşüncesinin ortaya çıkma nedenlerinden birisi, Hristiyanlığın akla aykırı ve hurafe olduğu düşünülen unsurlardan arındırılmasıdır. Bu düşünce, inancın temelinin yıllar boyunca değişmiş, gelişmemiş kutsal metinler değil, aklın olması gerektiğini ve bu metinleri sadece din adamları değil, aklın yorumlaması

[229] Hüsameddin Erdem, "Deizm", **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt. 9, Ankara: TDV Yay.1994, s. 109-111.
[230] Şaban Ali Düzgün, "Deizm: Öncü isimler ve Temel Doktrin", **Diyanet Aylık Dergi**, Sayı. 320, Ağustos 2017, s.7

gerektiğini savunmaktadır. Ancak böylece evrensel bir şekilde Hristiyanlığın bulunabileceği iddia edilmektedir.[231]

4. Agnostisizm

Türkçe 'de "bilinmezcilik" veya "bilinemezcilik" kelimesinin karşılığı olarak kullanabileceğimiz agnostisizm, 19. yy'ın ikinci yarısından itibaren, "bir Tanrı'nın var olup olmadığının bilinemeyeceği" iddiası üzerine ortaya çıkmıştır. Agnostisizmin temel düşüncesi, insanın her şeyin ölçütü olduğudur. İnsan gerçeği algı, duygu ve zanlarıyla belirlemektedir. Fakat bu durum herkese göre başka bir gerçeğin ortaya çıkmasına ve sabit bir gerçekliğin olmamasına neden olmaktadır. Bu yüzden bilinebilecek bir gerçeklik yoktur. Tanrı'nın varlığı ve mahiyeti ile ilgili bilgi edinmek insanın gücünü aşmaktadır.[232] Agnostik anlayışa göre, metafizik alanla ilgili görüşler ne kabul edilebilir ne de reddedilebilir. Bu nedenle inananların savunduğu şekilde Tanrı'nın varlığını veya ateistlerin savundukları, gibi yokluğu ile ilgili herhangi bir tez ileri sürmek mümkün değildir.[233]

Agnostikler, Tanrı'nın varlığı ve yokluğu arasında yaşamış oldukları bu şüphe durumunu insanın hayatının birçok alanında terk etmediğini ve bunu bir saplantı hâline getirebildiğini öne sürmektedirler. İnanç konularının şüphe ve tereddüt ile iç içe olması mümkün olmadığı için, bu durumun sürekli hâle gelmesi kişiyi inkâra kadar sürükleyebilmektedir. Bu karışıklık ne teizmi ne de ateizmi kabul etmeyerek kendilerini orta yerde görmelerine neden olmaktadır.[234]

Günümüzde agnostik kavramı daha çok, Tanrı'nın yokluğunu veya varlığını kanıtlamak için çaba göstermeyen kişileri anlatmak için kullanılır. Agnostikler, din ve Tanrı meselelerine duyarsız ve ilgisiz davrananlar, bu meseleler hakkında konuşmak istemeyenler şeklinde de değerlendirilebilir.

5. Panteizm

Tüm Tanrıcılık olarak adlandırılan panteizm, Allah ile alemi bir kabul eden felsefi düşüncedir. Panteizme göre, madde ve ruh kendi başına bağımsız bir varlığa sahip

[231] Erdem, "Deizm", **TDV İslam Ansiklopedisi,** s.110.
[232] İlhan Kutluer, "Lâedriyye", **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt. 27, İstanbul: TDV Yay.,2003, s. 41-42.
[233] Kenan Gürsoy, "İlhad", **TDV İslam Ansiklopedisi,** Cilt. 22, İstanbul: TDV Yay., 2000, s. 96-98.
[234] Yeşilyurt, **Çağdaş İnanç Problemleri,** s. 42-43.

değildir. Bütün varlıların tek sebebi, üstün bir cevherin sıfatları ve görünüşleridir. Tanrı'nın âlemden ayrı ve bir kişiliği bulunmamaktadır.[235] Panteizm sonlu olan ile sonsuz arasında bir temas kurarak insanı Tanrı'ya yaklaştırmaya çalışır. Böylece her şey birdir. Her şey Tanrısal bir yapıdadır. Yani Tanrı ve evren ikiliğini kaldıran, ikisinin de bir olduğunu, sonlu ve sınırlı evrenin, sınırsız ve mutlak Varlık'ın bir parçası, görünüşü veya belirtisi olduğunu savunan felsefî bir görüştür. Panteizm de"Tanrı her şeydir." görüşü hakimdir.[236]

Panteizmi en üst seviyede açıklamaya çalışan Spinoza'ya göre Tanrı her şeyi bilendir. Hiçbir şey O'nun bilgisi dışında değildir. İlmi ezeli olandır. Aynı zamanda gücü her şeye yeten, mutlak kudret sahibidir. Alemde olan kötülüklere gelince, kötülük göreceli bir kavramdır. Tanrı mutlak iyi olandır.[237] Spinoza'nın Tanrı ve doğayı bir gören yaklaşımı incelendiği zaman panteizm bakış açısıyla alemin yaratılmış olması yani bir başlangıcının olması mümkün değildir. Zira Tanrı'nın mahiyeti ile tabiat birbirinden ayrı değil, aksine iç içe geçmiştir. Tabiat sonradan olmamıştır, Tanrı gibi başlangıcı olmayandır.[238]

6. Materyalizm

Maddecilik anlamına gelmektedir. Adından anlaşılacağı gibi her şeyin merkezine maddeyi koyan ve maddenin ötesinde metafizik alanının bulunmadığını, bilinç, duygu, düşünce vb. her şeyin kaynağının maddesel olduğunu, her şeyin sadece maddi sebeplerle açıklanacağını iddia eden tanrıtanımaz doktrinlerin tümüne verilen genel bir görüştür. Bu görüşe göre madde ezelidir. Bu görüş, maddeyi tek gerçek kabul ettiği için Tanrı inancı olmak üzere yaratılış, ibadet, melek, vahiy, peygamberlik, kutsal kitaplar ve ahiret gibi dinî inançların birer yanılgıdan ibaret olduğunu ileri sürmektedir. Tabiatın bir amacı bulunmamaktadır.[239]

Evrendeki düzen fikrini kabul etmeyen materyalist anlayış, tabiatta olan her şeyi tesadüfle ve gelişen değişimi ise evrim ile açıklamaktadır. Bu düşünce daha sonraları

---

[235] Bolay, **Felsefi Doktirinleri ve Terimleri Sözlüğü**, "Evren Tanrıcılık (Panteizm)", s. 201.
[236] Cevizci, **Felsefe Sözlüğü**, "Panteizm", s. 675.
[237] M. Kazım Arıcan, **Panteizm**, **Ateizm ve Panenteizm Bağlamında Spinoza'nın Tanrı Anlayışı**, İstanbul, İz Yayıncılık, 2004, s. 126-146.
[238] Dorman, **Modern Bilim Tanrı Var**, s. 17-18.
[239] Aydın Topaloğlu, "Materyalizm", **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt. 28, İstanbul: TDV Yay., s. 137-140.

ortaya çıkan evrimci anlayışa ilham kaynağı olmaktadır. Materyalizm, maddenin ilk ortaya çıkışını, ilk patlamayla izah etmekle birlikte, yaratılmış olduğunu kabul etmemektedirler. Bu nedenle bu patlamaya neden olan enerji birikimini açıklamakta bir hayli zorlanmışlardır. Materyalizm, ateizmin beslendiği temel kaynakların başında gelmektedir.[240]

7. Pozitivizm

Geçerli bilgiyi sadece olgulardan ibaret sayan pozitivizm, olguculuk olarak tarif edilmektedir. Metafizik ve dini bilim öncesi düşünce sistemlerini ilerlemenin önünde engel olarak gören felsefi bir akımdır. Pozitivizme göre, gerçek bilgi ancak gözlem ve deney ile elde edilen bilgidir. Fransız filozofu Auguste Comte tarafından ortaya atılan bu öğretiye göre, dış dünya sadece deneyim ile bilinebilmektedir. Gerçek araştırma sadece ampirik olguların tasvir ve açıklamasından ibarettir. İnsan toplumsal dünya da ardışık üç evreden geçmektedir: "Teolojik, metafizik, pozitif." Son evre olan pozitif evrede gerçek, artık sadece bilim ile bilinebilmektedir ve deneye dayanmayan teoloji veya metafizik artık sadece hayal ürünüdür.[241]

Bu akımın karakteristik olan temel özellikleri şöylece sıralanabilir:

- Tek geçerli bilgi bilimsel bilgidir.
- Bilgi ancak olgular ile mümkün olur, metafizik ve teolojik düşüncelerin olgusal karşılığı olmadığı için anlamsızdır.
- Felsefe, bilimsel bir yönteme sahip olmalı ve bütün bilimler için ortak olan genel ilkeleri bulmalıdır.
- Hem doğa hem de beşerî bilimler için anı olan evrensel bir yöntemden söz edilmelidir. Bütün bilimler fiziğe indirgenebilir.[242]

Pozitivizme göre bilim ve din bir çatışma, çelişki ve zıtlık içerisindendir. Bu savaşta haklı olan bilimdir ve din haksızdır. Bilim aklı, özgürce düşünmeyi, deneysel araştırmaları ve gerçek değeri temsil ederken; din, tersine karanlık, bilgisizlik, bağnazlık, hoşgörüsüzlük anlamlarına gelmektedir. Din, bilimin önünde bir engeldir. Yöntem ve

[240] Yeşilyurt, **Çağdaş İnanç Problemleri,** s. 35.
[241] Cevizci, **Felsefe Sözlüğü**, "Pozitivizm", s. 707-708.
[242] İlhan Kutluer, "Pozitivizm", **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt. 34, TDV Yay., s. 335-339.

kaynak olarak da birbirinden farklı olan bu iki etkinliğin çatışmaya girmemesi mümkün değildir.[243]

Bilim geliştikçe dine ihtiyaç kalmayacağı düşüncesi büyük bir yanılgıdan ibaret kalmıştır. Günümüzde bilim ve teknolojinin ilerlemesine rağmen din, insanın hayatını anlamlandırmasında rehber olmakta, hayata derinlik katmaya devam etmektedir.[244] Din ve bilim birbiriyle çatışma içerinde olmaktan ziyade birbirini tamamlamaktadırlar.[245]

8. Sekülerizm

Sekülerizm düşüncesine göre önemli olan bu dünyadır. Bu hayatın metafizik ile ilişkisinin koparılması gerekmektedir. İnsanları, dinden kopartabilmenin yolu, sekülerleşmeleri yani dünyevileşmeleri olarak görülmektedir.[246]

Sekülerlik, Latince "secularity" sözcüğünün İngilizce kanalıyla dilimize geçmiş bir şeklidir. Sekülerizm, kendi içerisinde zaman ve mekân kavramlarını içermektedir. Zaman ile şimdiki zamanı, hazır olunuşu; mekân ile de dünyada ve dünyevî oluşunu gösterir. Seküler kelimesi ile dünyevî olan ifade edilir. Ahlakî anlamda ise sekülerizm, değer ilkelerinin inanç kaynaklı bütün düşüncelerden soyutlanması ve bu ilkeler oluşturulurken herhangi bir dini inancı dikkate almamayı esas alır. Yani siyaset, kültür, bilim vb. alanlarının dine dayanmış olan değerlerden arındırılması ve bağımsızlaştırılmasıdır. İnsanın da bakışını metafizik alandan sadece dünyaya çevirmesini sağlamaktır. Yani dolayısıyla sekülerleşme, dinin toplumdaki otoritesini yitirme, dini kurum ve sembollerin egemenliğini ortadan kaldırma sürecidir. Sekülerleşme kelimesi XX. yüzyılda, özellikle de Amerika'da hayatın düzenlenmesinde sanki Tanrı yokmuş gibi davranılması bağlamında kullanılmıştır. Batı dünyasında başlayan sekülerleşme süreci ile Tanrı sadece günlük yaşamın dışına itilmemekte, aynı zamanda evreni ve canlıları yaratma vasfından da uzaklaştırılmaya, Tanrı fikri insanların zihninden çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu görüş, kişisel anlamda Tanrı, ahiret, ruh gibi

---

[243] Cafer Sadık Yaren, "Bilim-Din İlişkisinde Temel Felsefi yaklaşımlar: Çatışma ve Ayrışma", **Felsefe Dünyası**, Sayı. 21, (1996), s. 23-24.
[244] Yeşilyurt, **Çağdaş İnanç Problemleri,** s. 45.
[245] Yeşilyurt, **Çağdaş İnanç Problemleri,** s. 48.
[246] Selim Özarslan, "Gençlerin İnanç Sorunlarına Yol Açan Bazı Akımlar ve Çözüm Önerileri", Mehmet Bayyiğit ve Diğerleri, (Ed.), **Hz. Peygamber ve Gençlik Sorunları** içinde (24-30), Konya: Palet Yay., 2019, s. 26.

metafizik şeylerin varlığını kabul etmemekte, insanın kendi kendine var olduğunu ve evrende adaletin olmadığını savunmaktadır.[247]

9. Nihilizm

Bilgiyi sadece bir yanılsamadan ibaret gören nihilizm, epistemolojik anlamda, gerçek ve nesnel bir doğrunun olamayacağını, her türlü bilginin değersiz, göreceli ve anlamsız olduğunu ifade etmektedir. Metafizik anlamda "Hiççilik" olarak ifade edilen Nihilizm, Tanrı tanımamakla beraber evrenin bir amacının ve anlamının olmadığını, insan yaşamının veya yaptığı faaliyetlerin hiçbir değeri ve anlamı olmadığını vurgulamaktadır. İrade özgürlüğünü kabul etmemekte ve ahlaki anlamda da her türlü ilke ve değeri sorgulamaktadır. Bu felsefî yaklaşımın en önemli savunucusu Nietzche'dir. Pek çok dinî ve ahlaki değeri yok sayan Nietczhe, bunun yerine "üstün insan"ı koymuştur. Orta çağda her şeyin sahibi Tanrı iken şimdi insan olduğunu ifade etmiştir. İnsanın hiçbir otoriteye bağlı kalmadan iç güdülerine, nefsine ve arzularına göre hareket etmesi gerektiğini vurgulamıştır.[248]

10. Septisizm

Septisizm, şüpheciliktir. Hiçbir bilginin kesin bir bilgi içermeyeceğini ve içinde daima şüphe bulunduracağını, aklın tereddütten kurtulamayacağı için kesin bilgiye ulaşamayacağını savunmaktadır. Bu görüşe göre şüphecilik, insanı karasızlığın ve ümitsizliğin içerisine sürükleyebilmektedir. Fakat bazen insanın doğruyu bulması için şüphe duyması da gerekebilmektedir. İslam filozofları içinde de şüpheci olarak zikredebileceğimiz kişiler mevcuttur. Buradaki fark bu duyulan şüphenin amaç değil, hakikati bulmak, yakini bilgiye ulaşmak için araç olarak kabul edilmesidir.[249]

Septisizm, her çeşit bilgiye şüphe ile bakmaktadır. İnsanın sadece duyu ve yeteneklerini değil, aklını da bilgi edinme konusunda yeterli görmemektedir. Bu yüzden septiklere göre, insanın hakikate ulaşması imkansızdır. Özellikle Allah'ın varlığına ilişkin doğru bilgi olmadığı tezi ile metafizik alana da şüphe ile bakmaktadırlar. Bu bilginin

---

[247] Dorman, **Modern Bilim Tanrı Var**, s. 37, 80.
[248] Osman Bilen, "Nihilizm", Recep Ardoğan (Ed.), **Buhrandan Burhana Günümüz Kelam Problemleri** içinde (45-52), İstanbul: Ekin Yay., 2017, s.45-52.
[249] Bolay, **Felsefi Doktirinleri ve Terimleri Sözlüğü**, "Kuşkuculuk (Septisizm)", s. 251-252.

imkansızlığı bütün değerlerden, hakikatlerden ve inançlardan kuşku duymanın gerekliliğini benimsemeleri sebebiyle de ateizme önemli bir dayanak oluşturmaktadır.[250]

11. Satanizm

Satanizm kelimesinin temeli olan Satan, İbranice şeytan· kelimesinin karşılığı olup; "muhalif, cürüm işleyen, aksi, düşman ve cehennemin efendisi" anlamındadır. Satanizm de "şeytana tapma, şeytanı karizmatik bir varlık olarak tanıyıp şerefini yükseltme, ona çeşitli ritüeller vasıtasıyla ibadet etme, onun gücünü elde etme" olarak tarif edilebilir. Satanizm, Yahudi-Hristiyan geleneğine ve dini tahakkümüne, özellikle de Hristiyanlığa karşı şeytana Tanrı diye tapma faaliyetidir. Başta Hristiyanlık olmak üzere tüm dinlere baş kaldırmadır. Dinin veya dini olan her şeyin karşısında şeytanın yanında yer almaktır.[251] Satanizm 'in tarihi kimi bakış açılarına göre orta çağa kadar götürülse de günümüzdeki yaklaşımın en büyük öncüsü 1960'larda ABD'de başlayan harekettir. Bu olayın en büyük öncüsü La Vey'dir. La Vey tarafından oluşturulan ve bir anlamda şeytanı tanıtan dokuz ilke satanizmi temsil eder.

a) Şeytan, yiyecek, içecek ve zevklerden kendini mahrum etme yerine hoşgörüyü temsil eder.
b) Şeytan, dinsel hayaller ve boş umutlar yerine asıl gerçekliği temsil eder.
c) Şeytan, ikiyüzlü bir şekilde kendini aldatma yerine gerçek hakikati temsil eder.
d) Şeytan, nankör kimseler için sevgi yerine, onu hak edenlere karşı iyi muameleyi temsil eder.
e) Şeytan, bir yanağına vurana öbür yanağını çevirme yerine intikamı temsil eder.
f) Şeytan, ruhsal vampirlere ilgi yerine, sorumluya karşı sorumluluğu temsil eder.
g) Şeytan, insanı bazen iyi ama çoğunlukla kötü olan hatta dört ayak üzerinde yürüyenlerden daha kötü olarak temsil eder.
h) Şeytan, günah diye isimlendirilen fiziksel, duygusal ve zihinsel mutluluğa sebep olan tüm zevklerin simgesidir.

[250] Yeşilyurt, **Çağdaş İnanç Problemleri,** s. 38-40.
[251] Nasuh Günay, "Şeytana Tapmada Modern Yol Satanizm", **Arayışlar -İnsan Bilimleri Araştırmaları-**, Sayı. 2 (1999), s. 113.

i) Şeytan, tüm bu yıllar boyunca süren çabasından dolayı, kilisenin (şeytana uyanlar cemaatinin) en iyi arkadaşı olmuştur.[252]

La Vey, satanizmin Tanrı ile ilgili düşüncelerini özetleyen bir konuşmasında şunları dile getirmiştir: "*Her şeyden önce dürüst olalım! Tanrı diye bir şey yoktur. İnsanın kaderi konusunda hüküm verecek veya lanet okuyacak hiçbir ilah da yoktur. Bu 'Yeryüzü' dışında cennet veya cehennem de yoktur. Yalnız bir kurtarıcı vardır. O da: Sizin kendi aklınız, bedeniniz ve ruhunuzdur. Şeytani asır üzerimize gelip çatmıştır. Bunu kabul edin, onun avantajından yararlanın ve 'Yaşayın', ki kötü olan geçmişte kalmıştır*".[253]

[252] Ahmet Güç, "Gençlik ve Satanizm", Hayati Hökelekli (Ed.), **Gençlik Dönemi ve Eğitimi-II** içinde (63-92), İstanbul: Ensar Neşriyat, 2003, s.71-72; Günay, **Arayışlar -İnsan Bilimleri Araştırmaları-**, s. 118-119.
[253] Güç, **Gençlik Dönemi ve Eğitimi-II**, s.71-72.

İKİNCİ BÖLÜM
ESMÂ-İ HÜSNÂ HAKKINDA GENEL BİLGİLER

Bu bölümde, Esmâ-i Hüsnâ ile ilgili teorik çerçeve oluşturulmuş ve Esmâ-i Hüsnâ'nın lügat ve ıstılah anlamalarına yer verilmiştir. Allah'ı tanıma ve bilme konusunda Esmâ- Hüsnâ'nın önemi vurgulanmıştır. Tezin sınırlarını aşmamak için Esmâ-i Hüsnâ ile ilgili kelamî tartışmalara kısaca değinilmiştir. Esmâ-i Hüsnâ'nın muhteva açısından gruplandırılması yapılarak, araştırmanın sonraki bölümünde işlenecek olan Esmâ-i Hüsnâ ile ilgili çalışmanın zemini ortaya konulmuştur.

I. ESMÂ-İ HÜSNÂ'NIN TANIMI

Esmâ-i Hüsnâ terkibi, "En güzel isimler" anlamına gelen, "ism" kelimesinin çoğulu olan "esmâ" kelimesi ile, "güzel", "en güzel" anlamındaki "Hüsnâ" kelimelerinden oluşmaktadır. Ayet ve hadislerde zikredilen "el-Esmâü'l-Hüsnâ", Allah için kullanılan bütün ilahi isimleri kapsayan bir terimdir. Allah'ın nasıl bir varlık olduğunun, O'nun niteliklerini, özelliklerini ve hangi vasıflara sahip olup olmadığını beyan eden isim ve sıfatlardır.[254] Esmâ-i Hüsnâ, kendi içinde mutlak hayrı, iyiliği, güzelliği barından isimlerdir. Bu nedenle Allah'ın isimlerinin "güzel" ile nitelendirilmelerindeki asıl maksadın bu isimlerin işaret ettikleri anlamların güzelliğinin anlaşılması gerektiği vurgulanmıştır.[255] Allah'ın isimleri için Esmâ-i İlahiyye de kullanılmaktadır.[256]

Ebû Bekir İbnü'l-Arabî, "el-Emedü'l-Aksâ" isimli eserinde Esmâ-i Hüsnâ'da isimlerin güzel ile nitelendirilmesi ile ilgili şu anlamları vurgulamaktadır:

1. Allah hakkında yücelik ifade eder ve kullarda Allah'a karşı saygı hissi uyandırmaktadır.

2. Zikir ve duada kullanıldığı zaman kabul edilmesine vesile olmaktadır.

3. Kalplerin huzur ve sükûnete kavuşmasını ve insanın lütuf ve rahmetten ümit kesmemesini sağlamaktadır.

---

[254] Fikret Karaman ve Diğerleri, **Dini Kavramlar Sözlüğü**, "Esmâ-i Hüsnâ", Ankara: "DİB Yay., 2006.
[255] Ali Murat Kılavuz, **Allah'a İman**, DİB Yay., 2013, s. 29.
[256] Bekir Topaloğlu, "Esmâ-i Hüsnâ", **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt. 11, İstanbul: TDV Yay., s. 404-418.

4. Esmâ-i Hüsnâ bilgisinin değerinden dolayı bu konuda ilim yapan insanlara üstünlük ve şeref kazandırmaktadır.

5. Allah hakkında en doğru ve yeterli bilgileri öğrenmemizi sağlamaktadır.[257]

Allah'ın güzel isimleri, tek bir zatı temsil ettikleri için özel isim, Allah'a ait çeşitli anlamları içermeleri açısından sıfat olarak adlandırılmaktadırlar. İsim ve sıfat açısından teknik ayırım yapılmakla birlikte Allah için kullanılan bu kavramlar için her iki terim de kullanılmaktadır.[258] Sıfat, Allah'ın zatına nispet edilen bir kavramdır. Naslarda yer alan bu kavramlar kelime türü açısından isim, fiil, mastar veya zarf şeklinde kullanıldığı gibi, niteleme anlamı içerdiği için sıfat olarak adlandırılmıştır. Diğer taraftan sıfatların işaret ettiği Zata işaret ettiği için esmâ da denmektedir. Kısaca, içerdikleri anlam itibariyle önce sıfat sonra isim özelliği taşıdıkları kabul edilmektedir.[259]

II. ESMÂ-İ HÜSNÂ İLE İLGİLİ AYETLER

Esmâ-i Hüsnâ Kur'an'da dört yerde geçmektedir.

a-"*Allah, O'ndan başka Tanrı yoktur; en güzel isimler O'na aittir*."[260]

b-"*De ki: "İster Allah diyerek, ister Rahmân diyerek yakarın; hangisiyle yakarsanız olur, çünkü bütün güzel isimler O'na mahsustur." Namazında niyazında sesini fazla yükseltme, fazla da kısma, ikisinin arasında bir yol tut*."[261]

c-"*En güzel isimler Allah'ındır; bu güzel isimlerle O'na dua edin, O'nun isimleri hakkında doğru inançtan sapanları kendi başlarına bırakın. Onlar yaptıklarının cezasını çekecekler!"*[262]

---

[257] Ramazan Biçer, "Ebû Bekir İbnü'l-'Arabî ve el-Emedü'l-Aksâ Adlı Eseri", (**Yayımlanmamış Doktora Tezi,** Marmara Üniversitesi SBE, 1999), s. 111.

[258] bk.: ez-Zeccâcî, Ebu'l-Kâsım. **İştikâku Esmâillah**, Abdülhüseyin el-Mübarek (nşr.) Beyrut, 1406/1986, s. 265.

[259] Hümeyra Şengül, "Arapça'da Esmâ-i Hüsnâ Üzerine Sarf ve Semantik Açıdan Bir İnceleme", (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi,** Ondokuz Mayıs Üniversitesi SBE, 2019), s.17-20.; Mehmet Altın, "Esmâ-İ Hüsnânın Semantik Tahlîli ve Geçtiği Ayetlerle İlgisi", (**Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Yüzüncü Yıl Üniversitesi SBE,2015), s. 13

[260] Tâhâ, 20/8.

[261] İsrâ, 17/110.

[262] A'râf, 7/180.

d-"*O, takdir ettiği gibi yaratan, canlıları örneği olmadan var eden, biçim ve özellik veren Allah'tır. En güzel isimler O'nundur. Göklerdekiler ve yerdekiler hep O'nu tesbih ederler. O üstündür, hikmet sahibidir*."[263]

Ayetlerde, Esmâ-i Hüsnâ terkibinde Allah'ın birliği, bu isimler ile Allah'a tazim ve tespihte bulunmanın gerekliliği ve bu isimler aracılığı ile Allah'a dua edilmesi vurgulanmaktadır. Aynı zamanda da, Allah'ın isimleri konusunda ilhada düşenler kınanmaktadır.

İlhad kelimesi lügatte "aykırı davranma, inkâr etme, itidalden sapma, haktan meyletme" manalarına gelmektedir. Allah'ın isimlerinde ilhada düşmekte iki çeşittir:

1. Allah'ı doğru ve uygun olmayan şeyler ile nitelemek

2. Allah'ın sıfatlarını O'na yakışmayacak şekilde yorumlamaktır.[264]

Ayrıca ilhad kelimesi ile ilgili şu yorumlar yapılmıştır:

1. Allah'ın isimlerini inkâr etmek, veya Allah'ın azamet ve aşkınlığına uygun olmayan isimlerle isimlendirmek (Hristiyanların kullandıkları baba tarifi gibi.) (teşbih, tecsim)

2. Allah'ın isimlerini Allah'tan başkalarına vermek, nispet etmek. (teşrik)

3. Allah'ı noksanlık ifade eden ve yaratılanların sıfatlarına benzeyen sıfatlarla nitelemek.

4. Allah'ı, naslarda yani Kur'an ve sünnette geçmeyen veya Allah'a uygun olmayan bir isim veya sıfatla nitelemek.[265]

Allah'ı, yarattıklarına benzerlik meydana getirme endişesiyle O'na sıfat veya isim izafe etmekte tereddüt ederek ilahi isimleri benimsemeyenlerin görüşlerine

[263] Haşr, 59/24.
[264] Râgıb el-İsfahânî, **el-Müfredât Kur'an Kavramları Sözlüğü**, "l-h-d", Abdulbaki Güneş, Mehmet Yolcu (çev.), İstanbul: Çıra Yay., Aralık 2012, s. 954.
[265] Emine Öğük, **Allah'ı Tanıtan Güzel İsimler**, 1. Baskı, İstanbul: Rağbet Yay., 2017, s. 2; Ramazan Sönmez, **Esmâ-i Hüsnâ**, 2. Baskı, Konya: Konevi Yay., Haziran 2014, s. 7.

katılmayan İmam Mâturidî, tevhidin başlangıcının teşbih sonunun tevhit olduğunu vurgulamıştır. Bu nedenle Allah, insanların akıl yürütebilmeleri için onların algılayabileceği bir anlatım metodu oluşturmakta ve insanlara yol göstermektedir. O'nun hakkında kullanılan Âlim, Kâdir gibi isimlerde anlatılmak istenen O'nun başkası sayesinde değil bizatihi Âlim, Kâdir olduğudur. Allah'ın sadece zihni bir varlık olmayıp O'nun fiilen de mevcut bulunduğunu binaenaleyh bu yüce zatı aklen ancak isim ve sıfat yoluyla idrak edebileceğimizi savunmaktadır. [266]

III. ESMÂ-İ HÜSNÂ İLE İLGİLİ HADİS

Esmâ-i Hüsnâ konusunda meşhur olan hadis, Ebu Hureyre'den rivayet edilen şu hadistir: "*Muhakkak ki Allah'ın 99 ismi vardır. Kim bunları ihsa ederse cennete girer*."[267] Esmâ-i Hüsnâ ile ilgili sahih hadis burada bitmektedir. Daha sonra Tirmizî, İbn Mâce, İbn Hibbân ve Hâkim'in Ebû Hureyre'den merfu olarak rivayet ettikleri hadiste doksan dokuz isim listeleri bulunmaktadır. Bu isim listeleri arasında farklılıklar bulunmaktadır. İbn Mâce ve Tirmizî'nin kaydettiği rivayetler arasında da farklılıklar bulunmaktadır.[268]

Hadiste geçen "ihsa" kelimesi sözlükte *"saymak, ezberlemek, anlamak*"[269] anlamına gelse de; bu kelimenin ifade ettiği anlam, Allah'ın isimlerini ezberleyip sadece saymaktan ziyade Esmâ-i Hüsnâ'yı anlamaya ve hayatını ona göre düzenlemeyi ifade etmektedir. Allah'ın isimleri, Allah'a dua etmede ve O'na kullukta insana rehber olmaktadır. İnsan bu isimlerinin anlamlarını, inceliklerini, işaret ettiği hedefleri kavramalı ve hayatını ona göre tanzim etmelidir.[270]

İslam âlimleri "ihsa" kavramını farklı şekilde yorumlamışlardır. Bazıları ihsâ'yı,"*bütün Esmâ-i Hüsnâ ile Allah'a dua ve senâ etmek*"; bazıları "*bu isimleri hakkıyla öğrenmek ve amel etmek*"; bazıları ise "*isimleri en geniş anlamıyla öğrenmek,*

[266] Ebû Mansûr el-Mâtürîdî, **Kitabü't-Tevhid Açıklamalı Tercüme**, Bekir Topaloğlu (trc.). İstanbul: İsam Yay., s. 124-125.
[267] Buhârî, Tevhid, 12; Müslim, Zikr, 5-6; Tirmizî, Da'avat, 82; İbni Mâce, Dua, 10.
[268] Kadir Paksoy, "Allah'ın Doksan Dokuz İsmiyle İlgili Rivayetin Tahlili", **Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi**, Cilt.11, Sayı. 1, (2011), s. 93-97; Komisyon, **Esmâü'l-Hüsnâ,** s. 15-16.
[269] Fîrûzâbâdî. **el-Ḳāmûsü'l-muḥîṭ**, "iḥṣâ'". Beyrut, 1406/1986.
[270] Metin Yurdagür, **Ayet ve hadislerle Esmâ-i Hüsnâ Allah'ın İsimleri**, 3. Baskı, İstanbul: Marifet Yay., 1999, s. 23.

söz konusu hadisin metnini ezberlemek, zikredilen isimlerin anlamlarını sözlük açısından öğrenmek, bunların alemdeki tecellilerine şahit olmak" şeklinde yorumlanmıştır.[271]

İhsa, insanın diliyle Allah'ın isimlerini zikrederken, diğer taraftan zihnen de bu isimleri düşünmesidir. Mesela; "Melik" ismi zikredildiği zaman, Allah'ın yöneticiliği, evren ve insan üzerindeki tam hâkimiyeti insanın zihninde canlanmalıdır. İnsan, Esmâ-i Hüsnâ'yı saydığı zaman zihinde bir bilgi oluşmasının ötesinde, isim ve sıfatların içeriğine uygun bir kullukta bulunmalıdır. "Nâfi" ismini sayan bir insan, Allah'ın varlıklara fayda verdiğini kavradıktan sonra kendisinin de çevresindekilere fayda vermeye başlamalıdır. "Muksit" ismi üzerine düşünen insan, artık adaletli davranmalıdır. Gazzâlî, insanın olgunluk derecesine ulaşmasının ve mutlu olmasının, Allah'ın ahlakı ile ahlaklanmasına ve gücü ölçüsünde Allah'ın isim ve sıfatlarının anlamlarını kendine ve yaşantısına yansıtmasına bağlamaktadır. [272]

Sonuç itibariyle, ihsa kavramı, saymanın ötesinde Allah'ın isimlerini bilmek, benimsemek, hayatın her alanında bu isimleri yerleştirebilmek, bu isimlerle tefekkür etmek, kulluk bilincine sahip olmak, tahkiki imana ulaşmak gibi geniş bir anlam ifade etmektedir.

IV. ESMÂ-İ HÜSNÂ'NIN ÖNEMİ

İnsanlar tarih boyunca evreni yaratan ve yöneten aşkın bir varlığa inanma ve O'nu tanıma arayışına girmiştir. Çünkü insan fıtratı gereği zaman ve mekan ile sınırlı olmayan, fani değil ebedi olan, sonsuz ilim ve güç sahibi, sonsuz ve sınırsız aşkın varlığı bilmek ve tanımak istemektedir. Ancak bu yüce varlığın duyular ile idrak edilememesi, akıl ve idrak sınırlarının ötesinde olması, O'nu tanımayı zorlaştırmaktadır. İnsanlar yaratıcıyı sadece evren ve kendileriyle ilişkileri açısından sınırlı bir şekilde tanıyabilmektedir. Bu nedenle "Allah nedir?" sorusuna Esmâ-i Hüsnâ, Allah-âlem ve Allah-insan ilişkisine ışık tutmakta ve insanlara belli ve sınırlı ölçüde Allah'ı tanıtmaktadır. İnsan bilmediklerini algılayabilmek ve öğrenebilmek için bildiklerinden yola çıkmaktadır. Fakat insanın uluhiyet konusunda ilk bilmesi gereken hiçbir şeyin O'na benzemediği[273] ve denk

[271] Biçer, **Ebû Bekir İbnü'l-'Arabî ve el-Emedü'l-Aksâ Adlı Eseri**, s 126.

[272] Ebû Hamid Muhammed Gazzâlî, **el-Esmâü'l-Hüsnâ İlahi Ahlak**, Yaman Arıkan (çev.), İstanbul: Elifbe Yay., s. 94.

[273] Şura, 42/11.

olamadığıdır.[274] Bu nedenle bazı âlimler beşerî ifadelerin teşbihe götürme tereddüdü ile sadece selbî ifadeleri kullanmayı tercih etmişlerdir. Selbî sıfatlar, "*Allah'ın uluhiyet makamıyla uyuşmayan, acz ve noksanlık anlamı taşıyan, her türlü eksik niteliği reddeden yani tenzih anlamı taşıyan kavramlardır*." Bu sıfatlar sadece Allah'ın ne olmadığı konusunda insana bilgi vermekte ve tevhid inancını oluşturup pekiştirmektedir. Subuti sıfatlar ise, "*Allah'ın varlığını, etkinliğini ve zâtının yetkinliklerini (kemal) dile getiren kavramlardır*." Kur'an ve hadiste yer alan Esmâ-i Hüsnâ'dan her biri bu iki gruptan birinde yer almaktadır. Bu nedenle sadece selbî sıfatlar ile Allah'ı nitelemek, Allah hakkında insanın sınırlı bir bilgi sahibi olmasını sağlamaktadır. Aynı zamanda teşbih endişesiyle olumlu sıfatları reddetmek Allah'ı bilinemez bir varlık hâline getirmektedir. Esmâ-i Hüsnâ incelendiği zaman Allah hakkında selbî ifadelerden daha çok sübûtî ifadelere yer verildiği ve selbî ifadelerin olumlu ifadeler ile bir arada geçmesi, sadece selbî ifadelerin Allah'ı tanıtmada yeterli olmadığını göstermektedir.[275] Çünkü Allah'ın ne olduğunu anlamak için olduğu gibi, ne olmadığını anlamak için de Allah'ın bildirmesine ihtiyaç bulunmaktadır. Esmâ-i Hüsna'da yer alan isimlerde insanı teşbih endişesinden kurtararak Allah'ı tanıyabilmeye imkanına ulaştırmaktadır. İnsanın Tanrı hakkında bilgi sahibi olabilmesine, insanın değer yargılarının ve ihtiyaçlarının merkeze alındığı bir izah tarzı yardımcı olmaktadır. Mesela insan, hayatında sevgiyi bilmekte ve bildiği sevgi ile Allah'ın el-Vedûd isminin anlamını kavrayabilmektedir. Allah'ın insana verdiği sınırlı sevgiden, sınırsız bir sevgiye ulaşabilmektedir. Fakat bununla birlikte insan sevgiyi bilir fakat Allah'ın sevgisinin yanında kendi sevgisinin sınırını fark etmektedir. Allah insanı sever fakat bu sevgi insanların birbirini sevdiği gibi değildir. Allah hikmet sahibidir fakat insanın hikmet sahibi olduğundan farklıdır. Allah'ın hikmet sahibi olması, Allah'ın yarattığı varlıkların sonlu ve sınırlı hikmetine sahip olduğu anlamına gelmemektedir. İnsan güçlü olduğunu bilir fakat Allah'ın gücünün yanında kendi gücünün sınırını fark etmektedir. İnsan, bilmesinin, Allah'ın bilmesinin yanında sınırlı ve mutlak olduğunu fark etmektedir. İnsanın Allah için kullanılan kavramların başlı başına, kayıtsız ve şartsız olduğunu kabul etmesi gerekmektedir. Allah için bu kavramlar herhangi bir sınır ve eksiklik içermektedir. İnsana, bunlar ve bunlara benzer özellikler verilmesinin en önemli

[274] İhlas,102/1-4.
[275] bk. Topaloğlu, "Esmâ-i Hüsnâ, **TDV İslam Ansiklopedisi**, s. 410; Öğük, **Allah'ı Tanıtan Güzel İsimler**, s. 27-28; Yurdagür, **Ayet ve Hadislerle Esmâ-i Hüsnâ**, s. 18; Turan Koç, **Din Dili**, Kayseri: Rey Yayıncılık, 1995, s. 61, 72-73.

nedeni, insanın ancak duyular yoluyla algılayabildiği konularda bilgi edinebilmesidir. Aynı zamanda insan bilgi edindiği bu varlığa yakın olma ihtiyacı içine girmiştir.[276]

Kur'an'da, Allah'ın isim ve sıfatları ile ilgili ayetleri incelendiği zaman ayetler iki grupta ele alınabilir: "Bir grup ayet Allah ve insanlar arasındaki ilişkiyi açıklarken, diğer grup bizatihi Allah'ı tanımlayan ayetlerdir. Birinci gruba göre Tanrı gören, işiten, insanlarla ve mahlukatla konuşandır. Bu ayetler Allah'ı sevgi, nefret, hoşlanma gibi insani özellikleriyle tanımlamaktadır. Bu özellikler, Allah'ın kulları ile konuşmasını, duaları işitmesini ve dualara cevap vermesini, günahkar kullarına acımasını içermektedir. İkinci grup ayetler, Allah'ın kendisini yarattıklarından ayırdığı ilahi sıfatları içeren ayetlerdir. Allah'ın ezeli ve ebedi olması, yaratılan hiçbir şeye benzememesini içermektedir.[277]

Geçmişten günümüze bakıldığı zaman insanın bir yaratıcıya yakın olmak için çözüm yolları aradığı, bazen yanlış ve saçma inanç sarmalı içinde kaldığı fark edilmektedir. Bazen görünmez varlıkları Allah'a yaklaşmak için aracılar kılmışlardır. Cahiliye döneminde Mekkeli müşriklerin putlara, Allah'a yakınlaşmak için kulluk etmeleri bunun bir örneğidir. Bu nedenlerle, Esmâ-i Hüsnâ insanın doğru bir Allah tasavvuru oluşturmasında ve insanın bu isimler üzerinde düşünerek yüce yaratıcısını tanıma ve yaklaşma imkanına kavuşabilmesine yardımcı olmaktadır. Esmâ-i Hüsnâ sayesinde insan içkin ve sınırlı aklı ile, mutlak ve aşkın olan Allah'ı nasıl tanıyabileceğini idrak etmektedir.[278]

İlahi isim ve sıfatları bilen insan Allah ile bağlantı kurma imkanına kavuşmaktadır. Çünkü, yanlış Allah tasavvuru sadece inanç alanında sıkıntıya yol açmamakta, aynı zamanda, ibadet ve muamelat alnında da sıkıntılara neden olmaktadır. İnsan, hakkında yeterli bilgiye sahip olmadığı, kendisi ve âlem üzerindeki gücünü ve etkisini bilmediği bir varlığa yönelmesi, kulluk etmesi zordur. Allah'ı tanımayan bir kul ona nasıl hitap edeceğini, O'ndan nasıl isteyeceğini, nasıl yalvarıp yakaracağını da bilememektedir. Kur'an'da "*Ben insanları ve cinleri yalnız bana kulluk etsinler diye*

[276] Koç, **Din Dili**, s. 81.
[277] Hayta, **Bağlanma Kuramı ile Allah Tasavvuru**, s. 147.
[278] Yurdagür, **Ayet ve hadislerle Esmâ-i Hüsnâ Allah'ın İsimleri**, s. 13; Topaloğlu, **Allah İnancı**, s. 74; Topaloğlu, "Esmâ-i Hüsnâ", **TDV İslam Ansiklopedisi**, s. 404-418.

yarattım."[279] ayetindeki "li ya'budun" kelimesini bazı sahabeler, "li ya'rifun" (beni tanısınlar) şeklinde anlamışlardır. İnsanların Allah'ı tanıması ve insanın zihninde oluşturulacak doğru Allah tasavvurunda Esmâ-i Hüsnâ'nın etkisi büyüktür. Allah'ı doğru tanımadan, anlamadan O'na kulluk etmek zor olduğu gibi, Esmâ-i Hüsnâ'yı bilmeden Allah'ı gereği gibi tanımak da zor görünmektedir. İnsan, Allah'ı tanıdıkça kendi sınırının da farkına varabilmektedir. Çünkü insanın sınırlı, yetersiz, aciz ve fani bir varlık olduğunu hatırlamasının bir yolu da sınırsız, güçlü, benzersiz tek varlığı tanıması ve hayatın her alanında Allah'ın varlığının şuuruna varmasıdır.[280] Ayrıca insanın yaratılış amacına uygun hareket edebilme sorumluluğunu yerine getirebilmesi ancak yaratılış amacını bilmesi ve bu amaca uygun hayat inşa etmesidir. Bunu da insan ancak yüce yaratıcısını tanıyarak yapabilir.

Hayatta insanın karşılaştığı her kötülük ve zorluk, Allah'ın isimlerinin tecellilerini insana öğretmekte ve insanın hayatını inşa etmesinde yardımcı olmaktadır. Aç kalan insan Allah'ın "Rezzak" isminin tecellisini, sevgiye muhtaç olan "Vedud" isminin tecellisini, merhamete muhtaç olan "Rahmân" ve "Rahîm" isimlerinin tecellilerini, öfkenin zararına uğrayan "Halîm" isminin tecellisini, cimrilikten zarara gören "Kerîm" isminin tecellisini fark etmektedir. Şefkatten yoksun kalan "Rauf" isminin değerini anlar. Haksızlığa uğrayan ise "Adl", "Müntekim" isimlerinin önemini kavramaktadır.

V. ESMÂ-İ HÜSNÂ'NIN TEVKİFÎ OLUP OLMADIĞI KONUSU

İslam âlimleri, Kur'an ve sahih hadislerde geçen isimlerin kullanılması gerektiği konusunda ittifak etmekle birlikte, naslarda yer almayan kavramların Allah için kullanılmasının caiz olup olmadığı konusunda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Bu nitelendirmeyi nasların çizdiği uluhiyet düşüncesine ters düşmediği takdirde onaylayan âlimler olduğu gibi, hiçbir şekilde doğru bulmayan âlimler de bulunmaktadır.[281] Ebû Bekir İbnü'l-Arabî, isimlendirmenin ancak naslarda bulunma şartı ile mümkün olduğunu ifade etmektedir. Bunun nedeni olarak, aklın tek başına Allah'a isim ve sıfat nispet edemeyeceğini, aklın sadece bu isim ve sıfatların anlamları üzerinde düşünebileceğini ileri sürmektedir. Allah'ın isim ve sıfatlarının, Allah'ın zatını akıllarıyla kavrayamayan

[279] Zâriyat, 51/56.
[280] Sönmez, **Esmâ-i Hüsnâ,** s. 24
[281] Yurdagür, **Ayet ve hadislerle Esmâ-i Hüsnâ Allah'ın İsimleri**, s. 24.

insanlara açıkladığını kaydetmektedir. Yani akıl ancak naslarda tespit edilen isimleri açıklama konusunda söz sahibi olmaktadır.[282] Gazzâlî, naslarda geçen isimleri kabul etmekle birlikte Kur'an'da bulunan ve Allah'a izafe edilen fiillerden türetilen isimleri, konuyla ilgili ayetlerin çokluğundan dolayı kabul etmektedir. Ayrıca Gazzâlî, bu konuda orta yol olarak isim ve sıfatı birbirinden ayırmıştır. Gazzâlî, sıfat konumunda olup Allah'ın yücelik ve uluhiyetine ters düşmeyen isim ve sıfatların da kullanılabileceğini ifade etmiştir.[283] Fahreddin Razî, Gazzâlî'nin bu düşüncesini desteklemekte ve şu delilleri zikretmektedir:

1.Kur'an ve sünnette geçmeyen ve âlimlerin kullanılmaları açısından sıkıntı olmadığı konusunda görüş birliği içerisinde olduğu Farsça, Türkçe, Hintçe gibi dillerdeki isim ve sıfatlar kullanılabilir.

2. Allah'ın Kur'an'da, "Allah'ın güzel isimleri vardır. O'nu onlarla çağırın." ayetinde buyurduğu gibi bir isim övgü ve yüceliği ifade ediyorsa bu isim Allah için kullanılabilir.

3. Lafızlar ancak içerdikleri anlamlarına göre değer kazanır. Anlamı doğru olan bir sıfatın Allah için kullanılmasında sakınca yoktur.[284]

Allah'ı, isim veya sıfat olarak niteleyen bütün kavramların, tevhit ilkesine zarar verdiğini söylemek mümkün değildir. Bu isim ve sıfatların bir kısmının insanlar için de kullanılması, insanlarla Allah arasında bir benzerlik olduğu anlamına gelmemektedir. [285] Çünkü, bu isimlerin her iki varlık için ifade ettiği anlam ve mahiyet birbirinden tamamen farklıdır. Ayrıca insanlar sadece tecrübe edebildikleri ve duyuları ile kavradıkları şeyleri kavrayabilmektedir. Bu nedenle, Esmâ- Hüsnâ, Allah'ı, insan anlayışına yaklaştıran sıfatlardır. [286]

[282] Biçer, **Ebû Bekir İbnü'l-'Arabî ve el-Emedü'l-Aksâ Adlı Eseri**, s. 117.
[283] Gazzâlî, **el-Esmâü'l-Hüsnâ İlahi Ahlak,** s. 294.
[284] Abdulaziz Hatip, **Allah'tan Gönüllere Sevgi Kuşağı Esmâ-i Hüsnâ**, İstanbul: BSR Yay., 2012, s.14-15
[285] "O'na benzer hiçbir şey yoktur." Şûrâ, 42/11.
[286] el-Mâtürîdî, **Kitabü't-Tevhid Açıklamalı Tercüme,** s. 93-94; Yurdagür, **Ayet ve hadislerle Esmâ-i Hüsnâ Allah'ın İsimleri**, s. 26.

VI. ESMÂ-İ HÜSNÂ'NIN SAYISI

Esmâ-i Hüsnâ'nın sayısını tespit etme konusunda başvurulacak temel kaynaklar Kur'an-ı Kerim ve hadistir. Kur'an-ı Kerim'de Allah'ın güzel isimlerinin bulunduğu ifade edildiği gibi, pek çok ayette O'nun farklı isimleri defalarca zikredilmiştir. Sayısı konusundaki hadis; Ebu Hureyre'den nakledilen "*Allah'ın doksan dokuz –yüzden bir eksik– ismi vardır. Bunları sayıp zikreden (ihsâ) kimse cennete girer*."[287] rivayetidir. Hadisin bu kısmı, nakleden muhaddislerde ortak olan birinci kısmıdır. Müslim'de hadisin sonuna "*Allah tektir, teki sever*." cümlesini ilave etmiştir.[288]

Rivayetin ikinci kısmında; sadece Tirmizî ve İbn Mâce[289] doksan dokuz isim listesini eklemiş, Buhârî, Müslim, Nesâi, ve Ahmed b. Hanbel ise bu listeyi kaydetmemiştir. Tirmizî ve İbn Mâce'nin rivayet ettiği isim listeleri arasında da farklılıklar bulanmaktadır. Tirmizî'de yer alan 25 isim İbn Mâce'de yer almazken, İbn Mâce'de yer alan 26 isim de Tirmizî' de yer almamaktadır. İkisinin toplam sayısı 125 olmaktadır. İslam dünyasında meşhur olan Tirmizî'nin Sünen'inde yer alan Allah ismi ile başlayıp es-Sabur ismi ile sona eren listedir.[290] Söz konusu hadis şu şekildedir:

"Allah'ın doksan dokuz ismi vardır. Kim bunları sayarsa cennete girer. O, kendisinden başka ilâh olmayan Allah'tır; O, er-Rahmân, er-Rahîm, el-Melik, el-Kuddûs, es-Selâm, el-Mü'min, el-Müheymin, el-Azîz, el-Cebbâr, el-Mütekebbir, el-Hâlik, el-Bâri', elMusavvir, el-Gaffâr, el-Kahhâr, el-Vehhâb, er-Rezzâk, el-Fettâh, el'Alîm, el-Kâbid, elBâsıt, el-Hâfıd, er-Râfi', el-Muiz, el-Müzîl, es-Semî', el-Basîr, el-Hakem, el-Adl, el-Latîf, el-Habîr, el-Halîm, el-'Azîm, el-Ğafûr, eş-Şekûr, el-'Alî, el-Kebîr, el-Hafîz, elMukît, el-Hasîb, el-Celîl, el-Kerîm, el-Rakîb, el-Mucîb, el-Vâsi', el-Hakîm, el-Vedûd, el-Mecîd, el-Bâis, eş-Şehîd, el-Hakk, el-Vekîl, el-Kavî, el-Metîn, el-Velî, el-Hamîd, elMuhsî, el-Mubdi', el-Muîd, el-Muhyî, el-Mumît, el-Hayy, el-Kayyûm, el-Vâcid, elMâcid, el-Vâhid, el-Samed, el-Kâdir, el-Muktedir, el-Mukaddim, el-Muahhir, el-Evvel, el-Âhir, ez-Zâhir, el-Bâtın, el-Vâlî, el-Muteâlî, el-Berr, et-Tevvâb, el-Müntakim, el-'Afuv, el-Gafûr, er-Raûf, Mâliku'l-Mülk, Zülcelâli ve'l-ikrâm, el-Muksit, el-Câmi', el-

[287] Buhârî, "Tevhîd", 12; "Daavât", 68; "Şürût", 18; Müslim, "Zikr",5; Tirmizî, "Daavât", 82; İbn Mâce, "Dua", 10; Ahmed b. Hanbel, "el-Müsned", II, 258, 267, 314, 427, 499, 503, 516.
[288] Müslim, "Zikr",5.
[289] Tirmizî, "Daʿavât", 82; İbn Mâce "Duʿâ'", 10.
[290] Topaloğlu, "Esmâ-i Hüsnâ", **TDV İslam Ansiklopedisi**, s. 407.

Ğanî, el-Muğnî, el-Mâni‘, ed-Dârr, en-Nâfi‘, en-Nûr, el-Hâdî, el-Bedî‘, el-Bâkî, elVâris, er-Raşîd, es-Sabûr'dur."[291]

Şunu da belirtmek gerekir ki bazı âlimler Allah'ın isimlerini kesin bir sayı ile nitelemenin mümkün olmadığını dile getirmişlerdir. Bu nedenle doksan dokuz sayısı ile sınırlı ele alınan Esmâ-i Hüsnâ listesine âlimler arasında ekleme ve çıkartmalar yapılmıştır. Yani İslam âlimleri arasında ittifak edilmiş bir Esmâ-i Hüsnâ listesi bulunmamaktadır. Buna örnek olarak Cafer es-Sadık Fatiha'dan İhlas suresine kadar 111 isim belirlemiştir. İbnu'l- Vezir Kur'an'dan 155 isim tespit etmiştir. Şii âlimlerde Kur'an'dan belirledikleri isim sayıları 127'ye kadar çıkarmışlardır.[292] Ebu Bekir İbn Arabî, kendisinin ele aldığı 165 isim listesinin daha isabetli olduğunu ileri sürmüştür.[293] Esmâ-i Hüsnâ'nın sayısı konusu, İslam bilginleri arasında hadiste yer alan sayıya bağlı kalmak için doksan dokuz olarak kabul edilmekle birlikte, bu doksan dokuz sayısının çokluğu ifade eden bir kullanım olduğu ve sınırlandırıcı bir özellik taşımadığı görüşü genel olarak benimsenmiştir.[294]

VII. ESMÂ-İ HÜSNÂ İLE İLGİLİ TASNİFLER

Esmâ-i Hüsnâ ile ilgili olarak çalışmalarda, âlimler öncelikle bu isimleri gruplandırma gayretini göstermişlerdir. İsimleri tasnif ederken isimlerin birden fazla özellik ve anlam taşıması nedeniyle tek bir grup altında bir araya getirmek mümkün olmamaktadır. Âlimler kendi branş ve alanlarına göre isimleri tasnif ettikleri için değişik gruplandırmalar ortaya çıkmıştır. [295]

Teknik açıdan yapılan gruplandırmalar, daha çok alfabetik yapılan sıralama yöntemidir. Ayrıca Allah'ın isimlerini şekil bakımından isim, fiil, mastar, sıfat ve zarf olarak sınıflandırma yapanlar da olmuştur. Esmâ-i Hüsnâ'yı sarf ve nahiv ilimleri açısından tasnife tâbi tutanlar âlimler de bulunmaktadır.

Tertip açısından yapılan tasnif türünün en yaygın şekli, isimleri alfabetik esasa göre sıralama yöntemidir. Abdulkadir el-Bağdâdî, el- Esmâ ve's-Sıfat adlı eserini

[291] Tirmizî, "Daʿavât", 82.
[292] Topaloğlu, "Esmâ-i Hüsnâ", **TDV İslam Ansiklopedisi**, s. 410.
[293] Biçer, Ebû Bekir İbnü'l-'Arabî ve el-Emedü'l-Aksâ Adlı Eseri, s. 118.
[294] Biçer, **Ebû Bekir İbnü'l-'Arabî ve el-Emedü'l-Aksâ Adlı Eseri**, s. 112.
[295] Topaloğlu, "Esmâ-i Hüsnâ", **TDV İslam Ansiklopedisi**, s. 411.

alfabetik sıralama yöntemiyle ele almıştır. Bağdâdî, ilâhî isimleri sarf ve nahiv ilimlerini ilgilendiren özellikleri açısından da tasnife tâbi tutmuştur.[296]

Tertip açısından yapılan bir diğer tasnif ise kelime türlerine göre yapılan tasniftir. Şekil bakımından isim, masdar, zamir, sıfat, zarf veya fiil kalıplarından biriyle Allah'a nispet edilen bu isimler, söz konusu kelime şekilleri dikkate alınarak tasnife tabi tutulmuşlardır.[297]

Muhteva açısından yapılan gruplandırmalar, isimlerin içeriği, taşıdığı anlam ile ilgili Allah'ın zat, sıfat ve fiillerine göre yapılan sınıflandırmalardır. Esmâ-i Hüsnâ sahasında ilk çalışmayı yapanlardan biri olan Ebû Abdullah el-Halîmî, meşhur olan Esmâ-i Hüsnâ'yı muhteva yönünden beş ana grupta incelemektedir:

a. Allah'ın varlığını ve ulûhiyyet sahibi olduğunu kanıtlayan isimler.

b. Her türlü şirk ve cahili anlayışı reddeden ve tevhid esasını ispat eden isimler.

c. Allah'ı birtakım yaratıklara benzemekten tenzih ve takdis ifade eden isimler.

d. Yaratılış gerçeğini konu alan isimler.

e. Kâinatta Allah'ın hâkimiyet ve yönetme yetkisini gündeme getiren isimler.[298]

Kendisinden önce yapılmış olan tasnifleri de özetleyen İbnü'l Arabî, Allah'ın isimlerinin taksiminde daha özel bir yöntem uygulamıştır. Ona göre isimler şu şekilde gruplara ayrılır:

1. Allah hakkında tenzih ifade eden (tenzîhî sıfatlarla alâkalı) isimler

2. Allah hakkında yetkinlik-kemâl ifade eden (sübûtî sıfatlarla alâkalı) isimler

3. Fiilî sıfatlarla alâkalı isimler

[296] Sönmez, **Esmâ-i Hüsnâ**, s. 14.
[297] Yurdagür, **Ayet ve hadislerle Esmâ-i Hüsnâ Allah'ın İsimleri**, s. 39.
[298] Bekir Topaloğlu, **Allah inancı**, 3. Baskı, İstanbul: İsam Yay., 2008, s. 81; Topaloğlu, "Esmâ-i Hüsnâ", **TDV İslam Ansiklopedisi**, s. 410; Yurdagür, **Ayet ve hadislerle Esmâ-i Hüsnâ Allah'ın İsimleri,** s. 39-40.

4. Yaratıkların fiillerinden dolayı Allah'a nispet edilen isimler.[299]

Bazı araştırmacılar naslarda geçen ilâhî isimler içinde müteradif yani eş anlamlı isimlerin olduğunu iddia etmişlerdir. Gazzâlî, bu konu da müteradif isimlerin olmadığını ve kendinden önce bu konuda kimsenin tam bir araştırma yapmadığını belirtmektedir. Bu görüşünü desteklemek için aynı kökten gelen ama farklı anlamlara gelen örnekler vermektedir. Örnek olarak aynı kökten gelen Gafir, Gafûr, Gaffâr isimlerini vermektedir. Anlam olarak, Gafir, sadece Allah'ın günahları affetmesi; mübalağa sigaları olan iki isimden Gafur, günahların çokluğuna bakmaksızın bağışlayan; Gaffâr ise, sürekli, tekrar tekrar bağışlayan anlamına gelmektedir. Gazzâlî'ye göre listede yer alan isimler eş anlamlı değil yakın anlamlı isim ve sıfatlardır.[300] Ayrıca Esmâ-i Hüsnâ içinde birbirine anlam bakımından zıt isimler de bulunmaktadır. Bunlar Allah'ın isimleri ile ilgili çalışmalarda beraber açıklanmaya çalışılmıştır. Böylece daha kolay anlaşılmaktadır. Mesela, "Kâbıt-Bâsıt, Muhyî-Mümît, Zâhir-Bâtın, Hafit -Râfı', Mukaddim-Muahhir, Dâr-Nâfi, Mu'izz-Müzill, Evvel-Âhir"

Allah'ı bütün kusurlardan uzak tutmak ve tüm yetkin sıfatlar ile nitelemek için Kelam ilminde isimleri selbi ve tenzihi olarak iki gruba ayırmışlardır. Selbi sıfatlar, tenzihi sıfatlar olarak da adlandırılmaktadır ve Allah'ın uluhiyet makamıyla bağdaşmayan, yaratılmış varlıklara hiçbir şekilde benzemediğini, O'nun tüm noksanlıklardan uzak olduğunu yani Allah'ın ne olmadığını anlatan isimlerdir. Peygamberimizin rivayet ettiği gibi, ölüm, uyku, cehalet, unutmak, şaşırmak, acizlik ve yorgunluk Allah'tan tamamen soyutlanması gereken sıfatlardır. Subuti sıfatlar ise Allah'ın varlığını, niteliklerini insanların bildiği özelliklerden yola çıkarak ve yaratılmış olan her şeyden üstün özelliklere sahip olduğunu açıklayan sıfatlardır. Allah'ın ne olduğunu anlatan yetkinlik ve övgü ifade eden sıfatlardır.[301] Aynı zamanda Allah'ın yaratma, şekil verme, yaşatma, gözetme, koruma, nimet verme, yardım etme gibi niteliklerini ifade eden fiili sıfatları bulunmaktadır. Allah'ın fiili sıfatları, insanı iyiliklere

[299] Biçer, **Ebû Bekir İbnü'l-'Arabî ve el-Emedü'l-Aksâ Adlı Eseri**, s. 123-124.
[300] Gazzâlî, **el-Esmâü'l-Hüsnâ İlahi Ahlak,** s. 80.
[301] Detaylı bkz. Biçer, **Ebû Bekir İbnü'l-'Arabî ve el-Emedü'l-Aksâ Adlı Eseri**, s. 80-99; Yurdagür, **Ayet ve hadislerle Esmâ-i Hüsnâ Allah'ın İsimleri,** s. 18; Ramazan Altıntaş, **Gençler İnançtan Soruyor**, 1. Baskı, Ankara: TDV Yay., Aralık 2020, s. 34.

ve Allah'ın sonsuz merhametine yöneltmek, insanı günahlardan sakındırmak gibi birçok faydası bulunmaktadır.[302]

Mutasavvıflar da Allah'ın isim ve sıfatlarını celâl ve cemâl olarak iki gruba ayırmaktadır. Celâl sıfatı taşıyan isim ve sıfatlar, Allah'ın "adaleti, yargılayıcılığı, azabı, kahrı" ile ilgili; Cemâl sıfatı taşıyan isim ve sıfatlar, Allah'ın "merhamet, lütuf, bağışlayıcı, koruyucu ve rızası "ile ilgili isimler olarak nitelendirilmiştir. Cemâl isimleri, Allah'a yakınlık, sevgi gibi anlamlar içeren Rahmân, Rahîm, Latîf, Gafûr, Cemîl gibi isimlerdir. Celal isimleri, gazaplı, cezalandıran anlamlarında uzaklık ve endişe uyandıran Celîl, Kahhâr, Adl gibi isimlerdir. Esmâ-i Hüsnâ'nın içeriğine bakıldığı zaman Allah'ın, Cemâl ve Rahmet isimlerinin Celal ve Adl isimleri ile bir denge ve uyum içerisinde olduğunu ve insana yansıması açısından Allah'ın cemal isimlerinin daha yoğun olduğu fark edilmektedir.[303]

Esmâ-i Hüsnâ ile ilgili muhteva açısından yapılan gruplandırma çalışmaları incelenerek bu çalışma için yeni bir gruplandırma yapılmıştır.[304] Çalışmanın temeli bu gruplandırma üzerine dayanmaktadır. Gruplandırma şu şekildedir:

Zat ile İlgili Olan Sıfatlar

1. Allah(cc): "Eşi benzeri olmayan, bütün noksan sıfatlardan münezzeh tek ilah, Her biri sonsuz bir hazine olan bütün isimlerini kuşatan özel ismi. İsimlerin sultanı."
2. el-Hakk: "Varlığı hiç değişmeden duran. Var olan, hakkı ortaya çıkaran."
3. el-Hayy: "Ezeli ve ebedi hayat sahibi."
4. el-Kayyûm: 'Varlıkları diri tutan, zatı ile kaim olan."
5. el-Vâhid: "Zat, sıfat ve fiillerinde benzeri ve ortağı olmayan, tek olan."
6. es-Samed: "Hiçbir şeye ihtiyacı olmayan, herkesin muhtaç olduğu."
7. el-Evvel: "Ezeli olan, varlığının başlangıcı olmayan."
8. el-Âhir: "Ebedi olan, varlığının sonu olmayan."

---

[302] Altıntaş, **Gençler İnançtan Soruyor**, s. 35.
[303] Hayta, s. 155-156.
[304] Sıtkı Gülle, "Kur'an-ı Kerim'deki Esmâ-i Hüsnâ ve Grupları", **İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı. 16, (2007), s. 135-145; İsmail Karagöz, **Ayetler ve Hadisler Işığında Allah'ın İsim ve Sıfatları**, İstanbul: DİB Yay., Şubat 2010, s. 4-10; Sönmez, **Esmâ-i Hüsnâ**, s. 15-16.

9. el-Zâhir: "Varlığı açık, aşikar olan, kesin delillerle bilinen. "
10. el-Bâtın: "Akılların idrak edemeyeceği, yüceliği gizli olan. "
11. el-Kuddûs: "Her noksanlıktan uzak ve her türlü takdise layık olan."
12. el-Bâkî: "Varlığının sonu olmayan, ebedi olan."

Yaratma İle İlgili Olan Sıfatlar

1. el-Hâlık: "Yaratan, yoktan var eden."
2. el-Bâri: "Her şeyi kusursuz ve uyumlu yaratan."
3. el-Musavvir: "Varlıklara şekil veren."
4. el-Mübdi: "Maddesiz, örneksiz yaratan."
5. el-Muîd: "Yarattıklarını yok edip, sonra tekrar diriltecek olan."
6. el-Bâis: "Ölüleri dirilten
7. el-Muhyî: "İhya eden, dirilten, can veren."
8. el-Mümît: "Her canlıya ölümü tattıran."
9. el-Bedî: "Eşi ve benzeri olmayan güzellik sahibi, eşsiz yaratan."

İlim İle İlgili Olan Sıfatlar

1. el-Alîm: "Gizli açık, geçmiş, gelecek, her şeyi en ince detaylarına kadar bilen."
2. es-Semi: "Her şeyi en iyi işiten."
3. el-Basîr: "Gizli açık, her şeyi en iyi gören."
4. el-Habîr: "Olmuş olacak her şeyden haberdar."
5. er-Rakîb: "Her varlığı, her işi her an görüp, gözeten, kontrolü altında tutan."
6. el-Muhsî: "Yarattığı ve yaratacağı bütün varlıkların sayısını bilen."
7. el-Müheymin: "Her şeyi görüp gözeten."
8. el-Latîf: "Lütuf ve ihsan sahibi olan. Bütün incelikleri bilen."
9. eş-Şehîd: "Her zaman her yerde hazır ve nazır olan."
10. el-Vâcid: "Kendisinden hiçbir şey gizli kalmayan, istediğini, istediği vakit bulan."

Af ile İlgili Sıfatlar

1. el-Gaffâr: "Günahları örten ve çok mağfiret eden."
2. el-Gafûr: "Affı, mağfireti bol."

3. et-Tevvâb: "Tevbeleri kabul edip, günahları bağışlayan."
4. el-Afüvv: "Affı çok olan, günahları affetmeyi seven."

Merhamet ile İlgili Olan Sıfatlar

1. er-Rahmân: "Dünyada bütün mahlukata merhamet eden, şefkat gösteren, ihsan eden."
2. er-Rahîm: "Ahirette, müminlere sonsuz ikram, lütuf ve ihsanda bulunan."
3. el-Vedûd: "Kullarını en fazla seven, sevilmeye en layık olan."
4. es-Sabûr: "Ceza vermede acele etmeyen."
5. er-Raûf: "Çok merhametli, pek şefkatli."
6. el-Halîm: "Cezada, acele etmeyen, yumuşak davranan."

Cömert (Rızık, İhsan) ile İlgili Olan Sıfatlar

1. el-Vehhâb: "Karşılıksız hibeler veren, çok fazla ihsan eden."
2. er-Rezzâk: "Bütün mahlukatın rızkını veren ve ihtiyacını karşılayan."
3. el-Ganiyy: "Her türlü zenginlik sahibi, ihtiyacı olmayan."
4. el-Mugnî: "Müstağni kılan. ihtiyaç gideren, zengin eden."
5. el-Kerîm: "Keremi, lütuf ve ihsanı bol, karşılıksız veren, çok ikram eden."
6. el-Bâsıt: "Dilediğine bolluk veren, açan, genişleten."
7. er-Râfi: "Şeref verip yükselten."
8. eş-Şekûr: "Az amele, çok sevap veren."
9. el-Mukît: "Her yaratılmışın rızkını, gıdasını veren, tayin eden."
10. el-Mucîb: "Duaları, istekleri kabul eden"
11. el-Mu'ız: "Dilediğini aziz eden, izzet veren."
12. el-Berr: "İyilik ve ihsanı bol, iyilik ve ihsan kaynağı."

Hükümdar (Sahip, Yönetici) ile İlgili Sıfatlar

1. el-Melik: "Mülkün, evrenin sahibi, mülk ve saltanatı devamlı olan."
2. el-Vâlî: "Bütün evreni idare eden."
3. Mâlik-ül Mülk: "Mülkün, her varlığın sahibi."
4. el-Vâris: "Her şeyin asıl sahibi olan."
5. el-Hâdî: iradesini her durumda yürüten, yaratılmışların hâlini iyileştiren, Hidayet veren

Güven ile İlgili Sıfatlar

1. el-Mü'min: "Güven veren, emin kılan, koruyan."
2. es-Selâm: "Her türlü tehlikelerden selamete çıkaran.”
3. el-Velî: "İnananların dostu, onları sevip yardım eden."
4. el-Vekîl: "Kendisine tevekkül edenlerin işlerini en iyi neticeye ulaştıran."
5. el-Hafîz: "Her şeyi koruyucu olan."
6. el-Mâni: "Dilemediği şeye mani olan, engelleyen."
7. en-Nûr: "Alemleri nurlandıran, dilediğine nur veren."
8. er-Reşîd: "İrşada muhtaç olmayan, doğru yolu gösteren. "

Adalet ile İlgili Sıfatlar

1. el-Hakem: "Mutlak hâkim, hakkı batıldan ayıran. Hikmetle hükmeden."
2. el-Adl: "Mutlak adil, çok adaletli."
3. el-Fettâh: "Her türlü müşkülleri açan ve kolaylaştıran, darlıktan kurtaran.
4. el-Muksit: "Her işi birbirine uygun yapan."
5. el-Hakîm: "Her işi hikmetli, her şeyi hikmetle yaratan."
6. el-Hasîb: "Kulların hesabını en iyi gören."

Kudret (Yetkin, Güç) ile İlgili Sıfatlar

1. el-Kaviyy: "Kudreti en üstün ve hiç azalmaz."
2. el-Metîn: "Kuvvet ve kudret kaynağı, pek güçlü."
3. el-Muktedir: "Dilediği gibi tasarruf eden, her şeyi kolayca yaratan kudret sahibi."
4. el-Azîz: "İzzet sahibi, her şeye galip olan."
5. el-Vâsi: "Rahmet, kudret ve ilmi ile her şeyi ihata eden'"
6. el-Mukaddim: "Dilediğini, öne alan, yükselten."
7. el-Muahhir: "Dilediğini sona alan, erteleyen, alçaltan."
8. el-Kâdir: "Dilediğini dilediği gibi yaratmaya muktedir olan."
9. el-Macîd: "Kadri ve şanı büyük, keremi, ihsanı bol olan."
10. En-Nâfi: "Fayda veren şeyleri yaratan."
11. Zül-Celâli vel ikrâm: "Celal, azamet ve pek büyük ikram sahibi."

Ululuk (Büyüklük, Yücelik) Bildiren Sıfatlar

1. el-Mütekebbir: "Büyüklükte eşi, benzeri olmayan."
2. el-Azîm: "Büyüklükte benzeri yok. Pek yüce."
3. el-Alî: "Yüceler yücesi, çok yüce."
4. el-Kebîr: "Büyüklükte benzeri yok, pek büyük."
5. el-Müteâlî: "Son derece yüce olan."
6. el-Mecîd: "Her türlü övgüye layık bulunan."
7. el-Hamîd: "Her türlü hamd ve senaya layık olan."
8. el-Câmi: "Mahşerde her mahlukatı bir araya toplayan."
9. el-Celîl: "Celal ve azamet sahibi olan."

Ceza Verici (Tecziye Edici) ile İlgili Sıfatlar

1. el-Cebbâr: "Azamet ve kudret sahibi. Dilediğini yapan ve yaptıran."
2. el-Kahhâr: "Her şeye, her istediğini yapacak surette, galip ve hâkim
3. el-Kâbıd: "Dilediğine darlık veren, sıkan, daraltan."
4. el-Hâfıd: "Dereceleri alçaltan"
5. el-Müzil: "Dilediğini zillete düşüren."
6. el-Müntekim: "Zalimlerin cezasını veren, intikam alan."
7. ed-Darr: Elem, zarar vereni yaratan.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
ESMÂ-İ HÜSNÂ'NIN DİN EĞİTİMİNDE KULLANILMASI

Bu bölümde, bir önceki bölümde gruplandırılan Esmâ-i Hüsnâ ele alınmış ve din eğitiminde nasıl kullanılabileceği açıklanmıştır. Her grup kendi içerisinde ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Öncelikle öğretmen ve öğrencilere kaynak olabilecek kavramsal açıklamalara yer verilmiştir. Aynı zamanda Esmâ-i Hüsnâ'nın manevi ve ahlaki mesajlarına yer verilmiştir. Konunun daha kalıcı, eğlenceli olabilmesi ve öğrencinin etkin katılımını sağlamak için konu etkinlik örnekleri ile desteklenmiştir. Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi, Temel Dinî Bilgiler, Kelam, Akaid ders kitabı ve müfredatı, Kur'an Kursu İhtiyaç Odaklı Ders Programı incelenerek etkinliklerin hangi ünite ve konularda işlenmesi gerektiği konusunda zemin hazırlanmıştır.

I. ALLAH'IN SEVGİSİNİ VE MERHAMETİNİ İFADE EDEN İSİM VE SIFATLAR

A. KAVRAMSAL AÇIKLAMA

1. Allah'ın Merhameti

Merhamet ve aynı kökten gelen rahmet kelimesi, "*iyi ve yumuşak kalpli, şefkatli, iyilik etmek ve hayırsever olmak, kaba, katı, sert ve kırıcı olmamak, cezayı hak edene ceza vermekten vazgeçmek*" anlamlarına gelmektedir.[305] Merhamet, insanın kalbinin yumuşaması ile daha affedici ve yardımsever olmasına sebep olan bir duygudur. İyilikte bulunmak, ikram etmek merhamet olduğu gibi bir insanın suçunu ve hatasını affetmek ve cezalandırmaktan vazgeçmek de merhamettir. İslami kaynaklarda daha çok rahmet kavramı kullanılmaktadır. Rahmet kavramı sadece Allah'a nispet edilirken, merhamet hem Allah hem de insanlar için kullanılmaktadır.[306]

Merhamet, acımak değil acıtmamaktır; insanın karşısındaki acıyı, üzüntüyü fark etmesiyle birlikte empati kurabilmesidir. İhtiyaç içerisinde olan kişiyi görmesi ve kişiye yardım etme arzusunu içtenlikte hissederek harekete geçmesidir. Merhametin "farkına

[305] el-İsfahânî, **el-Müfredât Kur'an Kavramları Sözlüğü**, "r-h-m", s. 420.
[306] Mustafa Çağrıcı, "Merhamet", **TDV İslam Ansiklopedisi,** Cilt. 29, Ankara: TDV Yay., 2004, XXIX, s. 184

varma, üzüntü duyma ve harekete geçme" şeklinde üç kademeden oluştuğu düşünüldüğü zaman özellikle üçüncü aşama güçlü bir merhamet duygusuna işaret etmektedir.[307] Allah açısından rahmet insanlara her türlü nimeti ihsan etmek, ikram etmek; onları sıkıntı, bela ve musibetlerden korumak; onların kusur ve günahlarını affetmektir. İnsanlar açısından rahmet ise iyi kalpli, yumuşak davranışlı, şefkatli, iyiliksever, yardımsever, hoşgörülü ve affedici olmak gibi anlamlara gelmektedir.[308]

Gazzâlî, bir kimsenin gerçek anlamda merhametli olabilmesi için hissettiği acıma duygusunu özgür iradesiyle karşıdakinin ihtiyacını gidermeye çalışması gerektiğini belirtmektedir. Ahlaki olarak değeri budur. Allah ile insan arasındaki merhametin derecesi arasındaki fark da burada ortaya çıkmaktadır. İnsanın merhameti, duymuş olduğu acıma duygusunu zayıflatmak için çabalamakken, Rahmân'ın rahmeti, ihtiyaç sahibinin ihtiyacını gidermek içindir.[309]

"*Allah'ın rahmeti her şeyi kuşatmıştır*."[310] ayeti göstermektedir ki her yaratılış Allah'ın rahmetinin bir eseridir. Yaratmış olduğu her şeyde O'nun rahmetinin bir işareti vardır. Tüm evrene rahmetiyle muamele etmekte, evreni görüp gözetmektedir. Allah'ın bu dünyada rahmetinin yansıması, mümin-kafir ayrımı yapmadan tüm insanları rızıklandırması, onlara merhametli ve lütufkâr olması şeklindedir. Allah'ın ahirette rahmetinin yansıması ise iman eden kullarının günahlarını bağışlaması, onları affetmesi ve cennet ile mükafatlandırmasıdır. İnsan, Allah'ın rahmeti sayesinde O'na yaklaşabilmektedir.[311]

Rahmet kelimesi Kur'an'da aslî manasının dışında farklı ve birbiriyle bağlantılı birçok anlamda kullanılmıştır. Bunlar; "Nimet, Kur'an, nübüvvet, İslâm, imanda sebat ve hidayet, muhafaza, rızık, yağmur, af ve mağfiret, sevap ve cennet." şeklinde

---

[307] Hüseyin Peker, "Merhamet- İbadet İlişkisi (Namaz, Oruç, Zekât, Kurban)", **Kutlu Doğum Haftası "Hz. Peygamber ve Merhamet Eğitimi" Sempozyumu,** Ankara: DİB Yay., **15-17 Nisan 2011**, s. 336.

[308] Çağrıcı, s. 184; el-İsfahani, "rhm", s. 420; İsmail Karagöz, "Merhamet Kavramı", **Kutlu Doğum Haftası "Hz. Peygamber ve Merhamet Eğitimi" Sempozyumu,** 15-17 Nisan 2011, Ankara: DİB Yay., s. 85-86.

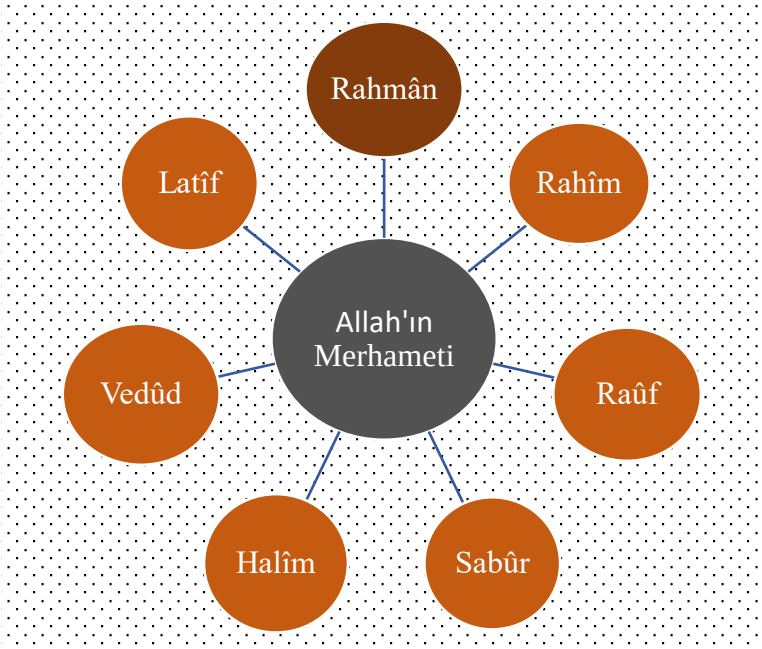
[309] Gazzâlî, **el-Esmâü'l-Hüsnâ İlahi Ahlak,** s.105.

[310] A'râf 7/156.

[311] Sami Sakarya, "Kur'an-ı Kerim'de Zikredilen Rahmet Tecellileri", (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi,** Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi SBE, 2017), s. 3.

sıralanmaktadır.[312] Rahmet kavramının anlamının genişliği Allah'ın merhametinin ne kadar sonuz olduğunu göstermektedir.

Allah'ın merhameti, Rahmân ve Rahîm isimleri merkeze alınarak açıklanacaktır.

Şekil 2: Esmâ-i Hüsnâ'da Allah'ın Rahmetini İfade Eden İsimler

2. Rahmân ve Rahîm

Rahmet kelimesinden türeyen[313] Rahmân ve Rahîm isimleri, müslümanların hayatlarının her alanında önemli bir yere sahip olan besmelede bir arada zikredilmektedir. Kur'an'da 57 ayette Rahmân, 115 yerde Rahîm ismi yer alır. Rahmân, "rahmetin en yüce derecesine sahip olan, sonsuz rahmet sahibi, mahlûkatının her türlü iyilik ve ihtiyaçlarını esirgemeden ihsan eden, özünde merhametli"[314] demektir. Yine aynı kökten gelen Rahîm ise "müminlere şefkat eden, her türlü iyilik ve ihsanda bulunan" demektir.[315] Allah

[312] Sakarya, 5-15.; ayrıca bak. Karagöz, **Kutlu Doğum Haftası "Hz. Peygamber ve Merhamet Eğitimi" Sempozyumu,** s. 60.
[313] Gazzâlî, **el-Esmâü'l-Hüsnâ İlahi Ahlak,** s. 104.
[314] Ebû İshâk İbrahim Zeccâc, **Tefsîru Esmâillahi'l-Hüsnâ**, Ahmed Yûsuf ed-Dekkâk (thk.), 5. baskı, Beyrut, 1986, s. 28; Yurdagür, **Ayet ve hadislerle Esmâ-i Hüsnâ Allah'ın İsimleri,** s.70.
[315] Ferhat Koca, "Rahmet ve Merhamet Çağrısı Olarak İslam", **Hz. Peygamber ve Merhamet Eğitimi**, 1. Baskı, Ankara: DİB Yay., 2011, s. 67.

Kur'an'da kendini tanıtırken öncelikle rahmetini öne çıkartmaktadır. "*O, merhamet etmeyi kendi zatına farz kıldı*."[316] ayeti bunun delillerindendir.

Rahmeti her şeyi kuşatan anlamına gelen Rahmân sıfatı, sadece Allah için kullanılır. Rahîm sıfatı ise Allah'tan başkası için de kullanılabilir. Bundan dolayı ''Allah, dünyanın Rahmânı, ahiretin Rahîmidir'' denilir. Çünkü O'nun dünyada lütfu müminlere ve kâfirlere, ahirette ise sadece müminlere tahsis edilmiştir.[317]

Allah'ın Rahmân olması, dünyada bütün varlıklara merhamet eden, bu konuda mümin, kâfir, asi vb. ayrım yapmadan ikram edendir.[318] O'nun insana merhamet etmesi hiçbir şarta, çalışmaya, iradeye bağlı değildir. Dünyayı, Ayı, Güneşi, yıldızları, gezegenleri, havayı, suyu, rüzgârı, bitkileri, ağaçları, hayvanları, geceyi ve gündüzü, kısaca her şeyi insan için yaratmıştır. Her şeyi insanın hizmetine sunması O'nun merhametinin neticesidir.[319] İnsan, Allah'ın Rahîm isminin rahmetiyle akıl ve iradesini kullanabilmekte ve Allah'ın verdiği nimetlerin nedenini, hikmetini, inceliklerini kavrayabilmektedir. Rahîm ismi, Allah'ın bu dünyada bütün insanlara merhamet etmesini ifade etmekle birlikte ahirette daha çok müminler için iyilik ve ihsanda bulunan anlamına gelmektedir. Allah'ın Rahmân oluşunun rahmeti mutlak ümit, sonsuz bir lütuftur. Rahîm oluşu insanın çabasının, ümidinin sorumluluğunun mükafatıdır. Bu nedenle, Allah'ın Rahmân oluşunun anlamı, Rahîm oluşundan daha geniş ve kapsamlıdır.[320] Fazlurrahman'a göre Allah'ın rahmeti; peygamberler göndermesi, kitaplar indirmesi ve insanlara yol göstermesidir.[321] Gazzâlî'ye göre de Allah'ın rahmeti; yaratması, iman ve saadet sebeplerine yöneltmesi, ahirette saadet vermesi ve ahirette mümin kullarına cemalini göstermesidir.[322]

"Allah, Rahmân ve Rahîm olduğu hâlde neden bu dünyada kötülükler meydana gelmektedir?" sorusu insanların zihninde önemli bir yer işgal etmektedir. Bu sorunun

---

[316] En'âm 6/12.
[317] el-İsfehânî, **el-Müfredât Kur'an Kavramları Sözlüğü**, "r-h-m", s. 420.
[318] Zeccâc, **Tefsîru Esmâillahi'l-Hüsnâ,** s. 28
[319] Bakara, 2/29; İbrâhîm, 14/32-33; Lokmân, 31/30.
[320] Koca, **Hz. Peygamber ve Merhamet Eğitimi,** s. 68.; Karagöz, **Kutlu Doğum Haftası "Hz. Peygamber ve Merhamet Eğitimi" Sempozyumu,** s. 73-74; Ali Osman Tatlısu, **Esmâü'l- Hüsnâ Şerhi**, 8. Basım, İstanbul: Kapı Yay., 2011, s. 24.
[321] Fazlurrahman, **Ana Konularıyla Kur'an**, Alparslan Açıkgenç (çev.), Ankara: Ankara Okulları Yay., 2018, s. 40.
[322] Gazzâlî, **el-Esmâü'l-Hüsnâ İlahi Ahlak,** s. 106.

cevabını Gazzâlî en açık şekilde vermektedir. Ona göre, Allah'ın alemdeki kötülükleri kaldırmaya gücü yettiği muhakkaktır. Fakat şer gözüken şeylerin arkasında muhakkak bir hayır bulunmaktadır. Acı her zaman merhametsizlik anlamına gelmemektedir. Bazen bu, iyiliğimiz için olması gerekendir. Ve şu örneği verir: Tedavi için çocuğunun acı çekmesine anne razı olmayıp karşı çıkarken, baba buna razı olmaktadır. Şimdi buradaki merhametsiz anne mi yoksa baba mıdır? Gazzâlî dünyadaki sıkıntı ve acılara bu gözle bakılmasını tavsiye etmektedir.[323]

Varlık âlemi Rahmân ve Rahîm olan Yüce Allah'ın rahmet ve merhameti ile var olmuştur. Yine O'nun sonsuz rahmet ve merhametiyle varlığını devam ettirmektedir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de, "*Eğer dünyada ve ahirette Allah'ın lütuf ve merhameti üstünüzde olmasaydı, içine daldığınız bu iftiradan dolayı size mutlaka büyük bir azap isabet ederdi."*[324], *"Allah'ın lütuf ve rahmeti sizin üzerinize olmasaydı ve Allah çok esirgeyici ve çok merhametli olmasaydı, hâliniz nice olurdu?"*[325], *"Eğer üstünüzde Allah'ın lütuf ve merhameti olmasaydı, içinizden hiçbir kimse asla temize çıkamazdı"*[326] buyurmuştur.

B. DERS İÇİ ETKİNLİKLER

Tablo 2
Allah'ın "Merhamet"i ve Onunla İlişkili İsimlerinin Kullanılabileceği Dersler ve Konular

Ders ismi	Sınıf	Ünite	Konu	Kazanım
Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi	10. Sınıf	1. Ünite: Allah İnsan İlişkisi	1. Konu: Allah inancı ve İnsan	Allah inancının insan hayatındaki yeri ve önemini yorumlar.
Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi	10. Sınıf	1.Ünite: Allah İnsan İlişkisi	3. Konu: Allah'ın İsimleri ve Sıfatları	İsim ve sıfatlarının yansımalarıyla Allah'ı tanır.
Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi	10. Sınıf	1.Ünite: Allah İnsan İlişkisi	5. Konu: İnsanın Allah ile İrtibatı	İnsanın Allah ile irtibat yollarını fark eder.
Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi	11. Sınıf	3. Ünite: Kur'an'da Bazı Kavramlar	7. Konu: İyi, Doğru ve Güzel Davranış: Salih Amel	Kur'an'ı Kerim'de geçen kavramları tanımanın İslam'ı

[323] Gazzâlî, **el-Esmâü'l-Hüsnâ İlahi Ahlak,** 107.
[324] Nûr 24/14.
[325] Nûr 24/20.
[326] Nûr 24/21.

				doğru anlamadaki önemini fark eder.
Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi	11. Sınıf	4. Ünite: İnançla İlgili Meseleler	4. Ünite: İnançla İlgili Felsefi Yaklaşımlar. (Kötülük Problemi)	1. İnançla ilgili yaklaşımları tartışır. 2. Yeni dinî akımların özelliklerini değerlendirir.
Temel Dinî Bilgiler	AİHL	2. Ünite: İbadet Hayatımız	4. Konu: Dua ve Tövbe	Dua ile tövbenin kişi hayatındaki ve dindeki önemini fark eder.
Temel Dinî Bilgiler	AİHL	3. Ünite: Ana Hatlarıyla İslam Ahlakı	4. Konu: Allah'a Karşı Vazifelerimiz (Muhabbet)	1. İslam ahlakının gayesini ve konusunu ayet ve hadislerle açıklar. 2. Allah'a karşı vazifelerini yerine getirmeye özen gösterir.
Temel Dinî Bilgiler	AİHL	4.Ünite: Ahlakî Davranışlar	1. Konu: Olumlu Tutum ve Davranışalar (Merhamet ve Şefkat)	Güzel ahlaki davranışlara uymaya istekli olur.
Akaid	-	3. Ünite: Allah'a İman	4. Konu: Allah'ın İsimleri	Allah'ın esmasının anlamlarını davranışlarına yansıtmaya özen gösterir.
Kur'an Kursları İhtiyaç Odaklı Ders Programı (İtikad)	-	Allah'a İman	Allah'ın Varlığı ve Birliği	Allah'ın rahmet ve kudretini ifade eden isimlerini anlamlarıyla bilir ve sayar.
Kur'an Kursları İhtiyaç Odaklı Ders Programı (Ahlak)	-	Görev ve Sorumluluklarımız	Görev ve Sorumluluklarımızın Kaynağı Olarak Allah İnancı	İslam ahlakının öngördüğü model insanın özelliklerine örnekler verir.
Kur'an Kursları İhtiyaç Odaklı Ders Programı (İbadet)	-	Dua ve Tövbe	Bir İletişim Biçimi Olarak Dua	Dua ve tövbenin insan hayatındaki yeri ve önemini açıklar.

ETKİNLİK 1

Kazanım: 1. Kur'an'ı Kerim'de geçen kavramları tanımanın İslam'ı doğru anlamadaki önemini fark eder.

2. Güzel ahlaki davranışlara uymaya istekli olur.

Süre: 15 dakika

Yöntem: Anlatma yöntemi, gösteri, video yorumlama ve soru cevap teknikleri

Süreç:

- Öğretmen merhamet kavramının tanımını yapar.
- Öğretmen tarafından öğrencilerin "*Siz yeryüzündekilere merhamet edin ki gökyüzündeki(ler) de size merhamet etsin.*"[327] hadisini Allah'ın merhameti çerçevesinde yorumlamasını sağlar.
- "Aslanın merhameti videosu"[328] izletilir.
- Sorular ile birlikte video yorumlanır.

1. Aslana bunu yaptıran en önemli duygu sizce hangisidir?
2. Merhamet duygusu insana ve diğer canlılara ne kazandırmaktadır?
3. *"Allah rahmeti yüz parçaya ayırdı, doksan dokuz parçasını yanında tuttu, bir parçasını ise yeryüzüne indirdi. İşte bu bir parça (rahmet) sayesinde bütün mahlûklar birbirlerine merhametli davranırlar. Hatta kısrak (yavrusunu emzirirken) basıp da ona zarar verme korkusuyla ayağını (bu rahmetin eseriyle) kaldırır."*[329] hadisi çerçevesinde Allah'ın merhametinin büyüklüğü hakkında ne düşünüyorsunuz?
4. Yer yüzünde Allah'ın merhameti ile ilgili başka hangi örnekleri verebiliriz?
5. Bu derste şu ana kadar konuştuklarımız Allah'ın hangi ismi ile bağlantılıdır? Niçin?

ETKİNLİK 2

Kazanım: Kur'an'ı Kerim'de geçen kavramları tanımanın İslam'ı doğru anlamadaki önemini fark eder.

Süre: 20 dakika

[327] Ebû Dâvûd, Edeb, 58; Tirmizî, Birr, 16.
[328] https://www.youtube.com/watch?v=LAZL1BmscAw&feature=youtu.be (24 Aralık 2020).
[329] Buhârî, Edeb,19.

Yöntem: Eğitsel oyun

Süreç:

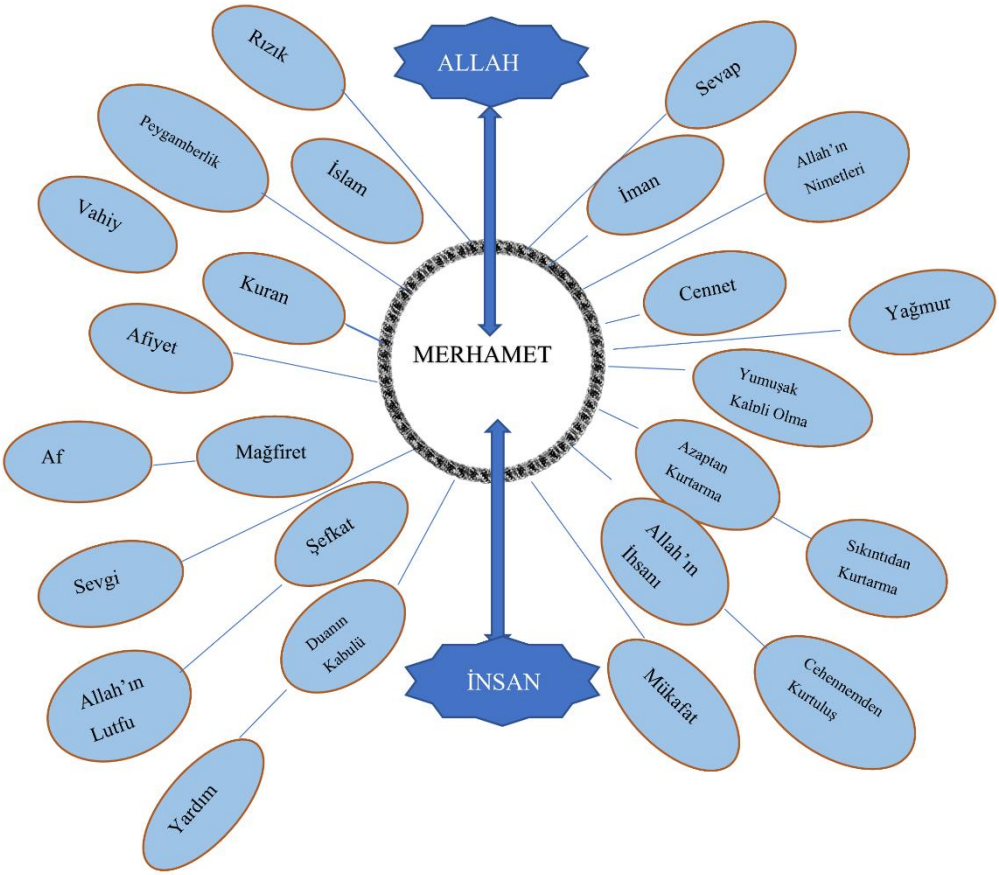
- Ek-1 (Şekil 3) projeksiyon cihazı ile yansıtılır.
- Ön hazırlık olarak öğretmen Kur'an'da rahmet kavramı ile ifade edilen kavramları öğrencilere şekilden okur.
- Öğrencilere Kur'an'da rahmet ve merhamet kelimelerinin hangi anlamlara geldiğini öğrenmek için "Bil bakalım!" oyunu oynatılır.
- Etkinlik yorumlanır ve değerlendirilir. [330]

Bil Bakalım Oyunu

- Öğretmen daha önceden Kur'an'da rahmet kavramının geçtiği ayetleri tek tek küçük kağıtlara yazarak veya çıktısını alarak renkli zarflara koyar ve hazır bulundurur.
- Daha sonra öğretmen öğrencilerden birisine hazırladığı zarflardan bir tanesini verir.
- Öğrenci zarfın içerisinde bulunan ayeti okur ve bu ayette Allah'ın rahmet kelimesi ile ifade ettiği anlamı "Bilse bilse kim bilir?" diyerek sınıfta bir arkadaşına sorar.
- Sorulan öğrenci cevabı bilemediği zaman aynı şekilde o da başka bir öğrenciye "Bilse bilse kim bilir?" diye başka bir arkadaşına sorar.
- Ayette geçen rahmet kavramının şekildeki hangi anlamı ifade ettiğini bilen öğrenciye öğretmen yeni zarf verir. O da "Bilse bilse kim bilir?" diyerek yeni bir arkadaşına sorar.
- Oyun bu şekilde devam eder. Öğretmenin hazırladığı ayetler bittiği zaman oyun biter.
- Bu oyunda kazanan ve kaybeden bulunmamaktadır. Ayetteki rahmet kelimesi ile ilgili ifadeyi bilen öğrenci öğretmenden yeni bir zarf alarak soru sorma hakkına sahip olmaktadır.
- Bir öğrenci de oyun boyunca söylenen kavramları tabloda işaretler veya tahtaya yazar.

[330] Ayetlerin anlamları "Ekler" kısmından verilmiştir.

Ek-1:

Şekil 3: Kur'an'da Rahmet Kavramının Geçtiği Ayetlerde Kullanıldığı Anlamlarla İlgili Kavram Haritası

Kaynak: Karagöz, **Kutlu Doğum Haftası "Hz. Peygamber ve Merhamet Eğitimi" Sempozyumu,** s. 60.

ETKİNLİK 3

Kazanım: İsim ve sıfatlarının yansımalarıyla Allah'ı tanır.

Süre: 20 dakika

Yöntem: Soru cevap tekniği

Süreç:

1. "*Rahmetim her şeyi kuşatmıştır.*" (A'râf 7/156) ayeti ile ilgili düşünceleriniz nelerdir?
2. Ayette geçen her şey sizce neleri kapsamaktadır? Örnek veriniz.

3. Allah'ın rahmetinin eseri olarak verdiği tüm nimetleri elimizden alsa, insanın bunu engellemeye gücü yeter mi? Niçin?
4. Hayatınızın her alanında Allah'ın rahmetini hissediyor musunuz? Hissettiğiniz bu alanlara hangi örnekleri verebiliriz? Niçin?
5. Hayatınızda yaşanan olay ve olguları Allah'ın Rahmân ve Rahîm ismi çerçevesinde nasıl yorumlayabiliriz?
6. "Hayır bildiğimiz şeylerde şer, şer bildiğimiz şeylerde hayır olabilir. Hoşumuza gitmeyen şeylerde de Allah'ın rahmeti bulunmaktadır." cümlesi nasıl yorumlayabiliriz?
7. Hayatınızda size ilk başta kötü gelen sonuç itibariyle size faydası olduğunu düşündüğünüz olay veya olaylar var mı? Yaşadığınız bu olayı nasıl yorumlayabiliriz?

ETKİNLİK 4

Kazanım: 1. Allah inancının insan hayatındaki yeri ve önemini yorumlar.
2. İsim ve sıfatlarının yansımalarıyla Allah'ı tanır.
3. İnançla ilgili yaklaşımları tartışır.

Süre: 30 dakika

Yöntem: Örnek olay incelemesi yöntemi ve beyin fırtınası tekniği

Süreç:

- Ek-1 okunur veya yansıtılır.
- Etkinlik sorular yardımıyla öğrenci ile birlikte yorumlanır.

Ek-1:

Kim Merhametli?[331]

Ayça o gün okuldan döndüğünde karnında şiddetli bir ağrı hissediyordu. Annesi önce geçici bir durum olduğunu düşündü. Fakat zaman geçtikçe Ayça'nın karın ağrısı artmaya başlamıştı. Ayça kusmaya başlayınca annesi korkmaya başladı ve hemen

[331] Bu hikaye bu tez için araştırmacı tarafından yazılmıştır.

hastaneye götürdü. Babası bir telaşla işten gelmiş ve kızının durumunu gördüğü zaman büyük bir kaygıya kapılmıştı. Doktor muayeneden sonra gerekli tetkikleri yaptı ve Ayça'nın acil bir şekilde ameliyat olması gerektiğini söyledi. Ancak çok zor bir ameliyat olacağını hastanın çok uzun süre hastanede yatmak zorunda kalacağını belirtti. Annesi kızının ameliyat olacağı fikrine karşı çıkmıştı. Buna müsaade edemezdi. Onun canının acımasını istemiyordu. Babası, ameliyat gerekli ise bu ameliyata razı olması gerektiğini söylüyordu. Ayça'nın annesi ise eşini merhametsizlikle, kızını düşünmeme ile suçlamaya başladı.

1. Siz Ayça'nın annesi olsaydınız ne yapardınız?
2. Siz Ayça'nın babası olsaydınız ne yapardınız?
3. Sizce Ayça'nın babası merhametsiz mi? Niçin?
4. Sizce Ayça'nın annesine çok merhametli denilebilir mi? Niçin?
5. Başımıza gelen her olay bir felaket mi?
6. Hayatta yaşadığımız sıkıntıları her zaman kötü odaklı mı düşünmemiz gerekir?
7. Yaşadığımız sıkıntının sonucunun olumlu olacağını düşünmek bize nasıl bir güç verir?
8. Dünyada yaşadığımız sıkıntılara, olumlu veya olumsuz perspektiften baktığımız zaman hayatımızda nasıl değişiklikler meydana gelir? Niçin?
9. Yaşadığımız olumlu veya olumsuz her durum ve olayın arka planında Allah'ın merhametini hissetmek insana ne hissettirir? Niçin?

Değerlendirme:

Öğretmen, bu olaydan çıkarak şu konuyu tartışacaklarını söyler: "Bazen başımıza, hastalık, zorluk, sıkıntıların olması Allah'ın merhametli olması ile bağdaşır mı?"

ETKİNLİK 5

Kazanım: 1. Güzel ahlaki davranışlara uymaya istekli olur.

2. İslam ahlakının öngördüğü model insanın özelliklerine örnekler verir.

Süre: 15 dakika

Yöntem: Beyin fırtınası tekniği

Süreç:

- Ek-1 öğrencilere dağıtılır veya yansıtılır.

- Öğrencilerden cevaplar dinlenir.
- Cevaplar öğrencilerle birlikte yorumlanır ve değerlendirilir.

Ek-1:

	Merhamet	Merhamet Değilse Ne?
Acı çeken, üzülen birine sadece acımak.		
Şeker hastası birine tatlı vermemek.		
Hasta olduğumuzda ilaç içmemek.		
Sevmediğimiz birine yardım etmek.		
Çiçeğe sürekli su vermek ve güneşte bekletmek.		
Sokakta bir kedinin karnını doyurmak için bayatlamış yemek vermek.		
Öğretmenin yazılı sınavdan sonra herkese 100 vermesi.		
Karşımızdakinin yanlış yapmaması veya zarar görmemesi için sürekli müdahale etmek, korumak.		
Kafeste kuş beslemek.		
Acı çeken, haksızlığa uğrayan birine üzülmekle birlikte elimizden geleni yapmak.		
Hasta olmaması için oruç tutmasına izin vermemek.		

- Bu derste şu ana kadar konuştuklarımız Allah'ın hangi ismi ve isimleri ile bağlantılıdır? Niçin?

ETKİNLİK 6

Kazanım: 1. İnsanın Allah ile irtibat yollarını fark eder.

2. Dua ile tövbenin kişi hayatındaki ve dindeki önemini fark eder.

Süre: 25 dakika

Yöntem: Anlatma yöntemi, soru-cevap tekniği

Süreç: Anlatma yöntemi ve soru-cevap tekniği

- Öğrencilere, "*De ki: "(Rabbinizi) ister Allah diye çağırın ister Rahmân diye çağırın. Hangisiyle çağırırsanız çağırın, Nihayet en güzel isimler O'nundur*."[332] ayeti okunur.
- Dua ve Allah'ın merhameti arasındaki ilişki öğrencilere sorulur.
- Örnek dua metni okunur. (Ek-1)
- Öğrencilerin Allah'ın rahmet ve merhameti ile ilgili dua yazmaları istenir.
- Gönüllü öğrencilerden yazdıkları dualar dinlenir.
- İsteyen öğrencinin duası sınıf panosunda sergilenir.

Ek-1

Dua

"*Kullarını ayırmadan bu dünyada rahmet ve sevgi kapılarını her daim açık tutan, Rahmân adıyla bağışlayıcılığı esirgemeyen, merhametini yüz parçaya ayırıp birini fani dünyada yarattığın bedenlere can bulduran Allah'ım! Kapandık semana, can bulduk huzurunda. Bizleri yolundan, şefkatinden mahrum eyleme. Kalplerimizi merhamet ve şefkatle doldur. Bizi günah işlemekten koru ve günahlarımızı affeyle. Açılan ellerimizi geri çevirme, dualarımızı kabul eyle."*[333] Amin.

ETKİNLİK 7

Kazanım: İslam ahlakının gayesini ve konusunu hadislerle açıklar.

Süre: 15 dakika

Yöntem: Anlatma yöntemi ve boşluk doldurma ve soru-cevap teknikleri

Süreç:

- Öğrencilere Ek-1 dağıtılır.
- Öğrencilere ipucu hadisini okumaları istenir.
- Kutulara verilen ipuçları ile ilgili harflerin yerleştirilmesi istenir.
- Kalan harfler tamamlanır.
- Etkinlik bireysel tamamlanır.
- Gönüllü öğrencilerden dinlenir.

[332] İsrâ, 17/110.
[333] Bu dua Kur'an kursu öğrencim Dilan Dürü tarafından bu araştırma için yazılmıştır.

- Cevaplar kontrol edilir. [334]
- Hedeflenen hadis sorular ile yorumlanır ve değerlendirilir.

Ek-1:

İpucu hadis:

"İnsanlara merhamet etmeyene Allah da merhamet etmez."

(Buhârî, Tevhîd, 2; Müslim, Fedâil, 66)

İpucu tablosu

1. Hedeflenen hadisteki 2.,15., 30., 33., 45., 49., 63. harf, ipucu hadisinin ilk harfidir.
2. Hedeflenen hadisteki 5., 17., 19., 21., 26., 28., 43., 47., 50., 54., 56., 61., 63., harf ipucu hadisinin on birinci harfidir.
3. Hedeflenen hadisteki 3., 9., 39., 53., harf ipucu hadisinin son harfidir. 22
4. Hedeflenen hadisteki 4., 7., 37., harf ipucu hadisinin yirmi ikinci harfidir.
5. Hedeflenen hadisteki 20., 25., 55., 60., harf ipucu hadisinin onuncu harfidir.
6. Hedeflenen hadisteki 11., 31., 41., 67., harf ipucu hadisinin beşinci harfidir.

Hedeflenen hadis

_ _ _ _

2. Allah'ın merhametinin tamamına insan ne zaman şahit olacaktır? Açıklayınız.
3. İnsanlar arasında merhamet duygusu olmadığı zaman neler gerçekleşir? Açıklayınız.
4. Merhametsiz bir toplum mümkün mü? Bu toplumdaki yaşam ve düzen nasıl gelişir? Niçin?
5. Bu derste şu ana kadar konuştuklarımız Allah'ın hangi ismi ile bağlantılıdır? Niçin?

ETKİNLİK 8

Kazanım: Furkân Suresi 63-66. ayette verilen mesajları değerlendirir.

Süre: 25 dakika

Yöntem: Anlatım ve tartışma yöntemleri, hikaye yazma tekniği

Süreç:

- Sorular ile öğrencilerin Allah'ın Rahmân ismi ve merhameti ile ilgili hazırbulunuşluk seviyeleri ölçülür.
- Ek-1 öğrenci sayısı kadar çıkartılır ve öğrencilere dağıtılır.
- Etkinliği bireysel olarak tamamlamaları için 10 dakika süre verilir.
- Öğrenciler etkinliği tamamladıktan sonra öğretmen ile birlikte cevaplar kontrol edilir.[335]
- Öğrencilerden etkinlikten üç tane özellik seçmeleri ve seçtikleri bu özellik ile bir hikaye yazmaları istenir.
- Gönüllü öğrencilerden hikayeler dinlenir.
- İsteyen öğrencinin etkinliği sınıf panosunda sergilenir.

Sorular:

1. Allah'ın Rahmân isminin bu dünyadaki tecellileri[336] ile ilgili hangi örnekleri verebiliriz?

2. Allah'ın Rahmân ismi, mümin üzerinde tecelli ettiği zaman müminin ahlakından hangi değişiklikler oluşur? Açıklayınız.

[335] Cevap anahtarı "Ekler" bölümünde verilmiştir.

[336] Tecelli etmek: Belirmek, görünmek, ortaya çıkmak, zuhur etmek, meydana çıkmak. bk. Mustafa Sinanoğlu, "Tecellî", **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt. 40, Ankara, TDV Yay., 2011, s. 243-245.

3. Allah'ın Rahmân isminin anlamını kavrayabilen insan, "Merhametten maraz doğar." ifadesini kullanır mı? Niçin? Açıklayınız.

Ek-1:

"Rahman olan Allah'ın kulları onlardır ki, yeryüzünde tevazu ile yürürler ve kendini bilmez kimseler kendilerine laf attığında "Selâm!" derler. Gecelerini rablerine secde ederek, huzurunda durarak geçirirler. "Ey rabbimiz, derler; bizi cehennem azabından uzak tut, çünkü onun azabı bitip tükenme bilmez. O cehennem ne kötü bir yerleşme ve kalma yeridir!" Yine o iyi kullar, harcama yaptıkları zaman ne saçıp savururlar ne de cimrilik ederler; harcamaları bu ikisi arasında mâkul bir dengeye göre olur. Onlar, Allah ile birlikte başka bir tanrıya tapmazlar; haksız yere, Allah'ın dokunulmaz kıldığı insan hayatına kıymazlar, zina etmezler. Zira (bilirler ki) bunları işleyen kimse cezasını bulacak. Kıyamet gününde ona azabı kat kat verilecek ve alçaltılmış olarak o azap içinde ebedî kalacaktır. Ancak tövbe edip inanarak erdemli işler yapanın durumu başkadır; Allah böylelerinin kötü hallerini iyiye çevirecektir. Allah çok bağışlayıcı, çok merhametlidir. Evet, kim tövbe edip erdemli davranırsa bu durumda gerektiği şekilde Allah'a yönelmiş olur. Yine anılan o iyi kullar, asılsız şeylere şahitlik etmezler; boş ve anlamsız davranışlarla karşılaştıklarında onurluca çekip giderler. Kendilerine rablerinin ayetleri hatırlatıldığında o ayetler karşısında körler ve sağırlar gibi bilinçsizce davranmazlar. Onlar, "Ey rabbimiz!" derler, "Bize mutluluk getirecek eşler ve çocuklar bahşet; bizi günahtan sakınanlara öncü yap!" İşte bunlar, zorluklara katlanmalarının karşılığı olarak cennet konağıyla ödüllendirilecek, orada sağlık ve esenlik dilekleriyle karşılanacaklar. Orada ebedî kalacaklardır. Orası ne güzel bir konak ve ne güzel bir makamdır." (Furkân, 25/ 63-77)

İnsanlara karşı mütevazı ve alçakgönüllüdürler.	

ETKİNLİK 9

Kazanım: Allah inancının insan hayatındaki yeri ve önemini yorumlar.

Süre: 15 dakika

Yöntem: Yorumlama ve tartışma

Süreç:

- Ek-1 öğrenci sayısı kadar çoğaltılır.
- Öğrencilerden Ek-1'deki şiiri okumaları istenir ve bir öğrenciye seri bir şekilde okutulur.
- Öğrencilerin, şiiri sorular ile birlikte yorumlamaları sağlanır.

Ek-1

MERHAMETLE YOLCULUK[337]

Savruldum bilmediğim diyarlara,
Kayboldum ıssız ormanlarda,
Ne bir tanıdığım vardı oralarda,
Ne de umudum.

Poyrazlar acımasızdı,
Savururdu incecik bedenimi,
Yağmurlar, savunmasız yakaladı hep beni,
Ne bir çatım vardı oralarda,
Ne de takatim.

Eşelendikçe eşelendi toprağım,
Bir karış yere fazlalıktım,
Ne bir yerim vardı oralarda,
Ne de sevenim.

Günler geçti,
Tek başımaydım,

[337] Bu şiir Kursu Öğrencisi Şifanur Dürü tarafından bu araştırma için yazılmıştır.

Poyrazında, ayazında
Bir çukurluk nefesim vardı oralarda.

Şimdi koca bir devim bu diyarda,
Tek kılım kıpırdamaz poyrazda,
Kök saldım kıymetini bilmediğim toprağa,
Hayat savurdukça güçlendirdi beni.

Verdiğim sınavın mükafatıydı dallarım,
Acı çekişlerim çoktu,
Yalnızlığım da…
Şimdi bakıyorum ardıma,
Yağmur can oldu,
Eşeleyenler nefes.
Rüzgar güç oldu,
Toprak kardeş.

1. Şiirin ana fikri nedir?
2. "Sabır en büyük güçtür." sözü size ne hissettirmektedir?
3. Bazen insanın yaşadığı sıkıntılar insanı güçlendirmektedir? Niçin?
4. "*Elbette zorluğun yanında bir kolaylık vardır. Gerçekten, zorlukla beraber bir kolaylık daha vardır.*"[338] ayetini insanın yaşadığı sıkıntılar karşısında nasıl davranması gerektiği açısından yorumlayınız.
5. İnsan hayatta yaşadığı sıkıntılar ile Allah'ın merhameti arasında nasıl bir ilişki kurmalıdır? Niçin?
6. Şiirden Allah'ın hangi isimlerine örnekler verebiliriz?

II. ALLAH'IN GÜVENİRLİĞİ İLE İLGİLİ İSİM VE SIFATLAR

A. KAVRAMSAL AÇIKLAMA

1. Allah'ın Güvenirliği

Güven duygusu, insanın en temel psiko-sosyal ihtiyaçlarındandır. İnsan varlık enerjisini güvende ve emniyette hissettiği ortamlarda yansıtabilmekte; sahip olmak

[338] İnşirâh, 94/5-6.

istediği mutluluğa ve huzura güven ortamı içerisinde ulaşabilmektedir. İnsanın varlığını güven içerisinde devam ettirebilmesi için güven duymaya ihtiyacı bulunmaktadır. İnsanlar arasındaki ilişkilerde güven; sağlıklı ve iyi ilişkinin temeli ve devam ettiricisi olarak kabul edilmektedir.

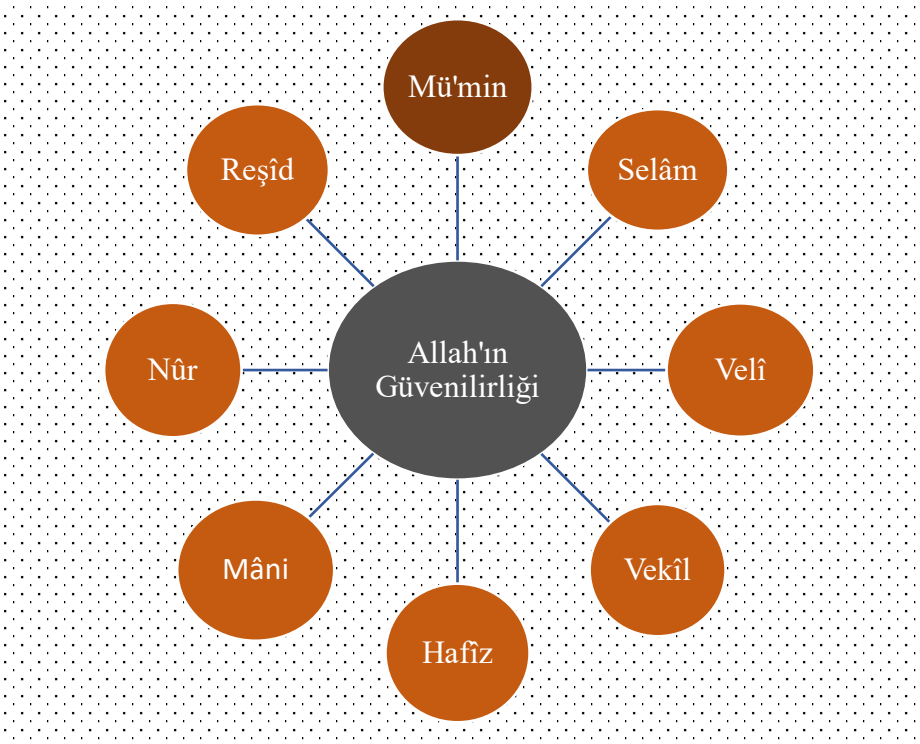
Güven, *"bir kişiye, bir şeye korku, çekinme ve kuşku duymadan inanmak, dayanmak, bel bağlamak, itimat etmek, inanç"* anlamlarına gelmektedir.[339] Dinî inanış kişiyi, yaratıcı ile iletişime geçirerek rahatlayacağı ve sığınacağı bir güven ortamı oluşturmaktadır. Kur'an Allah'a güven üzerine inşa ilen bir hayatın güven merkezli olduğunu bildirmektedir. İnsan kendisini ve Allah'ı tanıdığı zaman aciz, güçsüz ve yetersizliğinin farkına varmaktadır. Bu fark etme insanı her şeyin sahibi olan ve her şeye gücü yeten bir Allah inancına ve O'na karşı güven duygusu ile bağlanmasına vesile olmaktadır. Bu bağlanma ile insan, bir şeye ihtiyaç duyduğu zaman başkasına değil yalnız Allah'a ihtiyaç duyduğunu hissetmektedir. Böylece imanın en belirgin özelliği olan Allah'a güvenin temeli atılmakta ve gerçek kudretin sahibine güven duymak kalpleri rahatlatarak imana yöneltmektedir.[340]

"Müminler o kimselerdir ki, Allah'ın adı anıldığında yürekleri titrer, kendilerine Allah'ın ayetleri okunduğunda bu onların imanlarını arttırır. Onlar yalnızca Rablerine güvenirler." [341]

Kişinin Allah'a güvenmesi, O'nun rahmetine ve hikmetine güvenmesi demektir. Her şeyin sahibi, yaratıcısı olarak Allah'ı bilmektir. İnsanın elinden geleni en güzel ve içten yaptıktan sonra O'na dayanmasıdır. İnsanın hayırlı gördüğü şeylerde şer, şer gördüğü şeylerde hayır olabileceğinin bilincinde olması Rabbine güven noktasında olayların arkasındaki sırlarını görebilmesini sağlamaktadır. Allah'a güven ile insan belirsizlik, korku, endişe gibi olumsuz duygularla baş edebilme gücü kazanmaktadır. İnsan gücünün yetmeyeceği durumlarda bir dayanak hissetmesi yalnızlık duygularından uzaklaşmaya yardımcı olmakta ve hayatın anlamını bulmada insana yol haritası

[339] **Türk Dil Kurumu Sözlüğü**, "Güven", https://sozluk.gov.tr/ (21 Aralık 2020); **Kubbealtı Lugatı,** "Güven", http://lugatim.com/ (21 Aralık 2020).
[340] Handan Yalvaç Arıcı, **Kur'an'ın Dilinden Mutluluğun Alfabesi**, 1. Baskı, Ankara: TDV Yay., Aralık 2020, s. 268; Peker, **Din Psikolojisi**, s. 68.
[341] Enfâl, 8/2.

çizmektedir. İnsan bu yol haritasında maddi ve manevi sebeplerin hepsine başvurduktan ve elinden geleni yaptıktan sonra Allah'a dayanmalı, güvenmeli ve her şeyi O'nun takdirine bırakmalıdır. Bu tevekkül boyutudur.[342]

Şekil 4: Esmâ-i Hüsnâ'da Allah'ın Güven Sıfatını İfade Eden İsimler

2. Mü'min

Mü'min ismi, "*güvenmek, tasdik etmek, doğrulamak, korku ve endişeden emin olmak, bir şeyin doğruluğunu söyleyip kabullenmek*" gibi anlamlarda kullanılır.[343]

Allah için kullanılan Mü'min ismi iki anlamda ifade edilmektedir. Birinci anlamı, "*Dünya hayatında olduğu gibi ahiret hayatında da korku ve endişeden emin kılan, onların güvenli olmalarını sağlayan*"; ikinci anlamı, "*Kullarının imanını ve samimiyetini tasdik eden, onların sıdkını onaylayan, ayrıca mucize vermek suretiyle peygamberlerin doğruluğunu ispat eden*" dir.[344]

[342] Kasım Karataş ve Mustafa Baloğlu, "Tevekkülün Psikolojik Yansımaları", **Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,** Cilt. 19, Sayı. 1, s. 110-117.
[343] Yurdagür, **Ayet ve Hadislerle Esmâ-i Hüsnâ Allah'ın İsimleri**, s. 80.
[344] Bekir Topaloğlu, "Mü'min", **TDV İslam Ansiklopedisi,** Cilt. 31, Ankara: TDV Yay., 2006, s. 557-558.

Allah'ın Mü'min ismi şu açılardan ele alınabilmektedir:

Allah, müminlere vadettiği sevabı ve mükafatı vermektedir.

Allah, müminleri azabından, her türlü korkudan ve tehlikeden korumaktadır.

Allah, inanan kullarının ümitlerini boşa çıkarmayan ve dünyada huzur içinde yaşattığı gibi ahirette de ebedi saadeti sağlamaktadır.

Allah, O'nu inkâr edenlere ve günah işleyenlere suçlarının karşılığı olarak vadettiği azabı vermektedir.

İnsanların gönlünde iman ışığı uyandırmakta ve kalplerde bulunan şüpheleri gidermektedir.[345]

İnsanın Mü'min isminden kendisine ders alması gereken en önemli şey; Allah'a güven temelli bir inançla bağlandığı gibi kendisi de güvenilen biri olabilmek için çaba sarf etmelidir. İnsanlar arasında kendisinden kimsenin zarar görmediği, herkesin emin olduğu bir şekilde yaşamını devam ettirmeli ve insanlara her yönden örnek olan bir şahsiyete sahip olmalıdır.

B. DERS İÇİ ETKİNLİKLER

Tablo 3
Allah'ın "Güvenilirliği" ve Onunla İlişkili İsimlerinin Kullanılabileceği Dersler ve Konular

Ders ismi	Sınıf	Ünite	Konu	Kazanım
Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi	9. Sınıf	1. Ünite: Bilgi ve İnanç	2. Konu: İslam İnancında İmanın Mahiyeti	İslam inancında imanın mahiyetini araştırır.
Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi	10. Sınıf	1. Ünite: Allah İnsan İlişkisi	1. Konu: Allah inancı ve İnsan	Allah inancının insan hayatındaki yeri ve önemini yorumlar.
Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi	10. Sınıf	1. Ünite: Allah İnsan İlişkisi	3. Konu: Allah'ın İsimleri ve Sıfatları	İsim ve sıfatlarının yansımalarıyla Allah'ı tanır.

[345] Yurdagür, **Ayet ve Hadislerle Esmâ-i Hüsnâ Allah'ın İsimleri**, s. 82; Sönmez, **Esmâ-i Hüsnâ,** s. 123.

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi	10. Sınıf	1. Ünite: Allah İnsan İlişkisi	5. Konu: İnsanın Allah ile İrtibatı	İnsanın Allah ile irtibat yollarını fark eder.
Temel Dinî Bilgiler	AİHL	1. Ünite: İnanç Dünyamız	4. Konu: İman Esasları	İnsanın yaratılış amacını ayet ve hadislerden örneklerle açıklar.
Temel Dinî Bilgiler	AİHL	3. Ünite: Ana Hatlarıyla İslam Ahlakı	4. Konu: Allah'a Karşı Vazifelerimiz (Teslimiyet)	1. İslam ahlakının gayesini ve konusunu ayet ve hadislerle açıklar. 2. İnsanlara karşı vazifelerini kavrar.
Temel Dinî Bilgiler	İslam 1	1.Ünite: İslam ve Sosyal Hayat	2. Sosyal Hayatla İlgili Bazı Temel Ölçüler	İslam'ın sosyal hayatla ilgili bazı temel ilkelerini ayet ve hadislerle açıklar.
Akaid	-	3. Ünite: Allah'a İman	4. Konu: Allah'ın İsimleri	Allah'ın esmasının anlamlarını davranışlarına yansıtmaya özen gösterir.
Kur'an Kursları İhtiyaç Odaklı Ders Programı	-	Allah'a İman	Allah'ın Varlığı ve Birliği	Allah'ın sıfatlarını anlamlarıyla sayar.

ETKİNLİK 1

Kazanım: Tevbe suresi 40, Ankebut suresi 41 ve Fetih suresi 26 ayetlerde verilen mesajları değerlendirir.

Süre: 15 dakika

Yöntem: Anlatma yöntemi, boşluk doldurma ve soru-cevap teknikleri

Süreç:

- Öğrencilere Ek-1 dağıtılır.
- Öğrencilerden öncelikle ayetlerde yer alan boşlukları verilen kelimelerden yardım alarak tamamlamaları istenir.
- Tamamlanan ayetler gönüllü birkaç öğrenciye okutulur. Yanlışlık varsa öğretmen tarafından düzeltilir.
- Ayetler ile ilgili sorular öğrencilerle birlikte yorumlanır ve değerlendirilir. [346]

[346] Cevap anahtarı "Ekler" kısmında verilmiştir.

Ek-1:

Ankebut	Allah	Tevbe	Huzur	sözü
peygambere	örümceğin	ve güven	Yuvasıdır.	askerlerle
yuva	inkârcılar	çürüğü	Fetih	müminlerin

Allah bizimle beraberdir.

büyüklenme duygusu

"Siz ……. yardımcı olmasanız da önemli değil. Nitekim …….. onu, iki kişiden biri olarak yurdundan çıkardıklarında …… ona yardım etmişti: Hani onlar mağaradaydılar; arkadaşına "Tasalanma! ……." diyordu. Derken Allah ona kendi katından bir …….. duygusu indirdi, sizin göremediğiniz …….. onu destekledi ve inkârcıların sözünü değersiz hâle getirdi. Allah'ın ……..ise en yücedir. Çünkü Allah mutlak galiptir, hikmet sahibidir." (**……..**,9/40)

"Allah'tan başka varlıkların korumasına sığınanların durumu, …….durumuna benzer: Örümcek, (ağını) kendine bir …… yapar, ama yuvaların en …… de örümceğin ……. Keşke bilselerdi!" (…… 29/41)

"İnkâra sapmış olanlar o zaman kalplerini o gurura, Câhiliye dönemine ait …… kaptırmışlardı, Allah da resulünün ve …….. gönüllerine ……. duygusu verdi, onları takva sözüne bağlı kıldı. Zaten onlar bu sözü hak etmişlerdi, onlar buna lâyıktı. Allah her şeyi hakkıyla bilmektedir." (……, 48/26)

- Allah'a hissedilen güvenin bireysel hayatımıza katkıları nelerdir?
- Allah'tan başkasına güvenen ve sığınanların durumu neden örümcek ağına benzetilmiştir?
- İnsanın büyüklenme duygusuna kapılması ve Allah'ın gönüllere huzur ve güven vermesi arasında nasıl bir ilişki bulunmaktadır?

- İnsan kendisini yalnız hissettiği zaman yanında Allah'ın varlığını hissetmesi ona nasıl bir güven vermektedir?
- Bu ayetlerden Allah'ın hangi isimlerine örnekler verebiliriz? Açıklayınız.

ETKİNLİK 2

Kazanım: 1. Allah inancının insan hayatındaki yeri ve önemini yorumlar.

2. Allah'a karşı vazifelerini yerine getirmeye özen gösterir.

Süre: 25 dakika

Yöntem: Eğitsel oyun, doğaçlama/canlandırma hikaye ve drama yazma teknikleri

Süreç:

1. Aşama
    - Öğretmen öğrencileri dörderli gruplara ayrılır.
    - Gruplara Ek-1'den birer tane dağıtılır.
    - Gruplar 5 dakika içinde metnin içindeki güven ve güvensizlik ifade eden kelimeleri bulmaları istenir.
    - En çok kelime bulan grup kazanır.
2. Aşama

- Her gruba bu kavramlar başta olmak üzere ekleyebilecekleri yeni kavramlar ile Allah'a güven ile ilgili bir hikâye, drama vb. yazmaları istenir.
- Buldukları kelimelere çekim eki ekleyebilirler.
- Yazdıkları metin içinde buldukları kelimelerden en çok kullanan grup kazanır.

3. Aşama

- Grupların yazdıkları metni birbirleri ile değiştirmeleri istenir.
- Grupların en son ellerindeki metinleri canlandırmaları istenir.
- Hazırlanmaları için 5 dakika süre verilir.
- Hazırlayacakları doğaçlama için beş dakika süre belirlenir.

Ek-1

Rüya bugün ilk iş görüşmesine gidecekti ve bu nedenle gece gözüne hiç uyku girmemişti. Çok heyecanlıydı ve kalbinin pıt pıt attığını hissediyordu. Aslında kendisinden çok emindi. Üniversiteyi birincilikle bitirmişti. Üniversitede bütün

hocalarının göz bebeğiydi. Herkes ondan çok ümitliydi ve herkes ona çok güveniyordu. Çalışmak istediği şirket şimdiye kadar hiç yolsuzlukla anılmamış, herkes tarafından övülen ve saygın bir konumu olan bir yerdi. Bu nedenle orada çalışmak onu mutlu edecekti. Yıllarca babasının kulağına küpe ettiği nasihat tekrar kulaklarında çınlamaya başlamıştı: "Hangi işte çalışırsan çalış, ne yaparsan yap asla onurundan taviz verme!" Babası yıllarca şerefiyle çalışmış emekli bir öğretmen, annesi de bütün mahallede ve akrabaları arasında iffet timsali bir ev hanımıydı. Onların çocukları olmakla gurur duyuyordu. Şimdi de artık kendisi avukat hanımdı. Bu büyük bir sorumluluktu ve artık o adaletin savunucusuydu.

…..

İş görüşmesi çok başarılı geçmişti ve bu onun için büyük bir mutluluktu. Zamanla şirkette herkesin sevdiği ve itimat ettiği biri hâline geldi. O da kimsenin ona verdiği değeri boşa çıkarmamak ve kimsenin yüzünü yere getirmemek için var gücüyle çalışıyordu.

Bir gün odasının kapısını çok mahzun bir kadın çaldı ve yanında küçük bir çocuk vardı. Rüya, onları gördüğü zaman kalbinde büyük bir merhamet hissetti. Kadın, eşinin bir iftira sonucu işten atıldığını ama asla çalma-çırpma yapmayacak bir insan olduğundan bahsediyordu. Eşinin asla güvensiz, yalancı olmadığını bir yanlış anlaşılmanın olabileceğini, eşinin masumiyetini ispatlayacak tek kişinin o olduğunu söylüyordu. Rüya ne yapacağını bilemedi. Şirketinin asla böyle bir yanlış yapmayacağını biliyordu ama kadın da hiç yalancı birine benzemiyordu. Rüya o anda aklına gelen ayet ile Rabbine dua etmeye başladı.

"*Allah size yardım ederse artık sizi yenecek hiçbir kimse yoktur; eğer sizi yardımsız bırakırsa O'ndan sonra size kim yardım edebilir? Müminler yalnız Allah'a güvensinler."* (Al-i İmran 3/160)

O insanların gerçek yüzlerini bilemeyebilir, sahte yüzlerine kanabilirdi. Rabbine tevekkül etmesi Rüya'nın rahatlamasını sağladı. Öfke ve şiddetle değil, sabırla işe koyuldu. Evrakları incelediği zaman büyük bir yanlış anlaşılmanın olduğunu, adamın iffetsiz ve onursuz olmadığını, hırsızlık yapmadığını ispatladı. Adam ve karısı ona

minnetle bakıyorlardı. Artık sen bizim dostumuzsun dediler Rüya'ya. Teşekkür üstüne teşekkür ediyorlardı. Rüya ise o anda gerçek dostu Rabbine teşekkür etmekle meşguldü.

KELİMELER: yalancı, çalma, çırpma, şiddet, onursuzluk dost, emin, göz bebeği, ümit, güven, yolsuzluk, yalaka, iffetsiz, itimat, övülen, güvensiz, adalet, merhamet, onur, şeref, iffet, sahte, tevekkül, saygın, değer, yüzünü yere getirmek, sorumluluk, öfke, iftira, masumiyet, dua, minnet, teşekkür.

ETKİNLİK 3

Kazanım: Allah inancının insan hayatındaki yeri ve önemini yorumlar.

Süre: 20 dakika

Yöntem: Anlatma yöntemi ve soru-cevap tekniği

Süreç:

1. Ek-1 yansıtılır ve fon müziği eşliğinde okunur.
2. Bilinmeyen kelimeler tespit edilir ve öğrencilere anlamları buldurulur.
3. Öğrenciler ile birlikte yorumlanır.

Azimden Sonra Tevekkül[347]

"Allah'a dayanmak mı? Asırlarca dayandık!
Düştükse bu hüsrana, onun nârına yandık!
Yetmez mi çocukluktaki efsaneye hürmet?
Hâlâ mı reşid olmadı, hâlâ mı bu ümmet?
Dersen ki: Ufuklarda bir aydınlık uyansın;
Maziye ateş vermeli, baştanbaşa yansın!
Şaşkınlık olur köhne telakkileri ihya;
Şeyda-yı terakki, koşuyor baksana dünya.
Elverdi masal dinlediğim bunca zamandır;
Ben kanmıyorum, git de sen aptalları kandır!
…
Allah'a dayandım" diye sen çıkma yataktan...
Mana-yı tevekkül bu mudur? Hey gidi nadan!
Ecdadını zannetme asırlarca uyurdu;

[347] Mehmet Akif Ersoy, **Safahat**, M. Ertuğrul Düzdağ (hzl.), Ankara: TDV Yay., 2009, s. 423-425.

Nerden bulacaktın o zaman eldeki yurdu?

Üç kıtada, yer yer, kanayan izleri şahid:

Dinlenmedi bir gün o büyük nesl-i mücahid.

Âlemde "tevekkül" demek olsaydı "atalet"

Miras-ı diyanetle yaşar mıydı bu millet?

Çoktan kürenin meş'al-i tevhidi sönerdi ;

Kur'an duramaz, nezd-i İlahiye dönerdi.

Nâr: Ateş

Mazi: Geçmiş, geçmiş zaman.

Köhne: Eskimiş, çağdışı kalmış, geçersizleşmiş.

Telakki: Görüş, anlayış.

İhya: Bir şeyi eski biçimine, eski durumuna getirme, yeniden canlandırma, diriltme.

Şeyda: Tutkun

Terakki: Gelişme, ilerleme, yükselme.

Nadan: Bilgisiz, cahil.

Atalet: Devinimsizlik, tembellik, çalışmadan oturma, gevşeklik, uyuşukluk.

Nezd: Yan, yakın.

- "Allah'a dayan, sa'ye sarıl, hikmete râm ol.
  Yol varsa budur, bilmiyorum başka çıkar yol."

Dizesi ile yukarıdaki şiir arasında nasıl bir bağlantı bulunmaktadır? Açıklayınız.

- "Tevekkül etmek" demek hiçbir gayret göstermeden her şeyi Allah'tan beklemek demek mi? Niçin? Açıklayınız.
- Allah'a güvenmek ve tevekkül arasında nasıl bir ilişki vardır? Açıklayınız.
- Tevekkül ve tembellik arasında nasıl bir ilişki bulunmaktadır? Açıklayınız.

ETKİNLİK 4

Kazanım: 1. İsim ve sıfatlarının yansımalarıyla Allah'ı tanır.

2. Allah'ın esmasının anlamlarını davranışlarına yansıtmaya özen gösterir.

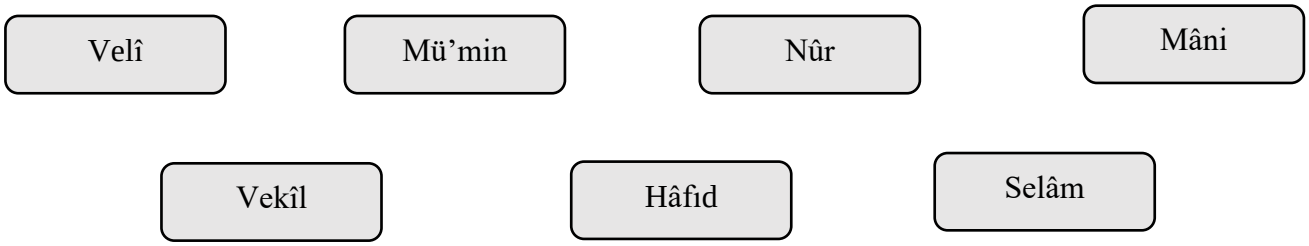
Süre: 20 dakika

Yöntem: Anlatma yöntemi ve boşluk doldurma ve soru-cevap teknikleri

Süreç:

- Ek-1'deki etkinlik öğrenci sayısı kadar çoğaltılarak dağıtılır.
- Etkinlik bireysel olarak tamamlanır.
- Ek-1'de yer alan Allah'ın güven ile ilgili isimlerinin anlamları öğrencilere okunur.
- İsimlerin tanımlarının üzerinde yazan üstteki kutucuktaki isimlerin hangi anlam geldiğini ve bunların altta hangi tanıma ait olduğunu bulmaları istenir. [348]

Ek-1:

1. …… "Her tehlikeden selamete çıkaran." İnsanlara ait olan ayıp, kusur, eksiklik, afet, hastalık, acizlik, ölüm vb. şeylerden uzak olan, yarattıklarını her türlü tehlike, afet ve belalardan kurtaran, onlara selamet veren, zulmetmeyen, kendisinden selamet umulan, güven arayanlara güven veren.
2. …… "Güven veren, koruyan." Yarattıklarına güven veren, onları zulümden uzak kılan, iman, emniyet ve eman verici, şüpheleri gideren.
3. ……. "Kendisine tevekkül edenlerin her işini yoluna koyan." Koruyucu, güvenilen, yardım eden, görüp gözeten, yarattıklarının rızkına kefil olan, işler kendisine havale edilen, her şeyin maliki ve yöneticisi olan.
4. …….. "İnananların dostu." Dost, seven, yardım eden, koruyup gözeten, birinin işini üzerine alan ve yardım eden.
5. ……. "Her şeyi koruyan." Koruyup kollayan, görüp gözeten, kendisinden hiçbir şey gizli olmayan, iyi veya kötü kullarının tüm yaptıklarını saklayan, gökleri ve yeri yok olmaktan koruyan.

[348] Cevap anahtarı "Ekler" bölümünde verilmiştir.

6. ……. "Dilemediği şeyi engelleyen." Himaye eden, koruyan, kurtaran ve yardım eden.[349]
7. ……. "Alemleri nurlandıran." Apaçık olan, nesne ve olayların mahiyetini ortaya koyup aydınlatan, nurlandıran, her şeyi aydınlatan.[350]

ETKİNLİK 5

Kazanım: Allah inancının insan hayatındaki yeri ve önemini yorumlar.

Süre: 20 dakika

Yöntem: Anlatma ve tartışma yöntemleri, soru-cevap tekniği

Süreç:

- Ek-1 öğrencilere sesli okunur.
- Ek- 1'de verilen sorular ile metin değerlendirilir ve yorumlanır.
- Gönüllü öğrencilerden metin ile ilgili görüşleri dinlenir.

Ek-1

YAKMAYAN ATEŞ[351]

Allah dostu Hz. İbrahim, Allah'ın göndermiş olduğu mesajları insanlara anlatıyor ama insanlardan olumlu cevaplar alamıyordu. Putları ilah olarak kabul eden bu millet için, gözle görülmeyen bir yaratıcıya inanmak ve putları tamamen ellerinin tersiyle itmek çok zordu. Bazıları Hz. İbrahim'in anlattıklarını mantıklı buluyorlardı ama onlar da korkuyorlardı. Çünkü başlarında kendinin ilâh olduğunu iddia eden (!) Nemrut adlı zalim bir kral vardı.

O gün bayram günüydü. Herkes büyük bir heyecan ile eğlenecekti. Hz. İbrahim eğlenceye katılmadı. "Galiba ben hasta olacağım." dedi. İnsanlara gerçek yaratıcının kim olduğunu ve putların hiçbir işe yaramadığını göstermek için bir planı vardı. Bütün şehir boşalıp her yer sessizleştiği zaman Hz. İbrahim için vakit gelmişti.

Eğlence dönüşü halk kutsanan (!) yemeklerini almak için put haneye girdi. Fakat gördükleri manzara çıldırtmıştı onları. Her yanı ağıtlar, çığlıklar, naralar kapladı. İlahları

[349] İsimlerin tanımları İsmail Karagöz'ün, **Ayetler ve Hadisler Işığında Allah'ın İsim ve Sıfatları** kitabından alınmıştır.
[350] Bekir Topaloğlu, "Nûr", **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt. 33, Ankara: TDV Yay., 2007, s.233-244.
[351] M. Asım Köksal, **Peygamberler Tarihi**, 9. Basım, Ankara: TDV Yay., 2005, s. 154-158.

(!) paramparçaydı. Kim yapabilirdi bu hainliği? Kim zarar verebilirdi, kim buna cesaret edebilirdi? "İbrahim" dediler. Her zaman kötülerdi ilahlarımızı. Kesin o yapmıştır.

Hz. İbrahim'i getirdiler ama Hz. İbrahim'de ne bir korku ne de hüzün. Herkes onu suçlarken onun verdiği cevap yankılanıyordu semada: "Bakın balta büyük putun boynunda. Bence diğer küçük putlar onu kızdırdı o da hepsini parçaladı." Halk şaşkınlıkla birbirine baktı. Bunu put nasıl yapabilirdi? Çünkü o büyük bir put olsa da göremezdi, konuşamazdı, buna gücü yetmezdi. Bunu onlarda biliyordu. Fakat yine de kalpleri ile anlayamayanlara aklı da kâfi gelmedi inanmaya.

Nemrut, büyük bir ceza verilmeliydi İbrahim'e. Başka türlü saltanatını koruyamayacak, insanların kalbindeki şüpheleri gideremeyecekti. En büyük ceza ne olabilir diye düşünürken, ateş geldi aklına. Ancak İbrahim'in ateşte yanması onun gücünü herkese gösterebilirdi.

Kocaman bir ateş yakıldı. Sıcaklığından kimsenin yakınına bile yaklaşamadığı bir ateş. Artık İbrahim mancınığın ucundaydı. Ama Hz. İbrahim'in kalbinde en ufak bir korku yoktu. Onun dostu Allah'tı. Allah ona kafiydi. O'ndan başka sığınılacak bir yer yoktu. Başka birinin yardımına ihtiyacı yoktu. Bütün kalbiyle Allah'a teslim oldu Hz. İbrahim. Sadece Rabbine güvendi.

İşte o an Allah ateşe emir verdi: "Ey ateş! İbrahim için serin ve zararsız ol!"[352]

Ateşe verilen emir gösteriyordu gerçek güvenilecek merciyi. Umutla Hz. İbrahim'in yanmasını bekleyenler, hak etmişti bu cezayı diye düşünenler büyük bir hayal kırıklığı yaşayacaklardı. Hayretler içerisinde birebirlerine bakarken Allah'a inanma ve güvenmeyi seçmek yerine hâlâ taşlaşmış kalpleriyle inkârı seçmeye devam edeceklerdi.

1. Hz. İbrahim'in ateşe atılma anında Allah'a duyduğu güven ile ilgili düşünceleriniz nedir? Niçin?
2. Yaşadığımız bir sıkıntı anında Allah'a güven insana hangi duyguları kazandırmaktadır? Açıklayınız.

[352] Enbiyâ,21/ 69.

3. İnsanların hiçbir şeye gücü yetmeyen, kendisine bile faydası olamayan bir şeyi kendisine ilah seçmesinin nedeni ne olabilir?
4. Günümüzde sizce insan en çok neye güvenmektedir? Niçin?
5. Bu hikayeden Allah'ın hangi isimlerini çıkartabiliriz? Açıklayınız.

ETKİNLİK 6

Kazanım: 1. Güzel ahlaki davranışları hadislerle temellendirir.
2. Güzel ahlaki davranışlara uymaya istekli olur.
3. Allah inancının insan hayatındaki yeri ve önemini yorumlar.

Süre: 10 dakika

Yöntem: Bulmaca

Süreç:

- Ek-1'deki bulmaca öğrenci sayısı kadar çoğaltılır.
- Bulmacanın altındaki soruların cevapları bulmacada yatay, dikey, çapraz bir şekilde bulunur.
- Bulmaca alanındaki cevapların dışındaki geriye kalan harflerin sağdan sola doğru anahtar iki hadisi şerif ortaya çıkacağı söylenir.
- Hadisler "Bulduğum hadisler" kısmına yazılır. Doğru şekilde yazılıp yazılmadığı kontrol edilir. [353]
- Hadislerin bireysel ve toplumsal önemi üzerinde durulur

1. İnsanın güvenilir bir insan olması ile Allah'ı güven bağlamında tanıma arasında nasıl bir ilişki vardır? Açıklayınız.
2. İnsanın Allah'a güvenmesi karakterini nasıl etkiler? Açıklayınız.

[353] Cevap anahtarı "Ekler" bölümünde verilmiştir.

Ek-1:

M	Ü	G	S	L	Ü	M	S	A	D	A	K	A	T	A
N	D	İ	Ü	L	İ	N	D	E	N	D	V	E	E	L
İ	N	D	E	V	N	D	İ	Ğ	Ü	E	R	D	M	Ü
S	L	Ü	M	A	E	N	L	R	A	R	I	E	N	G
Ü	V	E	N	D	E	N	Ü	O	L	D	U	Ğ	Ğ	U
K	İ	M	S	E	D	S	İ	R	T	M	İ	E	Ü	S
L	Ü	M	A	N	T	E	L	İ	N	T	D	R	E	N
V	D	O	Ğ	R	U	L	U	K	İ	E	Y	D	İ	L
İ	N	D	E	N	S	İ	N	M	S	A	A	N	L	A
R	I	N	G	Ü	E	A	A	V	E	N	L	İ	Ç	İ
N	D	E	O	L	D	T	M	U	Ğ	U	A	K	İ	M
S	S	A	D	I	K	E	R	İ	M	Ü	N	M	İ	N
D	E	İ	N	S	A	N	L	A	M	R	I	N	M	A
L	L	A	R	I	H	A	İ	N	V	İ	E	C	A	N
L	A	R	I	H	U	S	U	S	U	N	D	A	K	E
N	D	İ	S	İ	N	E	G	Ü	V	E	N	D	İ	Ğ
İ	K	İ	M	S	E	V	G	İ	S	E	D	İ	R	Z

Sorular

1. Korku, çekinme ve kuşku duymadan inanma ve bağlanma duygusu, itimat.
2. Doğru olmayan, gerçeğe uymayan söz
3. Doğru ve dürüst olma durumu, doğru olana yakışır davranış, dürüstlük, adalet.
4. İçten bağlılık
5. Sözünde ve davranışlarında doğruluktan ayrılmayan, doğru (kimse)
6. Bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık, kıymet
7. Güven, güvenç, emniyet
8. Doğru, gerçek
9. Candan, açık yüreklilikle davranan
10. Hıyanet eden (kimse).

11. İnsanı bir şeye veya bir kimseye karşı yakın ilgi ve bağlılık göstermeye yönelten duygu.[354]

Bulduğum Hadisler

1. Hadis

……
……
……

2. Hadis

……
……
……

ETKİNLİK 7

Kazanım: Güzel ahlaki davranışlara uymaya istekli olur.

Süre: 15 dakika

Yöntem: Metafor oluşturma tekniği

Süreç:

1. Güven kavramının tanımı yapılır.
2. Allah'a güven duygusunun anlam ve önemi ile ilgili kısaca bilgi verilir.
3. Öncelikle sorular öğrencilere ayrı ayrı sorularak, farklı düşünceler üretmeleri sağlanır.
4. Öğrencilere Ek-1 dağıtılır.
5. Bireysel olarak çalışmaları istenir.
6. Etkinlik sonundan gönüllü öğrencilerin cevapları dinlenir.

Güven metaforu

[354] Tanımlar TDK sözlüğünden alınmıştır. https://sozluk.gov.tr/ (15 Eylül 2020).

Güven:

1. Korku, çekinme ve kuşku duymadan inanma ve bağlanma duygusu, itimat: "Dediklerimin gerçekliği bozmadığına güvenim var." - Nermi Uygur

2. Yüreklilik, cesaret.[355]

- İnsan nasıl güvenilir biri olabilir?
- Tüm insanlar güvenilir olsaydı, hayatta nasıl değişiklikler olurdu?
- Tüm insanalar güvenilir olmasaydı, hayat nasıl olurdu?
- Yaşamdan güveni çekip alsak geriye nasıl bir boşluk kalır?
- Güvenilir bir lider toplumda nasıl bir değişiklik yapma gücüne sahip olur?
- Güvenilir bir Allah inancı, insanın hayatına nasıl yön vermesini sağlar?

Ek-1: Çalışma Kağıdı

Güven nefes gibidir, çünkü insandan başlayıp doğaya yayılır.

Güven göz gibidir, çünkü insan hayata onunla bakar.

Güven …….gibidir, çünkü……

Güven …….gibidir, çünkü……

Güven …….gibidir, çünkü……

Allah'a güven zırh gibidir, çünkü insanın kendisini güvende hissetmesini sağlar.

Allah'a güven …….gibidir, çünkü……

Allah'a güven …….gibidir, çünkü……

Allah'a güven …….gibidir, çünkü……

Allah'a güven …….gibidir, çünkü……

[355] https://sozluk.gov.tr/ (08 Aralık 2020).

ETKİNLİK 8

Kazanım: Âl-i İmrân suresi 103-105 ayetlerde verilen mesajları değerlendirir.

Süre: 20 dakika

Yöntem: Anlatma yöntemi ve soru-cevap tekniği

Süreç:

- Ek-1 öğrencilere okunur.
- Sorular ile yorumlanır ve değerlendirilir.

Ek-1

"*Hep birlikte Allah'ın ipine sımsıkı yapışın; bölünüp parçalanmayın. Allah'ın size olan nimetini hatırlayın. Hani siz birbirine düşman idiniz de Allah gönüllerinizi birleştirdi ve O'nun nimeti sayesinde kardeş oldunuz. Siz bir ateş çukurunun tam kenarında iken oradan da sizi Allah kurtarmıştı. İşte Allah size ayetlerini böyle açıklıyor ki doğru yolu bulasınız. İçinizden hayra çağıran, iyiliği emredip kötülüğü meneden bir topluluk bulunsun. İşte onlar kurtuluşa erenlerdir. Kendilerine apaçık deliller geldikten sonra parçalanıp ayrılığa düşenler gibi olmayın. İşte onlar için büyük bir azap vardır.*"[356]

1. "Allah'ın ipine sımsıkı yapışın" ifadesi ile Allah'a güven arasında nasıl bir ilişki vardır?
2. Güvenmek insanların birbirine bağlanmasında ve birbirine değer vermesinde ne kadar etkili bir duygudur? Niçin?
3. Ayette geçen "*Sizden, hayra çağıran, iyiliği emredip kötülüğü meneden bir topluluk bulunsun*." ifadesi Müslümanlara nasıl bir sorumluluk yüklemektedir? İnsan güvenmediği kişilerin tavsiyelerine uyar mı? Niçin?
4. Bu ayetten Allah'ın hangi isimlerini çıkartabiliriz? Açıklayınız.

ETKİNLİK 9

Kazanım: 1. Dinî ve ahlaki değerlerin sosyal hayattaki önemini kavrar.

2. Allah inancının insan hayatındaki yeri ve önemini yorumlar.

Süre: 15 dakika

Yöntem: Anlatma yöntemi ve soru-cevap tekniği

[356] Al-i İmrân, 3/103-105.

Süreç:

- Ek-1 öğrencilere okunur.
- Sorular ile yorumlanır ve değerlendirilir.

Ek-1

GÜVENİLİR OLMAK[357]

Allah ona tebliğ görevini verdiği günden itibaren sabırla ve azimle İslam'ı insanlara anlatmaya çalışıyordu. Hz. Muhammed, artık Mekke'de İslam'ı yaymanın çok zor olduğunu fark ettiği zaman sığınılacak başka bir şehir aramaya başladı. Önce Arabistan'ın üç büyük şehrinden biri olan Taif'ten yardım istedi fakat Taif kucak açmak yerine kovmayı, aşağılamayı tercih etmişti. Yesrib kucak açmıştı Allah Resulüne ve onun dostlarına. Bunun neticesinde Medinetü'n-Nebevî ismiyle şereflendi. İnsanlar arsında artık Medine ismiyle ün saldı.

Şimdi Müslümanlar yavaş yavaş Medine'nin kucağına kendileri bırakıyorlardı. Medine yolunda gizlice, sessizce yol alıyorlardı. Mekke bu durumu anladığı zaman Müslümanların büyük bir kısmı hicret etmişti. Yine de Hz. Muhammed hâlâ Mekke'deydi ve bunun için bir önlem almaları gerekiyordu. Alabilecekleri en iyi(!) tedbiri düşündüler: "Muhammed'i öldürmek."

Cebrail Allah Resulüne bütün olanları bildirdi. O gece Medine'ye hicret etme vakti gelmişti. Allah Resulü yola çıkmadan önce kendisinin yerine Hz. Ali'yi bıraktı. Bunun en önemli sebebi, onu öldürmeyi düşünen müşrikler aynı zamanda mallarını emanet olarak Hz. Muhammed'e bırakmışlardı. Birçok Mekkelinin malı Allah Resulü'nde emanetti ve Allah Resulü sahiplerine ulaştırması için Hz. Ali'yi görevlendirmişti. Hz. Ali kalbinde hiçbir tereddüt ve korku hissetmeden Allah Resulü'nün yatağına yatmıştı. Gelen müşrikler yatakta yatanın kendisi olduğunu anlamaması için de yorganı kafasına çekmişti. Çünkü o, Rabbine güveniyordu. Bu güven artık başına gelebilecek her şey için onu teslimiyet sahibi yapmıştı.

[357] Salih Suruç, **Kainatın Efendisi Peygamberimizin Hayatı**, 300. Basım, İstanbul: Nesil Yay., 2012, s. 257-259, 298-301.

1. Müşriklerin iman etmedikleri hâlde, emanetçi olarak Allah Resulü'nü seçmelerinin nedeni onun toplumda en güvenilir olarak anılmasıydı. Biz bu durumdan hangi sonuçları çıkartabiliriz? Açıklayınız.
2. "Verilen emaneti yerine getirmek, en üstün doğruluk sayılır, hıyanet olarak da en önde yalan gelir." Sizin için ne anlam ifade etmektir? Açıklayınız.
3. Hz. Ali'nin Rabbine duyduğu güven ile teslimiyetçi anlayışı arasında nasıl bir ilişki vardır? Açıklayınız.
4. İnsanın Rabbine güvenmesi hayatta karşılaştığı olaylara bakışını nasıl etkilemektedir? Niçin?

III. ALLAH'IN AF VE MAĞFİRETİ İLE İLGİLİ İSİM VE SIFATLAR

A. KAVRAMSAL AÇIKLAMA

1. Allah'ın Affetmesi

Tertemiz bir fıtratla[358] dünyaya gelen insan zamanla günah ve hata işlemektedir. Bu nedenle insan Allah'ın kerem ve merhametine ihtiyaç duyduğu gibi af ve bağışlamasına da her zaman ihtiyaç duymaktadır.[359] İnsan hata ve günah sarmalı içinde kendisini hissettiği zaman pişmanlığını sadece sözlü bir şekilde değil fiili bir şekilde de ortaya koyması gerekmektedir. Yani öncelikle hata ve günahından dolayı pişman olmalı ve işlenen günahı terk etmeli, bir daha yapmamaya karar vermekle birlikte telafi etmeye yönelik de bir çabanın içine girmesi gerekmektedir.[360] İnsanın günahları ne kadar çok ve büyük olsa bile Allah tövbe eden kullarının günahlarını affedeceğini vadetmektedir.[361] Allah'ın affının geniş ve büyüklüğü O'nun merhametinin delillerindendir.[362]

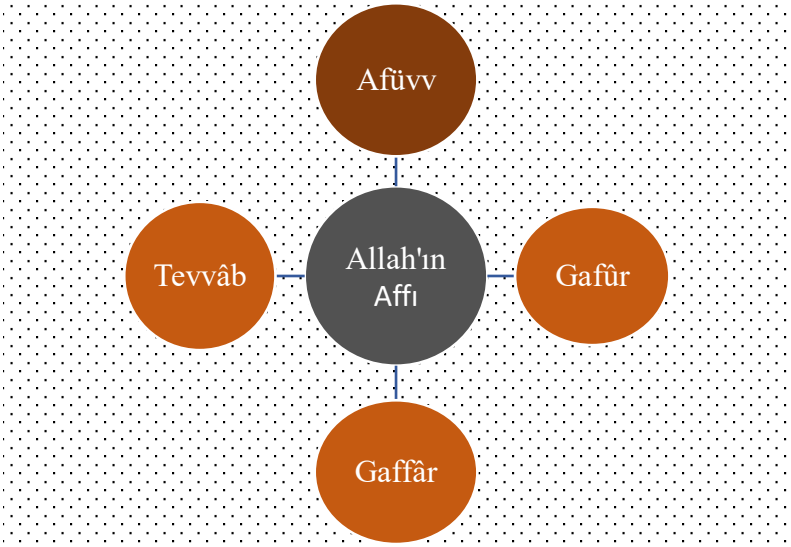
Allah, insanın günahlarını silmekle birlikte aynı zamanda onları tamamen gizlemekte ve üzerini örtmektedir. Gazzâlî, Allah'ın kulun üzerindeki örtüsünü üç şekilde ele almıştır. "*İnsanın bedeninde göze hoş gelmeyecek yerlerini güzel olanlarla gizlemesi, süslemesi; kişinin içinde taşıdığı kötü düşünce ve duyguların başkalarının bilemeyeceği şekilde iç dünyada gizlemesi ve kişiyi başkalarının yanında zor duruma düşürecek,*

---

[358] Rum, 30/30.
[359] Yurdagür, **Ayet ve hadislerle Esmâ-i Hüsnâ Allah'ın İsimleri**, s. 99.
[360] İsfehânî, **el-Müfredât Kur'an Kavramları Sözlüğü,** "t-v-b", s. 200; Tatlısu, **Esmâü'l- Hüsnâ Şerhi,** s. 205.
[361] Karagöz, **Ayetler ve Hadisler Işığında Allah'ın İsim ve Sıfatları**, s. 325.
[362] Gafûr isminin ayetlerde çoğunlukla Allah'ın merhametini ifade eden Rahîm ismi ile geçmesi bunu bize göstermektedir.

toplumda hakir olmasına sebep olabilecek günah ve hataları gizlemesi ve bağışlamasıdır." [363]

Allah'ın af ve mağfiretine ulaşma yolları şu şekilde sıralanabilir: "Tövbe, istiğfar, iman, salih amel, insanlara iyilik, yapılan günah ve hatada ısrar etmeme, insanların hatalarını bağışlama, Allah'ın lütuf ve merhametinden daha fazla ummadır."[364] İnsanın bağışlanabilmesinin ve affedilebilmesinin yolarından birisisi de başkalarını affetmekten geçmektedir.[365]

Şekil 5: Esmâ-i Hüsnâ'da Allah'ın Affetme Sıfatını İfade Eden İsimler[366]

2. Afüv

Allah'ın, merhamet ve kereminin en büyük yansıması olan Afüv ismi, "*çok affeden, çok bağışlayan, kulunun günahlarını silen, cezalarını ortadan kaldıran*" demektir.[367]

Kur'an'da toplam beş ayette geçen Afüv ismi[368], kudret sahibi Allah'ın, cezalandırmaya gücü yettiği hâlde affetmesinin ve bağışlamasının bir lütuf olduğunu

[363] Gazzâlî, **el-Esmâü'l-Hüsnâ İlahi Ahlak,** s.128.
[364] Komisyon, **Esmâü'l-Hüsnâ,** İstanbul: Polen Yay., 2007, s. 245.
[365] en-Nûr, 24/22.
[366] Allah'ın rahmet içeren isimleri de bu gruba dahildir. Fakat bu araştırmada merhamet başlığı altında o isimler yer aldığı için burada yer verilmemiştir.
[367] İsfehânî, **el-Müfredât Kur'an Kavramları Sözlüğü**, "a-f-v", s. 710.; Karagöz, **Ayetler ve Hadisler Işığında Allah'ın İsim ve Sıfatları**, s. 325.
[368] Nisâ, 4/43, 99; Hac, 22/60; Mücâdele, 58/2; Nisâ, 4/149.

göstermektedir. Kudret sahibi olan Allah'ın aynı zamanda affedici olması kudretinin eseri olan bu affı daha değerli kılmaktadır.[369]

Allah affedici olmakla birlikte[370] insanlarında aynı şekilde affetmelerini ve affedici olmalarını istemiştir.[371] Nitekim Hasan Basrî bu konuda şöyle söylemektedir: "*Allah, intikam almaya gücü yettiği hâlde suçluları bağışlamaktadır. Öyleyse siz de Allah'ın sünnetine uyarak affediniz*."[372] İnsan ilişkilerinde affetmek ve affedilmek önemli bir değerdir. Kendine yapılan haksızlık ve kötülüğe aynı şekilde karşılık verme hakkı olduğu hâlde bundan vazgeçme ve bunu affetme yolunu seçmek bir meziyettir. İnsan affedici olabildiği zaman Allah'ın affına kavuşabilmektedir. Karşımızdakinin hatalarını, kusurlarını, günahlarını affetmekle birlikte o hataların üzerini örtmek de Allah'ın ahlaklıyla ahlaklanmanın bir boyutudur. Çünkü Allah affetmekle birlikte aynı zamanda o günahı örtmekte hatta sevapla değiştirmektedir. Affetmenin en değerlisi güç elinde olduğu zaman intikam yerine affetmeyi seçmektir. Allah Resulü 'nün Mekke'yi fethinde "Bugün intikam günüdür." diyen komutanının cümlesinden hoşlanmaması ve onu görevden alması buna bir örnektir. Çünkü Allah Resulü çoğu zaman olduğu gibi Mekke'nin fethinde de affetmeyi tercih etmiştir.

B. DERS İÇİ ETKİNLİKLER

Tablo 4

Allah'ın "Affediciliği" ve Onunla İlişkili İsimlerinin Kullanılabileceği Dersler ve Konular

Ders ismi	**Sınıf**	**Ünite**	**Konu**	**Kazanım**
Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi	10. Sınıf	1. Ünite: Allah İnsan İlişkisi	1. Allah İnancı ve İnsan	Allah inancının insan hayatındaki yeri ve önemini yorumlar.
Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi	10. Sınıf	1. Ünite: Allah İnsan İlişkisi	3. Konu: Allah'ın İsimleri ve Sıfatları	İsim ve sıfatlarının yansımalarıyla Allah'ı tanır.
Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi	10. Sınıf	1. Ünite: Allah İnsan İlişkisi	5. Konu: İnsanın Allah ile İrtibatı	İnsanın Allah ile irtibat yollarını fark eder.
Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi	11. Sınıf	1. Ünite: Dünya ve Ahiret	2. Konu: Ahiret Alemi	1. Hayatı anlamlandırmada ahiret inancının önemini fark eder.

[369] Öğük, **Allah'ı Tanıtan Güzel İsimler**,140.
[370] Mâide,5/95; Tevbe, 9/43; Bakara, 2/187 vd.
[371] Nisâ, 4/149; Bakara, 2/109 vd.
[372] Altın, **Esmâ-i Hüsnâ'nın Semantik Tahlîli ve Geçtiği Ayetlerle İlgisi**, s. 222.

				2. Dünya hayatı ile ahiret hayatı arasında ilişki kurar.
Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi	11. Sınıf	4. Ünite: İnançla İlgili Meseleler	Nihilizm Kötülük Problemi	1. İnançla ilgili yaklaşımları tartışır. 2. Yeni dinî akımların özelliklerini değerlendirir.
DDinî Bilgiler	AİHL	1. Ünite: İnanç Dünyamız	4. Konu: İman Esasları	İnsanın yaratılış amacını ayet ve hadislerden örneklerle açıklar.
Temel Dinî Bilgiler	AİHL	3. Ünite: Ana Hatlarıyla İslam Ahlakı	4. Konu: Allah'a Karşı Vazifelerimiz (Tevbe)	1. İslam ahlakının gayesini ve konusunu ayet ve hadislerle açıklar. 2. İnsanlara karşı vazifelerini kavrar.
Temel Dinî Bilgiler	AİHL	4. Ünite: Ahlaki Davranışlarımız	1. Ünite: Olumlu Tutum ve Davranışlarımız	1. Güzel ahlaki davranışlara uymaya istekli olur. 2. Davranışlarında ölçülü ve tutarlı olmaya özen gösterir.
Temel Dinî Bilgiler	İslam 1	4. Ünite: Ana Hatlarıyla İslam Ahlakı	4. Konu: Allah'a Karşı Vazifelerimiz	Allah'a karşı vazifelerini yerine getirmeye özen gösterir.
Akaid	-	3. Ünite: Allah'a İman	4. Konu: Allah'ın İsimleri	Allah'ın esmasının anlamlarını davranışlarına yansıtmaya özen gösterir.
Kur'an Kursları İhtiyaç Odaklı Ders Programı (Ahlak)	-	Görev ve Sorumluluklarımız	Görev ve Sorumluluklarımızın Kaynağı Olarak Allah İnancı	İslam ahlakının öngördüğü model insanın özelliklerine örnekler verir.

ETKİNLİK 1

Kazanım: 1. Güzel ahlaki davranışlara uymaya istekli olur.

2. İslam ahlakının öngördüğü model insanın özelliklerine örnekler verir.

Süre: 15 dakika

Yöntem: Resim yorumlama

Süreç:

- Resim 1 projeksiyon cihazı ile yansıtılır.

- Sorular yardımıyla öğrenciler ile birlikte yorumlanır ve değerlendirilir.

Şekil 6: Affetme ile İlgili Resim

Kaynak: https://tr.pinterest.com/pin/507780926720687612/ (07 Ocak 2021).

1. Fotoğrafta dikkatinizi çeken şey nedir?
2. İnsanın karşısındakine karşı hissettiği duygu en çok kimi etkilemektedir?
3. Resimdeki kişilerden birisi içinde hissettiği sevgi, merhamet, affetme duygusunu harekete geçirse nasıl bir durum gerçekleşir?
4. Affetmek insana hangi değeri kazandırabilir?
5. Affedilmek insan için nasıl bir anlam ifade etmektedir?
6. "Allah'ın insanı affetmesinin ve bağışlamasının yollarından birisi başkalarını affedebilmektir." cümlesini nasıl açıklayabiliriz? Niçin?
7. "*Sen af yolunu tut, iyiliği emret, cahillerden yüz çevir*."[373] ayetini resimle bağlantılı olarak nasıl yorumlayabiliriz? Açıklayınız.
8. Resimden Allah'ın hangi isimlerine örnek verebiliriz? Açıklayınız.

[373] A'râf, 7/199.

ETKİNLİK 2

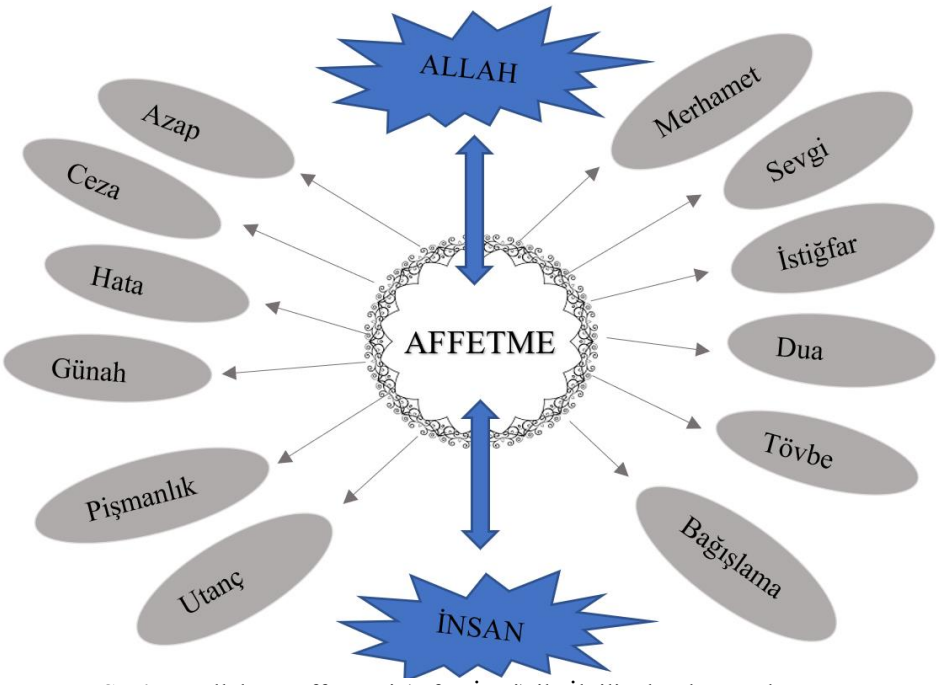
Kazanım: Allah'ın esmasını anlamlarını davranışlarına yansıtmaya özen gösterir.

Süre: 30 dakika

Yöntem: Anlatma yöntemi, eğitsel oyun, hikaye ve drama yazma, doğaçlama/canlandırma ve soru-cevap teknikleri

Süreç:

- Şekil-1 projeksiyon cihazı ile yansıtılır.
- Kavramların anlamları açıklanır ve yorumlanır. Öğrenciler ile birlikte kavram ağı oluşturur.
- Daha sonra öğrenciler beşerli gruplara ayrılır.
- Her gruba bu kavramlar başta olmak üzere ekleyebilecekleri yeni kavramlar ile bir Allah'ın affetmesi ile ilgili hikâye, drama vb. yazmaları istenir.
- Daha sonra gruplar yazdıklarını birbiri ile değiştirir. Ve yeni almış oldukları metni grupların canlandırmaları istenir.
- Hazırlanmaları için 5 dakika süre verilir.
- Gruplar oyunlarını 5 dakika içinde oynamaları istenir.
- Etkinlik sonunda oyunlar affetme çerçevesinde öğrenciler ile birlikte yorumlanır.

Şekil 7: Allah'ın Affetmesi (Afüv İsmi) ile İlgili Olumlu ve Olumsuz Kavram Haritası

ETKİNLİK 3

Kazanım: 1. Allah inancının insan hayatındaki yeri ve önemini yorumlar.

2. İslam ahlakının öngördüğü model insanın özelliklerine örnekler verir.

Süre: 25 dakika

Yöntem: Anlatma ve örnek olay incelemesi yöntemleri ve soru-cevap tekniği

Süreç:

- Ek-1 okunur.
- Metin sorular ile birlikte yorumlanır.
- Etkinlik sonunda gönüllü öğrencilerden hayatlarında affettikleri bir olay dinlenebilir.

Ek-1:

AFFEDEBİLMENİN DEĞERİ[374]

Hikâyeden Önce

Öğretmen anlatmaya başlamadan önce öğrencilere şu soruyu yöneltir: "Arkadaşlar! Sizin yardımcı olduğunuz ve ihtiyaçlarını giderdiğiniz bir kimsenin size veya değer verdiğiniz bir kimseye iftira attığını duysanız nasıl davranırsınız? O kişiye karşı düşünce ve davranışlarınızda nasıl bir değişiklik meydana gelir?"

Peygamberimiz (sav) İslam nurunu yaymak için bütün gücüyle çabalıyordu. En büyük yardımcısı Allah'tı. O'na dayanmak, tevekkül etmek yaşadığı sıkıntılar karşısında sabretmesine yardımcı oluyor, içindeki ümit her gün biraz daha alevleniyordu. Gizli tebliğ ile insanlar yavaş yavaş İslam'a girmeye başlamıştı ama hepsinin kalbinde ilk başta bir tereddüt oluyordu. İlk başta gönülleri ve dilleri ile "Neden? Niçin? Nasıl yani? Gerçekten mi?" gibi sorulara cevaplar arıyorlardı. Ta ki kalpleri mutmain olmaya başlayınca kurtuluyorlardı bu vesveselerden. Ama Müslüman olanlardan öyle biri vardı ki, Hz. Muhammed'in en yakın dostuydu. Müşrikler dostu dosta şikayet etmek için kapısını çalmışlardı. Fakat o müşriklere karşı Hz. Muhammed'e olan dostluğunu bir kere daha göstermişti. Kalbinde hiçbir tereddüt yaşamadan Hz. Ebu Bekir'in dilinden şu cümle dökülmüştü: "O söylüyorsa doğrudur." Aslında müşrikler de

[374] Suruç, **Kainatın Efendisi Peygamberimizin Hayatı**, s. 168-173, 511-520.

biliyordu Hz. Muhammed'in asla yalan söylemeyeceğini. Çünkü onlar "Muhamedü'l-emîn" demişlerdi ona. Güvenilirdi, şimdiye kadar kimseye ne bir yalan söylediği ne de kimseye bir kötülüğünün dokunduğu görülmemişti. Yine de daha önce bu şekilde bir teslimiyet, böyle bir iman görmedikleri için şaşırdılar. Nasıl şaşırmasınlar? Müslümanlar için büyük bir müjdeydi bu. Mekke'nin en saygın ve faziletli kişisi de İslam'ı seçmişti. Müslüman olmadan önce de hayırseverliği ve fedakarlığı ile tanınan Hz. Ebu Bekir, Müslüman olduktan sonra artık servetini İslam'ın yolunda harcamaya başlamıştı. Müslüman bir köle işkence gördüğünde gerekirse bütün servetini verip hürriyetine kavuşturuyordu. Bilal-ı Habeşî gibi... Onun "Allah-u Ekber!" nidaları içinde gördüğü eziyete nasıl tahammül edebilirdi? Cömertliğin zirvesindeydi Ebu Bekir. Malının tamamını getirmişti Allah Rasulü'nün önüne. "Allah ve Rasulü yetmez mi aileme?" demişti. Yeterdi tabi ki. İslam olmadan neyin kıymeti var ki onun gözünde. En büyük şereflerden birini kazanmıştı. Allah Rasulü'nün dostu olduğu gibi artık kayınpederiydi. Biricik kızı, en değerlisini vermişti en değerlisine. Biliyordu biri ona yol gösterecek diğeri onun yaralarını saracaktı. Zaman geçti. Saadet yuvasına gölge düştü. Hz. Aişe hakkındaki sözler dilden dile dolaşmaya başladı. Hz. Aişe'ye atılan iftira Ebu Bekir'in kalbine ateş gibi düştü. Namuslu, iffetli bir kadına, ümmetin annesi hakkında nasıl böyle kötü, asılsız sözler söyleyebiliyorlardı, anlamıyordu. Bu iftirayı nasıl uzaklaştıracaktı ailesinden. Bu kara gölge ya her yanı sararsa? Ya, Resullah'ın kalbine de girerse? Bu düşünceler Hz. Ebu Bekir'i çaresiz bırakıyordu.

Bu düşüncelerle geçti bir ay. Çok uzun gelen bir asra bedel bir ay. Allah temizlemişti kızının iffetini. Çünkü alîm olan Allah biliyordu gerçeği. Hz. Aişe'de "her şeyi bilen Rabbim var" diyerek Allah'a sığınmıştı. Fakat Allah Rasulü'nün, "Eğer masum isen Allah seni temize çıkaracaktır, bir günah işledinse tövbe et ve affını dile; Allah tövbekârları bağışlar." cümlesi Hz. Aişe'yi çok üzmüştü. Temize çıkmıştı işte. Hem de alemlerin Rabbi tarafından. Artık Medine'de konuşmaya kimsenin ne gücü kalmıştı ne de yüzü. Hz. Ebu Bekir kızgındı ama. Duydukları karşısında çok kızgın ve üzgün. Bu iftirayı atanlardan biri kendisinin yardım ettiği bir kişiydi. Nasıl ihanet ederdi anlamadı. Haykırdı herkesin için de: "Vallahi bir daha ona yardımda bulunmayacağım."

Öğrencilere sorulur:

1. Hz. Aişe'nin yerinde olsaydınız nasıl davranırdınız?
2. Hz. Ebu Bekir bu tepkisinde haklı mıdır? Niçin?
3. İslam'da birine zina iftirası atmanın cezası nedir?

Tek bir şey döndürebilirdi Hz. Ebu Bekir'i yolundan. Allah'tan gelecek bir vahiy veya Allah Rasulü'nün bir sözü. Gelmişti cevap. Yine ayetle yol göstermişti Allah, sevgili kullarına:

"*İçinizden yardım sever ve zengin olanlar akrabaya, yoksullara ve Allah yolunda hicret edenlere artık bir şey vermeyeceğiz diye yemin etmesinler. Bağışlasınlar, hoş görsünler; Allah'ın sizi bağışlamasını arzu etmez misiniz? Allah çok bağışlayıcıdır, çok esirgeyicidir*."[375]

1. Hayatınızda çok öfkelendiğiniz, üzüldüğünüz, kırıldığınız fakat yine de affetmek zorunda kaldığınız bir durum yaşadınız mı? Bu durumda hangi yolu seçtiniz?
2. Hz. Ebu Bekir'in durumunda siz olsanız affeder miydiniz? Sizce Ebu Bekir bu ayet indikten sonra nasıl cevap vermiş olabilir?
3. *İçinizden yardım sever ve zengin olanlar akrabaya, yoksullara ve Allah yolunda hicret edenlere artık bir şey vermeyeceğiz diye yemin etmesinler. Bağışlasınlar, hoş görsünler; Allah'ın sizi bağışlamasını arzu etmez misiniz? Allah çok bağışlayıcıdır, çok esirgeyicidir*."[376]ayeti, insanın karşısındakini affetmesi sonucunda Allah'ın affedeceğini müjdelemesi, insana hangi davranışı kazandırmayı hedeflemektedir? Niçin? Açıklayınız.
4. İnsan, yaptığı hata ve günahların affedilmeyeceğini düşünse hayata bakış açımızda nasıl değişiklikler olurdu? Açıklayınız.

ETKİNLİK 4

Kazanım: 1. Güzel ahlaki davranışlara uymaya istekli olur.

2. Davranışlarında ölçülü ve tutarlı olmaya özen gösterir.
3. Allah inancının insan hayatındaki yeri ve önemini yorumlar.

Süre: 15 dakika

[375] Nûr, 24/22.
[376] Nûr 24/22.

Yöntem: Anlatma yöntemi, soru-cevap ve pandomim teknikleri

Süreç:

- Gönüllü iki öğrenci tahtaya çıkartılır.
- Öğretmen Ek-1'i öğrencilere verir.
- Hazırlanmaları için on dakika süre verir.
- Öğretmen daha önce gerekli malzemeleri hazırlar.
- Öğrenciler Ek-1'i pandomim tekniği ile sınıfa anlatır.
- Öğrenciler etkinliği yorumlar ve değerlendirir.

Ek-1:

GERÇEK AF[377]

İki arkadaş yolda kol kola şarkı söyleyerek mutlu bir şekilde yürüyorlardı. Birden içlerinden birisi konuştukları bir mesele sebebiyle çok öfkelendi ve karşısındakine kızmaya, bağırmaya başladı. (Burada çok hafif bir itme olabilir). Bu nedenle arkadaşının kalbi kırıldı. Arkadaşı bu duruma çok üzüldü ve hiçbir şey demeden havaya bir şey yazdı. "Bugün arkadaşım benim kalbimi çok kırdı ve beni çok üzdü." (Öğrenci bu cümleyi havaya yazdıktan sonra hareketler ile canlandırır.) Önceki kadar mutlu olmadan ve kol kola girmeden yolda yürümeye devam ettiler.

Yolda yürürken kalbi kırılmış olan arkadaşın ayağı bir şeye takıldı ve yere düştü. Diğer arkadaş onu hemen kaldırır ve şefkat ve merhametle onun acısını hafifletmeye çalıştı. Bunu gören arkadaşı bir önceki durumu çoktan affeder ve tekrar gülümseye başlamıştır. Bu sefer yanındaki taşa şunu yazdı. (yazı tahtasına yazabilir) "Bugün en iyi arkadaşım bana yardım etti ve benim acımı azalttı. Hareketler ile bunu sınıfa anlatır."

1. Kalbi kırılan kişi, karşısındakinin yaptığı yanlışın aynısını yapmış olsa ne olurdu?
2. Arkadaşını affetmese ve arkadaşının ilk yanlışında onu terk etse arkadaşlıkları devam eder miydi?
3. Arkadaşını affetmek sizce iki arkadaşın arasındaki ilişkiye nasıl bir değer katmıştır? Neden?

[377] Bu hikaye bu tez için araştırmacı tarafından yazılmıştır.

4. *"Kim bir Müslümanın dünya sıkıntılarından bir sıkıntıyı giderirse, Allah da onun kıyamet günündeki sıkıntılarından birini giderir. Kim darda kalan bir kimsenin işini kolaylaştırırsa, Allah da dünya ve ahirette onun işlerini kolaylaştırır. Kim bir Müslümanın ayıbını örterse, Allah da dünya ve ahirette onun ayıplarını örter. Kul, kardeşinin yardımında olduğu sürece, Allah da onun yardımcısı olur."*[378] hadisi Müslümana nasıl bir yol haritası çimektedir? Açıklayınız.
5. Bu etkinlikten Allah'ın hangi isimlerine örnek verebiliriz? Açıklayınız.

ETKİNLİK 5

Kazanım: 1. Güzel ahlaki davranışlara uymaya istekli olur.

2. Davranışlarında ölçülü ve tutarlı olmaya özen gösterir.
3. Allah inancının insan hayatındaki yeri ve önemini yorumlar.

Süre: 25 dakika

Yöntem: Anlatma yöntemi ve soru-cevap tekniği

Süreç:

- Ek-1 öğrencilere sesli okunur.
- Metinde yer alan ayetler tahtaya yazılır.
- Öğrencilerden Ek-1'deki soruları cevaplamaları istenir.
- Gönüllü öğrencilerden cevaplar dinlenir.
- Sorular ile birlikte metin yorumlanır ve değerlendirilir.

[378] Ebû Dâvûd, Edeb, 60.

Ek-1:[379]

"Akıldan çok duygularının etkileriyle davranma eğiliminde olan Câhiliye toplumunda kötülüğü kötülükle karşılamak genel bir uygulama idi. Bunun aksine davranış, çoğunlukla zayıflık ve acz işareti sayıldığından insanlar aftan ziyade cezalandırma yolunu seçerlerdi. Buna karşılık, Kur'an-ı Kerîm'de "Allah'ın affediciliği ve mağfireti" çeşitli vesilelerle ifade edilerek affın ilâhî bir sıfat ve yüksek bir ahlaki meziyet olduğu kesin olarak ortaya konmuştur. Yine Kur'an'a göre bir kötülüğün karşılığı ona denk bir cezadır ve bu adaletin gereğidir. Hiçbir suçlu, birine vermiş olduğu zarardan veya suçunun karşılığı olarak kanunda gösterilen cezadan fazlasıyla cezalandırılamaz. Çünkü bu zulümdür. Buna karşılık haksızlığa uğrayan taraf suçluyu bağışladığı takdirde, "onu mükâfatlandırmak Allah'a düşer" (eş-Şûrâ 42/40). Zira bağışlayan kişi adaletin yerine getirilmesinden gönüllü olarak vazgeçmiş ve affetmekle bir ihsanda bulunmuştur. Affetmek, İslâm'da bütün faziletlerin temelini teşkil eden takvâya en yakın meziyettir (bk. el-Bakara 2/237). Bu sebeple Kur'an'da Müslümanlar bu fazilete çağrılırken, "Onlar affetsinler, hoş görsünler. Allah'ın sizleri bağışlamasını istemez misiniz?" (en-Nûr 24/22) buyurulmaktadır."

1. Cahiliye dönemi özellikleri arasında kötülüğe karşı kötülük özelliği yer almasının nedeni ne olabilir? Cahiliye dönemine ait özelliklere başka örnekler nelerdir?
2. Metin de affetme ve cezalandırma arasında nasıl bir ilişki bulunmaktadır?
3. Metindeki ayetlerden hangi ilkeleri çıkartabiliriz? Açıklayınız.
4. *"Allah'ım! Sen affedicisin, kerimsin, affı seversin, beni affet."*[380]hadisinin Müslümanın hayatındaki anlam ve önemi ile ilgili düşünceleriniz nelerdir?
5. Allah'ın affedici olması insana hangi duygu ve davranışları kazandırmaktadır? Açıklayınız.

[379] Mustafa Çağrıcı, "Af", **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt. 1, Ankara: TDV Yay., 1988, s. 394-395.
[380] Tirmizî, Deavât, 84.

ETKİNLİK 6

Kazanım: 1. Allah inancının insan hayatındaki yeri ve önemini yorumlar.

2. İnsanın yaratılış amacını ayetlerden örneklerle açıklar.

Yöntem: İlahi, ayet yorumlama

Süre: 20 dakika

Süreç:

- "Vahşi" ilahisi dinletilir.[381]
- İlahide geçen ayetler tahtaya yazılır.
- Sorular ile yorumlanır.

1. "Affetmek büyüklüğün şanındandır ve Allah en büyüktür." sözü sizce hangi anlam ifade etmektedir? Affetmek ve büyüklük arasında sizce nasıl bir ilişki bulunmaktadır? Açıklayınız.
2. "*Ancak tövbe edip inanarak erdemli işler yapanın durumu başkadır; Allah böylelerinin kötü hâllerini iyiye çevirecektir. Allah çok bağışlayıcı, çok merhametlidir.*"[382]

   "*Allah kendisine ortak koşulmasını asla bağışlamaz; bundan başkasını dilediği kimse hakkında bağışlar. Allah'a ortak koşan kimse büyük bir günah işleyerek iftira etmiş olur.*"[383]

   "*De ki (Allah şöyle buyuruyor): "Ey kendi aleyhlerine olarak günahta haddi aşan kullarım! Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin. Allah (dilerse) bütün günahları bağışlar; doğrusu O çok bağışlayıcı, çok merhametlidir.*"[384] ayetlerinden hangi ilkeleri çıkartabiliriz?

ETKİNLİK 7

Kazanım: 1. Allah inancının insan hayatındaki yeri ve önemini yorumlar.

2. İsim ve sıfatlarının yansımalarıyla Allah'ı tanır.

Yöntem: Hikaye yorumlama tekniği

Süre: 10 dakika

[381] www.youtube.com/watch?v=MsEDpKp2BvM (11 Aralık 2020).
[382] Furkan, 25/70.
[383] Nisâ, 4/48.
[384] Zümer, 39/53.

Süreç:

- Ek-1 öğrencilere dağıtılır ve bir öğrenciye sesli okutulur.
- Sorularla birlikte yorumlanır.

Ek-1:

HATADAN PİŞMAN OLMAK[385]

Her sene mahsul zamanı kapısını onlarca fakir tıklatırdı. Güler yüzle onlara incitmeden dağıtırdı mahsulünün büyük bir kısmını. Oğulları, onun bu durumundan hoşlanmaz ve sürekli babalarına karşı gelirlerdi. Babaları onları ikna etmek için dil döker: "Yapmayın, söylemeyin oğullarım! Onların da göz hakkı var. Mal verdikçe artar. Bunu unutmayın". derdi fakat sadece en küçük oğlu ona hak verirdi. Zaman bu şekilde geçiyor, oğulları babalarının fakirlerden aldığı hayır dualarını duyduklarında mutlu olmak yerine öfke ile hayatlarına devam ediyorlardı. Yıllarca Allah'ın verdiği nimetlerden vererek hayatını bereketlendiren Rasim amcanın da hayattan göçüp gitme vakti gelmişti. Arkasından göz yaşı döken sadece fakirler değil adeta bütün kasabaydı.

Bu cömert adamın bahçesi şimdi oğullarına kalmıştı. Onlarda babaları gibi bahçeye özenle baktılar. Nihayet ürünleri toplama zamanı geldi. Yarın sabah bahçelerinin önünde olacak manzarayı biliyorlardı. Bütün yoksul kimseler ürünlerden haklarını almak için sıraya gireceklerdi. Bu manzara babaları hayattayken sürekli karşılaştıkları bir durumdu ama artık babaları yoktu. Buna bir çözüm bulmaları gerektiğini düşündüler.

Buldukları çözüm gayet basitti. Sabah erkenden bahçeye gidecekler ve kimse gelmeden tüm ürünü toplayacaklardı. Bunun için haklı gerekçeleri vardı. Kimse onların malının ortağı değildi. Küçük kardeşleri bu duruma ne kadar itiraz etse de abileri onun görüşüne katılmamış hatta onun hiç de akıllı olmadığını söylemişlerdi.

Ertesi sabah erkenden kalkıp yola düştüler. Kimsenin onları görmemesi için çok sessiz olmaya çalışıyorlardı. Nihayet bahçelerinin yanına gelmişlerdi fakat gördükleri manzara karşısında donup kaldılar.

Öğrencilere sorun:

1. Nasıl bir manzara ile karşılaşmış olabilirler?

[385] Aysel Zeynep, **Öykülerle Esmâü'l-Hüsnâ**, 3. Baskı, Konya: Kardelen Yay., 2011, s. 84-89. (Hikaye bu kaynaktan uyarlanmıştır.)

2. Rasim amcanın çocuklarının düşüncelerini nasıl yorumlayabiliriz? Niçin?

Bahçeleri tamamen yanmış, simsiyah kesilmiş ve toplanacak hiçbir ürün kalmamıştı. Önce kendi bahçeleri olup olmadığından emin olmak istediler. Evet kendi bahçeleriydi ama neler olmuştu? Acı acı yutkundular. Ne diyeceklerini ve ne yapacaklarını bilememenin şaşkınlığı içinde bocalıyorlardı. Ancak belli bir zaman sonra başlarına gelen bu felaketin nedenini anlamışlardı. Hatalarını fark ettikleri zaman artık çok geç olduğunu düşünmeye başladılar. Şimdi ne yapacaklarını bilmiyorlardı. Kendi kendilerine çaresizliklerini düşünmeye başladılar. Keşke bu durumdan kurtulmak ve hatalarını telafi etmek için yapabilecekleri bir şeyler olabilseydi…

1. Siz olsaydınız bu durumda ne hissederdiniz? Niçin?
2. Öncelikle yapılması gereken şey sizce nedir?
3. Sadece pişman olmanın yeterli olduğunu düşünüyor musunuz? Niçin?
4. Etkinliği, "*Dedim ki: "Rabbinizden bağışlanmanızı dileyin; O, çok bağışlayıcıdır. (Dileyin ki) üzerinize gökten bol bol yağmur indirsin. Mallar ve oğullar vererek sizi desteklesin, size bahçeler versin ve sizin için ırmaklar akıtsın."*[386] ayeti bağlamında nasıl yorumlayabiliriz?
5. Etkinliği *"De ki (Allah şöyle buyuruyor): "Ey kendi aleyhlerine olarak günahta haddi aşan kullarım! Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin. Allah (dilerse) bütün günahları bağışlar; doğrusu O çok bağışlayıcı, çok merhametlidir."*[387] ayeti bağlamında nasıl yorumlayabiliriz?
6. Bu derste şu ana kadar konuştuklarımız Allah'ın hangi ismi ile bağlantılıdır? Niçin?

ETKİNLİK 8

Kazanım: 1. Allah inancının insan hayatındaki yeri ve önemini yorumlar.

2. İsim ve sıfatlarının yansımalarıyla Allah'ı tanır.

Süre: 15 dakika

Yöntem: Metafor oluşturma tekniği

Süreç:

- Allah'ın af ve bağışlaması ile ilgili kısa bir bilgi verilir.

[386] Nûh, 71/10-12.
[387] Zümer, 39/53.

- Öncelikle sorular öğrencilere ayrı ayrı sorularak, farklı düşünceler üretmeleri sağlanır.
- Öğrencilere Ek-1 dağıtılır.
- Bireysel olarak çalışmaları istenir.

Ek-1:

Allah'ın affı su gibidir, çünkü insan günahlarından ve hatalarından onunla temizlenir.

Allah'ın affı silgi gibidir, çünkü insanın yaptığı hata ve günahları siler.

Allah'ın affı …….gibidir, çünkü……

Allah'ın affı …….gibidir, çünkü……

Allah'ın affı …….gibidir, çünkü……

Allah'ın affı …….gibidir, çünkü……

Allah'ın affı …….gibidir, çünkü……

Allah'ın affı …….gibidir, çünkü……

IV. ALLAH'IN İLMİ İLE İLGİLİ İSİM VE SIFATLAR

A. KAVRAMSAL AÇIKLAMA

1. Allah'ın Her Şeyi Bilmesi

Allah'ın ilim sıfatı, Allah-âlem ilişkisinde en merkezi role sahip olmasının yanında, bu ilişkinin bir parçası olan Allah-insan ilişkisi açısından da aynı öneme sahiptir. Ayrıca ilim sıfatı, Allah'ın diğer sıfatlarıyla ilişkili olan zati ve kapsayıcı bir sıfattır. Allah, yarattığı varlıkların gizlediklerini ve açıkladıklarını, geçmişi, bugünü ve geleceği zaman ve mekân kaydı olmaksızın bilendir. O'nun ilmi her zaman sınırsızdır, mükemmeldir. Yerde ve gökte, küçük veya büyük olan hiçbir şey O'ndan gizli kalmamakta, kendini O'ndan gizleyememektedir. İnsanların ilmi ancak Allah'ın katındaki gerçek ilimden faydalandıkları kadardır. İnsanların ilmi ancak Allah'ın sonsuz

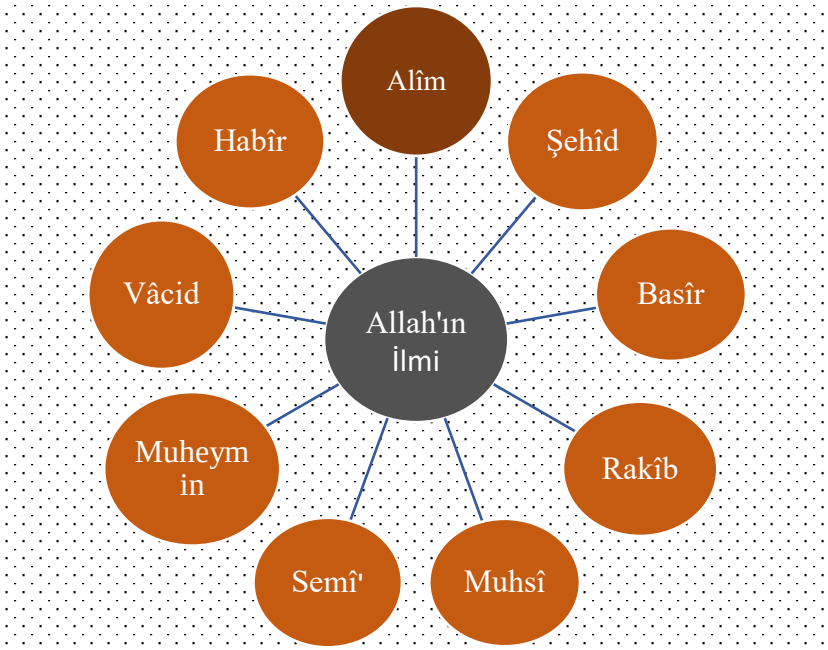
ilminin birer aynasıdır. İnsanlar bilgi sahibi olmak için salim duyular olarak da ifade edilen işitme ve görme gibi vasıtalara ihtiyaç duyarlar. Fakat insanın işitmesi ve görmesi birtakım şartlara bağlıdır. Üstelik bu vasıtalar yoluyla elde ettikleri bilgiler tam ve kapsamlı değildir. Bu şartlar gerçekleşmediği takdirde insan bu özelliklerden de noksan olabilmektedir. Oysa ki Allah'ın işitmesi veya görmesi için insanın ihtiyaç duyduğu herhangi bir vasıtaya ihtiyacı yoktur. Mutlak ve sınırsız bilgiye sahip olan sadece Allah'tır. Gizli, açık, fısıltı, gürültü, saklanan ve açığa vurulan her şeyden haberdar olandır. İnsanın bilgisi ise sınırlı ve başka şeylere bağlı bir ilimdir.[388] İnsanların ilmi ile Allah'ın ilmi arasında büyük fark vardır.[389]

Allah'ın ilmi, herhangi bir şeye, duyulara ihtiyacı olmayan, zamana ve mekana bağlı olmayan, kalıcı bir bilgidir. İnsanın ilmi ise zamana ve mekana bağlı olan, sonradan kazanılan ve kalıcı değil geçici olan bir bilgidir.

Yaratan, yarattığını en iyi tanıyan ve yarattığı her varlığın ihtiyacını ayrıntısıyla bilendir.[390] Allah, insan dua ettiği, yalvardığı zaman işiten ve ona cevap verendir. Allah'ın gizli ve açık olan her şeyi bildiğinin bir delili, insanın bir sıkıntıya düştüğü zaman her şeyi bilen bir Allah'a sığınması ve dua etmesidir. Evrendeki tertip ve düzen, ölçü ve ahenk, yarattıklarındaki hikmet ve fayda ancak sonsuz bir ilimle mümkündür. İnsan Rabbinin vermiş olduğu nimetlerin hikmetini anlamalı, kavramalı, neden ve niçin olduğunu düşünmelidir. İnsanı diğer yaratılanlardan ayıran en önemli özellikler kalpleri ile kavramları, göz ve kulakları ile hakikati anlamalarıdır.[391] Allah sonsuz rahmeti ve şefkati ile ilim vermekle birlikte bu ilmi kendi iyiliği için kullanabilmesi için irade gücü de vermiştir. İnsan bu irade ile ilmi iyilik için kullanabileceği gibi kötülük için de kullanabilir. Allah'ın ilmi ile ahlaklanmanın en önemli meselesi burada başlamaktadır.[392]Allah, mutlak olarak her şeyi bilmesiyle "Alîm", gizli şeyleri, her şeyin iç yüzünü bilmesi ile "Habîr", gizli olan şeyleri bilmekle birlikte görülebilen ve açık

[388] Ebû Abdullah Hüseyin b. Hasan el- Halîmî, **el- Minhâc fî Şuabî'l- Îmân**, Halîm b. Muhammed (thk), C 1, Dâr'ül-Fikr, Beyrut 1979, s.199; Fahruddin Muhammed Ömer er-Râzi, **Levâmi'u'l-Beyyinât fî Şerhi Esmâillâhi ve's-Sıfât**, Tâhâ Abdurraûf Sa'd (thk.), Beyrut 1984, s.241.; Öğük, **Allah'ı Tanıtan Güzel İsimler,** s. 166.
[389] Gazzâlî, **el-Esmâü'l-Hüsnâ İlahi Ahlak,** s. 140.
[390] Mülk, 67/ 14.
[391] A'râf, 7/179.
[392] Fazlurrahman, **Ana Konularıyla Kur'an,** s. 40.

şeyleri de bilmesi ile "Şehîd" olarak vasıflandırılmaktadır.[393] Latîf ismi bu grup içinde de değerlendirilmektedir.[394]

Şekil 8: Esmâ-i Hüsnâ'da Allah'ın İlim Sıfatını İfade Eden İsimler

2. Alîm

Allah'ın ilim sıfatını ifade eden Alîm ismi, "Bilmek, anlamak, tanımak" anlamlarına gelen ilm[395] kökünden türemekte ve "*zaman ve mekân kaydı olmaksızın, küçük, büyük, gizli, açık, uzak, yakın her şeyi hakkıyla ve mahiyetiyle bilen*"[396] anlamına gelmektedir.

İnsan Allah'ın sıfatı ilme sahip olduğu zaman önem ve değer kazanmaktadır. İslam'da bilenle bilmeyen aynı tutulmamaktadır.[397] Burada bilmeden maksat özelde Allah'ı tanımayı ve bu sayede yaratılanlara değil Allah'a kul olmayı ifade etmektedir.

[393] Gazzâlî, **el-Esmâü'l-Hüsnâ İlahi Ahlak,** s. 208.
[394] Latif isminin iki temel anlamı vardır. Birinci anlamı ihsan, diğer anlamı sırları bilmesidir. Yüce Allah bilgisine göre latif ve ihsanda bulunur. bk. Karagöz, **Ayetler ve Hadisler Işığında Allah'ın İsim ve Sıfatları**, s. 226.
[395] İsfehânî, **el-Müfredât Kur'an Kavramları Sözlüğü,** "a-l-m", s. 719.
[396] Yurdagür, **Ayet ve hadislerle Esmâ-i Hüsnâ Allah'ın İsimleri**, s. 111.
[397] Zümer, 39/9.

Çünkü bilginin en değerlisi Allah hakkında olan ve Allah'a yaklaştıran bilgidir. Genel olarak da bilginin Allah katındaki değerine işaret etmektedir.[398]

Alîm ismi insana özetle şu mesajları vermektedir:

Her şeyi bilen Allah inancı insanın her anına dikkat etmesi gerektiğini ve her yaptığı davranıştan sorumlu olduğu bilincini uyandırmaktadır. Biz O'nu görmesek de O bizi her zaman görmekte ve bilmektedir. İnsan hiçbir zaman gaybı bilememekte ve yalnızca Allah gaybı bilmektedir. Çünkü Allah'ın bir şeyi bilmesi için bir vasıtaya ihtiyacı yoktur ama insan bilmek için vasıtalara ihtiyaç duymaktadır. Bu nedenle mutlak ilim sahibini Allah olduğunu bilmeli ve insan kendi ilmini Allah'ı tanımak için kullanmalıdır.

İnsanı en iyi tanıyan ve bilen Allah, insana gücünün ve kudretinin yetmeyeceği hiçbir şeyi yüklememekte ve hiçbir şeye sorumlu tutmamaktadır. Bu nedenle insan iradesi ile yaptığı her davranışın hesabını mutlaka verecektir. Allah'ın her zaman ve her yerde her şeyi bildiği bilincine sahip olan insan, bu bilinç ile hareket ederek davranışlarını düzeltmesi gerekmektedir.

Evrendeki düzen, insanı Allah'ın ilim sıfatına götüren en önemli delillerdendir. İnsan kendini ve evreni, akıl ve duyularıyla okumaya başladığı zaman ancak gerçek bilgiye ulaşabilmektedir.

B. DERS İÇİ ETKİNLİKLER

Tablo 5
Allah'ın "İlmi" ve Onunla İlişkili İsimlerinin Kullanılabileceği Dersler ve Konular

Ders ismi	Sınıf	Ünite	Konu	Kazanım
Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi	9. Sınıf	1. Ünite Bilgi ve İnanç	2. Konu: İslam İnancında İmanın Mahiyeti	İnsanın yaratılış amacını ayet ve hadislerden örneklerle açıklar.

[398] Gazzâlî, **el-Esmâü'l-Hüsnâ İlahi Ahlak,** s. 140; Hayrettin Karaman ve Diğerleri, **Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir**, Cilt. IV, Ankara: DİB Yay., 2017, s. 601-603.

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi	10. Sınıf	1. Ünite: Allah İnsan İlişkisi	3. Konu: Allah'ın İsimleri ve Sıfatları	İsim ve sıfatlarının yansımalarıyla Allah'ı tanır.
Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi	11. Sınıf	4.Ünite: İnançla İlgili Meseleler	Pozitivizm Deizm Kötülük Problemi	1. İnançla ilgili yaklaşımları tartışır. 2. Yeni dinî akımların özelliklerini değerlendirir.
Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi	12.sınıf	1. Ünite: İslam ve Bilim	1. Konu: Din Bilim İlişkisi	Din-bilim ilişkisini tartışır.
Temel Dinî Bilgiler	AİHL	1. Ünite: İnanç Dünyamız	4. Konu: İman Esasları	İnsanın yaratılış amacını ayet ve hadislerden örneklerle açıklar.
Kelam	-	2. Ünite: Kelam İlminde Temel Meseleler	2.Konu: Bilgi Meselesi	Bilgi kaynaklarını, Kur'an'dan hareketle açıklar.
Kelam	-	4. Ünite: Kelam İlmi ve Güncel Meseleler	2. Konu: Kelam İlmi ve Güncel Konular	Güncel meseleleri kelam ilminin bakış açısına göre değerlendirerek bireysel ve sosyal hayattaki yansımalarını fark eder.
Akaid	-	3. Ünite: Allah'a İman	3. Konu: Allah'ın Varlığı ve Birliği	1. Allah'ın yaratma ve emretmedeki birliğini ayetlerle temellendirir. 2. Allah'a imanın insana kazandırdıklarını akli ve naklî delillerle açıklar.
Akaid	-	3. Ünite: Allah'a İman	4. Konu: Allah'ın İsimleri	Allah'ın esmasının anlamlarını davranışlarına yansıtmaya özen gösterir.
Kur'an Kursları İhtiyaç Odaklı Ders Programı (İtikad)	-	Allah'a İman	Allah'ın Varlığı ve Birliği	Alemdeki her şeyin Allah'ın varlığına delalet ettiğini bilir.

ETKİNLİK 1

Kazanım: Allah'a imanın insana kazandırdıklarını akli ve naklî delillerle açıklar.

Yöntem: Anlatma yöntemi ve eğitsel oyun, beyin fırtınası ve soru-cevap teknikleri

Süre: 20 dakika

Ön bilgi: İnsan hayatı boyunca öğrenmeye devam etmekle birlikte sadece Allah'ın bildiği ve insanın akıl ve duyular yoluyla kavrayamayacağı bilgiler vardır. Bu bilgilere "gaybi bilgiler" denir.

Süreç

- Öğretmen Kur'an'da gayb ile ilgili olan ayetleri küçük kağıtlara tek tek yazar.[399]
- Bir kutunun içerisine koyar.
- Gönüllü öğrencilerden kutudan bir ayet seçmesini ister.
- Öğrenci ayeti okur ve sınıftan kendisinin seçtiği bir öğrenciye ayet ile ilgili bir soru sorar.
- Sorduğu soruyu öğrenci bildiği zaman öğretmen iki öğrenciyi de ödüllendirir.
- Sorduğu soruyu arkadaşı bilemediği zaman, soruyu bilemeyen öğrenci başka bir öğrenciye soruyu yöneltir.

Örnek:

Gaybın anahtarları Allah'ın yanındadır; onları O'ndan başkası bilmez. O, karada ve denizde ne varsa bilir; O'nun bilgisi dışında bir yaprak bile düşmez. O, yerin karanlıklarındaki tek bir taneyi bile bilir. Yaş ve kuru ne varsa hepsi apaçık bir kitaptadır. (En'am,6/59)

Hâlâ anlamadılar mı ki Allah onların sırlarını da gizli görüşmelerini de bilir ve Allah bütün gizlileri eksiksiz bilmektedir! (Tevbe, 9/78)

Örnek Sorular:

[399] Allah'ın gaybı bilmesi ile ilgili ayetler: Cin, 72/26; Fâtır,35/38; Haşr 59/22; Bakara, 2/33; Tevbe,9/94,105; Ra'd, 13/9; Müminûn, 23/92; Secde 32/6; Zümer, 39/46; Cuma, 62/8; Teğabün, 64/18; Sebe',34/3; En'âm,6/59; Tevbe, 9/78.

1. İnsanın akıl ve duyuları kavrayamadığı bu bilgiler neler olabilir? Cevaplar tahtaya yazılır.
2. İnsan sizce niçin gaybi haber verdiğini iddia eden kahin, büyücü, falcı, ruhçu gibi kişilere özel ilgi duymaktadır?
3. Allah bizim cennete veya cehenneme gideceğimizi biliyorsa irademizin buna ne gibi etkisi olabilir?
4. Bilginin kaynağı sadece akıl, duyular, deney ve gözleme mi dayanmaktadır? İnsan daha farklı nasıl bilgi sahibi olabilir?
5. İnsan rüya, ilham, sezgi ile doğru bilgiye ulaşabilir mi? İnsan sadece bunlara göre hareket ettiği zaman nasıl sonuçlar ile karşılaşabilir? Neden?
6. Din ve bilim arasında bir çatışma olduğunu düşünüyor musunuz?
7. Allah'ın ilmi karşısında insanın ilmini nasıl ifade edebiliriz? Niçin? Açıklayınız?

ETKİNLİK 2

Kazanım: Allah inancının insan hayatındaki yeri ve önemini yorumlar.

Süre: 15 dakika

Yöntem: Anlatma yöntemi, eğitsel oyun ve soru cevap teknikleri

Süreç:

- Etkinliğin kazanımı öğrenciye açıklanır.
- Öğretmen öğrencilere gelecek ile ilgili bilmek istedikleri şeyleri sorar.
- Öğrencilerin verdikleri cevaplar tahtaya yazılır.
- İki öğrenci karşılıklı el ele tutuşur ve ellerini havaya kaldırırlar. Öğretmen bunu bir zaman makinesi olarak düşünmelerini ister.
- Öğrenciler sırayla zaman makinesinden geçer.
- Zaman makinesinden geçen öğrenciler öğrenmek istedikleri bilgileri artık bilebilecektir.

Örnek: Ne zaman öleceğini, hangi mesleğe sahip olacağını, kiminle evleneceğini, kaç çocuğunun olacağını, insanların ne düşündüğünü bilecektir. En önemli özelliği öğrendiğiniz her şeyi hiçbir zaman unutmayacaksınız."

- Öğrenciler tek tek zaman makinesinden geçtikten sonra öğrenciler ile birlikte etkinlik yorumlanır:

1. Geleceğimiz ile ilgili bir şey bilmek bize hangi duygu/duyguları hissettirdi?
2. Öleceğimiz zamanı bilmek bize ne nasıl bir yaşam enerjisi vermektedir?
3. Gelecekte sahip olacağımız mesleği bilmek hedeflerimize ulaşmak için çalışmak konusunda bize nasıl bir yardımcı olmaktadır?
4. İnsanların sizin hakkınızdaki olumlu veya olumsuz düşüncelerini bilmek sizi nasıl motive edebilir?
5. Hiçbir şeyi unutmamak ve hatırlamak insanı gerçekten mutlu eder mi?
6. İnsanın hiçbir şeyi unutmaması mümkün mü?
7. Allah'ın ilmi karşısında insanın ilmini nasıl ifade edebiliriz? Niçin? Açıklayınız?
8. Etkinliği "*De ki: "Allah'tan başka göklerde olsun yerde olsun hiç kimse gaybı bilemez." Onlar ne zaman diriltileceklerini de bilmezler."* bağlamında nasıl yorumlarız? Açıklayınız.

ETKİNLİK 3

Kazanım: 1. Allah inancının insan hayatındaki yeri ve önemini yorumlar.

2. Allah'ın yaratma ve emretmedeki birliğini ayetlerle temellendirir.

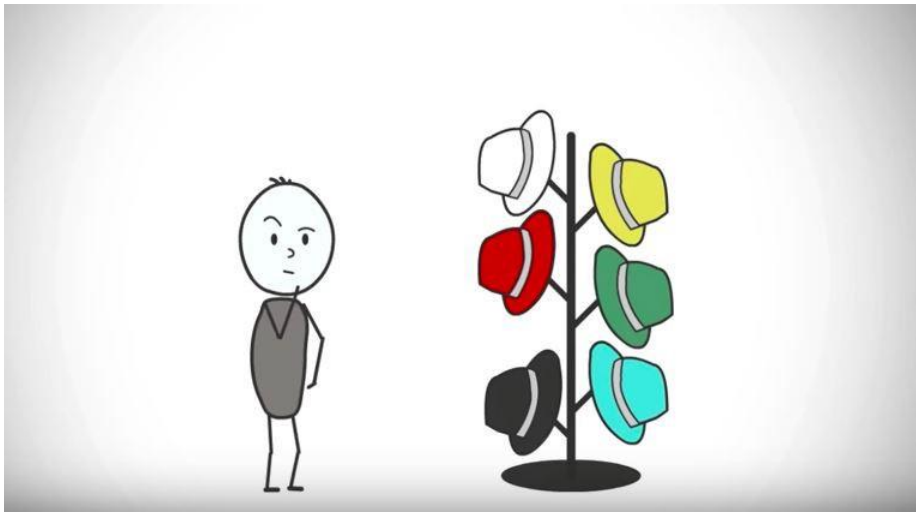
Süre: 40 dakika

Yöntem: Altı şapkalı düşünme tekniği

Süreç:

- Etkinliğin kazanımı öğrenciye açıklanır.
- Öğrencilere "Altı şapkalı düşünme tekniği" ile ilgili bilgi verilir.
- Öğretmen ile öğrenciler birlikte keçe, karton vb. şeylerden 6 farklı renkte şapkalar hazırlanır. Bu şapkaları çocukların evde hazırlayıp derse getirmesi de istenebilir. Her şapkanın rengi bir düşüncenin simgesidir. Yani altı farklı düşünme mevcuttur.

Tartışma şeklinde değil daha çok işbirlikçi hareket edilir. Şapkaların rengi değiştikçe düşüncelerin de farklı şekilde aktarılması beklenir. Otomatik yani tepkisel düşünmeden artık bilinçli düşünmeye geçilir.

Beyaz Şapka: Tarafsızlığı ve objektifliği simgeler. Net bilgi ve sayılar ile ifade edilir. Kişisel yargılara yer verilmez.

Kırmızı Şapka: Duygusal ve kişiselleştiren bakış açısı verir. Duygular ifade edilirken neden ve mantık aranmaz.

Siyah Şapka: Karamsar ve olumsuzluğu simgeler. Bir şeyin neden olamayacağını, neden yapılamayacağını vurgular. Eleştireldir.

Sarı Şapka: İyimser, olumlu, iyimser bir bakış açısı vardır. Öneri ve teklifler sunar.

Yeşil Şapka: Yaratıcılık ve yeni fikirler ile ilgilidir. Sorunların çözümüne yönelik düşünmelere yönlendirir.

Mavi Şapka: Serinkanlılığı çağrıştırır. Sorunu çözümleyerek analiz eder.

Arkadaşlar şimdi şu cümleyi yorumlamanızı istiyorum. "Allah'ın geçmişte yaptıklarımızı ve gelecekte de yapacaklarımızı bilmesi insanın özgürlüğü çerçevesinde düşünüldüğünde nasıl anlamlandırılabilir?"

ETKİNLİK 4

Kazanım: Allah'ın esmasının anlamlarını davranışlarına yansıtmaya özen gösterir.

Yöntem: Doğaçlama/canlandırma drama tekniği

Süre: 20 dakika

Süreç:

- Beş öğrenci tahtaya çıkartılır.
- Ek-1 öğrencilere verilir.

- Öğrencilere tek tek görev verilir. (Hz. Ömer, Hz. Ömer'in arkadaşı, anne, kız ve anlatıcı)
- Hazırlanmaları için beş dakika süre verilir.
- Öğrenciler doğaçlamayı canlandırır.
- Etkinlik öğrencilerle birlikte yorumlanır ve değerlendirilir.

Ek-1:

GERÇEK İMAN SAHİBİ GENÇ[400]

Hz. Ömer… Adalet timsali Ömer. Tüm İslam aleminin sorumluluğunun üzerinde olduğunu hissetmesi gece yatağında yatmak yerine Medine'nin sokaklarında dolaştırmaktadır onu. Bir kurt kapsa kuzuyu adl-i ilahi ondan soracaktı hesabını.[401] Belki elini açıp dua eden vardır. Belki bir sıkıntısı olan vardır. Rabbinden dileyen, dua eden. Rabbi aracı edecekti onu. Hz. Ömer, bu düşüncelerle yürükken yol arkadaşının sesiyle kendisine geldi.

"Ey adaletli Ömer. Nedir seni düşündüren? Artık zulüm azaldı, haksızlık azaldı. Herkes haksızlık yapmaktan korkuyor. Kimse eksik, kusurlu, sahte bir ürün bile satamıyor. Artık kimse süte su bile katamıyor."

Hz. Ömer düşünmeye başladı: "Gerçekten bu kadar düzelmiş miydi her şey? İnsanların Allah'a inancı bu kadar kuvvetlenmiş miydi? Her şeyi bilen, gören, haberdar olan bir Allah inancı. Hareketlerini buna göre düzenleyen bir inanç."

Hz. Ömer ve arkadaşı bir evin duvarının kenarında durdu. Evin içinden yüksek sesler geliyordu. Anne ve kız kendi arasında tartışıyorlardı. Hz. Ömer, ismini duyunca daha da kulak kabarttı.

Kız annesine itiraz d ediyordu. "Katamam anne süte su katamam. Bilmiyor musun Hz. Ömer yasakladı?"

[400] Bu hikaye bu tez için araştırmacı tarafından uyarlanmıştır.
[401] Şiirin tamamı için: Ersoy, **Safahat**, s. 82-88.

Anne daha da sinirleniyor ve sert bir şekilde kızına cevap veriyordu: "Nereden görecek Hz. Ömer gece gece bizi. Nereden bilecek bizim ne yaptığımızı? Onun durumumuzdan haberi var mı? Kimsesizliğimizden haberi var mı?"

Kız daha sakin bir şekilde annesini ikna etmeye çalışıyordu: "Anne! Anneciğim. Bizim sığınmamız gereken Hz. Ömer değil ki. Bizim güvenmemiz gereken Hz. Ömer değil ki. Bizim korkmamız gereken Hz. Ömer değil ki. Bizi her an gören, bilen, duyan, merhamet eden yüce Allah. Sen bilmiyor musun bizim her hâlimize şahit olan, her hâlimizden haberdar olan O'dur."

- Öğretmen, hikayeyi canlandıran öğrencilere ne hissettiklerini sorar.
- Öğretmen, öğrencilere teşekkür eder ve öğrenciler yerlerine oturur.

1. Hz. Ömer'in düşünceli olmasını sağlayan duygu sizce nedir?
2. Kimse görmediği hâlde kızın yaptığı davranış bize hangi konularda örnek olmalıdır?

- Metni "*Siz bir şeyi açığa vursanız da gizleseniz de şurası muhakkak ki Allah her şeyi bilmektedir.*"[402] ayeti çerçevesinde yorumladığımız zaman, Allah'ın her şeyi bilmesi hayatımıza nasıl etki etmektedir?

ETKİNLİK 5

Kazanım: 1. Allah'ın esmasının anlamlarını davranışlarına yansıtmaya özen gösterir.
2. Allah'a imanın insana kazandırdıklarını akli ve naklî delillerle açıklar.

Yöntem: Anlatma yöntemi ve soru-cevap tekniği

Süre: 20 dakika

Süreç:

- Ek-1'deki metin öğrencilere okunur.
- Etkinlik sorular ile yorumlanır ve değerlendirilir.
- Gönüllü öğrencilerden kanaatleri dinlenir.

[402] Ahzâb, 33/54.

Ek-1:

HZ. MUSA VE YOL ARKADAŞI

Hikâyeden Önce

Hikayemizi anlatmaya başlamadan önce öğrencilere şu soruları sorabilirsiniz.

1. Gerçek alim olan kimdir?
2. İnsan ilim öğrenirken ne gibi zorluklar ile karşılaşmaktadır?
3. "İlmin başı acı sonu tatlıdır." sözü ile ilgili düşünceleriniz nelerdir?

Hz. Musa Allah'ın en âlim/bilge kişisinin kim olduğunu merak etmeye başlamıştı. Bu nedenle Hz. Musa, onunla tanışmak ve onun ilminden nasiplenmek için Rabbine dua etmeye başladı. Allah, onun dualarına cevap verdi ve Hz. Musa'ya merak ettiği kişi ile tanışacağı gün ve yeri bildirdi.

Bugün o gündü. Hz. Musa heyecanlıydı. Allah'ın 'en âlim/bilge' diye nitelendirdiği kişi ile buluşacağı yer, sırtlarındaki çantada taşıdıkları balığın suya atladığı yerdi. O yüzden Hz. Musa dikkatli olmalı ve o anı unutmamalıydı. Yol arkadaşına da demişti; "Çok dikkatli olalım. Balığın suya atladığı yeri sakın unutmayalım" Ama ilmin gerçek sahibi unutturdu balığı, balığın denize atladığı yeri. Hz. Musa ve yol arkadaşı yürümeye ve ilerlemeye devam ettiler. Balığın olmadığını fark ettiklerinde buluşacakları yerden çok uzaklaşmışlardı. Şimdi geri dönme zamanıydı. Çünkü Hz. Musa balığı kaybettiği yerde aradığını bulacaktı. Hz. Musa, ondan daha âlim buluşacakları yerde karşılaştı. Hz. Musa sevinç içerisinde bilge kişiden bildiklerini öğretmesini istedi. Fakat bilge kişi, Hz. Musa'nın sabredemeyeceğini ve bu nedenle bu ile hiç başlamaması gerektiğini söylüyordu. Hz. Musa, "Hayır, beni sabredenlerden bulacaksın" dedi. Hz. Musa'nın ısrarı üzerine, bilge kişi yanında gelebileceğini fakat tek bir şart olduğunu söyledi. O şartta Hz. Musa'nın soru sorması yasaktı. Ne olursa olsun Hz. Musa asla soru sormamalıydı. Hz. Musa hiç düşünmeden ve tereddüt etmeden kabul etti bu şartı.

Öğrencilere Sorulur:

1. Bilge kişi neden Hz. Musa'nın sabredemeyeceğini düşünmüş olabilir?
2. Bilge kişi neden Hz. Musa'nın soru sormasını istememiş olabilir?

Birlikte yürümeye başladılar. Hz. Musa heyecanlı, Hz. Musa ümitli, Hz. Musa düşünüyor: "Nedir bu kişiyi benden daha âlim yapan?" Birlikte gemiye bindiler. Gemidekiler bilge kişiyi tanımışlar ve ücret bile almamışlardı. Gemiye bindiklerinde bir kuş gelip geminin ucuna kondu ve gagasını suya daldırdı. Bilge kişi, "İşte dedi benim bilgim, senin bilgin ve tüm yaratılmışların bilgisi, Allah'ın bilgisi yanında şu kuşun

gagasını daldırdığı su kadardır." dedi. Hz. Musa, bilge kişiyi merak ve hayranlık içinde takip ediyordu. Fakat daha sonra Hz. Musa, bilge kişinin gemiye zarar verdiğini gördüğü zaman şaşkınlıkla sordu: "Nasıl yaparsın bunu. Onlar bizden ücret bile alamdılar. Bizi çok güzel karşıladılar." Hz. Musa, ilk imtihanı kaybetti böylece. "Yollarımız ayrılıyor." dedi bilge kişi. "Ben sana sabredemezsin." demiştim." Anladı hatasını Hz. Musa. Bilge kişiden bir şans daha istedi. İndiler gemiden ve yola yola devam ettiler. Bu defaki olay Hz. Musa'yı daha çok şaşırtmıştı. Çünkü bilge kişi, çocuklar ile birlikte oyun oynayan bir çocuğu öldürmüştü. Hz. Musa bu sefer nasıl sabrederdi? Hz. Musa kızgınlıkla sordu: "Nasıl öldürürsün onu, tertemiz, günahsız değil mi o". Hz. Musa imtihanı yine kaybetmişti. Yine olamamıştı sabredenlerden. Son bir şans daha istedi, son bir şans. Yola devam ettiler. Hz. Musa uğradıkları köye anlam verememişti. Hiç kimse ilgilenemiyordu onlarla. Ne bir bardak su vermişlerdi ne de bir kaşık aş. Hz. Musa kızmıştı ve gitmek istiyordu köyden. Arkasına döndüğü zaman bilge kişinin bir duvarı tamir ettiğini gördü ve üstelik kimseden bir ücrette istemiyordu. Artık Hz. Musa'nın bu sorgulaması bilge kişi ile ayrılık vakti geldiğini göstermişti.

"Artık ayrılma zamanı geldi." dedi bilge kişi. "Ama sabredemediğin şeylerin sana iç yüzünü anlatayım. Gemiyi ileride sağlam gemileri zorla gasp eden bir korsan vardı. Fakat bu zalim kişiler kusurlu gemilere dokunmamakta ve yola devam etmesine izin vermekteydi. Bu nedenle gemiyi kusurlu hâle getirdim. İkinci mesele olarak küçük çocuğa gelince, onun anne ve babası mümindi ama kendisi iman etmeyip ileride anne ve babasını inkara sürükleyebilecekti. Üçüncü meseleye gelince, duvar iki yetime aitti ve o duvarın altında babalarından onlara kalan miras vardı. Fakat onlar şimdi bunu kullanabilecek durumda değillerdi. Bu nedenle onlar büyüyene kadar duvarın altındaki mirası kimsenin bulmaması için tamir ettim."[403]

1. İnsanın her şeyi bilmesi mümkün mü?
2. İnsanın hayatta yaşamış olduğu olayların hikmetini anlaması insana hayata bakışı nasıl etkilemektedir?
3. Hz. Musa daha sabırlı olabilseydi sizce nasıl bir sonuç ile karşılaşırdı?

[403] İmam Hafız İbn Kesir, **Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim İbn Kesir Tefsiri,** Savaş Kocabaş (trc.), Cilt. 6, İstanbul: Karınca &Polen Yay., 2010, s.578-581.

4. Hayatta karşılaştığımız durumlarda her şeyi bilen, her şeyden haberdar olan ve her durumun içinde hikmet var eden bir yaratıcıya inanmak insan için ne anlam ifade etmektedir?
5. *"Hakkınızda hayırlı olduğu hâlde bir şeyden hoşlanmamış olabilirsiniz. Sizin için kötü olduğu hâlde bir şeyden hoşlanmış da olabilirsiniz. Yalnız Allah bilir, siz bilmezsiniz."* ayetini hikaye çerçevesinde yorumlayınız.[404]
6. Etkinlikten Allah'ın hangi isimlerine örnek verebiliriz? Açıklayınız.

V. ALLAH'IN YOKTAN VAR EDİCİLİĞİ/YARATICILIĞI İLE İLGİLİ İSİM VE SIFATLAR

A. KAVRAMSAL AÇIKLAMA

1. Allah'ın Yaratması

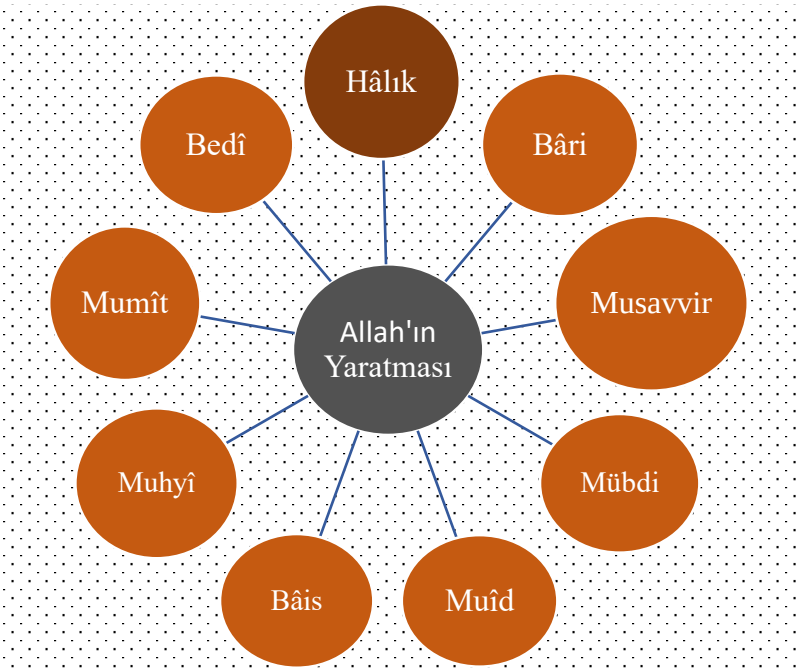
Allah, görünen ve görünmeyen her şeyin yaratıcısı, yoktan var edicisidir. Allah, yaratmak için herhangi bir modele, maddeye, şekle, kalıba, mekâna, zamana ihtiyaç duymadan yaratandır. Allah'ın yaratması ve dilemesi arasındaki bağlantı, O'nun ol demesi ile dilediği her şeyin olmasıdır. Allah, sadece dilemesiyle evreni ve insanı ilk yarattığı gibi tekrar yaratmaya kâdir olan da O'dur. Allah, yarattığı her şeyi bir hikmet, amaç ve gaye üzerine var edendir. "Nereden gelip nereye gidiyorum?" sorusuna bir insanın kendini tatmin için verebileceği cevap kişinin yaratılış sırrındadır.[405]

Tatlısu, Allah'ın yaratmasını "*Toprağın altında milyarlarca habbeciklerin ölüler gibi yatıp dururken, bahar mevsiminde yağan yağmurlar sebebiyle o cansız kapkara topraktan, hadsiz hesapsız nasıl bir nebatat aleminin fışkırıp çıktığını da her sene görüp dururken ölülerin dirileceğinde şüpheye düşmeye hiç hakkımız yoktur." Çünkü Yaradan yine yaratabilir*."[406] şeklinde ifade etmiştir. Buradan anlaşıldığı gibi, Allah'ın kuruyan yeryüzünü tekrar diriltmesi, insanın ölümden sonraki dirilişi anlayabilmesi için önemli bir delildir.[407]

---

[404] Bakara, 2/216.
[405] Yurdagür, **Ayet ve Hadislerle Esmâ-i Hüsnâ Allah'ın İsimleri,** s. 190; Fazlurrahman, **Ana Konularıyla Kur'an,** s. 39.
[406] Tatlısu, **Esmâü'l- Hüsnâ Şerhi**, s. 136.
[407] Rûm, 30/50; Fussilet, 41/39.

Kur'an'a göre bizim tabiat olayı olarak değerlendiğimiz yağmur, rüzgâr, göğün ve yerin yaratılışı, gece ve gündüzün değişmesi gibi bütün bu olaylar Allah'ın varlığının ve yaratmasının delillerindendir. Çünkü bu karmaşık duran fakat kendi içinde düzen ve ahenk içerisinde olan alemi yaratan ve idare eden bir yaratıcının olmadığını düşünmek, kişinin varoluşsal problemler yaşamasına ve materyalist açıklamalara başvurmasına neden olmaktadır. Nitekim hem enfüsi hem de afaki alemde yaratmanın eşsizliği kendini göstermektedir. İnsan yaratılan düzen içinde bir kusur aramak istese bile görememekte ve bulamamaktadır.[408] Allah evrendeki her şeyi yaratırken kendi kemalini ve güzelliğini ortaya çıkarmak, ilminin ince sırlarını, güç, kuvvet ve iradesinin sınırsızlığını, lütuf, ihsan ve ikramlarının tükenmezliğini göstermek istemektedir. Bütün mahlukat O'nun büyüklük, haşmet, güç ve kuvvetinin birer şahididir. [409]

Şekil 9: Esmâ-i Hüsnâ'da Allah'ın Yaratma Sıfatını İfade Eden İsimler

Yaratma ile ilgili kullanılan kelime genel olarak "halk" sözcüğüdür. Allah'ın isimlerinden olan Hâlik, Bâri', Musavvir isimlerinin Kur'an'da peş peşe gelmesi bu isimlerin yaratmadaki rolünü dikkate alarak şu şekilde açıklanabilir: "Hâlik" Allah'ın her

[408] Topaloğlu, **Allah İnancı**, s. 22.
[409] Şaban Döğen, **İlimlerin Diliyle Allah**, İstanbul: Nesil Yay., 2011, s.154.

şeyi bilerek ve isteyerek yaratmaya başlaması, "Bari" herhangi bir örnek olmadan yaratmak, ortaya çıkarmak, düzen ve ahenk koymak, "Musavvir" ise varlıklara en güzel şekil ve özelliklerini veren[410] yine Allah'ın yaratması ile ilgili olan Mübdi' ve Muîd isimleri ise varlıkları ilk yarattığı gibi tekrar yaratan olması anlamlarına gelmektedir.

2. Hâlık

Hâlık ismi, "Yaratmak, ölçülü ve düzenli hâle getirmek" anlamındaki "halk" kökünden türemiş olup "*Bir asıl ve modeli olmaksızın icat eden, benzeri olmayanı yaratan*." demektir.[411] Kur'an'da sekiz yerde[412] geçen Hâlık ismi; "*Bir şeyin nasıl olacağını tayin ve takdir etmek; o takdire uygun olarak o şeyi icat etmektir*."[413]anlamındadır.

"Halk" kavramının olduğu ayetlerin çoğunda bu nitelik Allah için kullanılmaktadır. "*Yoktan yaratma, evrenin yaratıcı ve yöneticisi*" anlamında kullanılan "halk" kavramı Allah'tan başkası için kullanılmamaktadır. Ancak Kur'an'da "halk" mastarından türeyen kelimeler, Hz. İsa'nın çamurdan kuş yapması anlamında kullanılmıştır.[414] "Halk" kelimesi burada, "ana maddesi ve modeli olmadan yaratma" anlamında değil "mevcut bir maddeden belli bir şekil meydana getirmek" anlamındadır. Bu durum ilk başta bir çelişki gibi görülmekle birlikte Allah'tan başkasına nispet edilen yaratma "yoktan yaratma" manasında değil de "suret ve şekil verme" anlamındadır. Yani burada "yaratıcılar" değil, "şekil verenler" anlamındadır. Mutlak yaratma fiili Allah'tan başkasına nispet edilmemektedir.[415]

Bütün dinî ve felsefî sistemlerin cevabını bulmaya çalıştığı "evrenin ve insanın var oluşunun kaynağı nedir?" sorusuna Kur'an, meydana gelişin kaynağının Allah olduğunu ve yaratılmış her şeyin varlığının Allah'ın bir lütfu olduğunu dile getirmektedir.[416] Bu isimde insanın en önemli bilmesi gereken nokta, Allah'ın her şeyi

---

[410] Gazzâlî, **el-Esmâü'l-Hüsnâ İlahi Ahlak,** s.123.
[411] İsfehânî, **el-Müfredât Kur'an Kavramları Sözlüğü**,"h-l-k" s. 359.
[412] Ra'd , 13/16; Haşr , 59/24; Fatır, 35/3; Vâkıa, 56/59; Tûr, 52735; Enâm 6/102; Zümer, 39/62; Mümin, 40/62.
[413] Tatlısu, **Esmâü'l- Hüsnâ Şerhi,** s. 53.
[414] Âl-i İmrân, 3/49; el-Mâide, 5/110.
[415] Bekir Topaloğlu. "Hâlık", **İslam Ansiklopedisi**, Cilt. 14, İstanbul: TDV Yay., 1994, s. 303-304.
[416] bk. Bakara, 2/29; En'âm, 6/101-102; A'râf, 7/54; Yûnus, 10/34; Ra'd, 13/16; Mü'minûn, 23/12-14; Furkân, 25/2; Fâtır, 35/1; Sâffât, 37/150; Sâd, 38/71; Zümer, 39/62; Mü'min, 40/62; Zuhruf, 43/19; Rahmân, 55/14-15; bk. Yurdagür, **Ayet ve Hadislerle Esmâ-i Hüsnâ Allah'ın İsimleri**, s. 92.

bir ölçü ve denge ile yaratması, hiçbir şeyi boş yere ve gereksiz yaratmamış olmasıdır. Kur'an'da bu durum şu şekilde ifade edilmiştir: "*Göğü, yeri ve ikisi arasındakileri boş yere yaratmadık.*"[417] Bu nedenle insan yaratılan ve yaratılmaya devam eden her şeyin üzerine tefekkür etmeli ve Rabbine ulaşmaya çalışması gerekmektedir.

B. DERS İÇİ ETKİNLİKLER

Tablo 6

Allah'ın "Yaratması" ve Onunla İlişkili İsimlerinin Kullanılabileceği Dersler ve Konular

Ders ismi	Sınıf	Ünite	Konu	Kazanım
Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi	9. Sınıf	2. Ünite: Din ve İslam	2. Konu: İnsan Doğası ve Din	İslam'ın inanç esaslarının özelliklerini ayet ve hadisler ışığında analiz eder.
Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi	10. Sınıf	1. Ünite: Allah İnsan İlişkisi	2. Konu: Allah'ın Varlığı ve Birliği	Allah'ın varlığı ve birliği konusunda akli ve naklî delilleri analiz eder.
Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi	10. Sınıf	1. Ünite: Allah İnsan İlişkisi	3. Konu: Allah'ın İsimleri ve Sıfatları	İsim ve sıfatlarının yansımalarıyla Allah'ı tanır.
Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi	10. Sınıf	1.Ünite: Allah İnsan İlişkisi	4. Konu: Kur'an-ı Kerim'de İnsan ve Özellikleri	İnsanın özelliklerini ayetlerle açıklar.
Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi	11. Sınıf	1.Ünite: Dünya ve Ahiret	1. Konu: Var Oluşun ve Hayatın Anlamı	Hayatı anlamlandırmada ahiret inancının önemini fark eder.
Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi	11. Sınıf	4. Ünite: İnançla İlgili Meseleler	Deizm	1. İnançla ilgili yaklaşımları tartışır. 2. Yeni dinî akımların özelliklerini değerlendirir.

[417] Sâd, 38/27; bk. Âlî İmran, 2/191.

Temel Dinî Bilgiler	AİHL	1. Ünite: İnanç Dünyamız	1. Konu: İnsan ve Din	İnsanın yaratılış amacını ayet ve hadislerden örneklerle açıklar.
Temel Dinî Bilgiler	AİHL	1. Ünite: İnanç Dünyamız	4. Konu: İman Esasları	İman esaslarını ayet ve hadislerle temellendirir.
Temel Dinî Bilgiler	AİHL	3. Ünite: Ana Hatlarıyla İslam Ahlakı	4. Konu: Allah'a Karşı Vazifelerimiz (Marifet)	Allah'a karşı vazifelerini yerine getirmeye özen gösterir.
Akaid	-	3. Ünite: Allah'a İman	3. Ünite Allah'ın Varlığı ve Birliği	Allah'ın yaratma ve emretmedeki birliğini ayetlerle temellendirir.
Kelam	-	2. Ünite: Kelam İlminde Temel Meseleler	1. Konu: Varlık Meselesi	1. Allah-âlem ilişkisini naslarla temellendirir. 2. Varlık meselesini, "yaratan-yaratılan ilişkisi" çerçevesinde yorumlar.
Kelam	-	4. Ünite: Kelam İlmi ve Güncel Meseleler	2. Konu: Kelam İlmi ve Güncel Konular	Güncel meseleleri kelam ilminin bakış açısına göre değerlendirerek bireysel ve sosyal hayattaki yansımalarını fark eder.
Akaid	-	3. Ünite: Allah'a İman	4. Konu: Allah'ın İsimleri	Allah'ın esmasının anlamlarını davranışlarına yansıtmaya özen gösterir.
Kur'an Kursları İhtiyaç Odaklı Ders Programı (İtikad)	-	Allah'a İman	Allah'ın varlığı ve Birliği	1. Alemdeki her şeyin Allah'ın varlığına delalet ettiğini bilir. 2. Dünyadaki nizam ve intizamın Allah'ın birliğine delalet ettiğini kavrar.

ETKİNLİK 1

Kazanım: İnsanın doğası ile din arasında ilişki kurar.

Süre: 15 dakika

Yöntem: Buldurma yöntemi

Süreç:

- Öğretmen sınıfa bir kutu ile gelir, kutunun kapağının iç kısmına önceden bir ayna yerleştirmiştir. Sınıfta kutunun kapağını kapalı tutar. Öğretmen sınıfın bütün dikkatini kutuya çeker ve öğrencilere şunu sorar.

"Bu kutunun içinde Allah'ın yaratmış olduğu en değerli şey vardır? Sizce ne olabilir?"

- Öğrencilerden cevaplar dinlenir.
- Tahminler tahtaya yazılır.
- Öğrencilerden doğru cevap veren olsa da öğrenciler dinlenilmeye devam edilir.
- Öğrencilerden tahmin eden olduysa cevabı bildiği söylenmeden kutu o öğrenciye verilir ve açması istenir. Tahmin eden olmadığı zaman öğretmen herhangi bir öğrenciye kutuyu verebilir.
- Öğrenci kutuyu açtığı zaman karşısında kendini görecektir. Kutu birkaç öğrenciye daha verilir.
- Öğrenciler ile birlikte etkinlik yorumlanır ve değerlendirilir.

1. Allah'ın insanı yaratış amacı nedir? Açıklayınız.
2. Allah'ın yarattığı en önemli varlık insandır. İnsan Allah'ın verdiği değeri korumak için sizce nasıl hareket etmelidir?
3. "Hoşça bak zatına kim zübde-i alemsin sen.
   Merdüm-i, dîde-i ekvan olan ademsin sen." (Şeyh Galip)[418] dizesini etkinlik çerçevesinde nasıl yorumlayabiliriz?
4. Bu derste şu ana kadar konuştuklarımız Allah'ın hangi ismi ile bağlantılıdır? Niçin?

ETKİNLİK 2

Kazanım: 1. Allah'ın varlığı ve birliği konusunda akli ve naklî delilleri analiz eder.
2. Yaratılış hikmetlerini kavrar.

Süre: 20 dakika

Yöntem: Video yorumlama

Süreç:

[418] Kendine dikkatlice bir bak; sen alemin özüsün. Sen varlıkların gözbebeği olan insansın.

- "Allah'ın Varlığı ve El"[419] ve "Allah'ın Varlığı ve Beyin"[420] videoları izlenir.
- Öğrenciler ile birlikte yorumlanır ve değerlendirilir.

"Allah'ın Varlığı ve El" Videosu ile İlgili Sorular:

- Video başlatılmadan önce öğrencilere ellerimizin işlevleri sorulur ve öğrencilerden gelen cevaplar tahtaya yazılır.
- Öğrencilerin dikkati ellerdeki eklemlere çekilir ve ellerimizde eklemler olmasaydı hayatımızda nasıl değişikliklerin olabileceği öğrenciler ile yorumlanır ve tartışılır.
- 0:38. saniyede video durdurulur ve öğrencilere sorulur: "İnsan vücudundaki hassas denge ile ilgili hangi örnekleri verebiliriz?"

"Allah'ın Varlığı ve Beyin" Videosu ile İlgili Sorular:

- Dersten önce öğretmen beyin ve işlevleri ilgili öğrencilerin bir araştırma yapmasını ister.
- 1:53. saniyede video durdurulur ve öğrencilere beynimizin işlevleri sorulur. Öğrencilerden gelen cevaplar tahtaya yazılır.
- Video izlendikten sonra beyin ölümü gerçekleşen insanlarda ne gibi değişiklikler meydana geldiği sorulur.

Beynin insan hayatındaki önemi ve beynin yaratılıştaki hikmetleri söylenir.

- Bu derste şu ana kadar konuştuklarımız Allah'ın hangi ismi ile bağlantılıdır? Niçin?

ETKİNLİK 3

Kazanım: 1. İnsanın özelliklerini ayetlerle açıklar.

2. İnsanın yaratılış amacını ayetlerden örneklerle açıklar.

Süre: 15 dakika

Yöntem: Dramatizasyon Yöntemi

Süreç:

- Öğretmen sınıfta öğrencileri ikişerli gruplandırır ve şu şekilde yönlendir:
- Öğrencilerden birisi heykel diğeri heykeltıraş rolünü canlandırır.
- Heykeltıraş rolünü canlandıran öğrenci istediği şekilde heykele şekil verebilir.

[419] https://www.youtube.com/watch?v=r40FlqlJLvU (09 Ocak 2021).
[420] https://www.youtube.com/watch?v=iUEM3boQzE8 (09 Ocak 2021).

- Heykel rolünü canlandıran öğrenci heykeltıraşın komutları dışında hiçbir şekilde hareket etmemelidir. Kendisini tamamen heykeltıraşın ellerine bırakmalıdır.
- İki dakika süreleri vardır.

Daha sonra heykel rolünü canlandıran öğrenciye şu sorular sorulur:

1. Kendini cansız bir varlık olarak gördüğün zaman kendinde ne gibi eksiklikler hissettin? Niçin?
2. Heykeltıraşın sana vermiş olduğu son şekil ile ilgili düşüncen nedir?
3. Heykeltıraş sen olsaydın nasıl bir şekil vermek isterdin?

Heykeltıraş olan öğrenciye şu sorular sorulur:

1. Bir şeye şekil vermek sende neler hissettirdi, nasıl duygular yaşadın? Niçin?
2. Karşındaki heykele istediğin şekli verebildin mi? Eksik kalan yerler oldu mu?
3. Sen heykel olsan sana nasıl şekil verilmesini isterdin? Niçin?

Öğrenciler yerlerine oturtulur ve sınıfla birlikte etkinlik yorumlanır.

1. İnsanın, Allah'ın yarattığı şekilden daha güzel ve mükemmel olabilmesi mümkün mü? Niçin?
2. İnsan Allah'ın yarattığı şeyler olmadan hayatını devam ettirmesi mümkün mü?
3. En güzel resim yapan bir insanın Allah'ın yarattığı şeylere bakmadan bunu yapabilmesi mümkün mü? Neden?
4. Etkinliği "*Biz insanı en güzel biçimde yaratmışızdır*."[421] ayeti çerçevesinde açıklayınız.
5. Etkinliği "*Andolsun biz Âdemoğluna şan, şeref ve nimetler verdik; onları karada ve denizde taşıdık, kendilerine güzel güzel rızıklar verdik ve onları yarattıklarımızın çoğundan üstün kıldık*." ayeti çerçevesinde açıklayınız.
6. Bu derste şu ana kadar konuştuklarımız Allah'ın hangi ismi ile bağlantılıdır? Niçin?

ETKİNLİK 4

Kazanım: Hayatı anlamlandırmada ahiret inancının önemini fark eder.

Süre: 25 dakika

Yöntem: Anlatma yöntemi ve soru-cevap tekniği

[421] Tin, 95/4.

Süreç:

- Etkinliğin kazanımı öğrenciye açıklanır.
- Ek-1 öğrencilere okunur.

- Etkinliğin sonundaki sorular ile birlikte yorumlanır ve değerlendirilir.

Ek-1:

HZ. İBRAHİM VE KUŞLAR[422]

Hikayeden önce

Evrene baktığımız zaman nasıl yaratıldığı ile ilgili hiç düşündünüz mü? Bu konuda kendinize nasıl cevaplar verdiniz?

Aslında kalbindeki imandan emindi. Daha küçükken hiç kimse ona anlatmadan bulmuştu Rabbini. Yıldızlar, ay, güneş rehberlik etmişti ona. "Ben batanları sevmem." demişti. Rabbinin daha güçlü olduğunu anlamıştı. Haykırmıştı Nemrud'a, kendini Tanrı hisseden gafile. Tanrı olmadığını söylemişti yüzüne. "Benim Rabbim dirilten ve öldürendir." demişti. Tüm canlıları yaratan da O'dur, öldüren de tekrar diriltecek olanda O'dur. Biliyordu Rabbini, tanıyordu. Yeryüzündeki her zerrede hissediyordu O'nu. "Ama dedi… Ama Rabbim, göstersen bana nasıl yarattığını. Hayır dedi inanıyorum Allah'ım! Sadece kalbim… Kalbim tatmin olsun, sükûnet bulsun istiyorum." Aslında kızıyordu kendine Rabbinden nasıl böyle bir talebi olurdu. "Ama" dedi. "Öyle bir şey olsun ki benden sonra gelenlerinde kalbinde şüphe olmasın." Rabbi "halilullah"ının talebini geri çevirmedi ve "Ey dostum!" dedi. "Ben de sana bir görev veriyorum o zaman. Dört adet kuş al. Onları o kadar çok sev, kendine o kadar çok alıştır ki senden hiç ayrılmasınlar." Hz. İbrahim artık bu dört kuşla yaşıyordu. Nereye gitse yanında onlar. Sonra yine Rabbinden bir emir: "Ey İbrahim! Şimdi onları kesmeni istiyorum. Onların etlerini paramparça et, birbirine karıştır. Sonra ayrı ayrı tepelerin üzerine bırak." Önce şaşırdı Hz. İbrahim. Çünkü kuşlara çok alışmıştı. Ama Rabbinin emri her şeyden önemliydi. Bir zamanlar biricik oğlunu da yatırmamış mıydı bıçağın altına. Rabbi emrettiyse ona itaat yakışırdı. Rabbinin dediğini yaptı. "Şimdi dedi şimdi ne yapacağım Rabbim.". Rabbi, "Çağır dedi kuşları. Sana

[422] bk. Bakara 2/160. (Bu hikaye bu tez için araştırmacı tarafından uyarlanmıştır.)

koşarak geldiklerini göreceksin." Koşarak geliyordu kuşlar. Yine etrafını sarmışlardı Hz. İbrahim'in sevgiyle.

1. Hz. İbrahim neden Allah'ın yaratması ile ilgili düşünmesinin hikmeti sizce nedir? Açıklayınız.
2. Hikayeden hangi ilkeleri çıkartabiliriz? Açıklayınız.
3. Hikayeyi Allah'ın ahirette her şeyi tekrar yaratması çevresinde nasıl açıklayabiliriz?
4. İnsan, Allah'ın yaratışı ile ilgili günlük hayatta hangi mucizelere şahit olmaktadır? Örnek veriniz.
5. "Nasibinde varsa alırsın karıncadan bile ders. Nasibinde yoksa bütün cihan önüne serilse sana ters." sözünü Allah'ın yaratışı perspektifinde nasıl yorumlayabiliriz? Açıklayınız.
6. Bu derste şu ana kadar konuştuklarımız Allah'ın hangi ismi ile bağlantılıdır? Niçin?

ETKİNLİK 5

Kazanım:1. Bakara suresi 164. ayette verilen mesajları değerlendirir.

2. Allah'ın yaratma ve emretmedeki birliğini ayetle temellendirir.

3. Allah-âlem ilişkisini naslarla temellendirir.

Süre: 20 dakika

Yöntem: Anlatım yöntemi ve soru-cevap tekniği

Süreç:

- Öğrencilere "Bakara 2/164" ayeti okunur veya yansıtılır.
- Etkinlik sorular ile birlikte yorumlanır ve değerlendirilir.

"*Kuşkusuz, göklerin ve yerin yaratılışında, gece ve gündüzün değişmesinde, insanlara fayda veren yüklerle denizde seyreden gemilerde, Allah'ın gökten indirerek onunla ölü hâldeki toprağa can verdiği ve orada her çeşit canlının yetişmesini sağladığı*

yağmurda, rüzgârları ve gökle yer arasında emre hazır bekleyen bulutları evirip çevirip yönlendirmesinde aklını işleten bir topluluk için elbette nice deliller vardır."[423]

- Sorular ile birlikte Allah'ın yaratışındaki hikmetleri düşünmeleri ve yorumlamaları istenir.

1. Üretilmiş tüm teknolojik aletler ile gökyüzünü inceleyecek olsak herhangi bir eksiklik, çarpıklık, bozukluk görmemiz mümkün mü?

2. "Bir kalorifer kazanı kendi kendine var olmuştur ve kendi kendine insanları ısıtmaktadır" cümlesi sizin için ne kadar anlamlı ve doğru? Bir kalorifer kazanı bile kendi kendine yapılmamış ve kendi kendine ısıtmıyorsa, dünya çapının yaklaşık olarak 109 katı kadar büyük olan, 1milyon 500 bin kilometrelik çapı ile güneş nasıl kendiliğinden var oldu ve kendiliğinden ısıtıyor diyebiliriz?

3. Bütün gücümüzü harcayarak yeryüzünde gördüğümüz dağlar gibi bir dağ yapmaya çalışsak buna gücümüz yeter mi? Dağların yeryüzündeki işlevleri neler olabilir, hiç düşündünüz mü? Dağların hareket edebildiğini daha önce duydunuz mu?

4. Isınan yeryüzünden buharlaşan milyonlarca metre küp su nehirlerden, denizlerden, okyanuslardan gökyüzüne ulaşır ve bulut hâlini alır. Oradan da tekrar yağmur, kar şeklinde karalara taşınır. İnsan yaşamı ancak bu dev su dolaşımı sayesinde devam edebilir. Tüm teknolojilerimizi kullansak bir bulut yapabilir miyiz? Su dolaşımını organize etmeyi başarabilir miyiz?

5. Bu derste şu ana kadar konuştuklarımız Allah'ın hangi ismi ile bağlantılıdır? Niçin?

ETKİNLİK 6

Kazanım: 1. Allah'ın varlığı ve birliği konusunda akli ve naklî delilleri analiz eder.
2. Allah-alem ilişkisini naslarla temellendirir.

Süre: İki hafta

Yöntem: Küme çalışması yöntemi

[423] Bakara 2/164.

Süreç:

- Öğrenciler dörderli veya beşerli gruplara ayrılır.
- Öğretmen kağıtlara "gökyüzünün yaratılışı, suyun yaratılışı, devenin yaratılışı, arının yaratılışı, bulutların yaratılışı" vb. konular yazar.
- Her grup kura yoluyla bir konu seçer.
- Seçtiği konu ile ilgili bir hafta araştırma yapar.
- Seçtikleri konuları ile ayet ve hadisleri bulmaları istenir.
- Konu ile ilgili sunum, afiş, anket, resim hazırlaması istenir.
- Hazırlamış oldukları sunum sınıfta anlatılır.
- İsteyen grubun çalışması sınıf veya okul panosunda sergilenir.
- Öğretmen konu ile ilgili kaynak kitap tavsiye edebilir.[424]

ETKİNLİK 7

Kazanım: İnsanın doğası ile din arasında ilişki kurar.

Süre: 15 dakika

Yöntem: Örnek olay incelemesi yöntemi

Süreç:

- Ek-1 öğrencilere okunur.
- Kazanım ile ilgili öğrenci bilgilendirilir.
- Etkinliğin sonundaki sorular ile birlikte yorumlanır ve değerlendirilir.

Ek-1:

NİÇİN YARATILDIM?[425]

Örnek Olay Birinci Bölüm

İşten eve yorgun bir şekilde gelmişti. Bugün o kadar çok toplantıya girmişti ki yemek yemediğini daha yeni fark ediyordu. Eve bir an önce girmek ve koltuğuna uzanıp kumandayı eline almak istiyordu. Televizyonda karşısına ne çıkacağının hiçbir önemi

[424] Gazzâlî, **Yaratılış Hikmetleri**, Mehmet Akıncı (çev.), 6. Baskı, İstanbul: Nefes Yay., 2018; Sabahhatin Uçar, **Kâinatta Her Şey Diyor Ki Allah Vardır**, İstanbul: Ravza Yay., 2013.

[425] Bu hikaye bu araştırma için araştırmacı tarafından yazılmıştır.

yoktu. Sıcak bir ev, sıcak bir ortam ve huzur… Tek istediği buydu şu an. Arabadan indi ve evine doğru yürümeye başladı. Bir anda gözü karanlıklar içinde sokağın başında bir şeye takıldı. Bu saatte sokak başında üstü başı perişan bu kız çocuğunun ne işi vardı? Önce yaklaşıp sormak istedi. Sonra çok yorgun olduğunu ve hemen evine girmek istediğini hatırladı. Kısa bir tereddütten sonra eve gitme fikri daha cazip gelmişti.

Öğrencilere sorulur:

1. Siz olsanız ne yapardınız?
2. Adamın kıza yardım etmemesinin nedeni ne olabilir?
3. Adam eve girince sizce kendini nasıl hisseder?
4. Siz yardım etmek isteseniz nasıl bir yardım ederdiniz?
5. Sizin bu durumda yardımcı olduğunuz kimse oldu mu ve ne hissettiniz?

Örnek Olay İkinci Bölüm

Adam, eve girdi. Sıcak bir ev, sıcak yemekler, rahat bir koltuk, televizyon ve kumanda… Keyif vermiyordu hiçbiri. Neden bunların keyif vermediğini aslında biliyordu. Bir taraftan pişmanlık duyarken diğer tarafı şu soruyu soruyordu?

"Allah'ım neden böyle şeylere müsaade ediyorsun? Neden o kıza yardım etmiyorsun?"

- Öğretmen burada öğrencilerden cevaplar alabilir.

Adam ruhunun derinliklerinde şöyle bir cevap hissetti:

"Yaptım. Seni yarattım…"

- Allah'ın insanı yaratmasındaki en temel neden nedir?
- İnsan yaratıldıktan sonra başıboş bırakılsa nasıl bir yaşam sürerdi? Niçin?
- Etkinliği *"Biz gökleri, yeri ve bunlar arasındakileri oyun olsun diye yaratmadık. Eğer bir eğlence edinmek isteseydik, onu kendi katımızdan edinirdik, bunu asla yapmayız."*[426] ayeti ile bağlantılı nasıl açıklayabiliriz?
- Bu etkinlik sizce Allah'ın hangi ismi ile ilişkilidir? Niçin?

[426] Enbiyâ, 21/16-17.

- "Âlemde abes yok, fıtratta israf yok."[427] ifadesini nasıl açıklayabiliriz?

ETKİNLİK 8

Kazanım: Gaşiye suresi 17-21. ayetlerde verilen mesajları değerlendirir.

Süre: 25 dakika

Yöntem: Ayet yorumlama

Süreç:

- Gaşiye suresi 17-21 ayetler tahtaya yansıtılır.
- Ayetler bir öğrenciye okutulur.
- Öğrencilerden ayetlerde verilen mesajlar ile ilgili ne anladıkları sorulur ve sorular çerçevesinde ayetler yorumlanır.

1. Ayetlerde en çok dikkatinizi çeken mesaj nedir?
2. Ayetlerde Allah'ın varlığının hangi delillerinden bahsedilmiştir?
3. Ayetlerde insanlara neler tavsiye edilmiştir?
4. Allah'ın yaratmasına başka hangi delilleri verebiliriz? Cevaplar tahtaya yazılır.
5. Düşünen ve akleden insanlar için Allah'ın varlığına ve yaratmasına dair sayısız delil bulacağı vurgulanarak etkinlik sonlandırılır.
6. Bu derste şu ana kadar konuştuklarımız Allah'ın hangi ismi ile bağlantılıdır? Niçin?

Deveye bakmıyorlar mı, nasıl yaratılmıştır! Göğe bakmıyorlar mı, nasıl yükseltilmiştir! Dağlara bakmıyorlar mı, nasıl dikilmişlerdir! Yeryüzüne bakmıyorlar mı, nasıl yayılmıştır! Artık sen öğüt ver! Sen ancak bir öğüt vericisin. (Gaşiye, 88/17-21)

ETKİNLİK 9

[427] Allah yarattığı hiçbir şeyi hikmetsiz ve amaçsız yaratmamıştır. Her şey bir plan ve program ile hareket etmektedir.

Kazanım: 1. Kur'an'ı Kerim'de geçen kavramları tanımanın İslam'ı doğru anlamadaki önemini fark eder.

2. Güzel ahlaki davranışlara uymaya istekli olur.

3. Davranışlarında ölçülü ve tutarlı olmaya özen gösterir.

Süre: 30 dakika

Yöntem: Münazara, anlatma ve soru-cevap teknikleri

Süreç:

- Öğretmen tarafından öğrencilere yaratma ve Allah, yaratma ve insan arasındaki ilişki ile ilgili münazara etkinliği yapılacağı bildirilir.
- Öğretmen tarafından münazaraya her iki grup için üçer öğrenci seçilir ve savunacakları konular öğrencilere bildirilir. Öğrencilere hazırlanmaları için bir hafta süre verilir.
- Münazarada jüri olarak üç öğrenci seçilir.
- İki grubun öğrencileri karşılıklı şekilde oturur ve savundukları konu ile ilgili görüşlerini bildirir.
- Her bir konuşmacıya 5 dakika süre verilir.
- Konuşmacılar savunmalarını tamamladıktan sonra jüri üyeleri Ek-1'deki değerlendirme formunu doldurur.
- Toplam en yüksek puanı alan grup kazanır.

Münazara için konu:

1. Grup: Yaratma kavramı sadece Allah için kullanılır.

2. Grup: Yaratma kavramı insan için de kullanılabilir.

- Bu derste şu ana kadar konuştuklarımız Allah'ın Hâlik, Bâri', Musavvir isimleri ile nasıl bağlantılıdır? Niçin?

DEĞERLENDİRME FORMU					
Grup İsmi					
	Zamanı Kullanabilme	Beden Dilini Kullanabilme	Düşüncesini Savunabilme	Karşı Grubun Düşüncesini Çürütme	Toplam Puan

1. Öğrenci					
2. Öğrenci					
3. Öğrenci					
Toplam Puan					

VI. ALLAH'IN KUDRETİ İLE İLGİLİ İSİM VE SIFATLAR

A. KAVRAMSAL AÇIKLAMA

1. Allah'ın Her Şeye Gücünün Yetmesi

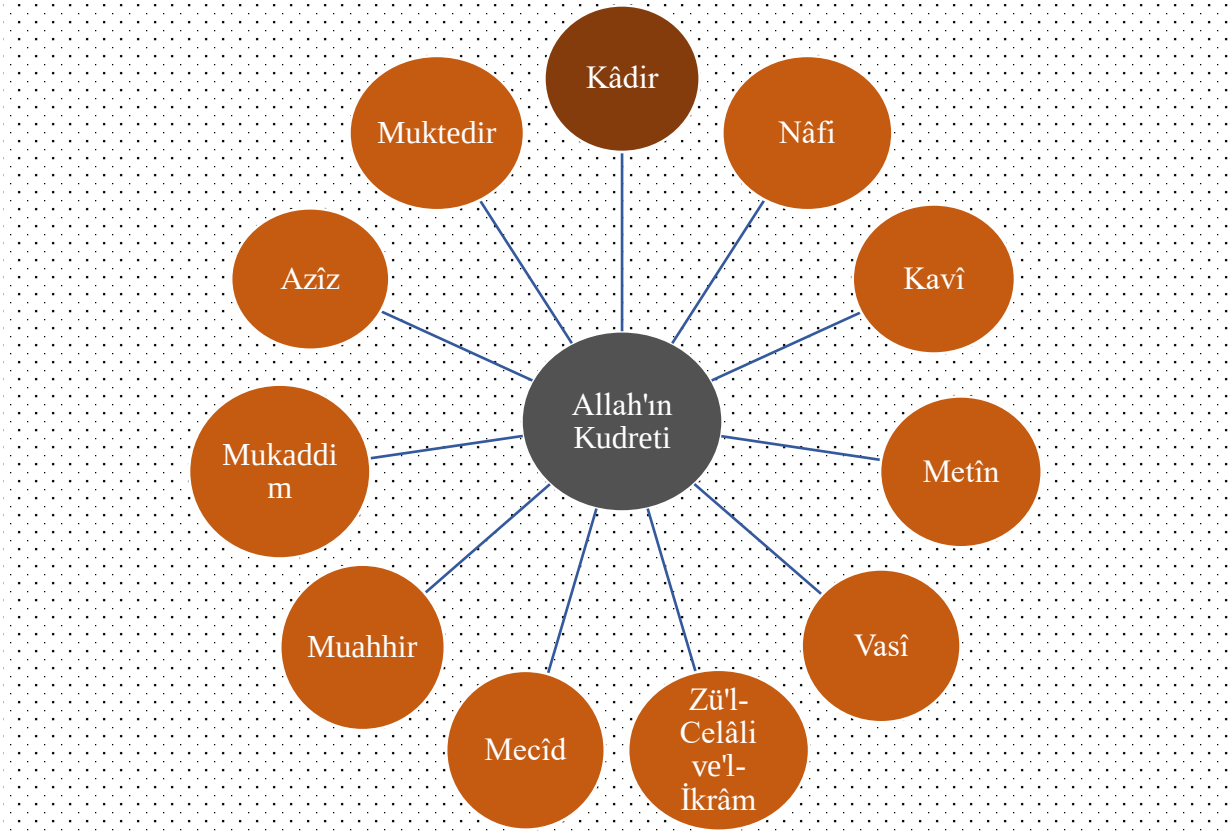
Kur'an'da Allah'ın kudretini ifade eden birçok ayet bulunmaktadır. Bunlardan biri olan "*Allah her şeye kadirdir.*"[428] ayeti insana, Allah'ın mutlak ve sınırsız gücü ile dilediği her şeyi hiçbir zorlukla karşılaşmadan yarattığını göstermektedir. Allah'ın her şeyi bilmesi, dilemesi, hiçbir kimsenin yardımına ihtiyaç duymadan yaratması O'nun her şeye gücünün yettiğini gösteren delillerdendir. Allah bir şeyin olmasını dilediği zaman sadece ol demesi yeterlidir. Bu nedenle yaratılmış her şey insana Allah'ın gücünün sonsuzluğunu göstermekte ve ispatlamaktadır.[429]

İnsan, Allah'ın verdiği sonlu ve sınırlı güç sayesinde birçok şey yapabilmektedir. Örneğin insanın görme kudreti vardır fakat bu bir mikrobu görmeye yeterli değildir. İnsanın fiziksel kuvveti vardır fakat hastalık, kaza, yaşlılık gibi durumlarla bu zayıflamaktadır. İnsan bazen bu gücün kaynağı olarak kendini gördüğü gibi sahip olduğu mevki, makam, para gibi şeyleri de kendine güç kaynağı olarak görmektedir. Bazen insan, acizliğinin farkına vardığı zaman kendinden daha güçlü olduğunu hissettiği Güneş, yağmur, rüzgâr, şimşek ve yıldızlar gibi daha üstün bir varlığa inanma ve sığınma ihtiyacı içine girmektedir. Bu durum insanın her zaman kendinden daha güçlü bir varlığa sığınma, bağlanma ve güvenme ihtiyacına işaret etmektedir.

---

[428] bk. Bakara, 2/106, 109; Âl-i İmrân, 3/ 29,189; Mâide, 5/40, 120; Âl-i İmran, 3/26; Nûr, 24/45; Ankebût 29/20; Mülk 67/; Haşr 59/6; Hadîd, 57/2; Fetih, 48/2; Ahkâf, 46/33; Şûrâ, 42/50; Rûm, 30/54; Yâsîn,36/ 81; Şûrâ, 42/9; Fâtır, 35/1; Nahl, 16/77; Hûd, 11/4; Tevbe, 9/39; En'âm, 6/17, 37, 41, 65; Nîsa, 4/133,149.

[429] *"Gökleri ve yeri yaratan, gökten su indirip onunla size rızık olarak türlü türlü ürünler çıkaran Allah'tır; izni ile denizde yüzüp gitmeleri için gemileri emrinize veren, nehirleri sizin için faydalı olacak şekilde yaratan O'dur. Düzenli seyreden güneşi ve ayı sizin için yararlı kılan, gece ile gündüzü faydalanacağınız biçimde yaratan O'dur. O size istediğiniz her şeyi verdi. Allah'ın nimetlerini saymaya kalksanız başa çıkamazsınız. Şu bir gerçek ki insanoğlu çok zalim, çok nankördür!"* İbrâhîm, 14/32-34.

Şekil 10: Esmâ-i Hüsnâ'da Allah'ın Kudret Sıfatını İfade Eden İsimler

2. Kâdir

Kâdir ismi Allah için şu anlamlara gelmektedir: "Allah, her şeye gücü yeten, otorite ve kudret sahibi, her şeyin sahibi ve maliki, yarattıklarına dilediği şekilde rızık veren, en güzel şekilde yaratan ve yok etme gücüne sahip olan, yarattığı her şeyi bir plan ve ölçüyle yaratandır."[430] Bakıldığı zaman gezegenler, Güneş, Dünya ve Dünya'nın içindeki her şey Allah'ın vermiş olduğu ölçü ve denge ile varlıklarını devam ettirmektedir. Bu düzeni devam ettirecek sadece sonsuz ve sınırsız, hiçbir zaman kesintiye uğramayacak güce ve kudrete sahip olan Allah'tır.

Gazzâlî, Kâdir ismini "dilerse yapan, dilemezse yapmayan" şeklinde tanımlamıştır. Bu isimde "mutlak yapar" şartının değil, Allah'ın iradesinin ön planda olduğunu bildirmiştir. Gazzâlî'ye göre, Allah bir şeyi dilediğinde hemen

[430] Kamer, 54/49.

gerçekleşmektedir. Bir şeyin olmamasının veya gerçekleşmemesinin nedeni Allah'ın gücünün yetmemesi değil, Allah tarafından belirlenen vaktinin gelmemesidir. Oysa insanda bulunan güç ve kudret bazı şeylere yetmekle sınırlıdır.[431]

Kur'an'da yedi[432] yerde Allah için kullanılan Kâdir ismi insana şu önemli mesajları vermektedir:

Allah sonsuz ve sınırsız güç, otorite sahibidir. İnsanın gücü ise bir kaynağa dayanan, sınırlı güçtür. Kudretin zıddı olan acizlik Allah'ta asla bulunmamakta ve O'nun zıddı olan her şeyde acizlik sıfatı bulunmaktadır. İnsan, bu sınırlı gücünün ve Allah'ın karşısındaki acizliğinin farkına varmalıdır.

Allah, gücünü ve kudretini iradesiyle kullanan, gücünü kontrol altında tutan ve mutlak kâdir olandır. Bir şeyi dilediğinde yapan dilemediğinde yapmayandır. Belli bir güç potansiyeline sahip olan insan, gücünün esiri olmak yerine gücünü kontrol edebilmeli ve hareketlerine bir ölçü ve düzen koyabilmelidir.

Allah'ın Kâdir ismini bilen kullar kendini güven ve adalet içinde hisseder. Çünkü Allah güç ve iradesinin temeli merhamet ve adalettir. O'nun kudretinin hikmeti merhameti ile çelişen bir şey yapmamasıdır.[433] Gücünü zamanı gelmeden kullanmamaktadır. İnsan, kendi gücünü merhamet ve adalet için kullanmalıdır. İnsanın öfkelendiğinde öfkesini yenmesi[434] de büyük bir ahlaki erdemdir. Allah'ın dilemesi ve takdir etmesi ile yaratılan her şey bir düzen ve denge içerisinde devam etmektedir. İnsan da Allah'ın verdiği güç ve kudreti bu dengeyi korumak için kullanmalıdır.

---

[431] Gazzâlî, **el-Esmâü'l-Hüsnâ İlahi Ahlak,** s. 227; el-Mâtürîdî, **Kitabü't-Tevhid Açıklamalı Tercüme,** s. 230-232.
[432] el-En'âm, 6/37, 65; el-İsra, 17/99; Yâsîn, 36/81; el-Ahkâf, 46/33; el-Kıyâme, 75/40; Târık, 86/8. Çoğul çoğul olarak (kâfirûn) beş yerde geçmektedir. el-Mü'minûn, 23/18; el-Meâric, 70/40; el-Kıyâme, 75/4; el-Mürselât, 77/23.
[433] Aydın, **Din Felsefesi**, s. 146.
[434] Müslim, Birr, 106; Buhârî, Edeb, 76.

B. DERS İÇİ ETKİNLİKLER

Tablo 7

Allah'ın "Kudreti" ve Onunla İlişkili İsimlerinin Kullanılabileceği Dersler ve Konular

Ders ismi	Sınıf	Ünite	Konu	Kazanım
Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi	9. Sınıf	2. Ünite: Din ve İslam	2. Konu: İnsanın Doğası ve Din	İslam'ın inanç esaslarının özelliklerini ayet ve hadisler ışığında analiz eder.
Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi	10. Sınıf	1. Ünite: Allah İnsan İlişkisi	2. Konu: Allah'ın Varlığı ve Birliği	Allah'ın varlığı ve birliği konusunda akli ve naklî delilleri analiz eder.
Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi	10. Sınıf	1. Ünite: Allah İnsan İlişkisi	3. Konu: Allah'ın İsimleri ve Sıfatları	İsim ve sıfatlarının yansımalarıyla Allah'ı tanır.
Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi	11. Sınıf	4. Ünite: İnançla İlgili Meseleler	Deizm Kötülük Problemi	1. İnançla ilgili yaklaşımları tartışır. 2. Yeni dinî akımların özelliklerini değerlendirir.
Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi	12.sınıf	1. Ünite: İslam ve Bilim	1. Konu: Din Bilim İlişkisi	Din-bilim ilişkisini tartışır.
Temel Dinî Bilgiler	AİHL	1. Ünite: İnanç Dünyamız	4. Konu: İman Esasları	İnsanın yaratılış amacını ayet ve hadislerden örneklerle açıklar.
Kelam	-	2.Kelam İlminde Temel Meseleler	1.Konu: Varlık Meselesi (Allah-Alem İlişkisi)	1.Allah-alem ilişkisini naslarla temellendirir. 2. Varlık meselesini, "yaratan-yaratılan ilişkisi" çerçevesinde yorumlar.
Kelam	-	4. Ünite: Kelam İlmi ve Güncel Meseleler	2.Konu: Kelam İlmi ve Güncel Konular	Güncel meseleleri kelam ilminin bakış açısına göre değerlendirerek bireysel ve sosyal hayattaki yansımalarını fark eder.
Akaid	-	3. Ünite: Allah'a İman	3. Konu: Allah'ın Varlığı ve Birliği	Allah'ın yaratma ve emretmedeki birliğini ayetlerle temellendirir.
Akaid	-	3. Ünite: Allah'a İman	4. Konu: Allah'ın İsimleri	Allah'ın esmasının anlamlarını davranışlarına yansıtmaya özen gösterir.
Kur'an Kursları İhtiyaç Odaklı	-	Allah'a İman	Allah'ın varlığı ve Birliği	1. Alemdeki her şeyin Allah'ın varlığına delalet ettiğini bilir.

Ders Programı (İtikad)				2. Dünyadaki nizam ve intizamın Allah'ın birliğine delalet ettiğini kavrar. 3. Allah'ın rahmet ve Kudretini ifade eden isimlerini anlamlarıyla bilir ve sayar

ETKİNLİK 1

Kazanım: 1. İnsanın gücünü hangi ölçülerde kullanması gerektiğini kavrar.

2. Güç ve öfke arasında bağlantı kurar.

3. Allah'ın gücü ve insanlara merhameti arasındaki ilişkiyi kavrar.

Süre: 15 dakika

Yöntem: Fotoğraf yorumlama

Süreç:

- Öğrencilere bu etkinlik ile nasıl bir sonuca ulaşılabileceği açıklanır.
- Öğretmen "Sizce kime güçlü diyoruz?", "Güçlü olmak niçin gereklidir?" soruları ile sınıfın dikkatini çeker.
- Ek-1 (Şekil 11) yansıtılır.
- Sorular ile birlikte fotoğraf değerlendirilir ve yorumlanır.

Şekil 11: Öfke yorumlama ile İlgili Resim

Kaynak: https://www.uludagasml.com/kendi-ofkemi-kendim-kontrol-edebilirim/ (07 Ocak 2021).

1. Resimdeki kişilerin sizce yaşadığı duygular nelerdir?
2. Güçlü olmak ile güçlü bir karaktere sahip olmak arasında nasıl bir ilişki vardır?
3. "Güçlü kişi, güreşte gücünü gösteren değil, öfke anında kendine hâkim olandır." sözü ile ilgili düşünceleriniz nelerdir?
4. Sizce İnsan öfkelendiği zaman nasıl hareket etmelidir?
5. Allah, insanın her yanlışında cezalandırma gücüne sahiptir. Allah insanın her yaptığı yanlışta bu dünyada öfke ile cezalandırmış olsaydı sonuç ne olurdu?
6. Allah affetme ve cezalandırma gücüne sahiptir.[435] Allah azap edecek olsa bunu engellemeye kimsenin gücü yeter mi?
7. Bu derste şu ana kadar konuştuklarımız Allah'ın hangi ismi ile bağlantılıdır? Niçin?

ETKİNLİK 2

Kazanım: 1. Allah'ın varlığı ve birliği konusunda akli ve naklî delilleri analiz eder.

2. İnançla ilgili yaklaşımları tartışır.
3. Allah-alem ilişkisini naslarla temellendirir.
4. Dünyadaki nizam ve intizamın Allah'ın birliğine delalet ettiğini kavrar.

Süre: 40 dakika

Yöntem: Anlatma yöntemi, ayet yorumlama, soru-cevap ve eğitsel oyun teknikleri

Süreç:

- Öğrencilere bu etkinlik ile nasıl bir sonuca ulaşılabileceği açıklanır.

1. Aşama

- Öğrencilere aşağıdaki ayet mealleri okunur.

"*O, gökleri görebileceğiniz herhangi bir destek olmadan (duracak şekilde) yarattı, sizi sarsmaması için yere sağlam dağlar yerleştirdi, orada her türlü canlının çoğalmasını sağladı. Biz, gökten su indirip (bununla) yeryüzünde her türden faydalı bitkiler bitirdik." (Lokman, 31/10.)*

[435] "*Bilmez misin ki göklerin ve yerin mülkiyeti Allah'a aittir. O, dilediğine azap eder, dilediğini de bağışlar. Allah her şeye kadirdir."* Mâide, 5/40.

"Gökleri görebileceğiniz bir direk olmaksızın yükselten, sonra arşa istivâ eden, güneşi ve ayı emrine boyun eğdiren Allah'tır; her biri belirlenmiş bir vakte kadar akıp gitmektedir. İşleri Allah düzenliyor; ayetleri de açıklıyor ki rabbinize kavuşacağınıza kesin olarak inanasınız." (Ra'd, 13/2.)

- Gönüllü öğrencilerden ayetlerden ne anladıkları dinlenir.

2. Aşama

- Öğrenciler beş veya altı kişilik gruplara ayrılır.
- Gruplar çember olacak şekilde bir masanın etrafında oturtulur.
- Gruplar birbirine isim verir.
- Öğretmen eşit bir şekilde gruplara kule yapacakları kağıtları dağıtır.
- Gruplara iki dakika süre verilir.
- Kağıtlar ile en yüksek kuleyi yapabilen ve süre bittikten sonra kulesi bir dakika süre ile dengede duran grup oyunu kazanır.

Gruplar şu sorular ile yönlendirilir:

1. Kuleyi yaparken ne hissettiniz? Ne gibi zorluklarla karşılaştınız?
2. Bitirmiş olduğunuz kuleyi uzun bir süre dengede tutmayı başarabildiniz mi?
3. Evrenin düzenini devam ettiren bir yaratıcının olmaması mümkün mü? Niçin?
4. Bazı felsefi yaklaşımlarda savunulan evrene hâkim olmayan ve müdahale etmeyen Allah inancı düşüncelerini nasıl yorumlayabiliriz?

Öğrencilerin dikkati evrene çekilir.

1. Etkinliği, *"Onlar ayakta dururken, otururken, yatarken hep Allah'ı anarlar; göklerin ve yerin yaratılışını düşünürler (ve şöyle derler:) "Rabbimiz! Sen bunu boş yere yaratmadın, seni tenzih ve takdis ederiz. Bizi cehennem azabından koru!*[436]ayeti çerçevesinde nasıl yorumlayabiliriz?
2. Sizce bir denge üzerine kurulmuş evrende insanların rolü nedir?
3. Bu derste şu ana kadar konuştuklarımız Allah'ın hangi ismi ile bağlantılıdır? Niçin?
4. İnsanların bu dengeye olumlu ve olumsuz katkıları neler olabilir?
    - "Evrendeki denge" videosu izletilir.[437]

[436] Âl-i İmrân, 3/191.
[437] https://www.youtube.com/watch?v=yI8Wu_JublA;https://www.youtube.com/watch?v=Xzj3ch-i4So; https://www.youtube.com/watch?v=nVwk6KSaoio (30 Aralık 2020).

5. Gönüllü öğrencilerin yorumları ile etkinlik sonlandırılır.

ETKİNLİK 3

Kazanım: İnançla ilgili yaklaşımları tartışır.

Süre: 20 dakika

Yöntem: Görüş geliştirme tekniği

Süreç:

Öğretmen tahtaya şu görüşü yazar: "Yaşanan tüm iyi ve kötü olaylar Allah'ın kudret ve iradesiyle yaratılmıştır. Tüm acı veren olaylar kötülük olarak nitelendirilemez. Her olayda bir hikmet vardır."

-Kesinlikle katılıyorum.

-Katılıyorum.

-Kararsızım.

-Katılmıyorum.

-Kesinlikle katılmıyorum.

Öğretmen, önermeyi okur ve öğrencilere bu konuda düşündükleri görüşlerinin yazılı olduğu kâğıdın önünde durarak neden bulunduğu kartonu seçtiğini açıklaması istenir. Diğer arkadaşlarını de kendi görüşü yönünde ikna etmeye çalışır. Tartışma esnasında görüşü değişen öğrenci, görüşü doğrultusunda yer değiştirir. "Bu görüş doğru bu görüş yanlıştır." şeklinde yorum yapılmaz. Konu artık farklı görüşler gelmemeye başladığı zaman öğretmen teşekkür eder ve etkinlik sonlandırılır. Daha sonra tartışma özetlenir ve değerlendirilmesi yapılır. Görüş geliştirme tekniğinde amaç konuyu farklı açılardan bakıp görüşleri farklı örneklerle ve fikirlerle zenginleştirmektir. [438]

ETKİNLİK 4

Kazanım: Allah'ın yaratışındaki kuvvet ve kudretini kavrar.

Süre: 15 dakika

[438] Mehmet Zeki Aydın, **Din Öğretiminde Yöntemler**, 9. Basım. İstanbul: Nobel Yay., Eylül 2015, s.185-186.

Yöntem: Ezgi dinleme

Süreç:

- "Kudretine Hayran Oldum" ezgisi dinletilir.
- Öğrencilerin ezberlenmesi istenir.

KUDRETİNE HAYRAN OLDUM[439]

"Gün doğanda gün batanda
Göklerin sonsuzluğunda
Dağların doruklarında
Kudretini görüyorum

Kudre.tine hayran olup
Önünde diz çöküyorum

Uçan kuşta bulutlarda
Yağmurdan sonra toprakta
Balarısında yaprakta
Kudretini görüyorum

Kudretine hayran olup
Önünde diz çöküyorum."

- Etkinlikten Allah'ın hangi isimlerini örnek verebiliriz? Açıklayınız.

ETKİNLİK 5

Kazanım: Varlık meselesini, "yaratan-yaratılan ilişkisi" çerçevesinde yorumlar.

Süre: 10 dakika

Yöntem: Yaratıcı yazma etkinliği

Süreç:

- Ek-1 çıkartılır ve öğrencilere dağıtılır. Veya Ek-1 tahtaya yansıtılır.
- Öğrencilerin etkinliği tamamlaması için on dakika süre verilir.
- Gönüllü öğrencilerden cevaplar dinlenir.

[439] https://www.youtube.com/watch?v=Lit2N3IznJo (21 Aralık 2020).

- Herhangi bir şeyi yapabilmek için insanın büyük bir çaba harcaması gerekir çünkü insanın gücü sonlu ve sınırlıdır. Fakat Allah sonsuz ve sınırsız gücü ile sadece ol demesi yeterlidir. Bu ifadeyi nasıl yorumlayabiliriz?

Ek-1:

Gücümüzün tamamen yeteceği şeyler	**Gücümüzün biraz yeteceği şeyler**	**Gücümüzün hiç yetmeyeceği şeyler**
Bir ülkeye ziyarete gitmek	Aya çıkmak	Güneşe ulaşmak

ETKİNLİK 6

Kazanım: 1. Allah inancının insan hayatındaki yeri ve önemini yorumlar.

2. İnsanın doğası ile din arasında ilişki kurar.

Süre: 20 dakika

Yöntem: Buldurma Yöntemi

Süreç:

- Ek1'deki metin öğrencilere sesli okunur.
- Sorulara öğrencilerle birlikte cevaplar aranır.
- Gönüllü öğrencilerden metinle ilgili kanaatleri dinlenir.

Ek-1:

ALLAH RESULÜNÜN MERHAMETİ

Mekkeli müşrikler yaptıkları eziyet ve işkencelerin veya makam, mevki ve mal tekliflerinin Hz. Muhammed (sav)'i davasından bir an bile geri durdurmayacağını kesinlikle anlamışlar ve O'nu engellemek için farklı bir yol izlemeye karar vermişlerdi. Artık Allah Resulü'nün yapamayacağını düşündükleri şeyleri teklif ediyorlardı. Böylece insanlara O'nun güçsüz olduğunu peygamber olamayacağını ispatlamayı planlıyorlardı.

Bu tekliflerden birisi de Safa Tepesi'nin altına çevirmesini istemeleriydi. Ancak Safa Tepesi'ni altına çevirirsen sana iman ederiz." dediler. Bu teklifle müşriklerin asıl niyeti belliydi. Herhangi bir insanın yapamayacağı bir şeyi Allah Resulü'ne teklif ederek kendilerini teselli etmek ve haklı olduklarını kanıtlamak.

Allah Resulü müşriklerin bu teklifi karşısında kendisinin böyle bir görevi olmadığını ancak Allah'ın isteği ve kudreti ile bunun gerçekleşebileceğini anlatmaya çalışsa da müşrikler tekliflerinde ısrar ediyorlardı. "Safa Tepesi'ni altına çevir, biz de iman edelim."

Allah Resulü için bir kişinin iman etmesi dünyaya bedeldi. Bu nedenle ellerini açarak sonsuz kudret sahibi Allah'a yalvarmaya başladı.

Allah, Resulü'nün duasını geri çevirmedi ve Cebrail ile haber gönderdi. Allah'ın teklifi gayet netti. Allah, "Safa Tepesi'ni altına çevirdiği zaman bundan sonra kim inkâra kalkışırsa hepsini helak edeceğini ve en acı azapla cezalandıracağını" bildiriyordu. Allah Resulü iki teklif arasında serbestti artık. Ya müşrikler tekliflerinin gerçekleşemediğini düşündükleri için alay ve isyanlarına devam edeceklerdi veya Safa Tepesi altın olacak ve inanmayanlar helak edilecekti. Allah Resulü bu olayda yine merhametini gösterdi.

"Allah'ım sen kâdir-i mutlaksın. Onların isteklerini yerine getirme. Onlar için tövbe ve rahmet kapılarını açık tut."[440]

1. Müşriklerin Allah Resulüne yaptıkları bu teklif ile gerçek niyetleri sizce nedir?
2. Siz bu iki teklif arasında kalsaydınız hangi teklifi kabul ederdiniz? Niçin?
3. Allah'ın mutlak ve sınırsız gücü ile helak edebileceği hâlde zaman ve fırsat tanımasını nasıl değerlendirebiliriz?
4. Sizce Allah Safa tepesini altın yapmış olsaydı müşrikler iman eder miydi? Açıklayınız?
5. Müşrikler Allah Resulüne başka hangi tekliflerle gelmişlerdir?
6. Bu derste şu ana kadar konuştuklarımız Allah'ın hangi ismi ile bağlantılıdır? Niçin?

[440] Suruç, **Kainatın Efendisi Peygamberimizin Hayatı**, s. 218-219.

ETKİNLİK 7

Kazanım: İsim ve sıfatlarının yansımalarıyla Allah'ı tanır.

Süre: 15 dakika

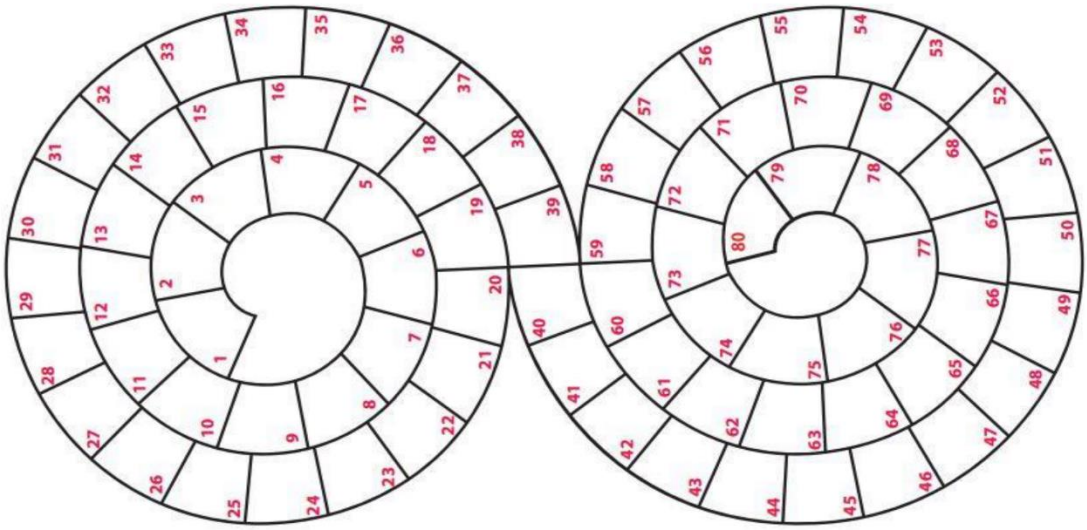
Yöntem: Bulmaca, eğitsel oyun

Süreç:

- Öğretmen tarafından öğrencilere Allah'ın kudreti ile ilgili isim ve sıfatlarını içeren bir etkinlik yapacakları bildirilir.
- Ek-1'deki bulmaca öğrenci sayısı kadar çoğaltılır ve öğrencilere dağıtılır.
- Etkinlikte yer alan soruların cevapları sarmal bulmacaya sıra ile yazılır.
- Öğrenciler etkinliği tamamladıktan sonra birlikte tamamlanır. Cevaplar kontrol edilir. [441]
- İlk bitiren öğrenci ödüllendirilir.

[441] Cevap anahtarı "Ekler" kısmında verilmiştir. Etkinlikte verilen Esmâ- Hüsnâ'ların tanımları için; bk. Topaloğlu, **Allah İnancı**, s. 92-111.

Ek-1:

Sorular:

1-5: Her şeye gücü yeten, kudretli, ölçü ve biçim veren. Aciz olmayan ve aklen mümkün olan her şeye kayıtsız şartsız gücü yeten, istediğini istediği gibi yapabilen, eşyaya biçim ve şekil veren.

6-9: Fayda veren. Dilediği mahluka hayırlı ve faydalı olanı veren, zararlı gibi görünen her şeyi sezilmez yollarla faydalı hale getiren; çaresizlerin imdadına yetişen ve ihtiyaçtan fazlasını lütfeden.

10-13: Her şeye gücü yeten, kudretli. Herhangi bir şekilde aciz olmayan, tam ve mutlak güç sahibi.

14-18: Güç ve kuvveti azalmayan, güçsüz düşmeyen. Fiillerinden dolayı zatına herhangi bir zorluk ve yorgunluk ilişmeyen; sonsuz kudrete sahip.

19-22: Bilgi ve gücü çok geniş olan. Hiçbir zaman aciz olmayan. Her şeyden haberdar olan. Merhameti ile her şeyi kuşatan.

23-27: Kadri ve şanı büyük, keremi, ihsanı bol olan. Güç ve kudrette mükemmel olmasının yanında cömertliği, rahmeti, keremi ve ihsanı da bol olan.

28-34: Geriye alan, erteleyen. Yüksek mertebelerden indiren.

35-42: Dilediğini öne alan. Yüksek mertebelerden indiren.

43-46: Yenilmez, tek galip. Dengi ve benzeri bulunmayacak şekilde değerli ve şerefli, güçlü ve yenilmez olan.

47-54: Azamet ve yüceliğini ortaya koyan. Zatının ve sıfatlarının mahiyeti bilinemeyecek derecede ulu olan, yaratılmışların sıfatlarından münezzeh olan; azgın ve zalim insanları mutlak gücüne boyun eğmek zorunda bırakan.

55-71: Celal ve ikram sahibi olan. Allah dostlarının manevi derecelerini yükselten, samimiyetle kulluk yapmalarını sağlayan; ebedi hayatta konum ve derecelerini yükselten.

72-76: Varlığı zorunlu olan ve bütün övgülere layık bulunan zatın en özel ve kapsamlı adıdır.

77-80: zatının ve sıfatlarının anlaşılamayacak kadar ulu olan. Büyüklük ve yücelik sahibi. Keçinden kaçmanın ve uzak durmanın mümkün olmadığı.

ETKİNLİK 8

Kazanım: İsim ve sıfatlarının yansımalarıyla Allah'ı tanır.

Süre: 15 dakika

Yöntem: Eğitsel oyun

Süreç:

- Öğretmen tarafından öğrencilere Allah'ın kudreti ile ilgili isim ve sıfatlarını içeren bir etkinlik yapacakları bildirilir.
- Ek-1'deki bulmaca öğrenci sayısı kadar çoğaltılır ve öğrencilere dağıtılır.
- Etkinlikte karışık verilen harflerin karşısında yer alan tanımlara bakılarak harfleri doğru bir şekilde sırlamaları ve Allah'ın isimlerini bulmaları istenir.
- Öğrenciler etkinliği tamamladıktan sonra birlikte tamamlanır. Cevaplar kontrol edilir. [442]

[442] Cevap anahtarı "Ekler" kısmında verilmiştir. Etkinlikte verilen Esmâ- Hüsnâ'ların tanımları için; bk. Topaloğlu, **Allah İnancı**, s. 92-111.

Ek-1:

ALLAH'IN İSMİ	KARIŞIK HARFLER	TANIM
	ADKRİ	Her şeye gücü yeten kudretli. Aciz olmayan, aklen mümkün her şeye kayıtsız şartsız gücü yeten.
	FANİ	Fayda veren. Dilediği mahluka hayırlı ve faydalı olanı veren, zararlı gibi görünen her şeyi sezilmez yollarla faydalı hale getiren; çaresizlerin imdadına yetişen ve ihtiyaçtan fazlasını lütfeden.
	İAVK	Gücü her şeye yeten kudretli. Nicelik ve nitelik bakımından üstün kudrete sahip olan; hiçbir birimi hariç olmamak üzere bütün kainatı etkileyen, buna karşılık kendisi hiçbir şeyden etkilenmeyen.
	TİMEN	Fiillerinden dolayı zatına herhangi bir zorluk ve yorgunluk ilişmeyen; sonsuz kudret sahibi.
	ASVİ	İlmi ve merhameti her şeyi kuşatan.
	LLÜZACEİİKMAVLELR	Azamet ve kerem sahibi. Allah dostlarının manevî derecelerini yükselten, samimiyetle kulluk yapmalarını sağlayan, ebedî hayatta konum ve derecelerini yükselten.
	DAİCM	Şanlı, şerefli. Yetkinliğin zıddı olan her türlü nitelikten uzak; lütuf ve ikramı bol olan.
		Geriye bırakan. Dilediği şeyi veya kimseyi geriye alan, erteleyen.
	DDAKUMMİ	Öne alan. Dilediği şeyi veya kimseyi öne alan, önde bulunduran.
	ZZİA	Yenilmeyen yegane galip. Dengi ve benzeri bulunmayacak şekilde değerli ve şerefli, güçlü ve yenilmez olmak.
	RDİEKTUM	Her şeye gücü yeten kudretli.

VII. ALLAH'IN ADALETİ İLE İLGİLİ İSİM VE SIFATLAR

A. KAVRAMSAL AÇIKLAMA

1. Allah'ın Adaleti

Adalet, her şeyi yerli yerine koymak, her hak sahibine hakkını vermek ve haksızlıkları cezalandırmak anlamalarına gelmektedir. Adaletin zıddı zulümdür. Zulüm, "*Başkasının mülkünde, izni olmaksızın, tasarruf etmek*." demektir. Zulüm yapan kişiye zalim denir ve zalim kimsenin özellikleri, kendi istek ve arzularının peşinden gitmesi, başkasına ait olan hakkı sahibine vermemesi ve Rabbinin emir ve yasaklarına karşı karar vermesidir. Bu nedenle haksızlık ve zulüm sıfatlarının mutlak adalet sahibi Allah için kullanılması mümkün değildir.[443]

Allah varlık alemini yaratırken hikmet ve adalet üzere yaratmış ve her şeyi denge içerisinde yerleştirmiştir. Her emri ve yasağı kullarının yararınadır. Hayrın içinde şerri, şerrin içinde hayrı var eden O'dur. İnsanın bazen zulüm olarak gördüğü şeylerin altında ona fayda sağlayacak birçok iyilik ve ihsan bulunmaktadır. Bu Allah'ın adaletinin ve hikmetinin bir yansımasıdır. Allah, adaletinin ve hikmetinin gereği olarak, kullarının yapmış olduğu amellerinin karşılığını bu dünyada veya ahirette vereceğini vadetmiştir.[444] Allah Kur'an'da şu şekilde ifade etmiştir.

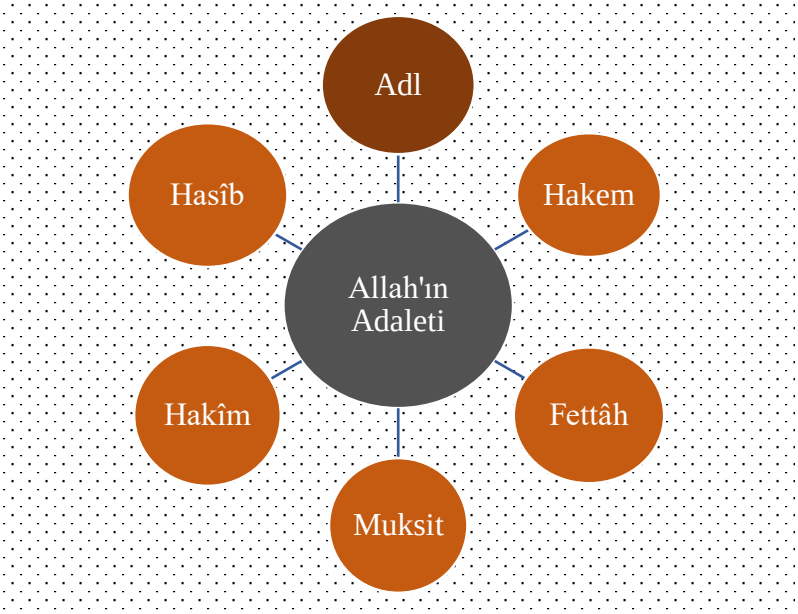
"*Her kim zerre kadar hayır işlemişse onu görecektir. Her kim de zerre kadar şer işlemişse onu görecektir*."[445]

Günümüzde Allah inancında karşılaşılan problemlerin başında gelen kötülük probleminin kaynağı olarak adil bir yaratıcının varlığı ile evrende bulunan kötülüklerin bir arada bulunamayacağını savunan yaklaşımdır. Yani var olan kötülükler; Allah'ın varlığı, adaleti, kudreti veya iyiliği ile ilgili düşündüren problemler olarak savunulmaktadır. Bu düşüncelere verilebilecek en güzel cevap, Allah'ın adaleti ve yarattığı her şeyde koymuş olduğu hikmetlerdir. Özellikle her şeyde bulunan denge ve ölçü bunun en önemli ispatlarındandır.[446] Allah her şeyin sahibi olandır. Zulmetmeye ve

---

[443] Komisyon, **Esmâ-i Hüsnâ**, s. 233.
[444] Tatlısu, **Esmâü'l- Hüsnâ Şerhi,** s. 84.
[445] Zilzâl Sûresi, 99/7-8
[446] Emine Öğük, "Kötülük Problemi Karşısında Etkili Öğreti: Hikmet ve Adalet", **Din ve Hayat Dergisi**, 2013 http://isamveri.org/pdfdrg/D03292/2013/2013_18/2013_18_OGUKE.pdf (21 Aralık 2020), s.71-75.

haksızlık yapmaya gücü yettiği hâlde keremi, adaleti, ihsanı ile kimseye haksızlık ve zulüm yapmamaktadır.

Şekil 12: Esmâ-i Hüsnâ'da Allah'ın Adalet Sıfatını İfade Eden İsimler

2. Adl

"Adl" kelimesi, Allah için sıfat olarak kullanıldığı zaman "son derece âdil, kullarına asla zulmetmeyen yani asla zalim olmayan, her emir ve yasağı, her yaptığı hak ve doğru olan, her şeyi yerli yerinde yapan" anlamlarına gelmektedir.[447] O, en hayırlı hükmü veren[448] ve en iyi hükmedendir.[449] "Adl" ismi Allah'ın adaletinin hayatın her alanında ve Allah'ın bütün sıfatlarında varlığını hissettiren bir isimdir. Yani Allah'ın Adl isminin evrene yansıması mizan, denge, ölçü olarak karşımıza çıkmaktadır.

Adl kelimesi değişik türevleri ve çekimleriyle Kur'an'da yirmi sekiz ayette zikredilmiştir. Allah'ın ismi olarak sadece Esmâ-i Hüsnâ hadisinde geçmektedir.[450] Yalnız bir ayette Allah'ın sözünün adaletli olduğu belirtilir.[451], Kısaca Allah "Adl" ismi şu anlamları içermektedir: "Hak ve adaletle hüküm veren ve yasa koyan; yarattığı her canlıya her konuda eşit davranan; haklıya hakkını, haksıza cezasını veren; her şeyi yerli

[447] Bekir Topaloğlu, "Adl", **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt. 1, Ankara: TDV Yay., 1988, s.388.; Komisyon, **Esmâü'l-Hüsnâ**, s. 250.
[448] A'râf, 7/87.
[449] Tîn 95/8
[450] Tirmizî, "Daʿavât", 82.
[451] el-En'âm, 6/115

yerinde, bir nizam ve düzen içerisinde yapan; bütün emirleri, yasakları ve tüm yaptığı şeyler hak ve doğru olan asla zalim olmayandır."[452] İnsan bireysel ve toplumsal yaşamında bu ismin anlamı doğrultusunda yaşamaya çalışmalıdır.

B. DERS İÇİ ETKİNLİKLER

Tablo 8

Allah'ın "Adaleti" ve Onunla İlişkili İsimlerinin Kullanılabileceği Dersler ve Konular

Ders ismi	**Sınıf**	**Ünite**	**Konu**	**Kazanım**
Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi	9. Sınıf	2. Ünite: Din ve İslam	4. Konu: İslam İnanç Esaslarının Özellikleri	İslam'ın inanç esaslarının özelliklerini ayet ve hadisler ışığında analiz eder.
Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi	9. Sınıf	4. Ünite: Gençlik ve Değerler	3. Konu: Temel Değerler (Adalet Değeri)	Temel değerleri ayet ve hadislerle ilişkilendirir.
Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi	10. Sınıf	3. Ünite: Din ve Hayat	6. Konu: Din ve Sosyal Adalet	İslam dininin sosyal adaletle ilgili ilkelerini açıklar.
Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi	11. Sınıf	3. Ünite: Kur'an'da Bazı Kavramlar	7. Ünite: İyi, Doğru ve Güzel Davranış: Salih Amel	Kur'an'ı Kerim'de geçen kavramları tanımanın İslam'ı doğru anlamadaki önemini fark eder.
Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi	11.sınıf	4. Ünite: İnançla İlgili Meseleler	Kötülük Problemi	1. İnançla ilgili yaklaşımları tartışır. 2. Yeni dinî akımların özelliklerini değerlendirir.
Temel Dinî Bilgiler	AİHL	1. Ünite: İnanç Dünyamız	4. Konu: İman Esasları	İnsanın yaratılış amacını ayet ve hadislerden örneklerle açıklar.
Temel Dinî Bilgiler	AİHL	4. Ünite: Ahlakî Davranışlar	1. Konu: Olumlu Tutum ve Davranışalar (Adalet)	1. Güzel ahlaki davranışları ayet ve hadislerle temellendirir. 2. Güzel ahlaki davranışlara uymaya istekli olur. 3. Davranışlarında ölçülü ve tutarlı olmaya özen gösterir.

[452] Sönmez, **Esmâ-i Hüsnâ**, s. 253.

Temel Dinî Bilgiler	İslam 1	1. Ünite: İslam ve Sosyal Hayat	2. Sosyal Hayatla İlgili Bazı Temel Ölçüler	1. İslam'ın sosyal hayatla ilgili bazı temel ilkelerini ayet ve hadislerle açıklar. 2. Dinî ve ahlaki değerlerin sosyal hayattaki önemini kavrar.
Akaid	-	3. Ünite: Allah'a İman	4. Konu: Allah'ın İsimleri	Allah'ın esmasının anlamlarını davranışlarına yansıtmaya özen gösterir.

ETKİNLİK 1

Kazanım: İslam'ın inanç esaslarının özelliklerini ayetler ışığında analiz eder.

Süre: 20 dakika

Yöntem: Ayet yorumlama

Süreç:

- Ek-1 öğrencilere dağıtılarak bu ayetlerden yola çıkarak İslam'ın adalet ile ilgili koyduğu ilkeleri bulmaları istenir.
- Buldukları ilkeler hakkında düşünmeleri istenir.
- Gönüllü öğrencilerden dinlenir
- Öğrenciler ayetlerden çıkardıkları mesajları arkadaşlarıyla paylaşırlar.
- Ayetlerden Allah'ın hangi isimlerine örnek verebiliriz? Açıklayınız.

Ek-1:

Muhakkak ki Allah adaleti, ihsanı, akrabaya karşı cömert olmayı emreder; hayasızlığı, kötülüğü ve zorbalığı yasaklar. İşte Allah, aklınızı başınıza alasınız diye size böyle öğüt veriyor. (Nahl, 16/90)

Ey iman edenler! Kendinizin veya anne babanızın ve akrabanızın aleyhine de olsa adaletten asla ayrılmayan, Allah için şahitlik eden kimseler olun. (İnsanlar) zengin olsunlar, yoksul olsunlar Allah onlara sizden daha yakındır. Öyleyse siz hislerinize uyup adaletten ayrılmayın. Eğer adaletten sapar veya üzerinize düşeni yapmaktan geri durursanız bilin ki Allah yaptığınız her şeyden haberdardır. (Nisa,4/135)

Ey iman edenler! Allah için hakkı ayakta tutun, adaletle şahitlik eden kimseler olun. Herhangi bir topluluğa duyduğunuz kin, sizi adaletsiz davranmaya itmesin. Adaletli olun; bu, takvâya daha uygundur. Allah'tan korkun. Şüphesiz Allah yaptıklarınızdan haberdardır. (Maide 5/8)

Biz, kıyamet günü için adalet terazileri kurarız; artık kimseye hiçbir şekilde haksızlık edilmez. Yapılan, bir hardal tanesi kadar dahi olsa, onu getirir ortaya koyarız. Hesap görücü olarak biz yeteriz.
(Enbiya, 21/47)

Kim iyilikle gelirse ona getirdiğinin on katı vardır; kim de kötülükle gelirse o sadece getirdiğinin dengiyle cezalandırılır. Onlar haksızlığa uğratılmazlar.(En'am, 7/160)

ETKİNLİK 2

Kazanım: 1. İslam dininin sosyal adaletle ilgili ilkelerini açıklar.

2. Dinî ve ahlaki değerlerin sosyal hayattaki önemini kavrar.

3. Allah'ın esmasının anlamlarını davranışlarına yansıtmaya özen gösterir.

Süre: 15 dakika

Yöntem: Anlatma yöntemi, soru-cevap tekniği

Süreç:

1. Ek-1 öğrencilere okunur.
2. Etkinliğin sonundaki sorular ile birlikte yorumlanır ve değerlendirilir.

Ek-1:

GERÇEK ADALET

Bir gün Mahzumoğulları kabilesinden bir kadın hırsızlık yaptığı söylenerek Peygamberimiz (s.a.v.)'in huzuruna getirilmişti. Sonunda kadının elinin kesilmesine hükmedildi. Fakat daha önceki gelenek ve alışkanlıklara göre Kureyş'ten asil olan biri suç işlemiş olsa da hakkında böyle bir hüküm verilmemişti. Hükmün uygulanmasının durdurulması için Kureyş'in ileri gelenleri Hz. Peygamber'in çok sevdiği Üsâme b. Zeyd'i araya koyarak bu kadının affedilmesini istediler. Üsâme'nin böyle bir ricada bulunması Hz. Peygamber (s.a.s.)'e çok ağır geldi. Hemen ashabını mescitte toplayıp onlara şöyle hitap etti:

"Ey insanlar! Sizden evvel yaşamış toplumların neden yollarını şaşırıp saptıklarını biliyor musunuz? Asilzâdeleri bir hırsızlık yaptığı zaman onu affeder, zayıf ve kimsesizleri bir şey çalarsa onları cezalandırırlardı. Allah'a yemin ederim ki, böylesine kötü bir hırsızlığı Mahzum kabilesine mensup biri değil, kendi kızım Fatıma yapmış olsaydı, kesinlikle onun elini kestirirdim."[453]

- Peygamber efendimizin bu davranışı hangi ahlaki davranış kuralları ile ilgilidir?
- Günümüzde buna benzer olaylar yaşanmakta mıdır? Örnek veriniz.

[453] Müslim, Hudûd, 9.

- İslam'da hırsızlık yapanın elinin kesilmesi ile ilgili hüküm hakkında düşünceleriniz nelerdir?
- Allah adaleti ile suçlara ceza vermede veya iyilikleri mükafatlandırmada zengin ve fakir insan ayırımı yapmamaktadır. Bu ifadeyi nasıl yorumlayabiliriz?
- Allah ahirette tüm insanları affettiğini ve hiç kimsenin cehenneme girmeyeceğini söylese sizce buna karşı tepkiniz nasıl olurdu? Niçin?
- Sizce Allah'ın dünyadaki adaleti ile ahiretteki adaleti arasında fark var mıdır? Niçin? Açıklayınız.
- Hikayede Allah'ın hangi isimlerine örnek verebiliriz? Açıklayınız.

ETKİNLİK 3

Kazanım: 1. Kur'an'ı Kerim'de geçen kavramları tanımanın İslam'ı doğru anlamadaki önemini fark eder.

2. Güzel ahlaki davranışlara uymaya istekli olur.

Süre: 20 dakika

Yöntem: Eğitsel grup oyunu

Süreç:

1.Aşama

- Öğretmen Ek-1 tablosunu yansıtır.
- Öğrenciler ile birlikte adil bir kişide bulunması gereken özellikleri birlikte okunur ve tartışılır.

2.Aşama

- Öğretmen on kişiyi tahtaya çıkartır ve iki grup olacak şekilde böler.
- İki grup birbirine isim verir.
- Öğretmen önceden perde olacak bir örtü ayarlar.
- İki öğrenci perdenin bir ucundan biri, diğer ucundan diğer öğrenci tutar.
- Bir grup perdenin bir tarafına diğer grup perdenin öteki tarafına geçer. Birbirlerini görmemeleri sağlanır.
- Öğretmen komut verdiği zaman iki gruptan bir kişi bir adım atarak öne çıkar ve perdeye yaklaşır.

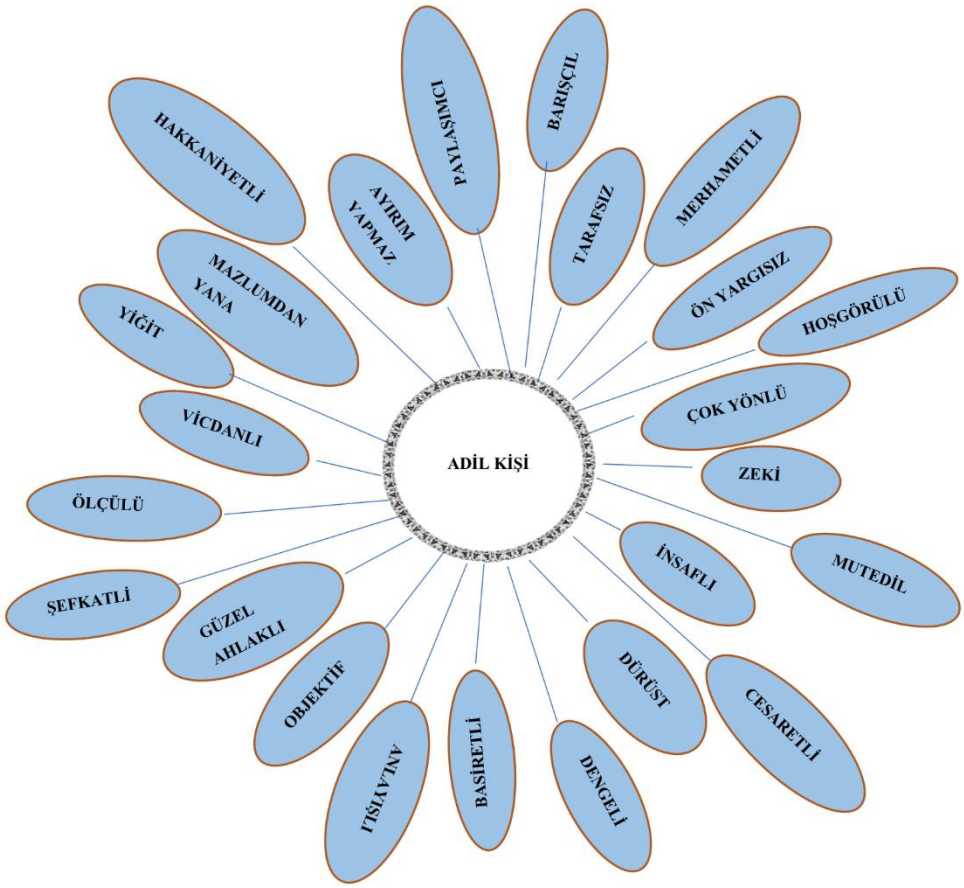
- Öğretmen üçe kadar sayar ve perde indirildiği zaman adil insanda bulunması gereken özelliklerden bir tanesini ilk söyleyen gruptaki öğrenci kazanır.
- Diğer gruptaki öğrenci kazanan gruba geçer.
- Oyunun sonunda sayı olarak en çok olan grup kazanır.

3. Aşama

Öğrencilerden şekilden seçtikleri bir kavram ile Allah'ın adaleti hakkında bir cümle kurması istenir.

Gönüllü öğrencilerden dinlenir.

Ek-1:

Şekil 13: Adil Kişide Bulunması Gereken Özellikler

ETKİNLİK 4[454]

Kazanım: 1. Güzel ahlaki davranışlara uymaya istekli olur.

2. Davranışlarında ölçülü ve tutarlı olmaya özen gösterir.

Süre: 20 dakika

Yöntem: Ölçme ve değerlendirme

Süreç:

- Öğrencilere Ek-1 dağıtılır.
- Özgün bir şekilde cevaplamaları istenir.
- Etkinlik sonunda "değerlendirme" kısmı birlikte yorumlanır.

Ek-1:

	HER ZAMAN	**BAZEN**	**HİÇBİR ZAMAN**
1. Karar vermeden önce dinlerim.			
2. Gerektiğinde sahip olduğum şeyleri paylaşırım.			
3. Bir karar vereceğim zaman objektif olmaya çalışırım.			
4. Kendim ve çevremde fark ettiğim adil olmayan davranış ve uygulamalara karşı haksızlıkları dile getiririm.			
5. Yanlış yaptığımda hatamı gizlemeden doğruyu söylerim.			
6. Suçlu olduğum zaman suçumu kabul ederim.			
7. Verdiğim zararları telafi etmeye çalışırım.			
8. Hakkıma razı olurum.			

[454] Güler, **Değer Sandığı Saygı**, s. 125-126.

9. Ölçülü olmaya çalışırım.			
10. Haklının tarafında olmaya çalışırım.			
11. Empati kurarım.			
12. Kendimi kimseden üstün görmem.			
13. Çevremdekilerin haklarına duyarlıyım.			
14. Çevremdeki kişilerin farklılıklarını göz önüne alarak, gereken durumlarda hoşgörü gösteririm.			
15. Paylaşım gerektiren durumlarda paylaşımı adil bir şekilde yaparım.			
16. Kendisi ile aynı imkanlara sahip olmayan insanların yaşam koşullarına duyarlı olmamak.			

Puanlandırma

Hiçbir zaman (0), bazen (1), her zaman (2) puan değerindedir. Buna göre toplam puanınızı hesaplayabilirsiniz.

Değerlendirme

Toplam puanınız 0-10 arasında ise; adalet konusunda öğrenmeniz gerekenlerin fazla olduğu anlaşılmaktadır. Adaletin ne olduğu konusunda araştırma yapabilirsiniz. Çevrenizdekilere ve olaylara karşı gösterdiğiniz adalet, başkalarının hakkına ve sınırına gösterdiğiniz özendir.

Toplam puanınız 11-20 arasında ise; adaletli davranışlarda bulunmanız konusunda yeterli özeni göstermemektesiniz. Her durumda adaletli olmalı ve zaman,

mekan ve kişiye göre değişiklik göstermemelidir. Davranışlarınızda tutarlılık olması gelişiminiz için önemli bir unsurdur.

Toplam puanınız 21-32 arasında ise; çevrenizdekiler ve aileniz tarafından saygılı olmak konusunda övgüler alabilirsiniz. Davranışlarınızda adalet önemli bir değer olmaktadır. Başkalarına verdiğiniz değer iletişiminizi kolaylaştırmakta ve size olan ilgilerini artırabilmektedir.

ETKİNLİK 5

Kazanım: 1. Kur'an'ı Kerim'de geçen kavramları tanımanın İslam'ı doğru anlamadaki önemini fark eder.

2. Güzel ahlaki davranışlara uymaya istekli olur.

3. Davranışlarında ölçülü ve tutarlı olmaya özen gösterir.

Süre: 25 dakika

Yöntem: Eğitsel grup oyunu

Süreç:

- Öğrencilerden ikişer kişilik altı grup oluşturulur.
- Öğrencilerden, Ek-1'de verilen kavramları, tabu oyununda olduğu gibi yasaklı kelimeleri kullanmadan grup arkadaşlarına anlatmaları istenir.
- Öğrencilerden biri anlatır diğeri kelimeyi bulmaya çalışır.
- En çok kelimeyi bulan grup, birinci olarak seçilir.
- Etkinliğin son 10 dakikasında bu kavramlar ile Allah'ın adaleti arasındaki ilişki vurgulanır.

Ek-1

ADALET	ZULÜM	YARATILIŞ
Yasaklı Kelimeler	**Yasaklı Kelimeler**	**Yasaklı Kelimeler**
• Eşitlik • Hak • Hukuk • Mahkeme • Mükafat • Düzen	• Zalim • Haksızlık • Mazlum • Vicdan • Acımak • Merhamet	• Eşitlik • Denge • Düzen • Yokluk • Hiç • Var Olmak

İNTİKAM	KÂİNAT	AHİRET
Yasaklı Kelimeler	**Yasaklı Kelimeler**	**Yasaklı Kelimeler**
• Öç almak • Saldırmak • Karşılık • Kötülük • Ceza • İnsan	• Düzen • Yaratma • Allah • Denge • Evren • İnsan	• Ölüm • Hesaba Çekilme • Cennet • Hak • Şefaat • Adalet

ETKİNLİK 6

Kazanım: 1. İslam'ın inanç esaslarının özelliklerini ayet ışığında analiz eder.

2. Fussilet 46. ayette verilen mesajı değerlendirir.

Süre: 15 dakika

Yöntem: Bulmaca

Süreç:

- Öğrencilere Ek-1 dağıtılır.
- Öğrencilerden bulmacada yer alan heceleri, ok işaretinin olduğu heceden başlayarak adım adım birleştirerek ayeti bulmaları istenir.
- Bulmacada ilerlenecek yön için bulmacanın altında yer alan yönerge izlenir.
- Her hece için hangi yöne doğru gidileceğini gösteren yönergenin altındaki kutucuğa hecenin yazılması sağlanır.
- Yönler ile ilgili pusula görüntüsünden yardım alınabileceği söylenir.
- Gönüllü öğrencilere tamamlanan ayet-i kerime okutulur. Yanlışlık varsa öğretmen tarafından düzeltilir. [455]

[455] http://dogm.eba.gov.tr/panel/Etkinlik.aspx (21 Aralık 2020). (Cevap anahtarı "Ekler" kısmında verilmiştir.)

- Öğrencilerden bulunan ayetin adalet bağlamında yorumları istenir. Gönüllü öğrencilere söz hakkı verilerek etkinlik sonlandırılır.

Ek-1:

Örnek:

2GD ⟹ Güneydoğu yönüyle iki adım ilerleyiniz.

ZULM	ET	LA	LÜK	TÜ	KİM								
MEZ	NA	AS	YA	MAK	KÖ								
RI	LA	SA	PAR	BUL	KİM								
KUL	Hİ	KEN	ALEY	VE	,								
BİN	NE	Dİ	GÜ	Hİ	NE								
RAB	DİR	ZEL	PAR	SA	LE								
.	İŞ	LER	YA	KEN	Dİ								

	1GB	1G	1G	1GB	1GB	1GB	1D	1D	1K	1D	1G	1D	1K
KİM													

1KB	1D	1K	1K	1K	1KB	1B	1G	1G	1B	1G	1G	1KD	2B

1G	1G	1GB	1K	1K	1K	1KD	1B	1KD	1D	1K	2B	1G	1KD

ETKİNLİK 7

Kazanım: 1**.** İslam'ın inanç esaslarının özelliklerini ayet ışığında analiz eder.

2. Yûnus 54. ayette verilen mesajı değerlendirir.

3. İsim ve sıfatlarının yansımalarıyla Allah'ı tanır.

Süre: 15 dakika

Yöntem: Bulmaca

Süreç:

- Öğretmen tarafından öğrencilere Allah'ın adaleti ile ilgili isim ve sıfatları içeren bir etkinlik yapacakları bildirilir.
- Ek-1'deki bulmaca öğrenci sayısı kadar çoğaltılır.
- Allah'ın adaletini anlatan isim ve sıfatları ile ilgili soruların cevaplarının bulmacada olduğu belirtilir.
- Bulmaca alanındaki cevapların oluşturduğu harflerin dışında geriye kalan harflerin soldan sağa sıralı olarak getirilmesi ile anahtar bir ayetin ortaya çıkacağı söylenir.
- Çıkarılan ayet bulmacanın altındaki boşluğa yazılır.
- Cevabı ilk bulan öğrenci ödüllendirilir.[456]
- Sorularla etkinlik yorumlanır.

[456] 21 Aralık 2020). (Cevap anahtarı "Ekler" kısmında verilmiştir. (İsim ve sıfatların anlamları için bk. Topaloğlu, **Allah İnancı**, s. 92-11)

Ek-1:

H	A	K	S	I	A	D	L	Z	L	I	K	Y	A	P	M
I	Ş	O	L	A	N	H	E	R	İ	N	S	A	N	D	Ü
N	Y	A	D	A	K	İ	H	E	R	Ş	E	Y	K	E	N
D	İ	S	İ	H	A	K	E	M	N	İ	N	O	L	S	A
O	G	Ü	N	K	U	R	T	U	L	M	A	K	İ	Ç	İ
N	O	N	U	F	E	D	A	E	D	E	R	D	İ	O	N
L	A	R	A	Z	A	B	I	G	H	A	K	İ	M	Ö	R
D	Ü	K	L	E	R	İ	V	A	K	İ	T	P	İ	Ş	M
A	N	F	E	T	T	A	H	L	I	K	L	A	R	I	N
I	İ	Ç	L	E	R	İ	N	D	E	S	A	K	L	A	Y
A	C	A	K	L	A	R	M	U	K	S	İ	T	O	N	L
A	R	H	A	K	K	I	N	D	A	A	D	A	L	E	T
L	E	H	Ü	H	A	S	İ	B	K	Ü	M	V	E	R	İ
L	E	C	E	K	K	E	N	D	İ	L	E	R	İ	N	E
H	A	K	S	I	Z	L	I	K	E	D	İ	L	M	E	Y
E	C	E	K	T	İ	R	.	Y					/	5	4

Sorular:

1. Adaletli ve insaflı olan, hakla hükmeden, haklıya hakkını, haksız cezasını veren, her şeyi yerli yerinde yapan, her söylediği, her emir ve yasağı, her yaptığı hak ve doğru olan, asla zalim olmayan.

2. Son hükmü veren. Ahirette her türlü davranışın karşılığını veren ve bütün sırları ortaya çıkartacak olan.

3. Bütün emir ve işleri yerli yerinde olan. Bütün nene ve olayları en üstün ilimle bilen. Bütün tabiat nesnelerini ahenkli, sağlam yaratan.

4. İyilik kapılarını açan ve hakemlik yapan. Hak ve batılı birbirinden ayırıp durumu açıklığa kavuşturan.

5. Hakla ve adaletle hükmeden, mazlumun hakkını zalimden alan. Dünyada dost ve düşmanını rızıklandıran fakat ahirette dostlarını hak ettiklerinden fazla mükafatlandıran, düşmanlarını sadece yaptıklarının karşılığı olan cezaya çarptıran.

6. Kullarına yeten, onları hesaba çeken.

.....
.....
.....
.....
.....(.....)

1. Bulunan ayeti, "*Kim iyilikle gelirse ona getirdiğinin on katı vardır; kim de kötülükle gelirse o sadece getirdiğinin dengiyle cezalandırılır. Onlar haksızlığa uğratılmazlar*." (En'âm, 6/160) ayeti çerçevesinde yorumlayınız.
2. Ayeti adalet ve zulüm çerçevesinde yorumlayınız.

VIII. ALLAH'IN BÜYÜKLÜĞÜ VE YÜCELİĞİ İLE İLGİLİ İSİM VE SIFATLAR

A. KAVRAMSAL AÇIKLAMA

1. Allah'ın Büyüklüğü ve Yüceliği

İnsanın yaratılışındaki en önemli görevlerinden biri, Allah'ı en yüce ve en büyük olarak tanımak ve Allah tasavvurunu bunun üzerine inşa etmektir. Fakat, insanın Allah'ın büyüklüğünü ve yüceliğini akıl ve duyguları ile kavraması imkansızdır. Bunun nedeni Allah'ın büyüklüğü ve yüceliği, insanın anlayabileceği maddesel bir algıdan ziyade daha niteliksel bir algılamadır. İnsan, zihinsel olarak bildiğinden yola çıkarak bilmediğini anlamakta ve algılamaktadır. Yaratılmış hiçbir şey Allah'a denk, eş ve benzer olmadığı için insanın Allah'ı zatı hakkında değil yarattıkları hakkında düşünmesi gerekmektedir.[457]

"*O'na benzer hiçbir şey yoktur. O her şeyi işitir, her şeyi görür.*"[458]

İnsan, ancak Allah'ın büyüklüğünü ve yüceliğini yaratılmış her eserde görebilir. Çünkü evrenin büyüklüğü ve azameti yaratanın büyüklüğünün ve yüceliğinin izleridir. Gezegenleri, yıldızları, Güneşi, Dünyayı ve sayısız gök cismini kendi yörüngelerinde baş döndürücü hızla ve bir saniye bile durmadan döndüren ancak büyük bir güç ve kudretin sahibi olabilir. Eser ne kadar büyük, mükemmel ve değerliyse, sanatkarın da o ölçüde büyük, mükemmel ve değerli olması gerekir. İnsan, yeryüzüne ve gökyüzüne baktığı zaman bu büyüklüğü keşfetmekte, Allah'ın ilim, irade kudretindeki büyüklüğünü anlayabilmektedir.[459]

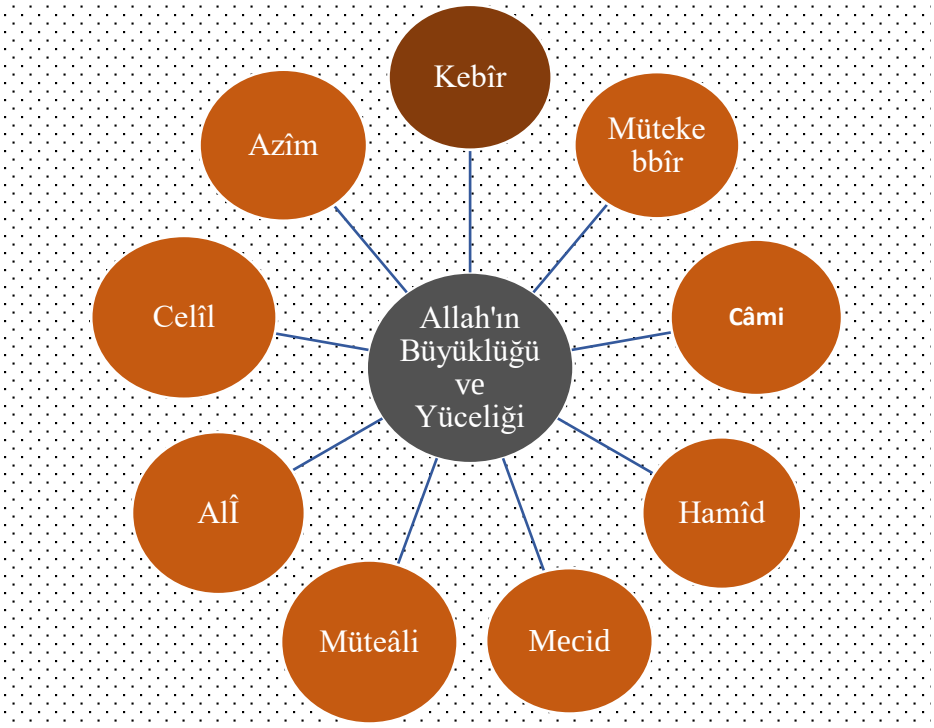
---

[457] Senedinin güvenilir olduğu belirtilen bir mevkuf hadiste, "Allah'ın yarattıkları hakkında düşünün, O'nun zâtı hakkında düşünmeyin" (Beyhakī, s. 360; İbn Hacer el-Askalânî, XIII, 383) buyurularak Allah'ın zâtını ve mahiyetini kavramanın insan aklı için imkânsız olduğuna işaret edilmiştir. bk. Osman Demir, "Zât", **TDV İslam Ansiklopedisi,** Cilt. 44, Ankara: TDV Yay., 2013, s. 148-150.

[458] Şura, 42/11.

[459] Abdulaziz Hatip, **Allah'tan Gönüllere Sevgi Kuşağı Esmâ-i Hüsnâ**, 3. Baskı, İstanbul: Nun Yay., 2012, s.146-147.

Allah'ın azameti ve büyüklüğü karşısında her şey büyüklüğünü yitirmekte ve küçülmektedir. İnsan bazen büyüklük iddiasına girebilmekte ve kendini en üstün görebilmektedir. Kendini beğenme duygusu insanda başkalarını aşağılama ile birlikte her şeyi kendi başarabileceği ve hiç kimseye ihtiyacı olmayacağını düşünmesine de neden olmaktadır. Bunun sonucunda insan, hayata müdahil olmayan bir Allah inancına sürüklenmektedir. Oysaki insan, hayatında her zaman kendinden daha güçlü, daha büyük bir varlığa sığınma ve bağlanma ihtiyacı hissetmektedir. Bu duygu neticesinde insan, doğru Allah inancına ulaşabildiği gibi bazen de yanlış inançlara sürüklenebilmekte hatta kendisini ilah yerine koyma noktasına bile getirebilmektedir. İnsanın bu yanlış inanç sarmalından kurtulabilmesi ancak doğru bir Allah inancı ve tasavvuru ile mümkün olmaktadır.

Şekil 14: Esmâ-i Hüsnâ'da Allah'ın Büyüklük ve Yücelik Sıfatını İfade Eden İsimler

2. Kebîr

Allah'ın Kebîr ismi, "zâtının ve sıfatlarının mahiyeti bilinmeyecek kadar ulu, şanı, şerefi, celâli ve kudreti yüce olan, kudret ve hükümranlığı sınırsız olan, hiçbir şeye muhtaç olmayan, yaratılmışlara benzemeyen" anlamlarına gelmektedir.[460] Kebîr olan Allah, kudret ve hükümranlığının sınırı olmayan, hiçbir şeye muhtaç olmayan, yaratılmışlara benzemeyendir.[461] Kebîr ismi, Kur'an'da altı yerde Allah için kullanılmıştır.[462]

Kebîr ismi, insana Allah'ın büyüklüğü ve yüceliği ile ilgili iki mesaj vermektedir. Birinci mesaj, insanın evrene bakarak her şeyi yaratan, her şeyi bilen ve hiçbir şeye ihtiyaç duymayan Allah'ın büyüklüğünü ve yüceliğini bilmesidir. Çünkü Allah'ın büyüklüğünü ve yüceliğini, insanın his, idrak, akıl ve duyu organları ile kavraması imkansızdır. Kebîr isminin insana verdiği ikinci mesaj ise Allah'ın büyüklüğünün karşısında insanın kendi küçüklüğünün ve muhtaçlığının farkına varması gerektiğidir. Çünkü Kebîr ismi, insana Allah'ın büyüklüğünü ifade etmekle birlikte insanın O'nun büyüklüğünü ifade etmekten aciz olduğunu ve her şeyin Allah'a nispetle küçük olduğunu ifade etmektedir.[463]

---

[460] el-İsfahânî, **el-Müfredât Kur'an Kavramları Sözlüğü,** "k-b-r" s. 886-888; Şengül, **Arapça'da Esmâ-i Hüsnâ Üzerine Sarf ve Semantik Açıdan Bir İnceleme**, s. 77;Topaloğlu, **Allah inancı**, s. 100.

[461] Şahver Çelikoğlu, **Ayet ve hadisler Işığında El-Esmâü'l-Hüsnâ Şerhi**, Cilt. 3, İstanbul: Marifet Yay., 2004, s. 341.

[462] Ra'd, 13/9; İsrâ, 17/43; Lokman, 31/30; Sebe', 34/23; Mü'min, 40/12 ; Hac , 22/62.

[463] Sönmez, **Esmâ-i Hüsnâ,** s. 287.

B. DERS İÇİ ETKİNLİKLER

Tablo 9
Allah'ın "Büyüklük ve Yüceliği" ve Onunla İlişkili İsimlerinin Kullanılabileceği Dersler ve Konular

Ders ismi	Sınıf	Ünite	Konu	Kazanım
Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi	10. Sınıf	1. Ünite: Allah İnsan İlişkisi	3. Konu: Allah'ın İsimleri ve Sıfatları	İsim ve sıfatlarının yansımalarıyla Allah'ı tanır.
Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi	11. Sınıf	4. Ünite: İnançla İlgili Meseleler	Deizm	1. İnançla ilgili yaklaşımları tartışır. 2. Yeni dinî akımların özelliklerini değerlendirir.
Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi	12. Sınıf	1. Ünite: İslam ve Bilim	1. Konu: Din Bilim İlişkisi	Din-bilim ilişkisini tartışır.
Temel Dinî Bilgiler	AİHL	1. Ünite: İnanç Dünyamız	4. Konu: İman Esasları	İnsanın yaratılış amacını ayet ve hadislerden örneklerle açıklar.
Temel Dinî Bilgiler	AİHL	4. Ünite: Ahlaki Davranışlar	1. Konu: Olumlu Tutum ve Davranışlar (Tevazu)	1. Güzel ahlaki davranışları ayet ve hadislerle temellendirir. 2. Güzel ahlaki davranışlara uymaya istekli olur. Davranışlarında ölçülü ve tutarlı olmaya özen gösterir.
Temel Dinî Bilgiler	AİHL	4. Ünite: Ahlaki Davranışlar	2. Konu: Olumsuz Tutum ve Davranışlar	1. Olumsuz davranışları ayet ve hadislerle temellendirir. 2. Olumsuz davranışlardan uzak durmaya özen gösterir. 3. Davranışlarında ölçülü ve tutarlı olmaya özen gösterir.
Kelam	-	2. Kelam İlminde Temel Meseleler	1. Konu: Varlık Meselesi	1. Allah-âlem ilişkisini naslarla temellendirir. 2. Varlık meselesini, "yaratan-yaratılan ilişkisi" çerçevesinde yorumlar.
Akaid	-	3. Ünite: Allah'a İman	3. Konu: Allah'ın Varlığı ve Birliği	Allah'ın yaratma ve emretmedeki birliğini ayetlerle temellendirir.

Akaid	-	3. Ünite: Allah'a İman	4. Konu: Allah'ın İsimleri	Allah'ın esmasının anlamlarını davranışlarına yansıtmaya özen gösterir.
Kur'an Kursları İhtiyaç Odaklı Ders Programı (İtikad)	-	Allah'a İman	Allah'ın varlığı ve Birliği	1. Alemdeki her şeyin Allah'ın varlığına delalet ettiğini bilir. 2. Dünyadaki nizam ve intizamın Allah'ın birliğine delalet ettiğini kavrar.

ETKİNLİK 1

Kazanım: Allah'ın en büyük ve en yüce olduğunu yaratılmış ve yaratan arasındaki ilişki açısından kavrar.

Süre: 15 dakika

Yöntem: Anlatma ve buldurma yöntemleri, soru-cevap tekniği

Süreç:

- Önceden Ek-1 dağıtılır.
- Sınıfta bir kişi önce sesli okur. Sonra öğrencilerin bireysel sessiz okumaları için 5 dakika süre verilir.
- Öğrenciler ile birlikte metin sonunda verilen sorular ile birlikte yorumlanır ve değerlendirilir.

Ek-1:

"Berrak bir gecede, İstanbul üzerinde uçuşa geçtiğinizi düşünün. Şehrin tamamını birden kuşatabilecek bir yüksekliğe eriştiğinizde, ışıl ışıl bir dünyayı, ayaklarınızın altına serilmiş görürsünüz.

Muhteşem bir manzara değil mi?

Fakat biz daha büyüğüne talibiz.

Şimdi hayal gücünüzü olabildiğince zorlayıp yüz bin İstanbul şehrini bir araya getirin ve ışıklarını yakın. Sonra da dünya üzerinde nefes alıp veren insanların yirmi katı kadar kalabalık bir ışık topluluğunu seyretmeye çalışın.

Tabii böyle bir şehri dünya üzerine koyacak yer bulamazsınız. Ama siz yine de hayal gücünüzün sınırlarını zorlamaya çalışın. Çünkü buna ihtiyacımız olacak.

Nasıl bir ihtişam olurdu böyle bir gece manzarası, kim bilir?

Fakat bekleyin.

Şimdi bir mega şehrinin ışıklarından her birini tek tek kaldırıp, yerlerine birer yıldız koyacağız. İrili ufaklı, ama ortalaması bizim güneşimiz kadar büyüklükte yıldızlar. Hem birinin içine en az bir milyon Dünya sığan yıldızlar.

Yıldızlar ve yıldızlar ve yıldızlar. Yeryüzündeki her bir insana yirmi tane düşecek kadar çok sayıda yıldızlar.

Bu yıldızların meydana getirdiği bir muhteşem bir şehir. Sarısıyla, beyazıyla, kırmızısıyla, mavisi ile rengarenk bir rüyalar ülkesi.

İşte, Samanyolu. Hani berrak ve mehtapsız gecelerde, şehir ışıklarından uzak yerlerde bir parçasını gördüğümüz galaksi. Bizim galaksimiz. Ama dahası var.

Eğer hayal gücünüz bütünüyle takatten kesilmediyse, şimdi de yıldızları galaksilerle değiştireceğiz. Samanyolundaki yıldızlardan her birinin yerini, tıpkı Samanyolu gibi bir galaksi alacak. Ve içinde yaşadığımız kâinat belirecek karşımızda: tahmini büyüklüğü ile, hayal gücümüzün ötesinde ki boyutlarıyla.

İşte böyle bir kâinatın uçsuz bucaksız ufuklarında uçuşan 100 milyar kadar galaksiden bir tanesinin merkezinde 30 bin ışık yılı kadar uzakta, saniyede 250 km hızla ve her 250 milyon senede bir tur atacak şekilde dönüp duran yıldızlardan birinin 150 milyon km kadar uzağında ki bir küçücük gezegenden başka bir şey değil dünyamız. Ve bu minicik gezegenin 5 milyar senelik ömrü içinde bir saniye bile sürmeyen bir zaman dilimi içinde sıkışıp kalan hayatımız.

Bilinen kâinatın bir haritasını futbol sahası büyüklüğünde bir alana dökseniz, içinde Samanyolu'nu yolu bulup gösteremezsiniz. Samanyolu'nun haritasını çıkarsınız, orada da Güneşi bulamazsınız. Güneşi bir top kadar küçültseniz, 30 m uzağında, Dünya

yerine bir mm çapında bir toz zerresini aramak zorunda kalırsınız. O toz zerresini ömrü içinde, bütün insanlık tarihini hesaplasınız bir saniyeyi geçmez. Uzayda olduğu kadar, zaman içinde ne kadar çaresiziz!"[464]

1. Metne hangi başlığı koyabiliriz?
2. İnsan, evrenin büyüklüğünü anladığı zaman Allah'ın hangi isim ve sıfatlarına ulaşmaktadır?
3. İnsan evrenin büyüklüğü karşısında kendini nasıl tanımlamaktadır?
4. "*Göğü kudretimizle biz kurduk ve şüphesiz biz genişletmekteyiz*."[465] ayetini metin bağlamında nasıl değerlendirebiliriz?[466]
5. Işık hızıyla dünyamıza en yakın yıldıza gidecek olsak kaç ışık yılı sonra varmış oluruz?
6. Şuandaki tüm bilimsel çalışmalar ve teknolojik imkanlar bir araya getirilse yıldızları sayabilir miyiz? Evrenin büyüklüğünü ölçebilir miyiz?
7. Yıldızları saymaya başlasak bunun için yeterli bir ömre sahip miyiz?
8. Samanyolu galaksisinde bulunan milyarlarca yıldızların yanına bütün insanlar ve teknolojik imkanlar bir araya gelse bir yıldız asmaya gücümüz yeter mi?
9. Allah'ın yok olacak bir evreni bu kadar büyük yaratmasının hikmeti sizce nedir? Açıklayınız.

Dersin/etkinliğin sonunda aşağıdaki sonuçlara ulaşılmaya çalışılır:

- Evrenin büyüklüğü ve düzeni Allah'ın büyüklüğünün en büyük delillerindendir.
- Eser ne kadar büyük olursa onu yapan müessirde o derece büyük ve yücedir.
- İnsan evrene bakarak kendi acziyetinin ve Allah'ın büyüklüğünün ve yüceliğinin farkına varmalıdır.
- Allah'ın büyüklüğünden anlamamız gereken niceliksel bir büyüklük değildir.
- İnsanın görevi, evrene baktıkça Allah'ı tefekkür etmektir.

[464] Ümit Şimşek, **Bir Fiil Yaratmak Eserden Esmâya**, 2. Baskı, Ankara: DİB. Yay., 2017, s. 11-16.
[465] Zâriyât, 51/47.
[466] Ayetin açıklaması tefsirden kısaca okunabilir.
https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/Z%C3%A2riy%C3%A2t-suresi/4722/47-49-ayet-tefsiri (23 Mart 2021).

ETKİNLİK 2

Kazanım: 1. Allah'ın varlığı ve birliği konusunda akli ve naklî delilleri analiz eder.

2. Allah-alem ilişkisini naslarla temellendirir.

Süre: 20 dakika

Yöntem: Gösteri (demonstrasyon) tekniği, video yorumlama

Süreç:

- "Allah'ın Büyüklüğünü Anlamak, Allah Büyüktür." videosu izletilir.[467]
- Öğrenciler ile birlikte video yorumlanır ve değerlendirilir.

1. Video başlamadan önce öğrencilere sorulur: "Size uzaya yolculuk yapma fırsatı verilseydi en çok ilginizi ne çekerdi? Niçin?"
2. Video 1:38. saniyede durdurulur ve öğrencilere Güneş ile ilgili düşünceleri sorulur. (Büyüklüğü, sıcaklığı, uzaklığı, önemi vb.)
3. Video 4:38. saniyede durdurulur ve öğrencilere sorulur: "İnsan yaratılmamışken var olan yıldızın ışığını biz şimdi görebiliyoruz." cümlesini nasıl yorumlayabiliriz?
4. Video, 4: 42. saniyede durdurulur ve öğrencilere sorulur: "Evren sizce kaç yaşındadır?"
5. Videoda geçen ayetler öğrenciler ile birlikte Kur'an mealinden bulunur ve tahtaya yazılır.[468]
6. Ayetler okunduktan sonra etkinlik sonlandırılır.

ETKİNLİK 3

Kazanım: 1. Olumsuz davranışlardan uzak durmaya özen gösterir.

2. Davranışlarında ölçülü ve tutarlı olmaya özen gösterir.

3. Allah'ın esmasının anlamlarını davranışlarına yansıtmaya özen gösterir.

Süre: 20 dakika

Yöntem: Anlatım yöntemi, soru cevap ve beyin fırtınası teknikleri

Süreç:

- Ek-1 öğrencilere okunur.

---

[467] https://www.youtube.com/watch?v=6v5XbNytr6c; https://www.youtube.com/watch?v=7IYkYVslIDk (21 Aralık 2020).

[468] bk. Yâsîn, 36/39-40; Yâsîn, 36/38; Âl-i İmrân, 3/190-191; Zâriyât, 51/9; Zâriyât, 51/47; Zümer, 39/67.

- Sorular ile birlikte yorumlanır ve değerlendirilir.

Ek-1

KİBRİN AKİBETİ[469]

Bütün melekler Allah'ın emri ile secdeye kapanmıştı fakat o dimdik ayakta duruyordu. Günlerdir korktuğu şey nihayet başına gelmişti. İçinde yaşadığı öfke artık yüzüne yansıyor ve bunu bir an önce haykırmak istiyordu. Meleklerin Allah'ın emrine sorgulamadan itaat etmelerine bir anlam veremiyordu. Daha dün kurumuş bir toprak parçası olan şeyin önünde nasıl secde ederlerdi? İblis bunu asla kabul edemezdi, etmeyecekti de. Allah seslendi İblis'e:

"Ben sana emretmişken seni secde etmekten alıkoyan nedir?"[470]

İblis'in cevabı netti:

"Ben ondan daha üstünüm; çünkü beni ateşten yarattın, onu çamurdan yarattın" dedi.[471]

Günlerdir içini kemiren şey nihayet ortaya çıkmıştı. Her şeyi bildiğini düşünen ve herkesten kendini üstün gören İblis, bu secdenin Hz. Adem'e değil aslında Allah'a yapıldığının bilincindeydi. Emri veren Allah'tı, Adem değildi. Fakat içindeki kibir ve kıskançlık, onu Allah'a itaatten uzaklaşmasına hatta "sen bilmiyorsun ben biliyorum" şeklinde düşünmesine neden olmuştu. Artık İblis huzurdan kovulandı. Ve Allah şöyle buyurdu:

"Öyle ise in oradan! Orada büyüklük taslamak senin haddin değildir. Çık! Artık sen aşağılıklardansın!"[472]

Allah, kimin en büyük ve yüce olduğunu İblis'e açıklıyordu. Ancak Kebîr olan en büyük olandı. O'da yalnız Allah'tı. İblis, Allah'ın büyüklüğü ile kendini eş tutmaya

[469] Bu hikaye bu araştırma için uyarlanmıştır.
[470] A'raf, 7/12.
[471] A'raf, 7/12.
[472] A'râf, 7/12-13.

çalıştı. Fakat cezasını en ağır şekilde almıştı. İblis artık insanlığın en büyük düşmanıydı. Ne olursa olsun doğru yoldan insanları saptıracak ve böylece intikamını alacaktı.

1. Sizce Allah'ın büyüklüğü karşısında insanın kendi küçüklüğünü ve azciyetini unutturan duygu hangisidir? Niçin? Açıklayınız.
2. Allah'ın büyüklüğünü ve yüceliğini evrene bakarak açıklayabiliriz. İnsanın kendisini büyük görebilmek için hangi gerekçeleri bulmaktadır? Sizce bunlar geçerli nedenler mi? Niçin? Açıklayınız.
3. Metni, "*Kalbinde zerre kadar kibir bulunan kimse cennete giremez*."[473] hadisi çerçevesinde açıklayınız.
4. İnsanların düşmanı olarak şeytanın hedefi nedir? Bu hedefe hangi yollarla ulaşmaya çalışmaktadır? Açıklayınız.
5. Hikayeden Allah'ın hangi isimlerine örnek verebiliriz? Açıklayınız.

ETKİNLİK 4

Kazanım: Allah'ın büyüklüğünün anlam ve önemini kavrar.

Süre: 15 dakika

Yöntem: Şiir yorumlama

Süreç:

- Öğrencilere Allah'ın büyüklüğü ve yüceliği ile ilgili bir etkinlik yapılacağı söylenir.
- Ek-1'deki şiir öğrenci sayısı kadar çoğaltılır.
- Şiir öğrencilere dinletilir.
- Bilinmeyen kelimelerin tanımları yapılır.
- Öğrencilerle birlikte şiir yorumlanır ve değerlendirilir.
- Şiiri ezberleme yarışması düzenlenebilir.
- Ezberleyen ve en güzel okuyan öğrenci ödüllendirilir.

[473] Müslim, Îmân, 147.

Ek-1

ALLAH BÜYÜK SANATKÂR[474]

Ey insan olma gafil; hayret, aklın secdesi

Kalbi, ruhu doyurur tefekkür maidesi

Her mevsim bir mektuptur; hikmet, rahmet müjdesi

Bir yaza, bir güze bak; baharı, kışı seyret;

Allah büyük Sanatkâr; insan ediyor hayret.

Kartalın kanadına, vahşi pençesine bak

Bülbülün sevdasına hüzünlü sesine bak

Güvercin takla atar; Halik'ın işine bak

Kelebeği, tavusu, sineği kuşu seyret;

Allah büyük Sanatkâr; insan ediyor hayret.

Lâle bahçelerinde renklerin saltanatı

Şekilsiz, renksiz tohum oluyor kasımpatı

Kadife yaprakların çıktığı toprak katı

Güle, papatyaya bak; ince nakışı seyret,

Allah büyük Sanatkâr; insan ediyor hayret.

[474] https://www.youtube.com/watch?v=rKmdaILKoHI (21 Aralık 2020)

.....

Halil, insan ömrünün imtihandır hikmeti

Mü'min olan kazanır ebedî saadeti

Elbet bir gün bitecek şu dünya seyahati

İstersen hakikati, istersen düşü seyret

Allah büyük Sanatkâr; insan ediyor hayret.

Şiir: Halil Dülgar

Maide: Üzerinde yemek bulunan sofra. Yemek, şölen.

Halik: Yaratıcı, yaratan.

1. "Allah büyük sanatkar." sözünü nasıl yorumlayabiliriz?
2. Evrene baktığımız zaman hayret edilecek şeylere hangi örnekleri verebiliriz?
3. İnsanın evrene ibret gözü ile bakması veya bak(a)maması insanın hayata bakışını nasıl etkilemektedir?
4. "Evren kendiliğinden olmuştur." düşüncesini savunan insanlara hangi cevapları verebiliriz? Açıklayınız.

ETKİNLİK 5

Kazanım: Bakara 255. ayette verilen mesajları değerlendirir.

Süre: 20 dakika

Yöntem: Anlatma, soru-cevap ve çalışma kağıdı

Süreç:

- Öğrencilere bir hafta önceden Bakara, 2/155. ayetin anlamını ezberlemeleri istenir.
- Ek-1'deki etkinlik öğrencilere dağıtılır.
- Öğrencilere bu etkinlikle nasıl bir sonuca ulaşılmak istendiği açıklanır.
- Öğrencilerden kelimeleri karışık olarak verilen ayeti düzenlemeleri ve alttaki boşluğa yazmaları istenir.

- Gönüllü öğrencilerden dinlenir.
- Sorular ile değerlendirilir ve yorumlanır.

Ek-1: Çalışma Kağıdı[475]

Allah, O'ndan başka İlah yoktur	**Onları korumak kendisine**	**olanları O bilir.**
Ne uykusu gelir ne de uyur.	**zor gelmez.**	**hepsi O'nundur.**
hiçbir kimse şefaat edemez.	**kimse bilgisi içine sığdıramaz**	**Onların önlerinde ve arkalarında**
O'nun izni olmadıkça katında	**O'nun ilminden hiçbir şeyi**	**Diridir, her şeyin varlığı**
O'nun kürsüsü gökleri	**ve yeri içine almıştır.**	
Göklerde ve yerde ne varsa	**O yücedir, mutlak büyüktür.**	

……
……
……
……
……
……

1. Verilen ayet hangi isimle bilinmektedir?
2. Ayette en büyük ve yüce olan Allah'ın hangi özelliklerinden bahsedilmiştir?
3. Bu ayetten hangi ilkeler çıkartılabilir?

[475] Cevap anahtarı "Ekler" bölümünde verilmiştir.

ETKİNLİK 6

Kazanım: Allah inancının insan hayatındaki yeri ve önemini yorumlar.

Süre: 15 dakika

Yöntem: Eğitsel grup oyunu

Süreç:

- Öğrencilere "Allah-u Ekber" cümlesinin önemi anlatılır.[476]
- Öğrenciler geniş bir alana alınır.
- Öğrenciler A grubu ve B grubu şeklinde iki gruba ayrılır.
- İki grup müzik eşliğinde karışık bir şekilde dolaşır.
- Öğretmen müziği durdurduğu zaman A grubu "Allah-u Ekber", B grubu Allah-u Ekber cümlesinin kullanıldığı zaman ile ilgili örnek verir.

Örnek: A grubu: Allah-u Ekber

B grubu: Namaza başlarken

A grubu: Allah-u Ekber

B grubu: Çok sevindiğimiz zaman gibi.

- Bilemeyen kişi Allah-u Ekber diyen eşi ile birlikte oyundan ayrılır. Sona kalan iki kişi oyunu kazanır.
- Öğretmen daha sonra B ve A grubunun görevlerini değiştirir.
- Etkinliğin sonunda öğrencilerin, Allah-u Ekber cümlesinin kullanıldığı zamanlar ile ilgili hatırladığı yerler tahtaya yazılır ve yorumlanır.

ETKİNLİK 7[477]

Kazanım: 1. Güzel ahlaki davranışlara uymaya istekli olur.

2. Olumsuz davranışlardan uzak durmaya özen gösterir.

3. Davranışlarında ölçülü ve tutarlı olmaya özen gösterir.

Süre: 15 dakika

Yöntem: Ölçme ve değerlendirme

Süreç:

- Öğrencilere ölçek dağıtılır ve birlikte yorumlanır.

[476] bk. Saffet Köse, "Tekbir", **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt. 40, İstanbul: TDV Yay., 2011, s. 344.
[477] Güler, **Değerler sandığı Saygı,** s. 125-127.

Alçak gönüllü müyüm?

Aşağıda verilen cümleler davranışlarımızın alçak gönüllük açısından seviyesini belirlemeye yöneliktir. Cümleleri size uygun bir şekilde HİÇBİR ZAMAN, BAZEN, HER ZAMAN cevaplarından birini seçebilirsiniz. Puanlandırmayı en son tabloya göre yapabilirsiniz. İyi değerlendirmeler.

Ek-1:

1. Karşımdaki bir sorun ve sıkıntı yaşadığı zaman aynı şekilde ben de onunla birlikte hissederim.

Hiçbir zaman ( ) Bazen ( ) Her zaman ( )

2. Karşımdaki insanların değerli olduğunu düşünürüm.

Hiçbir zaman ( ) Bazen ( ) Her zaman ( )

3. Başarısız olmaktan korkarım.

Hiçbir zaman ( ) Bazen ( ) Her zaman ( )

4. Başkalarının beni takdir etmesinden ve övmesinden hoşlanırım.

Hiçbir zaman ( ) Bazen ( ) Her zaman ( )

5. Herkesten farklı olduğumu düşünürüm.

Hiçbir zaman ( ) Bazen ( ) Her zaman ( )

6. Kurallara uymaktan hoşlanırım. Kuralların hayatı düzenlediğini düşünürüm

Hiçbir zaman ( ) Bazen ( ) Her zaman ( )

7. Bir başkasının küçük düşmesi beni çok mutlu eder.

Hiçbir zaman ( ) Bazen ( ) Her zaman ( )

8. Başkalarının kusurlarını ve zayıf noktalarını araştırmak, bulmak benim için çok önemli.

Hiçbir zaman ( ) Bazen ( ) Her zaman ( )

9. Hatalarımdan ders çıkartmayı bilirim.

Hiçbir zaman ( ) Bazen ( ) Her zaman ( )

10. Çok hatalı ve kusurlu biri olmadığımı düşünüyorum

Hiçbir zaman ( ) Bazen ( ) Her zaman ( )

11. Yanlış yaptığım zaman bunun sebebini başkalarının olduğunu düşünürüm.

Hiçbir zaman ( ) Bazen ( ) Her zaman ( )

12. Başkalarının bana iyi bir niyetle yardım ettiklerini düşünüyorum.

Hiçbir zaman ( ) Bazen ( ) Her zaman ( )

13. İnsanların bana saygı göstermesi, itaat etmesi beni çok mutlu eder.

Hiçbir zaman ( ) Bazen ( ) Her zaman ( )

14. Bir toplulukta odak noktası olmaktan ve ilgi çekmekten hoşlanırım ve bunun için her şeyi yaparım.

Hiçbir zaman ( ) Bazen ( ) Her zaman ( )

15. Başkalarına yardım etmekten çok mutlu olurum.

Hiçbir zaman ( ) Bazen ( ) Her zaman ( )

16. Problemler karşısında daima kendimin haklı olduğumu ve başkalarının suçlu olduğunu düşünürüm.

Hiçbir zaman ( ) Bazen ( ) Her zaman ( )

17. Aileme, arkadaşlarıma istediklerimi yapmaları gerektiğini düşünüyorum ve bu konuda sonuna kadar mücadele ediyorum.

Hiçbir zaman ( ) Bazen ( ) Her zaman ( )

18. Çevremdeki insanları mutlu etmekten hoşlanırım.

Hiçbir zaman ( ) Bazen ( ) Her zaman ( )

19. Arkadaşımla birlikte yaptığımız hatanın cezasını birlikte çekmemiz gerektiğini düşünürüm.

Hiçbir zaman ( ) Bazen ( ) Her zaman ( )

20. Uzun süreli arkadaşlık kurulmaması gerektiğini düşünürüm.

Hiçbir zaman ( ) Bazen ( ) Her zaman ( )

21. Gelecekte büyük insan olmak için her yolu denemeliyim.

Hiçbir zaman ( ) Bazen ( ) Her zaman ( )

22. Başarılı olamadığım zaman daha çok çalışmam ve gayret göstermem gerektiğini düşünürüm.

Hiçbir zaman ( ) Bazen ( ) Her zaman ( )

23. Hatalarımın sonucunu kendim yaşamalıyım ve hatalarımı düzeltmeye çalışmam gerektiğini düşünürüm.

Hiçbir zaman ( ) Bazen ( ) Her zaman ( )

24. Başkalarına karşı fedakar olmaktan hoşlanırım.

Hiçbir zaman ( ) Bazen ( ) Her zaman ( )

Puanlandırma

Hiçbir zaman (0), Bazen (1), Her zaman (2) puan değerindedir. Buna göre toplam puanınızı hesaplayabilirsiniz.

Değerlendirme

Toplam puanınız 1-15 arasında ise; tevazu konusunda öğrenmeniz gereken şeylerin fazla olduğu anlaşılmaktadır. Tevazu konusunda bilgi sahibi olabilir, araştırma yapabilirsiniz. Çevremizdekilere göstereceğimiz davranışın aynı şekilde bize de yansıyacağına dikkat etmeliyiz.

Toplam puanınız 15-30 arası ise; alçak gönüllü konusunda gelişmeye açık bir durumdasınız. Fakat bu konuda eksik bilgiye sahipsiniz. Bazen kendinizi geliştirmeli ve davranışlarınızda eksik kalan yönlerinizi tamamlamalısınız.

Toplam puanınız 30-48 arası ise; çevrenizden, ailenizden alçakgönüllü olduğunuz konusunda övgüler alabilirsiniz. İnsanlara karşı alçak gönüllü ve kibirden uzaksınız. Bu sebeple insanlarla iletişiminiz kolaylaşmakta ve size olan ilgilerini artırabilmektesiniz.

- Bu derste şu ana kadar konuştuklarımız Allah'ın hangi ismi ile bağlantılıdır? Niçin?

ETKİNLİK 8

Kazanım: Allah inancının insan hayatındaki yeri ve önemini yorumlar.
Süre: 15 dakika
Yöntem: Metin tarama ve çözümlemesi
Süreç:

1. Ek-1'deki etkinlik öğrenci sayısı kadar çoğaltılarak dağıtılır.
2. Ek-1'de tekbir "Allahu Ekber" ile ilgili bazı gazete haberleri yer almaktadır.
3. Öğrencilerden verilen gazete haberlerini dikkatli bir biçimde okumaları istenir.
4. Öğrencilerden haberler çerçevesinde sorulan soruları cevaplandırmaları istenir.
5. Gönüllü öğrencilerden cevaplar dinlenir.
6. Etkinlik yorumlanır ve değerlendirilir.

Ek-1:

Endonezya'da düşen uçakla ilgili flaş gelişme! Kara kutu ortaya çıkardı.

Son kayıtlara göre kaptan son ana kadar sükûnetini koruyor, yardımcı pilot ise uçak denize çakılırken "Allahu Ekber" diye bağırıyor. Kayıtlar, 12 dakikalık bir süreyi kapsıyor. (https://www.yeniakit.com.tr/haber/endonezyada-dusen-ucakla-ilgili-flas-gelisme-kara-kutu-ortaya-cikardi-669833.html)

Terim sevindi sosyal medya coştu! "Allahu Ekber"

Galatasaray'ın UEFA Şampiyonlar Ligi A Grubu 5. maçında Türk Telekom Stadyumu'nda Belçika temsilcisi Club Brugge'ü ağırladı. Karşılaşmaya etkili ve istekli başlayan sarı kırmızılı ekipte Adem Büyük'ün 11. dakikada attığı gol sonrası Fatih Terim'in ellerini sıkarak havaya kaldırıp 'Allahu Ekber" diye bağırarak yaşadığı sevinç sosyal medyada trend topic oldu.

(https://www.fotomac.com.tr/galeri/galatasaray/terim-sevindi-sosyal-medya-costu-allahu-ekber)

Kahramanlar Ayda bebeği Allahu Ekber diyerek kurtardı! Tekbir getirilmesinden rahatsız oldular!

İzmir'de meydana gelen ve tüm Türkiye'yi derinden sarsan depremden sonra mucizeler yaşanmaya devam ediyor. Ayda bebek depremden 91 saat sonra sağ olarak çıkarıldı. Minik Ayda enkaz altından Allahu Ekber sesleri ile çıkarıldı. Fakat tekbir sesleri bazılarını rahatsız etti! (https://www.nethaber.com/gundem/kahramanlar-ayda-bebegi-allahu-ekber-diyerek-kurtardi-tekbir-getirilmesinden-rahatsiz-oldular-34601)

1. İnsanların üzüldüğünde, mutlu olduğunda tekbir getirmesinin nedeni ne olabilir?
2. Haberlerde insanların tekbir getirmedeki nedenleri ne olabilir?
3. Tekbir sesi insanda hangi duyguları uyandırmaktadır? İnsanlarda farklı yönden duygular uyandırmasının nedeni ne olabilir?

IX. ALLAH'IN LÜTUF VE CÖMERTLİĞİ İLE İLGİLİ İSİM VE SIFATLAR

A. KAVRAMSAL AÇIKLAMA

1. Allah'ın Cömertliği

Allah'ın cömertliği ile ilgili insanın ilk anlaması ve bilmesi gereken Allah'ın hiçbir karşılık beklemeden tüm yarattıklarının ihtiyaçlarını gidermesi, onlara ikram etmesi, onları rızıklandırması ve onların günahlarını affetmesidir. İnsana, hayat nimetini sunan Allah, insan için gerekli olan her şeyi de hazırlamıştır. Güneşin doğup batması, yağmurun yağması, suların yerden kaynaması, ağaçların bir düzen içerisinde yetişip meyve vermesi, havanın canlıların imdadına koşması Allah'ın cömertliğinin birer göstergesidir. Allah'ın cömertliği sadece maddi olan şeyleri vermekle sınırlı değildir. Allah rahmetiyle, sevgisiyle, affıyla da cömerttir. Allah yapılan en küçük iyiliğin, her iyi amelin ve ibadetin karşılığını hiçbir karşılık beklemeden cömertçe verendir. Görüldüğü gibi gerçek cömertlik, hiçbir maddi ve manevi karşılık beklemeden yapılandır.[478] Dünyada insan ne kadar cömert olsa bile Allah'a olan ihtiyacını her zaman hissetmektedir. İnsan Allah'ın cömertliğinden faydalandığı gibi, cömert olmak içinde O'nun verdiklerine de ihtiyaç duymaktadır. Çünkü her şey O'na muhtaçtır ama O hiçbir şeye muhtaç değildir. Her şeye gücü yeten sadece O'dur. Bu yüzden insan istediği ve ihtiyaç duyduğu her şeyi O'ndan istemeli, Rabbine yönelip dua etmelidir.[479]

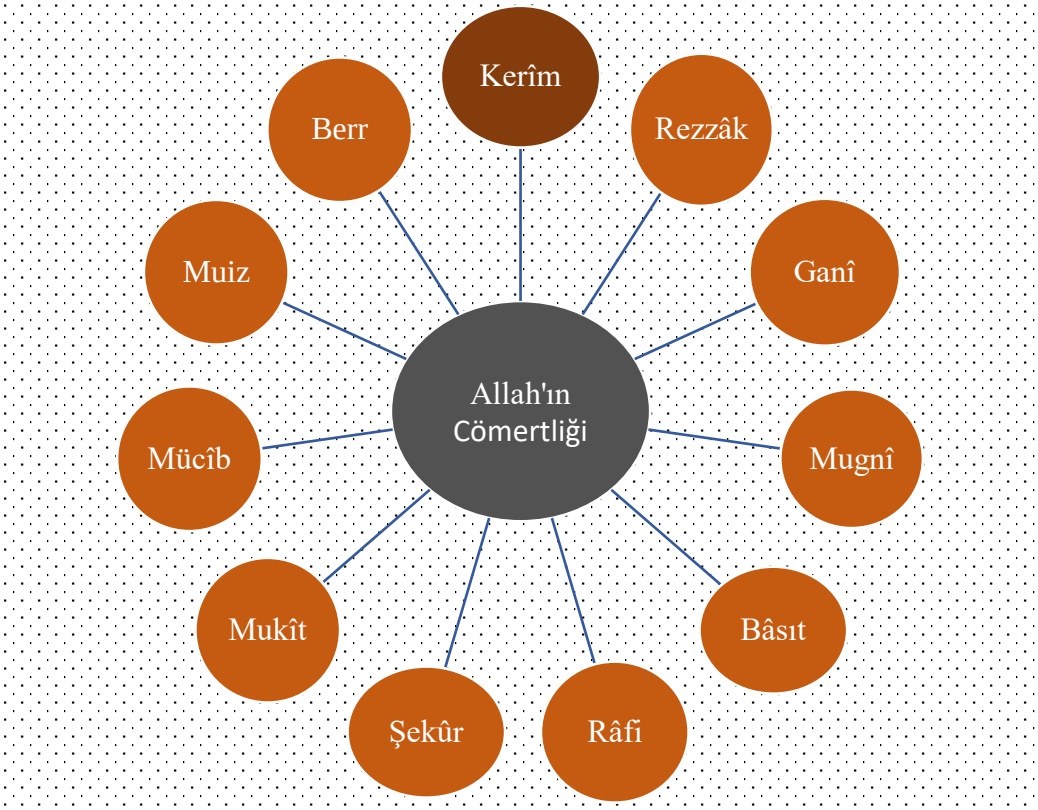
Allah, kendisine isyan edildiği zaman bile kullarından rahmetini, lütfunu esirgememektedir. O'nun cömertliği: kötülük yapanlara iyilik yapmayı, günah ve kusurları bağışlamayı, tövbeyi ve özrü kabul etmeyi, kötülükleri iyiliğe dönüştürmesini de kapsamaktadır. [480] Yüce Allah, insana da birçok nimet vererek onu diğer varlıklardan üstün kılmıştır. İnsanoğlunu üstün kılan bu nimetlerin başında: "akıl, bilgi, güzel konuşma, isteklerini ifade etme, güzel bir surette yaratılma, uyumlu ve ılımlı olma, düşünce ve tefekkürle bilgilerini geliştirme ve ilerletme, erdemli davranışlarda bulunma, iyilik yapma ve itaat etme" gelmektedir.[481]

---

[478] Gazzâlî, **el-Esmâü'l-Hüsnâ İlahi Ahlak,** s. 132.
[479] Tatlısu, **Esmâü'l- Hüsnâ Şerhi,** s. 122-124.
[480] Furkan, 25/70.
[481] Komisyon, **Esmâü'l-Hüsnâ**, s. 55.

Cömertlik eldeki imkânları meşru ölçüler içinde, hiçbir karşılık beklemeden gönüllü olarak başkalarının yararına sunma eğilimi demektir.[482] İnsan Allah'ın ahlakıyla ahlaklanabildiği zaman, cömertliğin kendi nefsi ve toplum için faydalarını fark edebilmektedir. Cömertliğin ferdi faydaları ise; kişiyi hırstan ve dünya malına karşı ihtirastan koruma, kalpteki dünya sevgisini dengeleme, insanı mala bağlanma ve onun esiri olma zilletinden kurtarıp asıl özgürlüğüne kavuşturma, malın mülkün gerçek sahibini hatırlatma, emanet bilincini geliştirme, cimrilikten, israftan ve lüksten koruma, kalbin katılaşmasını engelleme ve halka karşı sevgiyi ve merhameti artırma şeklinde sıralanabilmektedir. Cömertlik zengin ve fakir insan arasındaki dengeyi, sevgiyi, güveni pekiştirmekte ve huzurlu bir toplum yapısının meydana gelmesine katkı sağlamaktadır. Cömertlik vasfının elde edilebilmesi için yardımın gönüllü olarak yapılması,[483] karşılığında hizmet, övgü, mükâfat beklenilmemesi,[484] yardım edileni rencide edebilecek davranışlardan kaçınılması,[485] yapılan yardımın sahibi katında üstün bir değeri olması[486] gerekmektedir.[487]

[482] Fikret Karaman ve Diğerleri, **Dinî Kavramlar Sözlüğü**, s. 105; Komisyon, "Cömertlik", **Hadislerle İslam**, Cilt. 3, Ankara: DİB Yay., 2017. s. 251.
[483] Hadîd, 57/ 11,18; Mâide, 5/13.
[484] İnsân, 76/8-l0.
[485] Bakara, 2/263–264.
[486] Âl-i İmrân, 3/92.
[487] Cihan Özel, "Kur'an-ı Kerim'de Cömertlik Kavramı", (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Atatürk Üniversitesi SBÜ. 2007), s. 138.

Şekil 15: Esmâ-i Hüsnâ'da Allah'ın Cömertlik Sıfatını İfade Eden İsimler

2. Kerîm

Aziz ve kıymetli olmak, cömert olmak, iyi ve ahlaklı olmak, kerem sahibi olmakta üstün gelmek ve karşılık beklemeksizin vermek anlamlarındaki "k-r-m"[488] kökünden türeyen Kerîm: cömert, kerem sahibi, hoşgörülü, kıymetli, asil, nazik, şerefli, iyi, faydalı, erdemli, bol demektir.[489]

Allah'ın sıfatı olarak Kur'an'da iki yerde geçen Kerîm ismi ile[490] yarattıklarına karşılıksız nimet vermesi, kişilerin işledikleri günahları affeden ve gizleyen, kusurları örten, ihsanı bol ve devamlı olan, küçük ibadetlere bile büyük sevaplar veren, işleri övülmeye layık olan, şeref ve fazilet sahibi, eksikliklerden münezzeh olan anlamlarına gelmektedir.[491]

[488] İsfehânî, **el-Müfredât Kur'an Kavramları Sözlüğü,** "k-r-m", s. 906.
[489] Karagöz, **Ayetler ve Hadisler Işığında Allah'ın İsim ve Sıfatları**, s. 263
[490] Neml, 27/40; İnfitâr, 82/6.
[491] Ebû Abdillah Muhammed b. Ebû Bekr Kurtubî, **el-Esnâ fî Şerhi Esmâillah'l-Hüsnâ**, I-II, 1. baskı, 1995, s. 36-39; Komisyon, **Esmâü'l-Hüsnâ**, s. 264; Tatlısu, **Esmâü'l- Hüsnâ Şerhi,** s.118-119.

B. DERS İÇİ ETKİNLİKLER

Tablo 10
Allah'ın "Cömertliği" ve Onunla İlişkili İsimlerinin Kullanılabileceği Dersler ve Konular

Ders ismi	Sınıf	Ünite	Konu	Kazanım
Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi	10. Sınıf	1. Ünite: Allah İnsan İlişkisi	1. Konu: Allah İnancı ve İnsan	Allah inancının insan hayatındaki yeri ve önemini yorumlar.
Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi	10. Sınıf	1. Ünite: Allah İnsan İlişkisi	3. Konu: Allah'ın İsimleri ve Sıfatları	İsim ve sıfatlarının yansımalarıyla Allah'ı tanır.
Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi	10. Sınıf	1. Ünite: Allah İnsan İlişkisi	5. Konu: İnsanın Allah ile İrtibatı	İnsanın Allah ile irtibat yollarını fark eder.
Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi	11.Sınıf	3. Ünite: Kur'an'da Bazı Kavramlar	7. Ünite: İyi, Doğru ve Güzel Davranış: Salih Amel	Kur'an'ı Kerim'de geçen kavramları tanımanın İslam'ı doğru anlamadaki önemini fark eder.
Temel Dinî Bilgiler	AİHL	1. Ünite: İnanç Dünyamız	4. Konu: İman Esasları	İnsanın yaratılış amacını ayet ve hadislerden örneklerle açıklar.
Temel Dinî Bilgiler	AİHL	2. Ünite: İbadet Hayatımız	4. Konu: Dua ve Tövbe	Dua ile tövbenin kişi hayatındaki ve dindeki önemini fark eder.
Temel Dinî Bilgiler	AİHL	3. Ünite: Ahlaki Davranışlar	1. Konu: Olumlu Tutum ve Davranışlar	1. İslam ahlakının gayesini ve konusunu ayet ve hadislerle açıklar. 2. Allah'a karşı vazifelerini yerine getirmeye özen gösterir.
Temel Dinî Bilgiler	İslam 1	1. Ünite: İslam ve Sosyal Hayat	2. Konu: Sosyal Hayatla İlgili Bazı Temel Ölçüler	1. İslam'ın sosyal hayatla ilgili bazı temel ilkelerini ayet ve hadislerle açıklar. 2. Dinî ve ahlaki değerlerin sosyal hayattaki önemini kavrar.
Akaid	-	3. Ünite: Allah'a İman	4. Konu: Allah'ın İsimleri	Allah'ın esmasının anlamlarını davranışlarına yansıtmaya özen gösterir.
Kur'an Kursları İhtiyaç Odaklı	-	Allah'a İman	Allah'ın varlığı ve Birliği	Allah'ın sıfatlarını anlamlarıyla sayar.

Ders Programı (İtikad)				
Kur'an Kursları İhtiyaç Odaklı Ders Programı (İbadet)	-	Dua ve Tövbe	Bir İletişim Biçimi Olarak Dua	Dua ve tövbenin insan hayatındaki yeri ve önemini açıklar.

ETKİNLİK 1

Kazanım: 1. Allah inancının insan hayatındaki yeri ve önemini yorumlar.

2. Dinî ve ahlaki değerlerin sosyal hayattaki önemini kavrar.

Süre: 25 dakika

Yöntem: Anlatma, soru-cevap ve metin çözümlemesi

Süreç:

- Ek-1 öğrencilere sesli okunur.
- Sorularla birlikte etkinlik değerlendirilir.

Ek-1:

CÖMERTLİĞİN ZİRVESİ[492]

Hikayeden önce

Müslümanların Mekke'de yaşamış oldukları sıkıntılar hakkında kısaca bilgi verilebilir.

Güneş altında bırakılmaları, aç bırakılmaları, kırbaçlanmaları, demir ile dağlanmaları ve şehit edilmeleri gibi.

İçlerinde yasadıkları duygu, ümit ve korku arası bir şeydi. Ümitliydiler çünkü baskı ve zulüm bitecek ve dinlerini istedikleri gibi yaşayabileceklelerdi. Artık kimse onlara işkence edemeyecekti. Korkuyorlardı yeni bir şehir, tanımadıkları insanlar… Bütün mallarını bırakmışlardı geride hatta bazıları ailesini bırakmıştı. Gözü yaşlı çıkıyorlardı memleketlerinden. Her adımları gönüllerini korkudan uzaklaştırdıkça ümide kapı aralıyordu. Çünkü niyetleri çok güzeldi. "Allah'ın dinini yaşamak ve yaşatmak"tı niyetleri. Allah'ın dinine yardım edene kim zarar verebilirdi ki? Allah'ın dostluğundan daha güzel kim dost olabilirdi? Allah'ın dostları artık onların en yakın dostlarıydı.

[492] Bu hikaye bu tez için araştırmacı tarafından uyarlanmıştır.

Dost demek kardeş demekti. Kardeş demek paylaşmak… Neyin varsa onu paylaşmak… Elin titremeden, kalbin sızlamadan… Ensar da bunu yaptı muhacir kardeşlerine. Neleri varsa paylaştılar. Evlerini, bağlarını, bahçelerini… Allah Resulü hem dünyada hem de ahirette kardeş kılmıştı onları. Hiç kardeş kardeşten bir şey saklar mıydı? Ensar da bunu yaptı. Allah Resulü'nün kapısına geldiler teklifte bulundular:

"Ey Allah'ın Resulü! Kardeşlerimizle aramızda bizim hurmalıklarımızı da paylaştır." dediler.

Efendimiz bunu uygun görmedi.

"Hayır, dedi. Böyle olmaz". Çünkü Mekkeliler tarımdan değil ticaretten daha iyi anlıyordu.

Ensar pes etmedi kardeşleriyle mallarını paylaşmanın bir yolu olmalıydı.

"Ey Allah'ın Resulü! O zaman, bakımını ve sulamasını onlar yapsın. Mahsulü paylaşalım." Bu teklif güzeldi. Ensar ve muhacir de bunu duyduklarında işittiler ve itaat ettiler.[493]

Hurmalar toplandığı zaman ensar onları ikiye bölüyor ve bir tarafa çok bir tarafa az hurma koyuyordu. Gönülleri çok tarafı muhacir kardeşlerine vermek ve az tarafı kendileri almaktı. Bunu muhacir kardeşlerinin kabul etmeyeceklerini bildikleri için az tarafı hurma dalları ile çok gösteriyorlardı. Biliyorlardı muhacir kardeşleri az gözüken tarafı seçeceklerdi. Muhacir ve ensarın yaşadıkları kerem ve fedakârlıkta zirveyi yaşamaktı. Azı almak çoğu kardeşine vermek. Kendinden önce kardeşini düşünmek.

Öyle bir hâl yaşıyorlardı ki artık mümin kardeşlerini kendi nefislerine tercih ediyorlardı.

Yaşanan örnek bir olay Allah Resulü'nün ashabının cömertliğinin zirvesine şahit kılıyordu herkesi.

[493] Buhârî, Hars, 5.

"Açlıktan zayıf düşmüş biri Allah Resulü'ne gelip yardım istedi. Allah Resulü'nün onu geri çevirmeyeceğini biliyordu. O esen rüzgardan daha cömertti.[494] Efendimiz ashabına sordu:

"Kim bu kardeşinizi misafir etmek ister?"

Ensardan Ebu Talha: "Ben misafir ederim." dedi. Evinde yiyeceği var mı bilmiyordu ama o elinde ne varsa paylaşacaktı.

Oysa evde ancak çocuklarının yiyeceği kadar bir şeyler vardı. Şimdi ne yapacaklardı? Allah'ın ve Allah Resulü'nün misafirini aç bırakamazlardı. Lambayı söndürdüler ve yiyormuş gibi yaptılar. Misafir doydu onlar aç yattı. Ama karşılığında aldıkları müjde onlar için bir akşam yemeği değil tüm dünya nimetlerine bedeldi.

Ebû Talha'ya Peygamber Efendimiz şöyle buyurdu:

"–Allah Teâlâ, bu gece misafirinize yaptıklarınızdan razı oldu."[495]

Bu razı oluşu Allah, şu ayet ile de açıkladı:

"*Onlardan önce bu yurda yerleşmiş ve gönülden inanmış olanlar, kendilerine göç edip gelenleri severler, onlara verilenlerden dolayı içlerinde bir rahatsızlık duymazlar; ihtiyaç içinde olsalar bile onları kendilerine tercih ederler. Kim nefsinin bencilliğinden korunmayı başarırsa işte kurtuluşa erecekler onlardır.*"[496]

1. Allah Resulü'nün ashabının cömertliğini "Allah'ın ahlakı ile ahlaklanınız." sözü çerçevesinde nasıl açıklayabiliriz?

2. Medine halkının Mekke'den gelen muhacir kardeşlerine karşı bu derece cömert olmasına sizce neler sebep olmaktadır?

3. Cömertlik sadece mal paylaşımı ile mi olur? İnsanın sevgiyi, merhameti, bilgiyi zamanı vs. paylaşması da cömertlik midir? Niçin?

[494] Buhârî, Bed'ü'l-vahy, 1.
[495] Buhârî, Menâkıbü'l-ensâr, 10.
[496] Haşr, 59/9.

4. Metni, "*Allah yolunda sevdiğiniz şeylerden harcamadıkça iyiliğe asla eremezsiniz. Ne harcarsanız Allah onu hakkıyla bilir*."[497] ayeti çerçevesinde nasıl yorumlayabiliriz?

5. Allah'ın cömertçe insana ihsan ettiği şeylerden insanın cimrilik yapmasının nedenleri ne olabilir? Açıklayınız.

6. 100 tl si olan bir insan 10 tl; 10 tl si olan bir insan 5 tl vermiş olsa hangisine daha cömert diyebiliriz? Niçin?

7. Bu derste şu ana kadar konuştuklarımız Allah'ın hangi ismi ile bağlantılıdır? Niçin?

ETKİNLİK 2

Kazanım: 1. Kur'an'ı Kerim'de geçen kavramları tanımanın İslam'ı doğru anlamadaki önemini fark eder.

2. Güzel ahlaki davranışlara uymaya istekli olur.

3. Davranışlarında ölçülü ve tutarlı olmaya özen gösterir.

Süre: 25 dakika

Yöntem: Eğitsel grup oyunu, metin tarama tekniği

Süreç:

- Konu olarak: "Cömertlik nedir? İslam'da cömertliğin önemi nedir?" seçilir.
- Sınıfta beşer-altışar kişilik gruplar oluşturulur. Sınıf mevcuduna göre gruplar ayarlanır.
- Gruplara cömertler grubu, yardımseverler grubu, bağışlayanlar grubu gibi isimler verilir.
- Her gruba önceden hazırlanan renkli zarflar ve kağıtlar verilir.
- Öğretmen önceden öğrencilerin faydalanabileceği kaynak kitapları da hazırlar.
- Birinci grup konu ile ilgili ayetleri, ikinci grup konu ile ilgili hadisleri ve üçüncü grup konu ile ilgili atasözlerini ve deyimleri bulmaları istenir ve on dakika süre verilir.

[497] Âl-i İmrân, 3/92.

- Daha sonra gruplar buldukları ayet, hadis ve atasözleri ve deyimleri zarflarına koyarlar.
- Süre bittiğinde grupların sözcülerine okutturulur.
- Öğrencilerin dikkatini çeken ayet, hadis, atasözü ve deyimler dinlenir ve yorumlanır.
- Daha sonra her grubun kendi kategorilerinde buldukları materyaller ile kitapçık hazırlamaları için bir hafta süre verilir. Örnek; Ayetlerle Cömertlik, Hadislerde Cömertlik gibi.
- Bu derste şu ana kadar konuştuklarımız Allah'ın hangi ismi ile bağlantılıdır? Niçin?

ETKİNLİK 3

Kazanım: 1. Güzel ahlaki davranışları hadisle temellendirir.

2. Güzel ahlaki davranışlara uymaya istekli olur

3. Allah inancının insan hayatındaki yeri ve önemini yorumlar.

Süre: 40 dakika

Yöntem: İstasyon tekniği

Süreç:

- Öğrenciler 4-5-7 kişilik gruplara ayrılır.
- Genel yönetici öğretmen olur ve öğretmen de belirlenen her bir istasyon için, bir istasyon şefi belirler. Şefin görevi, bulunduğu masadaki etkinliğin düzgün bir şekilde gerçekleşebilmesini takip etmek ve uyarıları yapmak, herkesin etkinliğe katılımını sağlamak, etkinlik bitince ortaya çıkan ürünü toplamaktır.
- Daha sonra gruplar için sıralar düzenlenir.
- İstasyon masalarında karton, kalem, boya, yapıştırıcı, yazı için kağıtlar bulundurulur.
- Bu istasyon masaları hikâye, slogan, şiir, oyun yazma, afiş hazırlama, resim yapma istasyonlarıdır.
- "*Allah cömerttir ve cömertleri sever*." hadisini bu şekilde yorumlamaları istenir.
- Birinci masaya geçen grup üyeleri hep birlikte hikaye yazmaya başlar. İkinci masaya geçen grup üyeleri slogan hazırlamaya başlar. Üçüncü masaya geçen grup

üyeleri resim yapmaya başlar. Grup sayısı sınıf mevcuduna göre değişebilir. O zaman yeni bir istasyon oluşturulur.

- Öğretmen on dakika aralıklar ile öğrencilerin yer değiştirmesini ister. Burası için öğretmen ve öğrenciler bir işaret belirleyebilirler. Düdük çalma, alkış, bir kelime gibi.
- İstasyonda sadece istasyon şefi kalır ve diğer öğrenciler yan istasyona geçerek o etkinliği tamamlamaya devam eder. (Birinci masadakiler ikinci masaya, ikinci masadakiler üçüncü masaya, üçüncü masadakiler birinci masaya gibi). İstasyon şefi yeni gelen gruba yapılan çalışma ile ilgili kısaca bilgi verir.
- Etkinlik bitince istasyon şefi etkinlikleri toplar. İstasyon şefleri yapılanları sınıfa sunarlar. Etkinliğe katılan öğrencilerin duygu ve düşünceleri dinlenir. Yapılan çalışmalar daha sonra okul panosunda sergilenebilir.
- Bu derste şu ana kadar konuştuklarımız Allah'ın hangi ismi ile bağlantılıdır? Niçin?

ETKİNLİK 4

Kazanım: 1. İnsanın Allah ile irtibat yollarını fark eder.

2. Dua ile tövbenin kişi hayatındaki ve dindeki önemini fark eder.

Süre: 15 dakika

Yöntem: Anlatma, soru-cevap ve yaparak yaşayarak öğrenme

Süreç:

- Öğrencilere aşağıdaki sorular sorulur:

1. Ne zaman dua etme ihtiyacı hissederiz?
2. Dua ederken ve ettikten sonra kendimizi nasıl hissederiz?
3. Duanın hayatımızdaki yeri nedir?

- Öğrencilere Ek-1 dua metni okunur.
- Öğrencilerden örnek dua metni yazmaları istenir.
- Gönüllü öğrencilerden duaları dinlenir.
- İsteyen öğrencinin duası sınıf panosuna asılır.

Ek-1:

"*Allah'ım! Ben dua ederim senden isterim bu benim gücümün yetmeyeceği şeydir. Ancak sensin mucîb olan, ancak sensin kerîm olan, ancak Rahîm olan. Sen kulunun ihtiyacını aracısız giderensin. Alsan da versen de kabulümüzdür. Bizi zatına aracısız kulluk edenlerden eyle. Senin dışında kalan her şey, senin cömertliğinin, ihsan ve kereminin eseridir. Ey, lütfu ve iyiliği devamlı olan, bizi ikramına nankörlük edenlerden eyleme."*[498]

ETKİNLİK 5

Kazanım: Allah inancının insan hayatındaki yeri ve önemini yorumlar.

Süre: 20 dakika

Yöntem: Doğaçlama drama tekniği

Süreç:

- Dört öğrenci tahtaya çıkartılır.
- Ek-1 bu öğrencilere dağıtılır ve hazırlanmaları için 10 dakika verilir.
- Doğaçlama drama tekniği ile öğrenciler tarafından canlandırılır.
- Etkinlik sorular ile birlikte yorumlanır.

Ek-1:

GERÇEK CÖMERTLİK

Dört öğrenci sahneye çıkartılır. Bunlardan birisi yardıma ihtiyacı olan bir yoksulu canlandırır. Diğerleri sırayla öğretmenin onlara verdiği görevi canlandırır.

1. Öğrenci: Yoksul kişiye yardım eder ve daha sonra şu cümleleri söyler. "Bugün ben sana yardım etmeseydim sen bu gece aç yatacaktın. Çocuklarının karnını benim verdiklerim sayesinde doyurdun. Bu iyiliğimi asla unutmazsın. Bundan sonra bana daha saygılı davranman gerekli. Unutma ben sana yardım etmeseydim…" der. Daha sonra oradan ayrıldığı zaman gördüğü herkese bu yaptığı yardımdan bahseder. Bu şekilde cömertliğini (!) ortaya koyar.

2. Öğrenci: Yoksul kişinin yanına geldiği zaman yardım ettiği malzemeleri verir ve şu şekilde davranır: Hemen fotoğraf çekmeliyiz. İnstagram, facebook, bloog., bunları

[498] Bu dua Kur'an kursu öğrencisi Dilan Dürü tarafından yazılmıştır.

paylaşmalıyım direk durumuma koymalıyım. Sınıftan birini çağırır ve birçok resim çektirir.

3. Öğrenci: Yoksul kişinin direk yanına gitmez. Onun evine girmesini bekler. Kimsenin onu orada olmadığını gördüğü zaman elindeki yardım malzemelerini sessizce kapının önüne bırakır ve zile basar. Sonra oradan uzaklaşır.

- Öğrencilere ne hissettikleri sorulur ve öğretmen öğrencilere teşekkür ederek yerlerine alır. Sınıfla birlikte etkinlik yorumlanır.

1. Hangi arkadaşınızın gerçekten cömert olduğunu düşünüyorsunuz? Niçin?
2. İnsan cömertliğinin karşılığını beklemeli midir? Niçin?
3. Etkinliği "*Onları doğru yola iletmek senin üzerine borç değildir, fakat Allah dilediğini doğru yola iletir. Hayır için yaptığınız her harcama kendiniz içindir. Verdiklerinizi ancak Allah rızası için verirsiniz. Hayır için yaptığınız her harcamanın karşılığını da hiçbir haksızlığa uğramaksızın tam olarak alacaksınız."*[499] ayeti çerçevesinde nasıl açıklayabiliriz? Bu ayette Allah insana neleri tavsiye etmektedir?
4. Allah'ın, insana paylaşacağı mülk ve serveti vermesi ve insana verme duygusunu vermesini Allah'ın hangi isim ve çerçevesinde değerlendirebiliriz?
5. Allah'ın cömertliği ile insanın cömertliği arasında hangi farklılıkların olduğunu düşünüyorsunuz? Açıklayınız.

- Bu derste şu ana kadar konuştuklarımız Allah'ın hangi ismi ile bağlantılıdır? Niçin?

ETKİNLİK 6

Kazanım: İsim ve sıfatlarının yansımalarıyla Allah'ı tanır.

Süre: 15 dakika

Yöntem: Anlatma yöntemi, soru-cevap ve yaratıcı yazma teknikleri

Süreç:

1. Aşama

Öğrencilere sorulur:

1. Cömertlik ne demektir ve cömert insanda hangi özellikler bulunmalıdır?

[499] Bakara, 2/272.

2. "*Allah temizdir, temizliği sever; kerem sahibidir, keremi sever; cömerttir, cömertliği sever.*" [500] hadisinden hangi ilkeleri çıkartabiliriz?

2. Aşama

- Öğrencilere Ek-1 dağıtılır veya projeksiyon cihazı ile yansıtılır.
- Tablonun birinci sütununa, cömertliği anlatan bir kelime; tablonun ikinci sütununa geçmişten veya günümüzden cömert olarak gördüğü bir kişiyi ve tablonun üçüncü sütununa cömert olarak gördüğü kişinin bir özelliğini yazmaları istenir.
- Gönüllü öğrencilerden cevaplar dinlenir.
- Etkinlik yorumlanır ve değerlendirilir.

Ek-1: Çalışma Kağıdı

CÖMERTLİK	CÖMERT İNSAN	ÖZELLİK
Paylaşmaktır.	Hz. Muhammed (sav)	Kendi ihtiyacı olduğu hâlde isteyene ve muhtaç olana verirdi.

[500] Tirmizî, Edeb, 41.

ETKİNLİK 7

Kazanım: Allah'ın varlığı ve birliği konusunda akli ve naklî delilleri analiz eder.
Süre: 25 dakika
Yöntem: Metin yorumlama
Süreç:

- Ek-1 öğrencilere sesli okunur.
- Metinle ilgili sorular cevaplandırılır.
- Öğrencilerin genel kanaatleri dinlenir.

Ek-1:

RAHMET HAZİNELERİ VE İNSAN

"Herhangi bir anda, gökten ve yerden üzerimize yağan gizli ve açık nimetleri saymak istesek, buna ömrümüzün yetmeyeceğini biliriz. Lâkin bu nimetlerin sürekliliği, onları unutmamıza neden olur. Soluduğumuz hava, içtiğimiz su, boğazımızdan geçen lokma gibi en önemli nimetlerin nasıl bir zenginlik içinde bizi kuşattığı ve nasıl bir cömertlikle bize bağışlandığı pek seyrek olarak aklımıza düşer.

Gerçekte ise, dünyanın işleyişi, tam da ayetin "rahmet hazineleri" deyimiyle tasvir edilmeye lâyık bir şekildedir.

Bu dünyanın her karışı, rahmet hazinelerinden açılan kapılar gibidir; oradan sürekli olarak bu âleme bir şeyler boşalır.

Bu gezegenin dağlarında, ormanlarında, insan ayağı basmamış köşelerinde, gece gündüz demeden, hiç kesilmeden, nice pınarlar fışkırır, nehirler akar, şelâleler gürül gürül çağlar, göller dolup dolup boşalır.

Bulutlar o görünmez hazinelerden her tarafa rahmet taşır da yine hazinelerden bir şey eksilmez.

Kara toprak, bağrından binlerce tür meyve çıkarır, ekinler bitirir. Bir incir çekirdeği, gözler önünde tonlarca meyveye dönüşür. Rengârenk halılar bir yandan seyredenler için doyumsuz manzaralar çizerken, bir yandan da, arılar, sinekler, böcekler için şerbet çeşmeleri olur, Rablerinin rahmet hazinelerinden ikramlar sunar.

Her an bu gezegenin dağlarında, denizlerinde, ovalarında sayısız ziyafet sofraları serilidir. Kuşlar, balıklar, böcekler, hayvanlar, bakteriler, bitkiler, insanlar o sofralardan nasiplenirler.

Her an yeni konuklar katılır sofra başındakilere. Herhangi bir dakikada şu gezegenin üzerinde hayata gözünü açan canlıların hesabını kimse bilemez. Onların da bu sofralardan nasibi ayrılmıştır. Birkaç kırıntı arayan karınca da her gün yüzlerce ton süt isteyen balina yavrusu da bu dünyada aynı rahmet hazinelerinden beslenir.

Her şey bir muhteşem düzen içinde cereyan ettiği için, insan da gözünün önündeki tabloda sınırsız bir ikramın sürüp gittiğini fark etmez olur. Sanki bütün bunlar sokakta bulunmuş nimetler yahut Rablerinin onlara ödemek zorunda olduğu bir borçtur!

Oysa insan, eğer bu rahmet hazinelerinin tümünü elinde bulundursaydı, yeryüzünde kaç tane pınar çağlar, kaç gün yağmur yağardı? Denizin dibindeki balığı, dağın başındaki kuş yavrusunu, toprağın altındaki köstebeği kim umursardı? Binlerce yıl boyunca bu gezegenin her karış toprağından onca nimetleri kim bitirirdi?

Her şeye sahip olmak elbette ki bir zenginliktir; ama cömertlik bundan da ötede bir şeydir. Bu dünyanın işleyişi ise, rahmet hazineleri sahibinin hem zenginliğine hem de cömertliğine nihayet olmadığını gösteriyor.

Ayet-i kerime de, bu durumu, pek çarpıcı bir şekilde, insanın cimriliğiyle kıyaslayarak dikkatimize sunuyor:

Ya sizin birbirinize muameleniz gibi Rabbiniz size muamele etseydi?

Böyle bir şeyi bir an için tasavvur etmeye kalkmak bile insanın tüylerini ürpertmeye yeter. Refah kaynaklarını eline geçirmiş bir avuç insanın dünyayı ne hâle getirdiğine bir bakın, sonra da bir nefes hava yahut bir yudum su için kendi hemcinslerimize muhtaç olduğumuz takdirde bu dünya üzerinde bir an yaşayıp yaşayamayacağımızı düşünün, düşünebilirseniz!

Ayet, insanın cimriliğine gönderme yapıyor, ama ondan cimrilikte devam etmesini istemiyor. Tam tersine, Rabbinin cömertliğini hatırlatarak, ondan da cömert olma yönünde bir çaba bekliyor.

Rabbiniz size nasıl ikramda bulunuyorsa, siz de kardeşlerinize öylece ikramda bulunun, diyor. Tükenir diye korkmayın. Çünkü rahmet hazinelerinin sahibi siz değilsiniz. Siz yiyip durdukça o size gönderiyor; verdikçe yine gönderir, üstelik daha fazlasını da gönderir.

Bize Kur'an'ında böyle bir hedef gösteren Yüce Allah, Elçisinin hayatında da bu hedefi somut olarak yaşatmış ve canlı bir örnek şeklinde göstermiştir.

Sahabeleri, o rahmet Peygamberinin, eline geçen ne varsa tükeninceye kadar dağıttığını anlatıyorlar.

Onun haberini başka topluluklara ulaştıranlar da "Gelin," diyorlardı. "Orada bir peygamber var; yoksullaşırım diye korkmadan, elinde ne varsa dağıtıyor."

Evet, insan cimri olarak yaratılmıştır, ama cimri kalmak üzere yaratılmamıştır. Onu yaratan, kulundan, kendi özgür iradesiyle cömertliği seçerek en yüce mertebelere talip olmasını istemektedir.

Bu da Onun sonsuz cömertliğinden gelen bir büyük ikramdır."[501]

Ümit ŞİMŞEK

1. Metne göre insanın Allah'ın cömertliğini anlayabilmesi için hangi bakış açısına sahip olması gerekir?
2. Rahmet hazinelerine siz hangi örnekleri verebilirsiniz?
3. Metni, *"Allah'ın nimetini saymaya kalksanız başa çıkamazsınız. Allah gerçekten bağışlayıcıdır, merhametlidir."*[502] çerçevesinde nasıl yorumlayabiliriz?
4. İnsan Allah'ın Kerîm isminden hangi hisseleri alması gerekir? Açıklayınız.

[501] https://yazarumit.com/rahmet-hazineleri-ve-insan/ (19 Mart 2021)
[502] Nahl, 16/18. Ayrıca bk. İbrâhîm, 14/32-34.

5. Allah'ın cömertliği karşısında insanın nasıl davranması gerekir? Niçin?
6. Allah insanın cimri olduğunu buyurmaktadır.[503] Allah insana insanların birbirine muamele ettiği gibi etseydi sonuç ne olurdu? Niçin?

ETKİNLİK 8

Kazanım: İsim ve sıfatlarının yansımalarıyla Allah'ı tanır.

Süre: 20 dakika

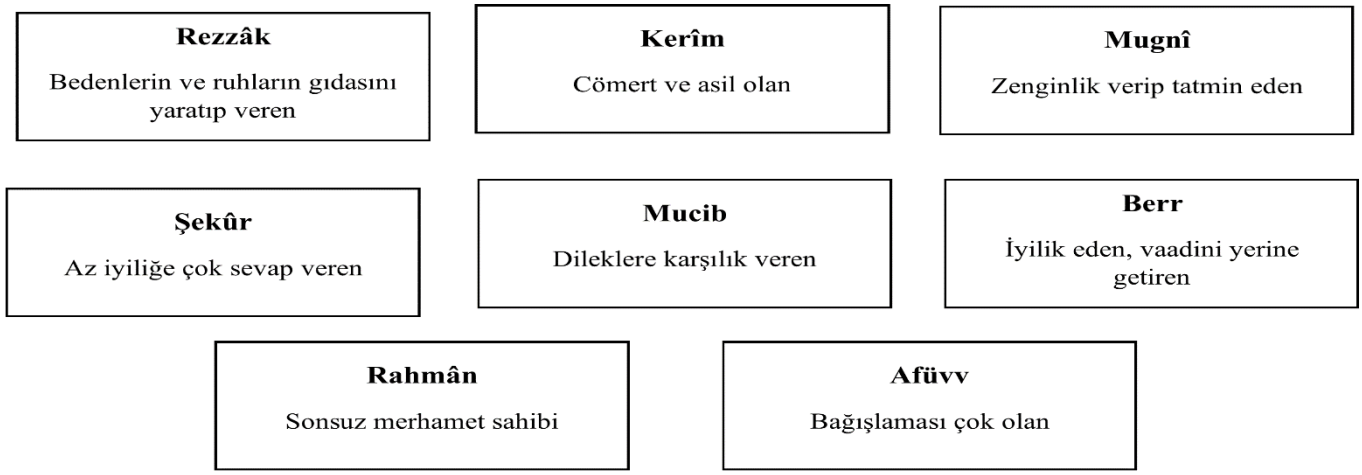
Yöntem: Anlatma yöntemi, soru- cevap tekniği

Süreç:

- Ek-1 öğrenci sayısı kadar çoğaltılır.
- Etkinlikte yer alan Allah'ın isimleri ve anlamları öğrencilere okunur. Gerekli olduğu takdirde daha geniş açıklamalarda bulunulur.
- Öğrencilerden etkinlikteki isimlerin karşısına, isimden kendimize nasıl bir örnek almamız gerektiğini bir cümle ile yazması istenir.
- Gönüllü öğrencilerden cevaplar dinlenir. [504]
- Etkinlik, "Allah'ın ahlakı ile ahlaklanınız." ifadesi çerçevesinde değerlendirilir.
- İsteyen öğrencinin etkinliği sınıf panosuna asılır.

[503] İsrâ, 17/100.
[504] Cevap anahtarı "Ekler" kısmında verilmiştir.

Ek-1:

Kerîm	Bize verilen maddi ve manevî nimetleri paylaşmalı cimrilikten kaçınmalıyız.
Rezzâk	
Mugnî	
Mücib	
Şekûr	
Berr	
Rahmân	
Afüvv	

.

X. ALLAH'IN EGEMENLİĞİ VE YÖNETİCİLİĞİ İLE İLGİLİ İSİM VE SIFATLAR

A. KAVRAMSAL AÇIKLAMA

1. Allah'ın Egemenliği ve Yöneticiliği

Allah'ın egemenliği ve yöneticiliği, O'nun hükümranlığına ve hükümdarlığına işaret etmektedir. İnsan, evrene dönüp baktığı zaman belli yasalarla yönetildiğini ve hiçbir şeyin tesadüfî olmadığını, sünnetullah çerçevesinde hareket ettiğini fark etmektedir. Yaratılan her şey bir düzen ve disiplin içinde aynı zamanda kendisine verilen görev ekseninde devam etmektedir. İnsan, yeryüzündeki işlevselliğe baktığı zaman her şeyin bir düzenleyicisinin ve yöneticisinin olması gerektiği bilincine sahip olmalıdır. Bu da yaratılan hiçbir şeyin başıboş bırakılmadığının, her şeyi düzenleyen ve yöneten bir gücün var olduğunun en önemli işaretlerindendir. Sınırsız evrenin de sahibi olan ve bu düzeni yöneten, her şeyi bilen, her şeye gücü yeten, yüce olan Allah'tır. Evrenin bir parçası olan insan da, Allah'ın hâkimiyeti ve tasarrufu çerçevesindedir. Allah, insanı cüzi iradesi ile hükmüne uyup uymama konusunda serbest bırakmakta, yerde ve gökte olan her şeyi insanın hayatını kolaylaştırmak için kulların mülkiyetine geçici bir süre vermektedir. İnsan mülkün geçici olduğunu, kendi elinde olmadığını anladığı zaman gerçek sahibini görmekte ve kendinin emanetçi olduğunu fark etmektedir.[505] Bu durumu Yunus Emre bir şiirinde şöyle dile getirmiştir:

"*Mal sahibi, mülk sahibi,*
Hani bunun ilk sahibi?
Mal da yalan, mülk de yalan,
Var biraz da sende oyalan!".

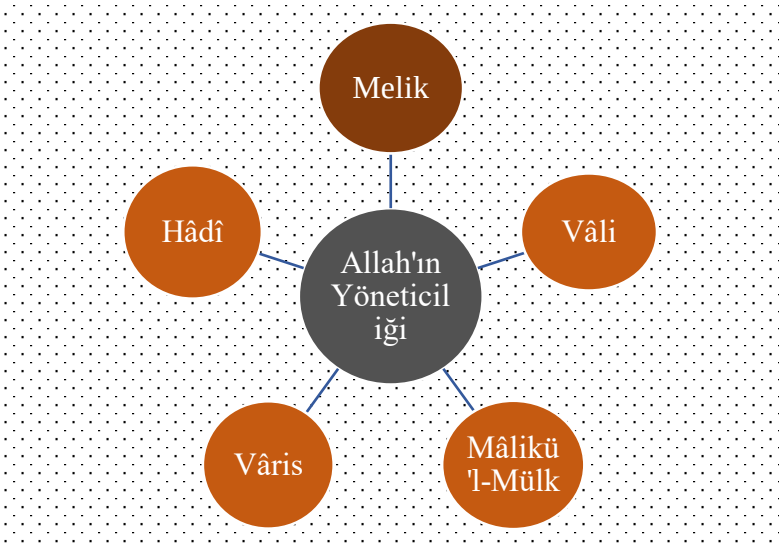
Buradan insanın anlaması gereken en önemli nokta, insanın mülkiyetin sahibi ve yönetici olmasının sınırlı ve geçici olmasıdır. Gerçek hükümdar, büyüklük ve yücelikle birlikte hiçbir şeye muhtaç olmayan, affetme yetkisi olan, sınırsız güç sahibi ve tüm aleme hükmedebilen, bütün noksanlıklardan uzak olan Allah'tır.[506]Allah sahibi ve hükümdarı olduğu evreni koymuş olduğu yasalarla yönetmekte ve O'nun yasalarında en ufak sapma

[505] Komisyon, **Esmâü'l-Hüsnâ**, 353.
[506] Komisyon, **Esmâü'l-Hüsnâ**, s. 314-315; Yâsin, 36/83.

meydana gelmemektedir. Örneğin Dünya kendi ekseni etrafında yirmi dört saatte, Güneş'in etrafında 365 gün 6 saatte dönüşünü tamamlar. Bu sistem bir an bile bozulduğunda veya herhangi biri dönme olayını terk ettiğinde evrenin dengesi bozulur. Allah evreni ve doğayı belli yasalar ile yönettiği gibi toplumları, insanları da belli yasalarla yönetmektedir. Allah ayette bunu şu şekilde dile getirmektedir:

"*De ki: "Ey mülkün gerçek sahibi olan Allah'ım! Mülkü dilediğine verirsin, dilediğinden çekip alırsın. Dilediğini yüceltirsin, dilediğini de alçaltırsın. Her türlü iyilik senin elindedir. Hiç kuşku yok sen her şeye kadirsin*."[507]

Hayatın her alanına hâkim olan Allah tasavvurundan uzaklaşmak insanı materyalist bir dünya görüşü içine sürüklemektedir. Her şeyin gerçek sahibini bilmek gençlere sığınacak bir liman bulmalarını sağlamaktadır. Adalet ve merhamet sahibi bir yöneticinin vermiş olduğu güven gençlerin Allah'ı tanıma ve Allah'a yaklaşmasına vesile olmaktadır. Yoksa insanın kendini her türlü kayıttan ve kontrolden bağımsız hissetme arzusu, kendi aklını, güç ve kudretini Tanrı edinmesine yol açabilmektedir. Aklıyla her şeyi bulabileceği düşüncesine kapılan kişi, Kur'an'ın ifadesiyle "arzularını kendisine tanrı edinecek"[508] ve büyük bir çıkmazın içerisine sürüklenecektir.[509]

Şekil 16: Esmâ-i Hüsnâ'da Allah'ın Yönetici Sıfatını İfade Eden İsimler

[507] Ali İmran 3/26.
[508] Furkan 25/43.
[509] Özarslan, **Hz. Peygamber ve Gençlik Sorunları,** s. 28.

2. Melik

"Bir şeye sahip olmak, bir şey üzerinde tasarrufta bulunmak" gibi anlamlara gelen "mülk" kökünden türemiş olan[510] Melik ismi, "görünen ve görünmeyen alemlerin sahibi ve yöneticisi" demektir.[511]

Kur'an'da beş yerde[512] geçen "Melik" ismi, Allah'ın güç ve otoritesine, sahibi olduğu her şeyi dilediği gibi yaratmasına ve hükmetmesine işaret etmektedir. Evreni yoktan var eden Allah, yönetme ve idare etme hakkına en layık olandır.[513]

Özetle; Allah'ın Melik isminden çıkaracağımız mesajlar şunlar olabilir:

"Birinci mesaj; Allah hiçbir şartta, hiçbir şeye ihtiyaç duymadan yarattıklarının mutlak sahibi ve idarecisidir. İnsanların sahip oldukları mal, mülk, para, makam vs. sınırlı ve geçicidir. Zamana bağlı olarak elimizde olanları, sahip olduklarımızı ebedi zannederek yanlış eylemler yapmamalıdır.

İkinci mesaj; evrenin maliki olan Allah'ın kudreti sınırsız, insan gücü son derece sınırlıdır. İnsan sınırlı gücünün farkında olmalı, boş yere böbürlenmemelidir.

Üçüncü mesaj; Allah'ın "Melik" ismini bilen kullar için korku ve kaygı yoktur. Haddini bilen kullara Allah'ın sınırsız yardımı bulunmaktadır.

Dördüncü mesaj; dünyaya ait olan her şey, dünya olduğu müddetçe vardır. Allah için yapılan salih ameller, güzel işler bu dünyadan sonra da var olmaktadır."[514]

---

[510] Öğük, **Allah'ı Tanıtan Güzel İsimler**, s. 131.
[511] Topaloğlu, "Esmâ-i Hüsnâ", **TDV İslam Ansiklopedisi**, s. 412.
[512] Tâhâ, 20/114; el-Mü'minûn, 23/116; Haşr, 59/23; el-Cumâ, 62/1; en-Nâs, 114/2.
[513] el-Halîmî, s.194.
[514] Handan Yalvaç Arıcı, "El-Melik", **Medeniyet Yolcuları**, Sayı. 3, Ocak 2017, s. 9-10.

B. DERS İÇİ ETKİNLİKLER

Tablo 11
Allah'ın "Yöneticiliği" ve Onunla İlişkili İsimlerinin Kullanılabileceği Dersler ve Konular

Ders ismi	Sınıf	Ünite	Konu	Kazanım
Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi	10. Sınıf	1. Ünite: Allah İnsan İlişkisi	2. Konu: Allah'ın Varlığı ve Birliği	Allah'ın varlığı ve birliği konusunda akli ve naklî delilleri analiz eder.
Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi	10. Sınıf	1. Ünite: Allah İnsan İlişkisi	3. Konu: Allah'ın İsimleri ve Sıfatları	İsim ve sıfatlarının yansımalarıyla Allah'ı tanır.
Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi	10. Sınıf	1. Ünite: Allah İnsan İlişkisi	5. Konu: İnsanın Allah ile İrtibatı	İnsanın Allah ile irtibat yollarını fark eder
Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi	11. Sınıf	4. Ünite: İnançla İlgili Meseleler	Deizm Kötülük Problemi	1. İnançla ilgili yaklaşımları tartışır. 2. Yeni dinî akımların özelliklerini değerlendirir.
Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi	12. Sınıf	1. Ünite: İslam ve Bilim	1. Konu: Din Bilim İlişkisi	Din-bilim ilişkisini tartışır.
Temel Dinî Bilgiler	AİHL	1. Ünite: İnanç Dünyamız	4. Konu: İman Esasları	İnsanın yaratılış amacını ayet ve hadislerden örneklerle açıklar.
Temel Dinî Bilgiler	AİHL	2. Ünite: İbadet Hayatımız	11. Konu: Dua ve Tövbe	Dua ile tövbenin kişi hayatındaki ve dindeki önemini fark eder.
Temel Dinî Bilgiler	İslam 1	2. Ünite: İslam ve Ekonomik Hayat	7. Konu: İslam'ın Mülkiyet Anlayışı	İslam'ın mülkiyet anlayışını yorumlar.
Kelam	-	4. Ünite: Kelam İlmi ve Güncel Meseleler	2.Konu: Kelam İlmi ve Güncel Konular	Güncel meseleleri kelam ilminin bakış açısına göre değerlendirerek bireysel ve sosyal hayattaki yansımalarını fark eder.
Akaid	-	3. Ünite: Allah'a İman	3. Konu: Allah'ın Varlığı ve Birliği	Allah'ın yaratma ve emretmedeki birliğini ayetlerle temellendirir.
Akaid	-	3. Ünite: Allah'a İman	4. Konu: Allah'ın İsimleri	Allah'ın esmasının anlamlarını davranışlarına yansıtmaya özen gösterir.

Kur'an Kursları İhtiyaç Odaklı Ders Programı	-	Allah'a İman	Allah'ın Varlığı ve Birliği	1. Alemdeki her şeyin Allah'ın varlığına delalet ettiğini bilir. 2. Dünyadaki nizam ve intizamın Allah'ın birliğine delalet ettiğini kavrar.

ETKİNLİK 1

Kazanım: 1. Allah inancının insan hayatındaki yeri ve önemini yorumlar.

2. İslam'ın mülkiyet anlayışını yorumlar.

Süre: 25 dakika

Yöntem: Anlatma yöntemi, metin yorumlama ve soru-cevap teknikleri

Süreç:

- Ek-1 öğrencilere okunur.
  - Sorular ile birlikte yorumlanır ve değerlendirilir.

Ek-1:

Hükümdarı Tanımak[515]

Hikâyeden Önce

Peygamberimiz zamanında insanların helvadan put yapıp sonra onları acıkınca yemeleri siz ne düşündürüyor? Niçin?

Her şeyin sahibi ve yöneticisi Allah olduğunu insan unuttuğu zaman ne kaybeder?

Karşısına geçmiş de konuşan bu kişi de kimdi? Ne söylüyordu? Hiç utanmadan yerlerin ve göklerin ilahını, tek olduğunu, onun yaratıcı değil yaratılan olduğunu vurguluyordu. Bu ne cüretti? Nasıl konuşurdu karşısında böyle? Yoksa, yıllar önce gördüğü rüya mı gerçekleşiyordu. Biri çıkacak ve hükümranlığını yerle bir edecekti. İmkansızdı, bu olamazdı. Çünkü, o sene verdiği emirle bütün doğan erkek çocuklarını öldürmüştü. Bu çocuk, o sene doğmuş olamazdı! Ama dedi benim hükümranlığımla uğraşıyor. Benim olan bu kadar malın, mülkün, saltanatın sahibi ben değilmişim ben onların geçici sahibiymişim. Ne kadar da komik! Bu düşüncelerle geldi kendine. Karşısındaki kişi hâlâ konuşuyordu. Hz.

[515] Köksal, **Peygamberler Tarihi**, s. 141-152.

İbrahim Allah'ın ona vermiş olduğu tebliğ vazifesini yapmaya devam ediyordu. Yıllarca uğraşmış, taptıkları putların sadece taş yığını olduğunu vurgulamış ama kimseye sözünü dinletememişti. İşte şimdi pür dikkat herkes onu dinliyordu. Çünkü son hamlesini yapmış ve bütün putları baltasıyla kırıp baltayı da büyük putun boynuna takmıştı. İşte demişti! İşte sizin putlarınızı kıran. Bakın balta onun boynunda. Herkes hayretle bakıyordu birbirine. Delirmiş bu adam hiç konuşamayan, yürüyemeyen, düşünemeyen… Nasıl kırar?

Öğrencilerinize sorun

1. İnsanın hiçbir gücü olmayan, görmeyen, duymayan şeylere tapmaları insanların hangi yönünü vurgulamaktır? İnsan Allah'ın vermiş olduğu irade ve akıl ile bu yanlışa düşmesini nasıl yorumluyorsunuz?
2. İnsan her şeyin gerçek sahibini ve hükümdarını tanımadığı zaman hayata bakış açısında ve yaşam standartlarında hangi değişiklikler meydana gelir? Niçin?

Hz. İbrahim, dinini artık Nemrut'un karşısında daha yüksek dile getirebiliyordu. Çünkü insanların kalbine düşmüştü şüphe. Ama heyhat! Kalpleri mühürlenenler bunu yine fark edememişlerdi. Haykırdı Nemrut. Çünkü korku sarmıştı yüreğini. Ya insanlar İbrahim'in dinine geçerse şüphesi onu daha fazla öfkelendiriyordu. O zaman bütün egemenliği yıkılırdı. Söyle dedi. Senin taptığının ne özelliği var? Hz. İbrahim büyük bir vakurla şöyle cevap verdi:

- Benim Rabbim öldürür ve diriltir?

Güldü Nemrut. "Bundan kolay ne var. Hapishaneden iki kişi getirin. Birini serbest bırakın birinin boynunu vurun." Bu kadardı işte. Nemrut, asıl yaratma ve öldürme işini anlayamamıştı. Yine de cevap vermedi Hz. İbrahim. Yeni bir soru sordu:

-Benim Rabbim güneşi doğudan doğuruyor hadi sende batıdan doğur?[516]

Cevap vermedi Nemrut. Çünkü cevaplarının bir işe yaramayacağını biliyordu. Kendi hâlini, yaşlanmasını, ölümünü düşündü. Dikkatle baktı Hz. İbrahim'e. Kimden

[516] *"Allah kendisine hükümdarlık verdiği için şımararak Rabbi hakkında İbrâhim ile tartışan kişinin haline bir baksana! İbrâhim ona: 'Benim Rabbim hayatı veren ve hayatı alandır.' deyince O: 'Ben de yaşatır ve öldürürüm.' dedi. Bunun üzerine İbrâhim: 'İşte Allah güneşi doğudan doğduruyor, haydi sen de batıdan doğdur bakalım!' der demez kâfir donakaldı. Zaten Allah zalimleri hidayet etmez, emellerine kavuşturmaz."* (Bakara, 2/258).

alıyordu bu gücü? Kendine geldi. “Atın bunu zindana yakında bu yaptıklarının cezasını çekecek…”

Tek derdi hükümranlığını ispatlamaktı. Allah’ın verdiği güçle, hükümranlıkla, malla O’na eş tutmuştu kendini. Lakin sonun küçücük bir sivrisinekle geleceğini nereden bilebilirdi. O da diğer zalimler gibi gerçek hükümdarı ahirette bilecekti.

“*O gün onlar ortaya çıkarlar. Onların hiçbir şeyi Allah’a gizli kalmaz. Bugün mülk (hükümranlık) kimindir? Tek olan, her şeyi kudret ve hâkimiyeti altında tutan Allah’ındır.*”[517]

1. Nemrut’un sonunun küçük bir sivrisinekle verilmesinin hikmeti sizce nedir?
2. İnsanda bulunan her şeyin sahibinin ve hâkiminin kendisi olduğu düşüncesi, hayata bakışını nasıl etkilemektedir?
3. Bu derste şu ana kadar konuştuklarımız Allah’ın hangi ismi ile bağlantılıdır? Niçin?

ETKİNLİK 2

Kazanım: 1. İnsanın Allah ile irtibat yollarını fark eder.

2. Dua ile tövbenin kişi hayatındaki ve dindeki önemini fark eder.

Süre: 10 dakika

Yöntem: Anlatma yöntemi ve soru-cevap tekniği

Süreç:

- Öğrenciler aşağıdaki sorular sorulur:
- Ne zaman dua etme ihtiyacı hissederiz?
- Dua ederken ve ettikten sonra kendimizi nasıl hissederiz?
- Duanın hayatımızdaki yeri nedir.
- Öğrencilere Ek-1 dua metni okunur.
- Öğrencilerden Allah’ın her şeyin sahibi ile ilgili isim ve sıfatları içeren örnek dua metni yazmaları istenir.
- Gönüllü öğrencilerden duaları dinlenir.

[517] Mü’min 40/16.

- İsteyen öğrencinin duası sınıf panosuna asılır.

Ek-1:

"*Kimsenin kimseye fayda vermediği gün hüküm senin*
Gökler yarılırken sahibim sensin
Yıldızlar dağılırken sahibim sensin
Varlığım bana ait değil
Varım yoğum senin
Elimde olanlar benim değil
Sahiplendiklerimde senin
Yokluğa düşürme beni
An senin.
Darlık verme kalbime
Mekân senin[518]

1. Bu derste şu ana kadar konuştuklarımız Allah'ın hangi ismi ile bağlantılıdır? Niçin?

ETKİNLİK 3

Kazanım: 1. Allah'ın varlığı ve birliği konusunda akli ve naklî delilleri analiz eder.
2. İnançla ilgili yaklaşımları tartışır.
3. Allah'ın yaratma ve emretmedeki birliğini ayetlerle temellendirir.

Süre: 25 dakika

Yöntem: Soru cevap tekniği

Süreç:

- Öğretmen, Ra'd, 13/2, Enbiyâ, 21/ 33, Mülk, 67/3 ayetlerini çıktı alır ve öğrencilere dağıtır.

- Sorular ile birlikte etkinlik yorumlanır ve değerlendirilir.

[518] https://www.youtube.com/watch?v=1G7y8oVTp10. (17 Aralık 2020).

1. Öğrencilerden bir ışık yılını hesaplamaları istenir.[519] Çıkan sayıyı 30.000 ile çarparsak ortaya çıkan rakam güneşin Samanyolu merkezine kaç km uzak olduğunu gösterecektir. Bu sayıyı bulmak mümkün mü? Bu mesafeden bize ısı ve ışık veren Rabbimiz nasıl bir hükümdardır?

2. Gezegenleri, güneşin etrafında bir düzen ve plan dahilinde döndüren kimdir? Melik olan Allah, döndürmeyi bıraksa dünyanın tüm güçleri birleşse tekrar hareket etmeye güçleri yeter mi?

3. Hiç düşündünüz mü? Dünya daha hızlı dönmek istese, rüzgarlar daha hızlı esse, güneş sabah doğmak istemese, emre itaat etmeseler insanın hayatında nasıl değişiklikler olurdu?

4. İnsan, Allah'ın yaratmasında ve düzeninde bir eksiklik görebilir mi? Niçin?

5. Etkinlik çerçevesinde Allah'ı evrene hâkim olan ve müdahale eden olarak görmeyen felsefi yaklaşımları nasıl değerlendirebiliriz?

6. Bu derste şu ana kadar konuştuklarımız Allah'ın hangi ismi ile bağlantılıdır? Niçin?

ETKİNLİK 4

Kazanım: 1. Allah'ın isim ve sıfatlarının yansımalarıyla Allah'ı tanır.
2. İslam'ın mülkiyet anlayışını yorumlar.

Süre: 30 dakika

Yöntem: Görüş geliştirme tekniği

Süreç:

- Ek-1 öğrencilere dağıtılır.
- Öğrenci maddeleri okur ve katıldığı seçeneğe tik işareti koyar.
- Öğrencilerin cevaplandırması için beş dakika süre verilir.

[519] Işık saniyede 300.000 km mesafe kat etmektedir. Bunu 60 ile çarptığımız zaman bir dakikada kat ettiği mesafeyi buluruz. Çıkan rakamı tekrar 60 ile çarptığımız zaman bir saatte kat ettiği mesafeyi; çıkan sayıyı 24 ile çarptığımız zaman bir günde, yine çıkan rakamı 365 ile çarptığımız zaman bir yılda kat ettiği mesafeyi buluruz. Buna ışık yılı denir.

- Öğretmen, önermeleri tek tek okur. Öğretmen, her maddede birkaç öğrenciye tercih ettiği görüşü neden seçtiğini açıklamasını ister. Öğrenci kendi görüşünü açıklamakla birlikte diğer arkadaşlarını de kendi görüşü yönünde ikna etmeye çalışır. Tartışma esnasında, görüşü değişen öğrenci olursa neden görüşünü değiştirdiğini açıklar. "Bu görüş doğru bu görüş yanlıştır." şeklinde yorum yapılmaz. Konuya dair artık farklı görüşler gelmemeye başladığı zaman öğretmen teşekkür eder ve etkinlik sonlandırılır. Daha sonra, tartışma özetlenir ve değerlendirilmesi yapılır. Görüş geliştirme tekniğinde amaç; konuya farklı açılardan bakarak görüşleri farklı örneklerle ve fikirlerle zenginleştirmektir. [520]
- Etkinlikte yer alan maddeler, inanç ile ilgili felsefi yaklaşımlar çerçevesinde yorumlanır.

Ek-1:

[520] Aydın, **Din Öğretiminde Yöntemler**, s.185-186.

	Kesinlikle Katılıyorum	**Katılıyorum**	**Katılmıyorum**	**Kesinlikle Katılmıyorum**
Allah'ın evrenin sahibi ve yöneticisi olması insana güç ve güven vermektedir.				
Bir şeyi üreten, icat eden onun üzerinde en çok söz sahibi olandır.				
İnsan evrene hâkim olmak için yaratılmıştır.				
İnsan bu dünyada sadece bir emanetçidir.				
İnsanın yaratılış amacı bu dünyada birçok şeye sahip olmaktır.				
İnsanın malından vermesi her şeyin sahibi olamayacağını ve mülkün gerçek sahibinin kendisi olmadığını öğretmektedir.				
Yer ve gök arasında var olan her şey Allah'ın otoritesini gösterir.				
Allah'ın her şeyi bilmesi, kudreti, her şeyin hükümdarı ve sahibi olması hayatı için alacağı kararlarda etkili olmaktadır				
Allah'ın melik olması kendimizi O'na çok yakın hissetmemizi sağlar.				
Zor ve sıkıntılı bir durum ile karşılaştığımız zaman Allah'ın melik olması Allah ile olan ilişkiyi güçlendirmektedir.				
Allah'ın evreni yönetmesi evrenin kusursuz olduğunun ispatlamaktadır.				

- Bu derste şu ana kadar konuştuklarımız Allah'ın hangi ismi ile bağlantılıdır? Niçin?

ETKİNLİK 5

Kazanım: 1. Allah inancının, insan hayatındaki yeri ve önemini yorumlar.

2. Allah'ın yaratma ve emretmedeki birliğini ayetlerle temellendirir.

Süre: 15 dakika

Yöntem: Dramatizasyon ve anlatma yöntemleri, soru-cevap teknikleri

Süreç:

1.aşama:

- Öğrenciler çember olacak şekilde bir araya getirilir.
- Öğretmen başlama komutu verdiği zaman öğrencilerin istediği hareketi yapması istenir. Örneğin, alkışlayabilir, yürüyebilir, zıplayabilir, yüksek sesle konuşabilir gibi.

Öğrencilere sorulur.

1. Düzenli bir ortam oluştu mu?
2. Kendinizi nasıl hissetiniz?

2.aşama

- Öğretmen kimin ne zaman ne hareket yapacağını belirleyen bir şef/yönetici seçer.
- Öğrencilerin, şefin verdiği komutlara göre hareket etmesi sağlanır.
- Oyun tekrarlanır.
- Etkinlik sorular ile birlikte yorumlanır
    1. İki etkinlik arsındaki farkı nasıl açıklayabiliriz? İlk başta oluşan karışıklığın nedeni ve karışıklığı gidermek için bulunan çözüm ile ilgili ne düşünüyorsunuz?
    2. Bu etkinliği Allah'ın Melîk ismi çerçevesinde nasıl yorumlayabiliriz?
    3. Sizce evrende bir düzen var mı? Niçin? Buna hangi örnekleri verebiliriz?
    4. Evreni düzenleyen ve yöneten bir yönetici olmadığı zaman sizce neler olabilir? Örnek veriniz.

ETKİNLİK 6

Kazanım: 1. Allah inancının insan hayatındaki yeri ve önemini yorumlar.

2. Allah'ın yaratma ve emretmedeki birliğini ayetlerle temellendirir.

Süre: 15 dakika

Yöntem: Drama

Süreç:

1.aşama

- Öğretmen öğrencilere kendileriyle bir ev oluşturacaklarını söyler.
- İsteyen istediği eşyayı olabilecek ve istediği yerde durabilecektir. Yani isteyen koltuk isteyen masa vb. olabilecektir.
- Kimse birbirine müdahale etmeden bir dakika süre verilir.

Öğrencilere sorulur:

1. Düzenli bir ortam oluştu mu?
2. Kendinizi nasıl hissetiniz?

2.aşama

- Öğretmen öğrencinin hangi eşya olacağını ve nerede duracağını belirleyen bir lider/yönetici seçer.
- Oyun tekrarlanır.
- Evin odası tekrar düzenlenir.
- Öğrenciler ile birlikte etkinlik yorumlanır.
- Etkinlik sorular ile birlikte yorumlanır
    5. İki etkinlik arsındaki farkı nasıl açıklayabiliriz? İlk başta oluşan karışıklığın nedeni ve karışıklığı gidermek için bulunan çözüm ile ilgili ne düşünüyorsunuz?
    6. Bu etkinliği Allah'ın Melîk ismi çerçevesinde nasıl yorumlayabiliriz?
    7. Sizce evrende bir düzen var mı? Niçin? Buna hangi örnekleri verebiliriz?
    8. Evreni düzenleyen ve yöneten bir yönetici olmadığı zaman sizce neler olabilir? Örnek veriniz.

XI. ALLAH'IN SUÇLULARI CEZALANDIRMASI İLE İLGİLİ İSİM VE SIFATLARI

A. KAVRAMSAL AÇIKLAMA

1. Allah'ın Cezalandırması

Allah her şeyi hikmetle ve adaletle yaratmakta, her işini adalet ve hikmet üzere inşa etmektedir. Allah'ın cezalandırmasını da bu ölçü ve denge üzerine yorumlamak gerekmektedir.

Allah, kullarına gönderdiği peygamberler ve kitaplar aracılığıyla iyiyi ve kötüyü açıklamakta, insanların yapmamaları gereken şeyleri açık bir şekilde bildirdikten sonra yasaklanan şeyleri yapanları cezalandıracağını bildirmektedir. Allah'ın suçluları cezalandırması ve intikam alması, öç alan ve öfke dolu bir ilah olmasından değil, insanların doğru yolu bulmaları, ıslah olmaları, toplumsal düzenin sağlanması ve adaletin tesisini gerçekleştirmesi içindir.[521] Onun intikam alması ve cezalandırması, yaratana ve yaratılmışlara karşı işlenen bilinçli tercihlere bakarak hak edenler için cezalandırmayı içermektedir.[522]

Allah'ın, insanı cezalandırması, dünya ve ahirette de gerçekleşmektedir. Dünya'da Allah'ın suçluları cezalandırması, Allah'a isyan eden fert ve toplumlara afet, musibet ve bela vermesiyledir.[523] Ahirette de, insanın her yaptığının karşılığını alacak olmasıdır.

İnsanın her zaman ümit ve korku arasında olması gerekmektedir. Allah'ın güzel isimleri incelendiği zaman Allah'ın kendisini iyilik, merhamet, şefkat, af ve ihsan gibi sıfatlarla tanıttığı gibi aynı zamanda cezalandırma ve intikam alma gibi sıfatlarıyla tanıttığı da dikkat çekmektedir. Fakat, Allah'ın isimleri incelendiği zaman, bunlardan birkaç tanesi ilahi gazaba işaret etmektedir. Allah'ın isimlerindeki bu çift yönlülüğün, Allah'ın adaletinin ve hikmetinin bir gereği olarak düşünülmesi ve yorumlanması gerekmektedir. Allah, kuluna Rahîm, Halîm, Gafûr, Afüvv, Tevvâb gibi isimlerle

---

[521] Bekir Topaloğlu, "Müntekım", **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt. 32, Ankara: TDV Yay., 2006, s. 23-24; Hatice K. Arpaguş, "Allah-İnsan İlişkisinde Rahmet ve Gazap", **Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, s. 29, (2005), s. 41-62.

[522] Karagöz, **Ayetler ve Hadisler Işığında Allah'ın İsim ve Sıfatları**, s. 351; Yurdagür, **Ayet ve hadislerle Esmâ-i Hüsnâ Allah'ın İsimleri,** s. 222; Karaman ve Diğerleri, Cilt. 4, s. 644.

[523] bk. A'raf, 7/136; Hicr, 15/79; Rûm, 30/47; Zuhruf, 43/25, 55; Karagöz, **Esmâ-i Hüsnâ**, s. 351-352.

rahmetiyle muamele ettikten sonra Adl, Müntekim isimleriyle de doğru ve yanlış yapanı birbirinden ayırmakta, hak edene hak ettiğinin karşılığını vermektedir. Allah suçluları cezalandırmadan önce mühlet vermekte ve kendisinden af dileyeni affetmektedir. Bu nedenle insan Allah'tan korktuğu zaman bile O'nun rahmet ve mağfiretine sığınmalıdır. Bu insana korkudan emin olmayı öğretmektedir.

2. Müntekim

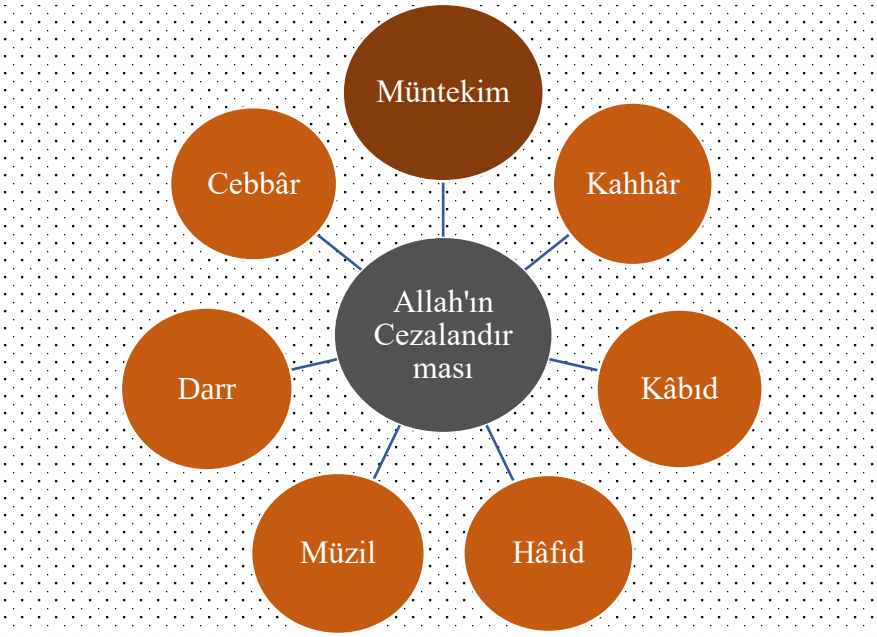
Kelime kökü olarak, "öç almak, cezalandırmak, kötü fiilleri ayıplamak ve kınamak, yadırgamak" anlamlarına gelen Müntekim ismi isyan edenleri, zalimleri, zorbaları, suç ve günah işleyenleri çeşitli uyarılardan sonra ve belli bir mühlet tanıdıktan sonra günahında ısrar edenleri şiddetli cezalarla cezalandıran anlamındadır.[524]

Müntakim ismi, Allah için iki şekilde kullanılmaktadır. Birincisi Allah suçluyu cezalandırmadan suçluyu uyarmakta ve yanlış davranışından dönmesi için kendisine mühlet vermektedir. İkincisi ise Allah dostlarını cezalandırmamakta ve düşmanlarına ceza verirken de kendisi için değil zulüm ve haksızlığa uğrayanlar için intikam almaktadır. Allah'ın bu sıfatı isyan ve inkâr edenlere yöneliktir. Allah hak etmeyen hiç kimseye ceza vermez çünkü Allah, asla zalim değildir.[525]

İnsan Müntakim ismi uyarınca Allah'ın rahmeti, mağfireti, cömertliği ile tanığı gibi cezalandırıcı ve intikam alıcı sıfatlarıyla da bilmeli ve tanımalıdır. Bunun için Allah'ın yasakladığı şeyler terk edilmeli, emrettiği şeyler yapılmalıdır. İnsan kendisi de intikam almadan, cezalandırmadan önce af yolunu tutmalı, sabırlı olmalı ve mühlet vermelidir. Gazzâlî, Müntakim isminden bir insanın alabileceği en önemli dersin kişinin sürekli Allah'a karşı gelmeye, günah işlemeye çalışan nefsinden alacağı intikam olarak değerlendirmiştir. Bunun için kişi ahlakını ne kadar çok düzeltme ve güzelleştirme gayreti içinde olursa Allah'ın ahlakından o derece istifade etmiş olmaktadır.[526]

---

[524] Komisyon, **Esmâü'l-Hüsnâ,** s. 149.
[525] Topaloğlu, **Allah İnancı**, s. 105.
[526] Gazzâlî, **el-Esmâü'l-Hüsnâ İlahi Ahlak,** s. 236.

Şekil 17: Esmâ-i Hüsnâ'da Allah'ın Ceza ve İntikam Alan Sıfatlarını İfade Eden İsimler

Esmâ-i Hüsnâ içerisinde muhteva açısından cezalandırıcı olarak gruplandırılan isimler, mukabil bir isimle birlikte kullanılmıştır. Bu da isimlerde sevgi ve korku, lütuf ve kahır açısından bir dengenin varlığına işaret etmektedir. Hâfid-Râfi'(alçaltan-yücelten), Müzil-Muiz (zillete düşüren - izzet ve şeref veren), Kābız-Bâsit (rızkı daraltan veya canlıların ruhunu alan - rızkı genişleten yahut ruhları bedenlerine yayan), Dâr-Nâfi' (zarar veren - fayda veren).[527]

B. DERS İÇİ ETKİNLİKLER

Tablo 12
Allah'ın "Cezalandırıcılığı" ve Onunla İlişkili İsimlerinin Kullanılabileceği Dersler ve Konular

Ders ismi	**Sınıf**	**Ünite**	**Konu**	**Kazanım**
Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi	10. Sınıf	1.Ünite: Allah İnsan İlişkisi	1. Konu: Allah İnancı ve İnsan	Allah inancının insan hayatındaki yeri ve önemini yorumlar.
Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi	10. Sınıf	1. Ünite: Allah İnsan İlişkisi	3. Konu: Allah'ın İsimleri ve Sıfatları	İsim ve sıfatlarının yansımalarıyla Allah'ı tanır.

[527] Topaloğlu, "Esmâ-i Hüsnâ", **TDV İslam Ansiklopedisi**, s. 411.

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi	10. Sınıf	1. Ünite: Allah İnsan İlişkisi	5. Konu: İnsanın Allah ile İrtibatı	İnsanın Allah ile irtibat yollarını fark eder.
Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi	10. Sınıf	4. Ünite: Ahlaki Tutum ve Davranışlar	4. Konu: İslam Ahlakında Yerilen bazı Davranışlar	1. İslam ahlakında yerilen bazı davranışları ayet ve hadislerle açıklar. 2. Tutum ve davranışlarında ölçülü olmaya özen gösterir.
Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi	11. Sınıf	1. Ünite: Dünya ve Ahiret	1. Konu: Var Oluşun ve Hayatın Anlamı	1. Hayatı anlamlandırmada ahiret inancının önemini fark eder. 2. Dünya hayatı ile ahiret hayatı arasında ilişki kurar.
Temel Dinî Bilgiler	AİHL	1. Ünite: İnanç Dünyamız	4. Konu: İman Esasları	İnsanın yaratılış amacını ayet ve hadislerden örneklerle açıklar.
Temel Dinî Bilgiler	AİHL	2. Ünite: İbadet Hayatımız	11. Konu: Dua ve Tövbe	Dua ile tövbenin kişi hayatındaki ve dindeki önemini fark eder.
Temel Dinî Bilgiler	AİHL	3. Ünite: Ana Hatlarıyla İslam Ahlakı	4. Konu: Allah'a Karşı Vazifelerimiz (Havf ve Reca)	1. İslam ahlakının gayesini ve konusunu ayet ve hadislerle açıklar. 2. Allah'a karşı vazifelerini yerine getirmeye özen gösterir.
Temel Dinî Bilgiler	AİHL	4. Ünite: Ahlaki Davranışlar	1. Konu: Olumsuz Tutum ve Davranışalar	1. Olumsuz davranışları ayet ve hadislerle temellendirir. 2. Olumsuz davranışlardan uzak durmaya özen gösterir. 3. Davranışlarında ölçülü ve tutarlı olmaya özen gösterir.
Temel Dinî Bilgiler	İslam 1	1. Ünite: İslam ve Sosyal Hayat	3. Konu: Sosyal Hayatı Olumsuz Etkileyen Bazı Etkenler	1. İslam'ın sosyal hayatla ilgili bazı temel ilkelerini ayet ve hadislerle açıklar. 2. Sosyal hayatı olumsuz etkileyen unsurları fark eder.

Temel Dinî Bilgiler	İslam 1	4. Ünite: Ana Hatlarıyla İslam Ahlakı	4. Konu: Allah'a karşı Vazifelerimiz	Allah'a karşı vazifelerini yerine getirmeye özen gösterir.
Akaid	-	3. Ünite: Allah'a İman	4. Konu: Allah'ın İsimleri	Allah'ın esmasının anlamlarını davranışlarına yansıtmaya özen gösterir.

ETKİNLİK 1

Kazanım: 1. İsim ve sıfatlarının yansımalarıyla Allah'ı tanır.

2. Olumsuz davranışlardan uzak durmaya özen gösterir.

3. Davranışlarında ölçülü ve tutarlı olmaya özen gösterir.

Süre: 15 dakika

Yöntem: Anlatma yöntemi, metin yorumlama ve soru cevap teknikleri

Süreç:

- Ek-1 okunur.
- Sorular ile yorumlanır ve değerlendirilir.

Ek-1:

KABE'NİN KORUNMASI[528]

Kâbe ilk inşa edildiği andan itibaren her zaman insanlar tarafından kutsal kabul edilen bir yerdir. Peygamber Efendimiz dünyaya gelmeden önce Araplar arasında da Kâbe kutsal kabul ediliyor ve etrafında tavaf yapılıyordu. Bu saygının bazı milletler tarafından nedeni bir türlü anlaşılamadığı gibi içten içe haset duygularının uyanmasına sebep oluyordu. Kâbe'ye verilen önemi kıskananlardan birisi de Habeş Krallığının Yemen valisi Ebrehe'ydi. Ebrehe, Kâbe'ye yapılan hürmeti bir türlü anlayamıyordu. Kâbe sayesinde Mekke ticari ve kültür merkezi olarak tanınıyor ve gelişiyordu. Karar verdi. Kendisi de bir saray inşa edecekti. Bu saray Kâbe gibi basit(!) taştan olmayacak, en değerli malzemeler ile yapılacak, en değerli taşlarla süslenecekti. Herkes Kâbe'ye değil artık onun sarayına hürmet gösterecekti. Bu fikirden dolayı gurur duydu kendisiyle. Yaptırdığı kilise bitmişti fakat kiliseye hiç kimse istediği ilgi ve alaka göstermemişti.

[528] Suruç, **Kainatın Efendisi Peygamberimizin Hayatı**, s. 57-60.

Bunun tek bir nedeni olabilirdi. “Kâbe’nin varlığı.” Eğer Kâbe yok edilirse herkes onun yaptırdığı sarayın daha çok kıymetini bilecekti. Emir verdi komutanlarına. “Büyük bir ordu hazırlayın. Hedefimiz çok büyük. Bu büyük hedefte herkes yanımızda olmalı ve bizi desteklemeli.” Kimse ordusunun önünde duramamalıydı.

Sadece insan gücü yetmezdi o zamanın en önemli savaş aracı olan fillerde olmalıydı bu orduda. Ve nihayet ordu toplandı. Ordusuna gurur ve kibirle baktı. Artık en güçlü oydu. Kimse duramazdı onun önünde. Zaten Mekke’de çoktan boşalmıştı. Herkes korkudan dağlara sığınmıştı. Nasıl korkmasınlar? Bu güçlü(!) ordunun önünde durma cesaretini kim gösterebilirdi ki?

Abdulmuttalib, Mekke’nin sorumlusu. Ebrehe onun geldiği duyunca daha da kibirlendi. Şimdi ona yalvaracak ve Kâbe’ye dokunmaması için ayaklarına kapanacaktı. Fakat Ebu Muttalib, az önce ordusunun ele geçirdiği iki yüz devesini istedi. Ebrehe için bu ne komik bir durumdu. Bir yanda Kâbe, diğer yanda iki yüz deve. Küçümsedi, alay etti Ebu Muttalib ile. Ama aldığı cevap balyoz gibi indi kafasına. “Develerin sahibi benim, ben onlardan sorumluyum. Kâbe’nin de bir sahibi var ve O onu koruyacaktır.” Ebrehe düşünmeye başladı. “Kimdi Kâbe’nin sahibi? Nasıl koruyacaktı onu? Kim durabilirdi bu ordunun karşısında?”.

1. Ebu Muttalib neden develerini isteme ihtiyacı hissetmiştir? Buradaki gerçek niyeti sizce nedir? Siz Ebu Muttalib’in yerinde olsaydınız nasıl hareket ederdiniz?

2. “Kâbe’nin sahibi” cümlesi Ebrehe’de hangi duyguların uyanmasına sebep olmuş olabilir?

Hemen ordunun tekrar harekete geçmesini istedi. Artık dinlenme vakti değildi. Vakit Kâbe’yi yok etme vaktiydi. Fakat o anda en büyük filin yerinden kalkmadığını fark ettiler. Ne yaparlarsa yapsın kımıldamıyordu yerinden. Daha da kızdı Ebrehe. “Kâbe’nin sahibi” cümlesi yankılanıyordu zihninde. Yoksa filde mi ona itaat ediyordu? İmkânsız dedi kendi kendine. Ne kadar saçma şeyler düşünüyordu. Şimdi de bir bulutun yaklaştığı haberi geldi. Yağmur mu yağacaktı? Hayır bu bulut yağmur bulutuna hiç benzemiyordu? Küçük küçük kuşlar bir araya gelmiş, gagalarında ve ayaklarında taşıdıkları taşları,, büyük bir hızla ordunun üstüne bırakıyorlardı. Taşın değdiği asker olduğu gibi yere

devriliyordu. Az önce Ebrehe'nin gururla baktığı, bu orduyu kim yenebilir ki dediği ordu, Kabe'nin Sahibi tarafından hak ettiği sonuca ulaştırılmıştı.

1. Kur'an'da bu olayı anlatan sure hangisidir?

2. Bu olayda Allah'a karşı gelen kullarını hemen cezalandırdığı anlatılmaktadır. Allah'ın suçluları cezalandırması ile ilgili ne düşünüyorsunuz? Niçin?

3. Allah'ın adaleti ve cezalandırması arasında nasıl bir ilişki bulunmaktadır? Açıklayınız.

4. Allah, suçluları cezalandıracağını bildirmemiş olsaydı insanın hayatında nasıl değişiklikler olurdu? Açıklayınız.

ETKİNLİK 2

Kazanım: 1. Allah inancının insan hayatındaki yeri ve önemini yorumlar.
2. İslam ahlakında yerilen bazı davranışları ayetlerle açıklar.
3. Sosyal hayatı olumsuz etkileyen unsurları fark eder.

Süre: 15 dakika

Yöntem: Anlatma yöntemi, ayet yorumlama ve soru-cevap teknikleri

Süreç:

- Ek-1 öğrenci sayısı kadar çoğaltılarak sınıfa dağıtılır.
- Öğrencilerden, verilen tablodaki boşlukları ayetler çerçevesinde doldurmaları istenir.
- Etkinlik sonunda değerlendirilir ve yorumlanır.

Ek-1:

"Bilinmeli ki her kim Allah'a ortak koşarsa Allah ona cennet yüzü göstermeyecek ve onun varacağı yer cehennem olacaktır. Zâlimlerin yardımcıları da olmayacaktır." (Maide, 5/72)

"Kim de bir mümini kasten öldürürse cezası, içinde devamlı kalmak üzere cehennemdir. Allah ona gazap etmiş, onu lânetlemiş ve onun için büyük bir azap hazırlamıştır." (Nisa 4/93.)

“Hırsızlık eden erkek ve kadının yaptıklarına karşılık bir ceza, Allah’tan bir ibret olarak ellerini kesin. Allah güçlüdür, hikmet sahibidir.” (Maide, 5/38)

“Zina eden kadın ile zina eden erkeğin her birine yüz sopa vurun. Allah’a ve âhiret gününe inanıyorsanız, Allah’ın dinini uygulama hususunda o ikisine karşı merhamet duygusuna kapılmayın. Müminlerden bir grup da onlara uygulanan cezaya tanık olsun.” (Nûr, 24/2)

“İffetli kadınlara iftira atan, sonra da dört şahit getiremeyen kimselere seksen sopa vurun ve artık onların şahitliklerini asla kabul etmeyin. İşte onlar yoldan çıkanların ta kendileridir.” (Nûr, 24/4)

“Ey iman edenler! Zannın çoğundan sakının; çünkü bazı zanlar günahtır. Gizlilikleri araştırmayın, birbirinizin gıybetini yapmayın; herhangi biriniz, ölmüş kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı? Bak bundan tiksindiniz! Allah’a itaatsizlikten de sakının. Allah tövbeleri çokça kabul etmektedir, rahmeti sonsuzdur.” (Hucurat, 49/12)

Ayet No	**Allah’ın Yasakladığı Çirkin Davranış**	**Allah Niçin Yasaklamıştır? Bireysel ve Toplumsal Sonuçları Neler Olabilir?**	**Ayette Yasaklanan Davranışa Verilen Ceza**

- Bu derste şu ana kadar konuştuklarımız Allah'ın hangi ismi ile bağlantılıdır? Niçin?

ETKİNLİK 3

Kazanım: 1. İslam ahlakında yerilen bazı davranışları ayetlerle açıklar.

2. Olumsuz davranışlardan uzak durmaya özen gösterir.

3. Davranışlarında ölçülü ve tutarlı olmaya özen gösterir.

4. Sosyal hayatı olumsuz etkileyen unsurları fark eder.

Süre: 15 dakika

Yöntem: Anlatma, soru-cevap ve boşluk doldurma

Süreç:

- Öğretmen, öğrencilerden Allah'ın cezalandırdığı davranışların Ek-1'de yer alan ayetlerle konu uygunluğu olanları eşleştirmelerini ister.
- Öğrencilerin bireysel olarak etkinliği tamamlamaları sağlanır.
- Öğretmenin doğru eşleştirmeleri söylemesi ile etkinlik tamamlanır.[529]

[529] http://dogm.eba.gov.tr/panel/Etkinlik.aspx (21 Aralık 2020).

Ek-1:

1.(……...…….……) "… Yazıklar olsun o namaz kılanlara ki onlar namazlarını ciddiye almazlar. Onlar gösteriş yapanlardır, hayra da mâni olurlar."(Mâûn,107/ 4-7)

2. (……...…….……) "Artık bundan sonra Allah'a karşı kim yalan uydurursa işte onlar zalimlerin ta kendileridir."(Âl-iİmrân3/94)

3. (……...…….……) "Eli sıkı olma, büsbütün eli açık da olma. Sonra kınanır ve çaresiz kalırsın."(İsrâ17/29)

4. (……...…….……) "Ey iman edenler! Mallarınızı aranızda batıl yollarla yemeyin. Ancak karşılıklı rıza ile yapılan ticaretle olursa başka. Kendinizi helak etmeyin. Şüphesiz Allah size karşı çok merhametlidir." (Nisâ, 4/29)

5. (……...…….……) "Yoksa, insanları Allah'ın lütfundan kendilerine verdiği şey dolayısıyla kıskanıyorlar mı?.." (Nisâ, 4/54)

6. İçlerinde birtakım ümmîler vardır ki, kitabı bilmezler; bütün bildikleri kulaktan dolma şeylerdir. Onlar sadece zan ve tahminde bulunuyorlar. (Bakara 2/78)

7. Bu derste şu ana kadar konuştuklarımız Allah'ın hangi ismi ile bağlantılıdır? Niçin?

ETKİNLİK 4

Kazanım: 1. Güzel ahlaki davranışları ayet ve hadislerle temellendirir.

2. Davranışlarında ölçülü ve tutarlı olmaya özen gösterir.

Süre: 15 dakika

Yöntem: Metin tarama tekniği

Süreç:

- Öğrenciler ikişerli gruplandırılır.
- Öğrencilere Ek-1 dağıtılır.
- Öğretmen, ayetlerin meallerini Kur'an'dan nasıl bulabileceklerini açıklar.
- Öğretmen, gruplara Kur'an meallerini verir veya öğrencilerin o ders için hazırlamalarını ister.

- Ek-1'de verilen ayet numaralarını Kur'an mealinden bulmaları istenir.
- Ayette, Allah'ın hangi konudan bahsettiğine bakılır ve konunun ödül veya ceza ile mi ilgili olduğu işaretlenir.
- Öğretmenle birlikte cevaplar kontrol edilir.
- Doğru yapan grup/gruplar kazanır.

Ek-1:

AYET NO	KONU	ÖDÜL	CEZA
Bakara, 2/110.	Namaz	✓	
Ankebut, 29/68.			
Hucurat, 49/12.			
Haşr, 59/9.			
Bakara, 2/183.			
Mâide, 5/38.			
A'raf, 7/162.			
Fussilet, 41/33.			
Nisâ, 4/92.			
Nûr, 24/31.			
İsrâ, 17/32.			

ETKİNLİK 5

Kazanım: 1. İnsanın, Allah ile irtibat yollarını fark eder.

2. Dua ile tövbenin, kişi hayatındaki ve dindeki önemini fark eder

Süre: 15 dakika

Yöntem: Anlatma yöntemi, soru-cevap tekniği

Süreç:

- “De ki: (Ey insanlar!) "Kulluğunuz ve niyazınız olmasa Allah size ne diye değer versin!”[530] ayeti öğrencilere okunur ve dua etmenin önemi Allah ile kul arasındaki iletişimdeki önemi vurgulanır.
- Zümer, 39/8 ayeti öğrencilere okunur ve yorumlanır.

“İnsanın başına bir sıkıntı geldi mi Rabbine yönelip O’na yalvarır; sonra rabbi ona katından bir nimet verince, daha önce yalvardığını unutarak yolundan saptırmak için Allah’a eşler koşmaya kalkar. De ki ona: "İnkârcı tutumunla biraz eğlenedur bakalım! Gerçek şu ki sen ateşi boylayacaklardan birisin!”

- Sıkıntı anında dua etmek önemli midir? Neden?
- Ek-1’deki örnek dua öğrencilere okunur.
- Öğrencilerden sıkıntı anlarında yaptıkları/yapabilecekleri örnek bir dua yazmaları istenir.
- Gönüllü öğrencilerden yazdıkları dualar dinlenir.

Ek-1:

Hz. Âişe anlatıyor: “Bir gece Allah Resûlü"nü (sav) yatakta bulamadım, onu el yordamıyla aramaya başladım. O sırada elim ayaklarının tabanlarına değdi. Anladım ki O, secde hâlindeydi ve "*Allah"ım! Gazabından rızana, cezandan affına sığınırım. Senden sana sığınırım. Sana tüm övgüleri saysam yine de bitiremem. Sen kendini nasıl övdüysen öylesin.* " diye dua ediyordu.”[531]

ETKİNLİK 6

Kazanım: 1. Olumsuz davranışlardan uzak durmaya özen gösterir.

2. Davranışlarında ölçülü ve tutarlı olmaya özen gösterir.

Süre: 25 dakika

Yöntem: Örnek olay incelemesi yöntemi

Süreç:

- Ek-1 sesli öğrencilere okunur.
- Sorular ile birlikte yorumlanır.

[530] Zümer, 39/77.
[531] Müslim, Salât, 222

Ek-1:

PİŞMANLIK VE TEVBE[532]

Ayşe, yaptığı hatayı fark ettiği zaman iş işten geçmişti. Annesi ile bu şekilde konuşmanın doğru bir davranış olmadığının farkındaydı. Aldığı ceza için çok üzülmüştü ama onu asıl üzen şey, annesinin kalbinin kırıldığını hissetmesi olmuştu. Artık annesinin onu hiç sevmeyeceğini hissetmiş ve bu düşünce onun kalbine bir ok gibi saplanmıştı. Annesi haklıydı, bunu fark ediyordu. Fakat yine de hayatına annesinin bu kadar çok müdahale etmesinden hoşlanmıyordu. "Dersini çalıştın mı? Odan neden dağınık? Konuşmana dikkat et? Sınava hazırlandın mı?". Bu cümlelerden artık çok sıkılmıştı. "Yeter!" diye bağırdı. "Artık hiçbirinizi istemiyorum. Gideceğim buralardan." Ve daha ağır sözler. Özellikle "Sizden nefret ediyorum" cümlesini söylediği zaman annesinin yüzündeki ifadeyi hiç unutamayacaktı. Şimdi çok pişmandı. Geri dönse annesinin boynuna sarılsa ve af dilese, annesi onu affeder miydi? Bunun çok zor bir ihtimal olduğunun artık farkındaydı.

Okulda bugün hiç neşesi yoktu. Bir taraftan dersler bitsin istiyor fakat öteki taraftan dersler bitse evine nasıl döneceğini bilemiyordu. Bugün Kur'an dersinde Yûnus suresini okuyacaklardı. Öğretmen, kısaca Yûnus (as)'ın hayatı hakkında bilgi vermişti. Bu Ayşe'yi çok şaşırtmıştı. Çünkü Yûnus (as)'da bir hata yapmıştı ve ceza almıştı. Fakat yasadığı pişmanlık sonucunda Allah'tan af dilemiş ve Allah merhameti ile onu affetmişti.

Ayşe şimdi büyük bir kararsızlık yaşıyordu. Acaba annesinden özür dilese annesi onu affeder miydi?

1. Siz Ayşe'nin yerinde olsaydınız ne yapardınız?
2. Siz Ayşe'nin annesinin yerinde olsaydınız ne yapardınız?
3. Hz. Yûnus (as) ile ilgili ilk aklınıza gelen nedir? Niçin?
4. Yunûs (as)'ın Allah'ın verdiği cezadan yine Allah'a sığınması ile ilgili ne düşünüyorsunuz?
5. İnsanın Allah'ın cezalandırmasından yine Allah'a sığınması ile ilgili Allah'ın hangi isimlerini örnek verebiliriz?

[532] Bu hikaye bu tez için araştırmacı tarafından yazılmıştır.

ETKİNLİK 7

Kazanım: İsim ve sıfatlarının yansımalarıyla Allah'ı tanır.

Süre: 15 dakika

Yöntem: Anlatma yöntemi, soru-cevap ve eşleştirme teknikleri

Süreç:

- Ek-1 öğrenci sayısı kadar çoğaltılır ve öğrencilere dağıtılır.
- Etkinlikteki Allah'ın isimlerinin birbirinin zıddını bulmaları ve birbiri ile eşleştirmeleri istenir.
- Etkinlik sorularla yorumlanır.
  Allah'ın bazı isimlerinin zıddı ile Esmâ-i Hüsnâ listesinde yer almasını nasıl yorumlayabiliriz? Niçin?

Ek-1:

A	**KÂBIZ** Rızkı daraltan canlıların ruhunu alıp hayatlarına son veren.		**MUKADDİM** Dilediği kimseyi veya şeyi öne alan, önde bulunduran.
B	**HÂFID** Alçaltan, zillete düşüren.		**MUHYÎ** Can veren, yaşatan.
C	**MUZİL** Zelil, hakir ve önemsiz duruma düşüren.	A	**BÂSIT** Rızkı genişleten, ruhları bedenlerine dağıtan.
D	**MÜMÎT** Öldüren, canlının hayatına son veren.		**ZÂHİR** Varlığını ve birliğini belgeleyen birçok delilin bulunması açısındanaşikar.
E	**MUAHHİR** Geriye bırakan, geriye alan erteleyen.		**RAFİ'** Yücelten, izzet ve şeref veren.
F	**ÂHİR** Varlığının sonu olmayan.		**MUİZZ** Yücelten, izzet ve şeref veren.
G	**BÂTIN** Zatının görülmesi ve mahiyetinin bilinmesi açısından gizli		**NAFİ'** Fayda vere.
H	**DÂR** Zarar veren; elem ve zarar verici şeyleri yaratan.		**EVVEL** Varlığının başlangıcı olmayan.

ETKİNLİK 8

Kazanım: 1. İslam ahlakında yerilen bazı davranışları ayetlerle açıklar.

2. Allah inancının insan hayatındaki yeri ve önemini yorumlar.

Süre: 15 dakika

Yöntem: Anlatma yöntemi, ayet yorumlama ve soru-cevap teknikleri

Süreç:

- Ek-1 öğrencilere dağıtılır.
- Ayette Allah'ın yapılmasını istemediği davranışlar ayetlerin altındaki boşluğa yazılır.
- Gönüllü öğrencilerden dinlenir.

Ek-1

"Arkadan çekiştiren, ayıp kusur arayan, servet toplamış ve onu sayıp durmuş olan herkesin vay hâline! O, malının kendisini sonsuzca yaşatacağını zanneder. Hayır! Andolsun ki o, hutameye atılacaktır. Nedir o hutame bilir misin? Allah'ın tutuşturulmuş ateşi! Uzatılmış direklere bağlı olarak içine hapsedildikleri, yükselip yürekleri saran ateş!"[533]

"Ey iman edenler! Zannın çoğundan sakının; çünkü bazı zanlar günahtır. Gizlilikleri araştırmayın, birbirinizin gıybetini yapmayın; herhangi biriniz, ölmüş kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı? Bak bundan tiksindiniz! Allah'a itaatsizlikten de sakının. Allah tövbeleri çokça kabul etmektedir, rahmeti sonsuzdur."[534]

……
……
……
……
……
……
…….

- Bu derste şu ana kadar konuştuklarımız Allah'ın hangi ismi ile bağlantılıdır? Niçin?

[533] Hümeze, 104/1-7.
[534] Hucurât, 49/12.

ETKİNLİK 9

Kazanım: 1. Olumsuz davranışlardan uzak durmaya özen gösterir.

2. Davranışlarında ölçülü ve tutarlı olmaya özen gösterir.

3. Allah inancının insan hayatındaki yeri ve önemini yorumlar.

Süre: 20 dakika

Yöntem: Ayrılıp birleşme tekniği (jigsaw)

Süreç:

- Aşağıdaki konular tahtaya yazılır.
  -Allah'ın cezalandırması merhametinin sonucudur.

  -Allah'ın cezalandırması adaletinin sonucudur.

  -Allah'ın cezalandırdığı davranışlar nelerdir?

  -Allah'ın Kur'an'da, yasakladığı belirlediği cezalar nelerdir?
- Dört kişilik gruplar oluşturulur. Her grup kendisine bir isim belirler. Bu grup öğrencinin asıl grubudur.
- Asıl grup içindeki her bir öğrenci yukarıdaki konulardan birini seçer.
- Asıl gruplarda aynı konuyu alan öğrenciler yeni bir grup oluşturur. Bu grup uzman grubudur.
- Uzman grupların konuları ile ilgili bir hafta araştırma yapmaları ve sunum hazırlamaları sağlanır.
- Asıl gruplarına dönen öğrenciler kendi konuları hakkında gruplara sunum yapar.
- Konular yorumlanır ve tartışılır.
- Bu derste şu ana kadar konuştuklarımız Allah'ın hangi ismi ile bağlantılıdır? Niçin?

SONUÇ

Bu çalışmada gençlerin Allah inancı ile ilgili yaşamış oldukları problemlerin nedenleri incelenmiş ve bu konuda Esmâ-i Hüsnâ öğretimiyle yapılabilecek çözüm önerileri sunulmuştur. Öncelikle, inanç alanında yaşanan problemlerin temel nedeninin çocukluk ve gençlik döneminde doğru bir Allah tasavvurunun verilmemiş olduğu tespit edilmiştir. Buna çözüm yolu olarak da Allah inancı eğitimi Esmâ-i Hüsnâ ile temellendirilmiştir.

Her dönem bir önceki dönemden etkilenmekte ve gelişimini bu zemin üzerine devam ettirmektedir. Ergenlik dönemi kendine has özellikleri olan bir dönem olmakla birlikte çocukluk döneminden tamamen bağımsız düşünülmemesi gerekmektedir. Genç, çocukluk dönemindeki dinî gelişimden etkilenmekle birlikte birçok yönden ilerleme ve farklılık göstermektedir. Bu farklılıkların başlıca sebepleri: soyut düşünmenin gelişmesi, taklidi öğrenmeden uzaklaşılması, sorgulamanın başlaması olarak sıralanabilmektedir. Genç, zihnen geliştikçe tepkilerini, duygusallıkla beraber akıl yürütmeye de dayandırmaktadır. Bu nedenle, ergenlik döneminde verilmesi gereken din eğitiminin pedagojik gelişime uygun bir şekilde verilmesi büyük önem arz etmektedir.

Bu çalışmada ergenlik dönemi gelişim özellikleri konusu ele alınmış böylece din eğitimi ile ilgilenen eğitimciler de pedagojik bir alt yapı oluşumu amaçlanmıştır. Bu konuya öncelikle yer verilmesinin nedeni, muhatabı tanımadan verilecek eğitim ve öğretimin yetersiz kalma düşüncesidir. Bu dönemdeki genci tanımaya ve anlamaya çalışmak onun yaşadığı bedensel ve ruhsal problemleri aşmasında ona yardımcı olmaktır. Dinî gelişimi diğer gelişim özelliklerinden ayırmak mümkün değildir. Gençlik döneminde din eğitiminde bireyin davranışlarında istendik bir şekilde değişiklik yapabilmek için gelişim özelliklerini bilmek eğitimciye yardımcı olmaktadır.

Dinî gelişim açısından gençlerde yaşanan problemlerin başında bağımsızlık arzusu, her türlü otoriteye karşı gelme isteği, kazandırılmak istenen mesajların doğru temellere dayandırılması gerektiği düşüncesidir. Bu dönemde genç, verilmek istenen mesajı zihinsel ve duygusal onay verdikten sonra kabullenebilmektedir. Bu nedenle, ergenlik döneminde kullanılacak din dili, yöntem ve teknikler çok önemlidir. Özellikle bu dönemde genç, korkutma ve dayatma ile verilen inancı reddetme eğilimine girebilmektedir. Bunun yerine sevgi temelli, emir ve yasakların nedenlerinin açıklandığı

ve gencin seçiminde özgür bırakıldığı dine genç daha olumlu bakabilmektedir. Bununla birlikte, ergenlik döneminde gelişen muhakeme sonucu çocukluk döneminden farklı olarak ölçülü bir şekilde korkuya yer verilebileceği belirtilmiştir.

İnanç gelişimi incelendiği zaman inanç kavramının iman ile aynı anlamda düşünüldüğü, fakat diğer yandan da bu iki kavramın birbirinden farklı olduğu savunulmaktadır. Genel olarak inanç, daha genel bir kavramdır ve imanın temeli olarak kabul edilmektedir. İnanç şüpheden arındığı zaman imana dönüşebilmektedir. Bu nedenle "şüphe ve tereddütler dönemi" olarak kabul edilen ergenlik döneminde verilecek din eğitimin öncelikle bu şüpheleri giderecek yöntemlerin tespit edilmesi gerekmektedir.

Günümüzde yaşanan teknolojik gelişmeler, toplumların birbiri ile etkileşim içerisine girmesine, toplumsal ve kültürel erozyonun gerçekleşmesine neden olmaktadır. Bu konuda, dinî alanda da var olan yeni fikir ve ideolojiler birbirini daha kolay bir şekilde etkileyebilmektedir. Bu nedenle genç, geçmişten günümüze var olan fakat günümüzde etkisini daha fazla hissettirme gücü olan birçok inanç ile ilgili felsefi yaklaşımlarla karşı karşıya gelmektedir. Dinî a inanç ile ilgili felsefi yaklaşımlardan bazılarını şu şekilde sıralayabiliriz: Allah ile insan ilişkisinde, insanın iradesini tam olarak ortaya koyamayan düşünce "teizm"; Allah'ı tamamen insanın ve tabiatın işlevselliğinden uzaklaştıran "deizm"; Allah, insan ve tabiatı aynı gören "panteizm"; şeytanı kutsallaştıran "satanizm"; dini tamamen hayattan soyutlayan ve dünyayı ön plana çıkaran "sekülerizm"; bir yaratıcı fikrini tamamen reddeden "ateizm" vb. inanç sistemleri incelendiği zaman temellerinin kutsal bir varlığa inanma veya inanmama noktasına dayandığı görülmektedir. Aynı zamanda bu inanç sistemlerinin, inanılan Kutsal Varlık ile ilgili düşünceleri ortaya koyduğu gibi insanların bir kısmının inanmakla birlikte Kutsal varlık ile ilgili yanlış düşüncelerini de ortaya koymaktadır. Yani Allah inancı ile ilgili yaşanan sıkıntılar, ulûhiyetin ve rububiyetin gerektirdiği sıfatların Allah için kullanılması ile ilgilidir. Gençlerin inkârcı akımlara yönelmesinin bir nedeni de din-bilim arasındaki kompartimanist yaklaşım ve sekülerist söylemlerdir. Gençlerin bu konuda en doğru kararı verebilmesi için, din eğitiminin özellikle de Allah inancının sağlam temellere dayandırılması önem arz etmektedir.

Din eğitiminin, bireyin kendisi, çevresi ve yaratıcısı ile ilişkisini düzenlemesine yardımcı olması ve gencin gözünde hiçbir şeyi boşlukta bırakmaması gerekmektedir. İnanç gelişiminde gence verilecek sağlam temel, gencin dine bakış açısını tamamen

etkilemektedir. İnanç gelişiminin temeli olan Allah inancının veriliş şekli, gencin dine bakışında büyük bir paya sahip olduğu gibi, hayata yön vermesine de katkı sağlamaktadır. İnsan, varoluş nedenini Allah'a sığınma, bağlanma, güvenme ve yakınlaşma ile anlayabilmektedir. Çünkü, bütün güzelliklerin, iyiliklerin ve gücün kaynağı olarak Allah'ı bilmek ve aynı zamanda rahmeti ile yoğrulmuş adaleti ile Allah'ı tanımak insana yaşadığı sıkıntılar karşısında çözüm sunmaktadır.

Bu zeminden hareketle, gencin Allah'ı tanıması ve bilmesi gencin dinî gelişimi açısından önemli bir noktadır. Çünkü insanın tanımadığı bir Allah'a ibadet etmesi, kulluk etmesi, dua etmesi ve sığınması mümkün değildir. Aynı zamanda İslam'da dinî sorumluluk çağına gelmiş olan her Müslüman için gerekli olan ilk şey Allah'ın zatını ve sıfatlarını öğrenmektir. Allah'a iman etmek, Allah'ın sıfatları ile tanıyıp inanmayı daha sonra Allah'ın zatını bütün eksik ve noksan sıfatlardan tenzih etmeyi gerektirmektedir. Fakat insan, Allah'ın zatını duyu ve akıl ile kavrayabilecek potansiyele sahip değildir. Allah'ın bilgisi mutlak gaybî bir konu olarak insanın bilgisine kapalı konulardan birisidir. İnsan, aklı, duyu organları ve sınırlı bilgisi ile Allah'ın zatını kavrayabilecek bir potansiyelde yaratılmamıştır. Bu nedenle insan Allah'ı tasvir yoluyla değil ancak Allah'ın bize verdiği bilgiler ile tavsif yoluyla tanıyabilmektedir. Bu aşamada Allah'ın Kur'an'da kendisini tanıttığı Esmâ-i Hüsnâ devreye girmektedir. İnsan Allah'ın sıfatlarını ve isimlerini tanıdıkça Allah-âlem ilişkisini ve Allah-insan ilişkisini daha sağlam temellere dayandırabilmektedir. İlahi isimler aracılığıyla insan, Allah ile kendisi arasında bir bağ kurmakta ve Allah'ın ahlakı ile ahlaklanmanın yollarını bulabilmektedir. Esmâ-i Hüsnâ ile, Allah'ı tanımakla birlikte O'na ulaşma yollarını keşfedebilmektedir. Bu nedenle yapılan çalışmada, Allah'ı tanımanın önemli bir yolu olarak Esmâ-i Hüsnâ'yı bilmenin ve hayata yansıtmanın önemi üzerinde durulmuştur.

"Hiçbir şey O'nun benzeri değildir."[535] ayetinin işaret ettiği gibi hiçbir şey Allah'ın misli ve dengi değildir. Allah ve diğer varlıklar arasında herhangi bir benzerlik bulunmamaktadır. Fakat insan bir şeyi öğrenmeye ve bilmeye bildiklerinden yola çıkarak başlamakta ve bu yöntemle bilmediklerini öğrenmektedir. Allah'ın isimleri içinde yer alan beşerî ifadeler, teşbihe götürme endişesinden ziyade insanların Allah'ı tanıyabilmesi için birer yol haritasıdır. Örneğin; insan için de kullanılan, bilmek, gücü yetmek, görmek

[535] Şûrâ, 42/11.

gibi sıfatlar asla mahiyet açısından Allah'a benzememekte ve insanlara nispet edilen anlamda kullanılmamaktadır. Bu nedenle, İnsan Allah'ın isimlerini öğrendiği zaman kendini tanımakta, bu isimlerden aldığı payı anlamakta, aynı zamanda her şeyin tek sahibi olan Allah'ın karşısındaki acizliğini fark etmektedir. Ergenlik döneminde yeni bir kimlik arayışı içerisine giren genç için, kendini ve hayatı tanıması, anlaması açısından da Esmâ-Hüsnâ büyük bir öneme sahiptir.

Allah'ın isimlerinin dünya yaşamında tecellileri: kullarına sonsuz merhameti, sevgisi, adaleti ve cömertliğiyle, dua ve isteklere cevap vermesiyle, günahkâr kulları bağışlamasıyla, her zorluğun yanında bir kolaylık vermesiyle, inkâr eden kulları cezalandırmasıyla ve tüm evrene hükmetmesiyle anlaşılabilmektedir. Bütün bunlara şahit olan insan Allah'a yaklaşabilmek, merhametine ve affına kavuşabilmek istemektedir.

Allah inancı ve tasavvuru ile ilgili yapılan araştırmaların sonuçları incelendiği zaman seven, yalnız bırakmayan, merhametli, adaletli, bağışlayan, dualara cevap veren, cömert bir Allah tasavvurunun gençlere güven ve huzur verdiği tespit edilmiştir. Bu sonuç gençlerin kendilerini yalnız hissettikleri zaman kutsal varlığa sığınma ihtiyacı açısından önemlidir.

İsimler incelendiği zaman, büyük bir kısmının sevgi, merhamet, af gibi olumlu sıfatlar içerdiği çok azının cezalandırıcı sıfatlar içerdiği görülmektedir. Bu da din eğitiminin korku temelli olmaktan ziyade sevgi temelli olması gerektiği düşüncesini desteklemektedir. Allah'ın cezalandırıcı sıfatlarından çıkartılması gereken mesaj korku merkezli değil, adalet merkezli olmasıdır. Gençlere sevgi ve korku diyalektiği çerçevesinde Allah inancı eğitiminin en doğru bir şekilde verilmesi gerekmektedir. Böylece gencin, adalet ve zulüm arasındaki farkı daha iyi kavraması sağlanmakta ve gençte iyi veya kötü yaptığı her eylemden sorumlu olma bilincini geliştirmektedir. Bu çalışmada tespit edilen sonuçlardan biri de Allah'ın isimlerinin onun hayatına yansımasının insanın hayatındaki dinî gelişimle beraber ahlaki gelişimi desteklemesi ve bu çerçevede gencin karakter gelişimine de destek olduğudur.

Çocukluk döneminde, çocuğa verilmesi gereken Allah tasavvuru en büyük, en güçlü, en iyi, sevgi, merhamet ve güven temelli olması gerekirken ergenlik döneminde Allah'ın Âdil, Müntekim, Kahhar, Cebbar sıfatlarından da bahsedilmesi gerekmektedir. Gencin, Allah'ın salih amel işleyen ve yaptığı hatalardan dönenlere karşı rahmet ve sevgisini bilmesi, Allah'a karşı sevgi ve ümit beslemesine; Allah'ın inkarcı ve günahkar

kullarına yönelik cezaları bilmesi, Allah'a karşı sorumluluk ve korku hissetmesine neden olmaktadır. Bunun sonucunda gencin, Allah'ın ikram ve ihsan edici yönünü bilmesinden muhabbet; sonsuz gücünü ve kudretini bilmesinden de saygı doğmaktadır. Gence, Allah'ın cezalandırması ile ilgili isimlerinin adalet perspektifinde anlatılması gerekmektedir. Çünkü ceza grubunda yer alan isimlerin bir kısmının zıttı ile dengelenmesi Allah'ın merhamet ve adaletinin göstergesidir. Allah'ın isimlerinin tamamında O'nun merhametinin, adaletinin, gücünün, ilminin eseri kendini göstermektedir. Allah sevgisi ve Allah korkusu üzerine bina edilen Allah'ı tanıma bilgisi, Allah'ın rahmetinin, gazabını geçtiği düşüncesi etrafında şekillendirilmelidir.

Bu çalışmada öncelikle, Esmâ-i Hüsnâ'nın teorik açıklaması yapılmıştır. Kur'an'da Esmâ-i Hüsnâ ile ilgili ayetlere ve hadise yer verilerek anlam ve önemi üzerine durulmuştur. Esmâ-i Hüsnâ ile ilgili ihtilaf edilen konulara kısaca değinilmiş ve çalışmanın sınırı aşılmamaya çalışılmıştır. Esmâ-i Hüsnâ'nın sayısı ile ilgili birçok rivayet bulunmaktadır. Bu çalışmada yaygın kabul gören Tirmizî'nin rivayeti esas alınmış ve bu rivayet üzerine temellendirilmiştir.

Esmâ-i Hüsnâ'daki isimlerin tamamının teorik olarak incelenmesi çalışmanın sınırlarını aşacaktır. Bu nedenle öncelikle isimler, muhteva açısından gruplandırılarak, bir konu ve bir isim etrafında çerçevelendirilmiştir. Gruplandırma esnasında konuyla ilgili yapılmış çalışmalardan yararlanılmış ve isimler, yeniden özgün bir şekilde gruplandırılmıştır. Konu başlıklarının tespitinde gençlere verilmesi gereken Allah tasavvuru ile ilgili başlıklar seçilmiştir. Tespit edilen bu başlıklar: sevgi ve merhamet, güven, af ve mağfiret, ilim, yaratma, kudret, adalet, büyüklük ve yücelik, lütuf ve cömertlik, egemenlik ve suçluları cezalandırmak temaları üzerine belirlenmiştir. On iki konu başlığı altında gruplandırılan isimler, her gruptan bir isim seçilerek seçilen ismin etrafında çerçevelenmiştir. Merkeze alınarak seçilen isimler: Rahmân ve Rahîm, Mü'min, Afüv, Alîm, Hâlık, Kâdir, Adl, Kebîr, Kerîm, Melîk, Müntekım isimleridir. Bir sonraki bölümde ise kısaca muhtevanın ve seçilen ismin kavramsal açıklamasına yer verilmiştir.

Allah inancının öğretiminde, Esmâ-i Hüsnâ'nın kavramsal açıklamasının öğrenci açısından daha kalıcı ve etkileyici, ahlaki değerlerini benimsetici olabilmesi için etkinlik ve materyaller ile bu çalışmalar desteklenmiştir. Hazırlanan etkinlikler direk Esmâ-i Hüsnâ ile ilgili olduğu gibi aynı zamanda isimlerin içerdiği anlam ve verdiği değer çerçevesinde de hazırlanmıştır. Bu çerçevede Allah'ın sevgi ve merhametini ifade eden

isimleri ve sıfatları ile ilgili 9 adet, Allah'ın güvenirliği ile ilgili 9 adet, Allah'ın af ve mağfireti ile ilgili 8 adet, Allah'ın ilmi ile ilgili 5 adet, Allah'ın yoktan var ediciliği (yaratıcılığı) ile ilgili 9 adet, Allah'ın kudreti ile ilgili 8 adet, Allah'ın adaleti ile ilgili 7 adet, Allah'ın büyüklüğü ve yüceliği ile ilgili 8 adet, Allah'ın lutüf ve cömertliği ile ilgili 8 adet, Allah'ın egemenliği ve yöneticiliği ile ilgili 6 adet, Allah'ın suçluları cezalandırması ile ilgili 9 adet etkinlik olmak üzere toplam 86 adet etkinlik hazırlanmıştır.

Etkinlikler, öğrenci merkezli, farklı yöntem ve teknikler ile hazırlanmıştır. Kullanılan yöntem ve teknikler: eğitsel oyun (3 adet), eğitsel grup oyunu (4 adet), soru-cevap tekniği (6 adet), örnek olay incelemesi yöntemi (4 adet), buldurma yöntemi (3 adet), anlatma yöntemi (42 adet), video yorumlama (2 adet), beyin fırtınası tekniği (4 adet), boşluk doldurma (4 adet), tartışma yöntemi (2 adet), hikaye yazma tekniği (1 adet), hikaye yorumlama tekniği (1 adet), drama tekniği (6 adet), küme çalışması yöntemi (1 adet), ayet yorumlama (6 adet), görüş geliştirme tekniği (2 adet), bulmaca (5 adet), metafor oluşturma tekniği (2 adet), resim yorumlama (1 adet), ilahi (2 adet), metin yorumlama tekniği (3 defa), ayrılıp birleşme tekniği (jigsaw) 1 adet, ayrıca örnek dua (3) metinleri kullanılmıştır.

Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi, Temel Dinî Bilgiler, Kelam, Akaid ders kitapları ve Kur'an Kursu İhtiyaç Odaklı Ders Programı incelenerek hangi ders, ünite ve konuda işlenebileceği tespit edilmiştir. Etkinliklerin kazanımları ve yöntemleri ile birlikte literatüre kazandırılması hedeflenmiştir. Hazırlanan etkinlikler daha çok lise öğrencilerine hitap etmekle birlikte ortaokul öğrencilerine de eğitimciler tarafından uyarlanabilir niteliktedir.

Bu tez çerçevesinde Allah inancında Esmâ-i Hüsnâ'nın öğretimi ile ilgili şu önerilerde bulunulabilir:

- Gençlerin, dinî gelişim özellikleri, fizyolojik ve psikolojik gelişimlerine uygun bir din eğitiminin nasıl gerçekleştirilebileceği noktasında, özellikle inanç gelişimi alanında bilimsel çalışmaların sınırlı olduğu fark edilmektedir. Gençlerin inanç ile ilgili yaşadıkları problemler ciddiye alınarak konuyla ilgili bilimsel alan araştırmaları yoğunlaştırılmalıdır.
- Örgün ve yaygın din eğitiminde Allah inancı ve Esmâ-i Hüsnâ ile ilgili konular görsel açıdan ve içerik noktasında tekrar gözden geçirilmelidir. Allah inancı eğitim ve öğretiminde Esmâ-i Hüsnâ içerikleriyle birlikte kazanım alanlarına da

yer verilmelidir. Ayrıca, konuların akademik ve ansiklopedik bir içerik ve üslupla hazırlanması yerine etkinlik temelli bir yaklaşım tercih edilmesi gereklidir.

- Allah inancının eğitiminde, Esmâ-i Hüsnâ çerçevesinde yapılacak etkinlik çalışmaları MEB ve Kur'an kursu müfredatlarında yer bulmalıdır.
- Özellikle ergenlik döneminde, gençlerin yaşamış oldukları inanç karmaşasının ve dönemsel buhranların giderilmesinde Esmâ-i Hüsnâ çalışmamız, gencin aktifleşmesini sağlayarak işlenmelidir.
- Ergenlik döneminde yaşanan inanç problemleri dikkate alınarak, yaygın ve örgün din eğitimi kurumlarında bu konuya daha çok ağırlık verilmeli ve ders kitaplarında daha geniş bir şekilde ele alınmalıdır. Gerek Milli Eğitim Bakanlığı gerek de Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından bu konuya ehemmiyet verilmelidir.
- Alan ile irtibatını güçlendirmek isteyen öğrenciler için Esmâ-i Hüsnâ, seçmeli ders olarak okul programına dahil edilmelidir.
- Bilimsel alan çalışmaları artırılarak, Esmâ-i Hüsnâ ve etkileri hususunda araştırmalara teşvikleri gerçekleştirilmelidir.

EKLER

CEVAP ANAHTARLARI

Ek-1. Rahmân İsmi Etkinlik 2 Cevap Anahtarı (s. 106)

Allah'ın lütfu, ihsanı, maddi manevi nimetler: Fatır, 35/2; Zümer, 39/38; Fussilet, 41/51-52.

Sevab, mükafat, cennet ve nimetleri: Âl-i İmran, 3/107, 157; Nisa, 4/175, 240; A'raf, 7/49, 151, 156; İsra, 17/57; Ankebut, 29/23; Casiye, 45/30; Hadîd, 57/13.

İslam: Bakara, 2/105; İnsan, 76/31; bk. Yunus, 10/59.

İman: Hud, 11/28.

Peygamberlik: Zuhruf, 43/32; Sad, 38/9; Duhan, 44/5-6.

Kitap, vahy, Kur'an: En'âm, 6/157; Bakara, 2/105; Âl-i İmran, 3/74; A'raf, 7/62, 203; Tevbe, 9/99; Yusuf, 12/56; Nahl, 16/54, 89; İsra, 17/82; Neml, 27/77; Kasas, 28/86; Ankebut, 29/51; Lokman, 31/3; Casiye, 45/20; Yunus, 10/58; bk. Nisa, 4/113.

Yağmur: A'raf, 7/57; Rum, 30/50; bk. Şûrâ, 42/28; Furkan, 25/48; Neml, 27/63; Rum, 30/46.

Rızık: İsrâ, 17/28, 100; Yunus, 10/21; İsrâ, 17/100.

Afiyet verme, sıkıntıları giderme: Zümer, 39/38.

Yumuşak kalpli olma: Hadîd, 57/27, Âl-i İmran, 3/159; Nisa, 4/96.

Af ve mağfiret: Zümer, 39/53; En'am, 6/12, 54.

Sevgi ve şefkat: Feth, 48/29.

İman: Âl-i İmran, 3/8.

Duanın kabulü: A'raf, 7/57.

Ferahlık, rahatlık, sıkıntıdan kurtarma: Yunus, 10/21; Hud, 11/9-10; Enbiya, 21/84; Rum, 30/36; Ahzab, 33/17; Şura, 42/48.

Cehennem azabından kurtuluş: Nur, 24/10, 14, 20, 21.

Allah'ın insanlar için açtığı rahmeti kısabilecek yoktur, O'nun kıstığını da O'ndan başkası açamaz. O mutlak izzet ve derin hikmet sahibi de O'dur. (Fatır, 35/2) (Lutuf)	Allah'a iman edip O'na sımsıkı sarılanlara gelince, Allah onları, kendinden bir rahmet ve lutuf içine daldıracak ve onları kendine ulaştıran dosdoğru bir yola iletecektir. (Nisa, 4/175) (mükafat)
Allah dilediğini rahmetine dahil eder. Zalimlere gelince onlar için elem verici bir azap hazırlamıştır. (İnsan, 76/31) (İslam)	Allah'ın rahmetinin izlerine bir bak: Toprağa ölümünün ardından nasıl can veriyor! İşte ölüleri diriltecek olan da O'dur. O'nun her şeye gücü yeter. (Rum, 30/50) (yağmur)
Allah'ın size lutfu ve rahmeti ulaşmasaydı ve Allah tövbeleri devamlı kabul eden hüküm ve hikmet sahibi olmasaydı haliniz nice olurdu? (Nur, 24/10) (cehennem azabından kurtuluş)	O, Allah'ın elçisi Muhammed'dir. Onunla beraber olanlar da kâfirlere karşı sert, kendi aralarında merhametlidirler. Onları, Allah'ın lutuf ve rızâsına talip olarak hep rükûda ve secdede görürsün. Secdenin tesiriyle yüzlerine simaları oturmuştur; Tevrat'ta onlar için yapılan benzetme budur. İncil'deki misalleri ise bir ekindir: Çiftçileri sevindirmek üzere filiz verir, onu güçlendirir, kalınlaşır ve kendi sapları üzerinde durur. Onlar (müminler) yüzünden kâfirler öfkeden kahrolsunlar diye (böyle olmuştur). Onlar arasından iman edip dünya ve âhirete yararlı işler yapanlara Allah bir bağışlama ve büyük bir ödül vaad etmektedir. (Fetih 48/29) (sevgi ve şefkat)
İnsanlara dokunan bir zarardan sonra bir rahmet tattırdığımızda bir de bakarsın ki onlar, bize ait işaretler üzerinde hileye sapmışlardır. De ki: "Hileye karşı Allah'ın tedbiri daha çabuktur." Şüphesiz elçilerimiz sizin hile ve düzenlerinizi kaydediyorlar. (Yunus, 10/21) (rızık)	Kendilerine okunan bu kitabı sana göndermiş olmamız onlara yetmiyor mu? Elbette inanan bir topluluk için onda rahmet ve ibret vardır. (Ankbut, 29/51) (Kuran)
Bize bu dünyada da âhirette de iyilik yaz! Şüphesiz biz sana yöneldik." Allah buyurdu ki: Azabıma dilediğimi uğratırım; rahmetim ise her şeyi kuşatmıştır; ayrıca rahmetimi Allah korkusu taşıyanlara, zekâtı verenlere ve âyetlerimize inananlara yazacağım. (Araf, 7/156) (sevap, mükafat, cennet ve nimetleri)	Sen onlara sırf Allah'ın lutfu sayesinde yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı kalpli olsaydın, hiç şüphesiz etrafından dağılır giderlerdi. Onları affet, onların bağışlanmasını dile, iş hakkında onlara danış, karar verince de Allah'a güven, doğrusu Allah kendisine güvenenleri sever. (Alî İmran 3/159) (Yumuşak kalpli olma)

EK 2. Rahmân İsmi Etkinlik 7 Cevap Anahtarı (s. 112)

"Siz yeryüzündekilere merhamet edin ki gökyüzündekiler de size merhamet etsin." (Ebû Dâvûd, Edeb, 58; Tirmizî, Birr, 16)

EK 3. Rahmân İsmi Etkinlik 8 Cevap Anahtarı (s. 114)

"Rahman olan Allah'ın kulları onlardır ki, yeryüzünde tevazu ile yürürler ve kendini bilmez kimseler kendilerine laf attığında "Selâm!" derler. Gecelerini rablerine secde ederek, huzurunda durarak geçirirler. "Ey rabbimiz, derler; bizi cehennem azabından uzak tut, çünkü onun azabı bitip tükenme bilmez. O cehennem ne kötü bir yerleşme ve kalma yeridir!" Yine o iyi kullar, harcama yaptıkları zaman ne saçıp savururlar ne de cimrilik ederler; harcamaları bu ikisi arasında mâkul bir dengeye göre olur. Onlar, Allah ile birlikte başka bir tanrıya tapmazlar; haksız yere, Allah'ın dokunulmaz kıldığı insan hayatına kıymazlar, zina etmezler. Zira (bilirler ki) bunları işleyen kimse cezasını bulacak. Kıyamet gününde ona azabı kat kat verilecek ve alçaltılmış olarak o azap içinde ebedî kalacaktır. Ancak tövbe edip inanarak erdemli işler yapanın durumu başkadır; Allah böylelerinin kötü hallerini iyiye çevirecektir. Allah çok bağışlayıcı, çok merhametlidir. Evet, kim tövbe edip erdemli davranırsa bu durumda gerektiği şekilde Allah'a yönelmiş olur. Yine anılan o iyi kullar, asılsız şeylere şahitlik etmezler; boş ve anlamsız davranışlarla karşılaştıklarında onurluca çekip giderler. Kendilerine rablerinin ayetleri hatırlatıldığında o ayetler karşısında körler ve sağırlar gibi bilinçsizce davranmazlar. Onlar, "Ey rabbimiz!" derler, "Bize mutluluk getirecek eşler ve çocuklar bahşet; bizi günahtan sakınanlara öncü yap!" İşte bunlar, zorluklara katlanmalarının karşılığı olarak cennet konağıyla ödüllendirilecek, orada sağlık ve esenlik dilekleriyle karşılanacaklar. Orada ebedî kalacaklardır. Orası ne güzel bir konak ve ne güzel bir makamdır." (Furkân, 25/ 63-77)

İnsanlara karşı mütevazı ve alçakgönüllüdürler.

Allah'ın dokunulmaz kıldığı insan hayatına kıymazlar.

Geceleri secde ederek ve Allah'ın huzurunda geçirirler.

Zina etmezler.

Allah'ın azabından korkarlar. Allah'ın azabından yine Allah'a sığınırlar.

Tevbe ederler, iman ederler ve salih ameller yaparlar.

İnfak ederler.

Yalancı şahitlik yapmazlar.

İsraf ve cimrilik etmezler ve her şeyde dengeli (ölçülü) olurlar.

Allah'ın ayetlerine karşı duyarlıdırlar.

Allah'tan başkasına dua etmezler.

Mutluluk getirecek eş ve çocuklar ve zürriyetlerinin salihlerden olmasını isterler.

EK 4. Mümin İsmi Etkinlik 1 Cevap anahtarı (s. 123)

Siz **peygambere** yardımcı olmasanız da önemli değil. Nitekim **inkârcılar** onu, iki kişiden biri olarak yurdundan çıkardıklarında **Allah** ona yardım etmişti: Hani onlar mağaradaydılar; arkadaşına "Tasalanma**! Allah bizimle beraberdir**" diyordu. Derken Allah ona kendi katından bir **güven** duygusu indirdi, sizin göremediğiniz **askerlerle** onu destekledi ve inkârcıların sözünü değersiz hale getirdi. Allah'ın **sözü** ise en yücedir. Çünkü Allah mutlak galiptir, hikmet sahibidir. (Tevbe,9/40)

Allah'tan başka varlıkların korumasına sığınanların durumu, **örümceğin** durumuna benzer: Örümcek, (ağını) kendine bir **yuva** yapar, ama yuvaların en **çürüğü** de örümceğin **yuvasıdır.** Keşke bilselerdi! (**Ankebut** 29/41)

İnkâra sapmış olanlar o zaman kalplerini o gurura, Câhiliye dönemine ait **büyüklenme duygusuna** kaptırmışlardı, Allah da resulünün ve **müminlerin** gönüllerine **huzur ve güven** duygusu verdi, onları takvâ sözüne bağlı kıldı. Zaten onlar bu sözü hak etmişlerdi, onlar buna lâyıktı. Allah her şeyi hakkıyla bilmektedir. **(Feth**, 48/26)

EK 5. Mümin İsmi Etkinlik 5 Cevap Anahtarı (s. 126)

1. Selâm
2. Mü'min
3. Vekîl
4. Velî
5. Hafîz
6. Mâni
7. Nûr

EK 6. Mümin İsmi Etkinlik 6 Cevap Anahtarı (s. 131)

M	Ü	G	S	L	Ü	M	S	A	D	A	K	A	T	A
N	D	İ	Ü	L	İ	N	D	E	N	D	V	E	E	L
İ	N	D	E	V	N	D	İ	Ğ	Ü	E	R	D	M	Ü
S	L	Ü	M	A	E	N	L	R	A	R	I	E	N	G
Ü	V	E	N	D	E	N	Ü	O	L	D	U	Ğ	Ğ	U
K	İ	M	S	E	D	S	İ	R	.	M	İ	E	Ü	S
L	Ü	M	A	N	T	E	L	İ	N	T	D	R	E	N
V	D	O	Ğ	R	U	L	U	K	İ	E	Y	D	İ	L
İ	N	D	E	N	S	İ	N	M	S	A	A	N	L	A
R	I	N	G	Ü	E	A	A	V	E	N	L	İ	Ç	İ
N	D	E	O	L	D	T	M	U	Ğ	U	A	K	İ	M
S	S	A	D	I	K	E	,	İ	M	Ü	N	M	İ	N
D	E	İ	N	S	A	N	L	A	M	R	I	N	M	A
L	L	A	R	I	H	A	İ	N	V	İ	E	C	A	N
L	A	R	I	H	U	S	U	S	U	N	D	A	K	E
N	D	İ	S	İ	N	E	G	Ü	V	E	N	D	İ	Ğ
İ	K	İ	M	S	E	V	G	İ	S	E	D	İ	R	.

Soruların Cevapları:

1. Güven
2. Yalan
3. Doğruluk
4. Sadakat
5. Dürüst
6. Değer
7. İtimat
8. Sadık
9. Samimi
10. Hain
11. Sevgi

Bulunacak hadisler:

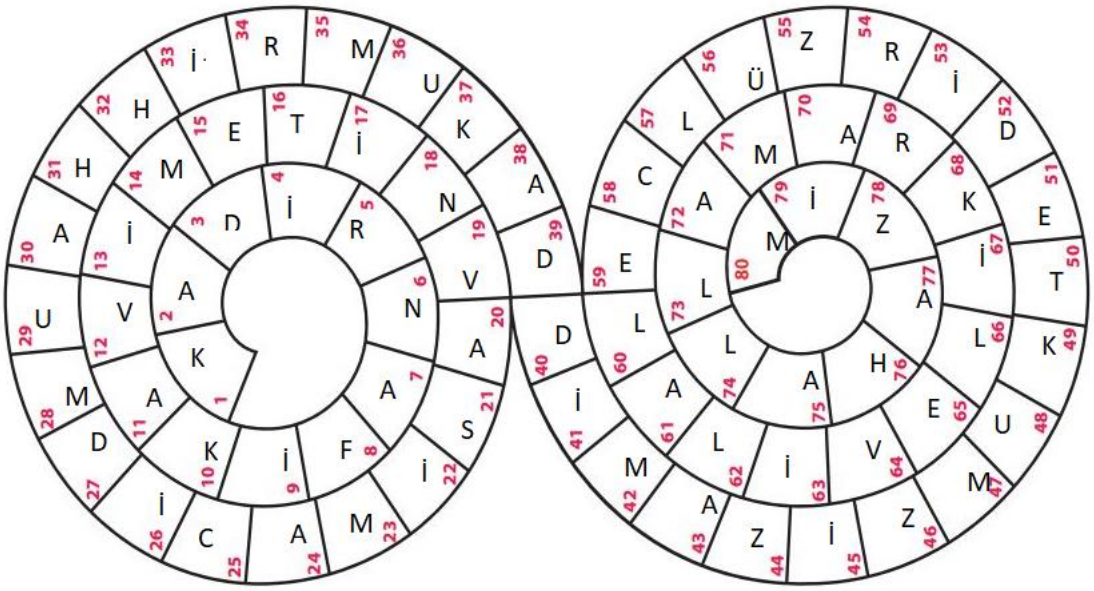
1. Hadis:

“Müslüman, dilinden ve elinden diğer Müslümanların güvende olduğu kimsedir.” (Buhârî, Îmân, 4; Müslim, Îmân, 65)

2. Hadis

“Müslüman, elinden ve dilinden insanların güven içinde olduğu kimse, mümin de insanların malları ve canları hususunda kendisine güvendiği kimsedir.” (Nesâî, Îmân, 8)

EK 7. Kâdir İsmi Etkinlik 7 Cevap Anahtarı (s. 191)

EK 8. Kâdir İsmi Etkinlik 8 Cevap Anahtarı (s. 193)

ALLAH'IN İSMİ	KARIŞIK HARFLER	TANIM
Kâdir	**ADKRİ**	Her şeye gücü yeten kudretli. Aciz olmayan, aklen mümkün her şeye kayıtsız şartsız gücü yeten.
Nâfi	**FANİ**	Fayda veren. Dilediği mahluka hayırlı ve faydalı olanı veren, zararlı gibi görünen her şeyi sezilmez yollarla faydalı hale getiren; çaresizlerin imdadına yetişen ve ihtiyaçtan fazlasını lütfeden.
Kavî	**İAVK**	Gücü her şeye yeten kudretli. Nicelik ve nitelik bakımından üstün kudrete sahip olan; hiçbir birimi hariç olmamak üzere bütün kainatı etkileyen, buna karşılık kendisi hiçbir şeyden etkilenmeyen.
Metîn	**TİMEN**	Fiillerinden dolayı zatına herhangi bir zorluk ve yorgunluk ilişmeyen; sonsuz kudret sahibi.
Vasî	**ASVİ**	İlmi ve merhameti her şeyi kuşatan.
Zü'l-Celâli ve'l-İkrâm	**LLÜZACEİİKMAVLELR**	Azamet ve kerem sahibi. Allah dostlarının manevî derecelerini yükselten, samimiyetle kulluk yapmalarını sağlayan, ebedî hayatta konum ve derecelerini yükselten.
Mâcid	**DAİCM**	Şanlı, şerefli. Yetkinliğin zıddı olan her türlü nitelikten uzak; lütuf ve ikramı bol olan.
Muahhir		Geriye bırakan. Dilediği şeyi veya kimseyi geriye alan, erteleyen.
Mukaddim	**DDAKUMMİ**	Öne alan. Dilediği şeyi veya kimseyi öne alan, önde bulunduran.
Azîz	**ZZİA**	Yenilmeyen yegane galip. Dengi ve benzeri bulunmayacak şekilde değerli ve şerefli, güçlü ve yenilmez olmak.
Muktedir	**RDİEKTUM**	Her şeye gücü yeten kudretli.

EK 9. Adl İsmi Etkinlik 6 Cevap Anahtarı (s. 206)

CEVAP ANAHTARI

	1GB	1G	1G	1GB	1GB	1GB	1D	1D	1K	1D	1G	1D	1K
KİM	MAK	BUL	VE	GÜ	ZEL	İŞ	LER	YA	PAR	SA	KEN	Dİ	LE

1KB	1D	1K	1K	1K	1KB	1B	1G	1G	1B	1G	1G	1KD	2B
Hİ	NE	,	KİM	KÖ	TÜ	LÜK	YA	PAR	SA	KEN	Dİ	ALEY	Hİ

1G	1G	1GB	1K	1K	1K	1KD	1B	1KD	1D	1K	2B	1G	1KD
NE	DİR	.	RAB	BİN	KUL	LA	RI	NA	AS	LA	ZULM	ET	MEZ

Kim makbul ve güzel işler yaparsa kendi lehine, kim kötülük yaparsa kendi aleyhinedir. Rabbin kullarına asla zulmetmez."(Fussilet, 41/46)

EK 10. Adl İsmi Etkinlik 7 Cevap Anahtarı (s. 209)

H	A	K	S	I	A	D	L	Z	L	I	K	Y	A	P	M
I	Ş	O	L	A	N	H	E	R	İ	N	S	A	N	D	Ü
N	Y	A	D	A	K	İ	H	E	R	Ş	E	Y	K	E	N
D	İ	S	İ	H	A	K	E	M	N	İ	N	O	L	S	A
O	G	Ü	N	K	U	R	T	U	L	M	A	K	İ	Ç	İ
N	O	N	U	F	E	D	A	E	D	E	R	D	İ	O	N
L	A	R	A	Z	A	B	I	G	H	A	K	İ	M	Ö	R
D	Ü	K	L	E	R	İ	V	A	K	İ	T	P	İ	Ş	M
A	N	F	E	T	T	A	H	L	I	K	L	A	R	I	N
I	İ	Ç	L	E	R	İ	N	D	E	S	A	K	L	A	Y
A	C	A	K	L	A	R	M	U	K	S	İ	T	O	N	L
A	R	H	A	K	K	I	N	D	A	A	D	A	L	E	T
L	E	H	Ü	H	A	S	İ	B	K	Ü	M	V	E	R	İ
L	E	C	E	K	K	E	N	D	İ	L	E	R	İ	N	E
H	A	K	S	I	Z	L	I	K	E	D	İ	L	M	E	Y
E	C	E	K	T	İ	R	.	Y					/		

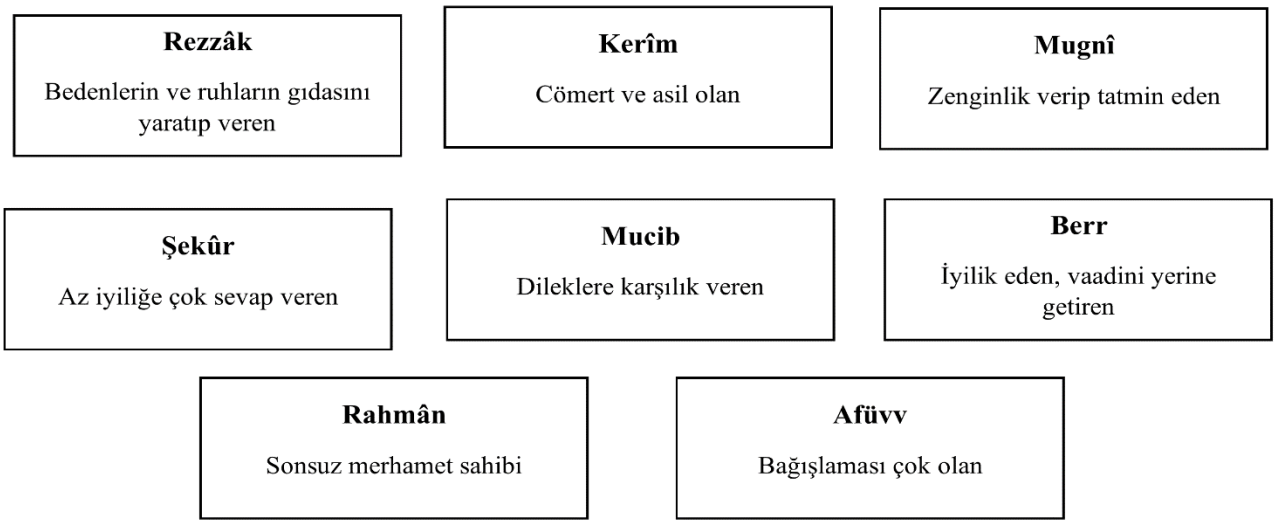
"Haksızlık yapmış olan her insan, dünyadaki her şey kendisinin olsa (o gün) kurtulmak için onu feda ederdi. Onlar azabı gördükleri vakit pişmanlıklarını içlerinde saklayacaklar. Onlar hakkında adaletle hüküm verilecek, kendilerine haksızlık edilmeyecektir." (Yûnus, 10/54)

1. Adl
2. Hakem
3. Hakim
4. Fettah
5. Muksit
6. Hasib

EK 11. Kebîr İsmi Etkinlin 5 Cevap Anahtarı (s. 222)

“Allah, O’ndan başka ilah yoktur; diridir, her şeyin varlığı O’na bağlı ve dayalıdır. Ne uykusu gelir ne de uyur. Göklerde ve yerde ne varsa hepsi O’nundur. O’nun izni olmadıkça katında hiçbir kimse şefaat edemez. Onların önlerinde ve arkalarında olanları O bilir. O’nun ilminden hiçbir şeyi -dilediği müstesna- kimse bilgisi içine sığdıramaz. O’nun kürsüsü gökleri ve yeri içine almıştır. Onları korumak kendisine zor gelmez. O yücedir, mutlak büyüktür.”

EK 12. Kerîm İsmi Etkinlin 8 Cevap Anahtarı (s. 246)

Kerîm	Bize verilen maddi ve manevî nimetleri paylaşmalı cimrilikten kaçınmalıyız.
Rezzâk	Sahip olduğum nimetlerin gerçek sahibini tanımalı ve bize ait olmadığını unutmamalıyız.
Mugnî	İhtiyacı olan bir kimsenin ihtiyacını Allah rızası için gidermeye çalışmalıyız. Çünkü insanın ihtiyacını gideren ve onu başkasına yardım edecek seviyeye getiren Allah'tır.
Mücib	Her zaman insanların ihtiyaç ve isteklerine elimizden geldiği kadar cevap vermeye, ihtiyaçlarını gidermeye çalışmalıyız.
Şekûr	Yapılan iyiliklere karşılık teşekkür etmeli ve daha büyük bir iyilikle karşılık vermeliyiz.
Berr	Yaratılmış olan her şeye her zaman iyilik, hoşgörü, merhamet ve saygıyla muamele etmeliyiz.
Rahmân	Allah'ın sonsuz rahmetini örnek almalı ve tüm mahlukata merhamet ile yaklaşmalıyız.
Afüvv	Öfke ve şiddetten uzak durup, af yolunu seçmeye çalışmalıyız.

EK 13. Müntekim İsmi Etkinlik 3 Cevap Anahtarı (s. 269)

1. Riya

2. Yalan

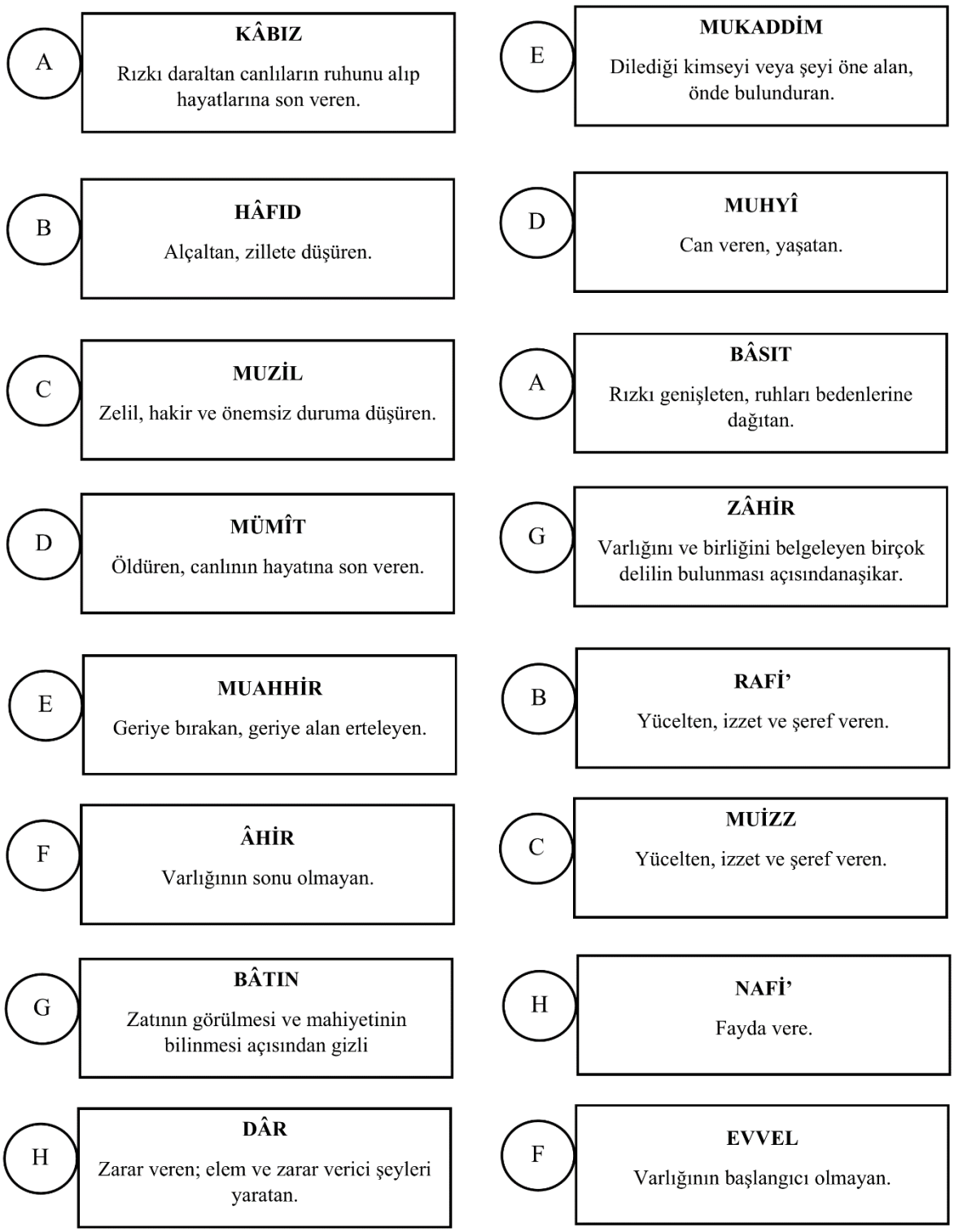
3.Cimrilik

4. Hırsızlık

5.Haset

6. Su-i zan

EK 14. Müntekim İsmi Etkinlik 7 Cevap Anahtarı (s. 274)

KAYNAKÇA

Kitaplar

Albayrak, Ahmet. "Sevgi ve Korku Motiflerinin Gençlerin Dinî Mesajları Algılamasındaki Rolü". **Gençlik Dönemi ve Eğitimi**. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2000, ss. 276-306.

Allport, G. W. **Birey ve Dinî**. Bilal Sambur (çev.). Ankara: Elis Yay., 2004.

Altaş, Nurullah. **Gençlik Döneminde Din Olgusu ve Liselerde Din Öğretimi**. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2004.

Altıntaş, Ramazan. **Gençler İnançtan Soruyor.** 1. Baskı. Ankara: TDV Yay., Aralık 2020.

Arıcan, M. Kazım. **Panteizm, Ateizm ve Panenteizm Bağlamında Spinoza'nın Tanrı Anlayışı**. İstanbul: İz Yayıncılık, 2004.

Arıcı, Handan Yalvaç. **Kur'an'ın Dilinden Mutluluğun Alfabesi.** 1. Baskı, Ankara: TDV Yay., Aralık 2020.

Ay, M. Emin. **Çocuklarımıza Allah'ı Nasıl Anlatalım**. 13. Baskı, İstanbul: Timaş Yay., 2001.

Aydın, Ali Arslan. **İslam İnançları ve Felsefesi**. 5. Baskı, İstanbul: Çağrı Yayınları, Cilt.1, 1979.

Aydın, Betül. **Çocuk ve Ergen Psikolojisi**. İstanbul: Marmara Üniversitesi Vakfı Yay., 1997.

Aydın, Mehmet S. **Din Felsefesi**. 13. Baskı. İzmir: İzmir İlahiyat Fakültesi Yay., 2014.

Aydın, Mehmet Zeki. **Ailede Ahlak Eğitimi.** 7. Baskı. İstanbul: Timaş Yay., Ekim 2015.

Aydın, Mehmet Zeki. **Din Öğretiminde Yöntemler**. 9. Basım. İstanbul: Nobel Yay., Eylül 2015.

Ayverdi, İlhan ve Ahmet Topaloğlu. **Misalli Büyük Türkçe Sözlük,** "İnanç". Cilt. 2. İstanbul: Kubbealtı Yay., 2006.

Bahadır, Abdülkerim. "Gençlik ve Dinsel Yabancılaşma, Başlıklı Bildiriyi Müzakere". Hayati Hökelekli (Ed.). **Gençlik Dönemi ve Eğitimi II** içinde**.** İstanbul: Ensar Neşriyat, 2003, ss. 161-167.

Bayyiğit, Mehmet. "Gençlerin Dinî İnanç, İbadet ve Problemlerine Boylamsal Bir Bakış", Hayati Hökelekli (Ed.). **Gençlik Dönemi ve Eğitimi – II** içinde**.** İstanbul: Ensar Neşriyat, 2003, ss. 221-241.

Bilen, Osman. “Nihilizm”, Recep Ardoğan (Ed.), **Buhrandan Burhana Günümüz Kelam Problemleri** içinde. İstanbul: Ekin Yay., 2017, ss. 45-52.

Bilgin, Beyza. **Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi**, Ankara: Gün Yay., 2001.

Binbaşıoğlu, Cavit. **Eğitim Psikolojisi**, 8. Basım, Ankara: Kadıoğlu Matbaası, 1992.

Bolay, S. Hayri. **Felsefi Doktirinleri ve Terimleri Sözlüğü**. 9. Baskı, Ankara: Akçağ Yay., 2004.

Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmâil b. İbrâhim. **el-Câmiu’s-Sahîh**. Cilt. I-VIII, İstanbul: Çağrı Yay., 1981.

Bulut, Ayşen ve Arkadaşları. **Cinsel Sağlık Eğitimi**. İstanbul: Ceren Yayın Dağıtım, 2003.

Büyüköztürk, Şener, Ebru Kılıç Çakmak, Özcan Erkan Akgün, Şirin Karadeniz ve Funda Demirel. **Bilimsel Araştırma Yöntemleri.** 12. Baskı. Ankara: A Pegem Yay., Eylül 2012.

Cevizci, Ahmet. **Felsefe Sözlüğü**. 3. Basım. İstanbul: Paradigma Yay., 1999.

Çağrıcı, Mustafa. “Af”. **TDV İslam Ansiklopedisi**. Cilt. 1. Ankara: TDV Yay., 1988.

Ekşi, Aysel. **Çocuk, Genç, Ana Babalar**. İstanbul: Bilgi Yayınevi, 1990.

el- Halîmî, Ebû Abdullah Hüseyin b. Hasan. **el- Minhâc fî Şuabî’l- Îmân**, Halîm b. Muhammed (thk). C 1, Dâr’ül-Fikr, Beyrut 1979.

el-İsfahânî, Râgıb. **el-Müfredât Kur’an Kavramları Sözlüğü**. Abdulbaki Güneş ve Mehmet Yolcu (çev.). İstanbul: Çıra Yay., Aralık 2012.

el-Mâtürîdî, Ebû Mansûr. **Kitabü’t-Tevhid Açıklamalı Tercüme**, Bekir Topaloğlu (trc). İstanbul: İsam Yay., 12. Basım, 2018.

Erdem, Hüsameddin. “Deizm”, **TDV İslam Ansiklopedisi**. Cilt. 9. Ankara: TDV Yay.,1994.

Çağrıcı, Mustafa. “Merhamet”, **TDV İslam Ansiklopedisi.** Cilt. 29. Ankara: TDV Yay., 2004.

Çelikoğlu, Şahver. **Ayet ve hadisler Işığında El-Esmâü’l-Hüsnâ Şerhi.** Cilt. 3. İstanbul: Marifet Yay., 2004.

Dorman, Emre. **Modern Bilim Tanrı Var**. İstanbul: İstanbul Yayınevi, 2011.

er-Râzi, Fahruddin Muhammed Ömer. **Levâmi’u’l-Beyyinât fî Şerhi Esmâillâhi ve’s-Sıfât**. Tâhâ Abdurraûf Sa’d (thk.), Beyrut 1984.

Ersoy, Mehmet Akif. **Safahat**. M. Ertuğrul Düzdağ (hzl.). Ankara: TDV Yay., 2009.

Etöz, Abdulkadir. "Çocuklarda ve Gençlerde İnanç ve İbadet İhtiyacı", Z. Şeyma Arslan (Ed.). **Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Çalışma Toplantısı-I** içinde. İstanbul: Dem Yay., 2004, ss. 355-372.

ez-Zeccâcî, Ebu'l-Kâsım. **İştikâku Esmâillah**, Abdülhüseyin el-Mübarek (nşr.) Beyrut, 1406/1986.

Fazlurrahman, **Ana Konularıyla Kur'an**. Alparslan Açıkgenç (çev.). Ankara: Ankara Okulları Yay., 2018.

Fersahoğlu, Yaşar. "Ergenlerde Dinî Tutum ve Davranış". **Evin Okula Yakınlaşması ve Değişen Anne-Baba Rolleri I.Kitap** (içinde), Ankara: MEB Basımevi, 2003.

Fîrûzâbâdî. **el-Ḳāmûsü'l-muḥîṭ**, Beyrut, 1406/1986.

Fromm, Erich. **Sahip Olmak Ya da Olmak**, Aydın Arıtan (çev.), 5. Baskı. İstanbul: Arıtan Yay., 1994.

Gazzâlî, Ebû Hamid Muhammed. **el-Esmâü'l-Hüsnâ İlahi Ahlak**. Yaman Arıkan (çev.). İstanbul: Elifbe Yay., 1983.

Gazzâlî, Ebû Hamid Muhammed. **Yaratılış Hikmetleri**. Mehmet Akıncı (çev.). 6. Baskı. İstanbul: Nefes Yay., 2018.

Gençtan, Engin. **Psikanaliz ve Sonrası.** İstanbul: Remzi Kitabevi, 1996.

Güç, Ahmet. "Gençlik ve Satanizm", Hayati Hökelekli (Ed.). **Gençlik Dönemi ve Eğitimi**-II içinde. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2003, ss. 63-92.

Fordham, Frieda. **Jung Psikolojisi**. Aslan Yalçıner (çev.). İstanbul: Say Yay., 2015.

Gündüz, Turgay. "Gençlik Dönemi Din Eğitimi", Mustafa Köylü (Ed.), **Gelişimsel Basamaklara Göre Din Eğitimi** içinde. Ankara: Nobel Yay., 2015, ss.97-131.

Gündüz, Şinasi (Ed.). **Yaşayan Dünya Dinleri.** Ankara: DİB Yay., Şubat 2007.

Gündüz, Turgay. **İslam, Gençlik ve Din Eğitimi**. İstanbul: Düşünce Kitabevi, 2002.

Gürses, İbrahim. **Dindarlık ve Kişilik**, Bursa: Emin Yayınları, 2010.

Gürsoy, Kenan. "İlhad", **TDV İslam Ansiklopedisi.** Cilt. 22. İstanbul: TDV Yay., 2000.

Hatip, Abdulaziz. **Allah'tan gönüllere Sevgi Kuşağı Esmâ-i Hüsnâ**. İstanbul: Nun Yay., 2012.

Hayta, Akif. **Bağlanma Kuramı ile Allah Tasavvuru**. İstanbul: İz Yayıncılık, 2019.

Hökelekli, Hayati. **Çocuk, Genç, Aile Psikolojisi ve Din.** 2. Baskı. İstanbul: Dem Yay., 2010.

Hökelekli, Hayati. **Din Psikolojisi**. 5. Baskı. Ankara: TDV Yay., 2003.

İbn Hanbel, Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed eş-Şeybânî. **el-Müsned.** -Birleşik Baskı- Beytü'l-Efkâri'd-Düveliyye. Ürdün, 2005.

İbn Kesir. **Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim İbn Kesir Tefsiri**. Savaş Kocabaş (trc.). Cilt.1-12, İstanbul: Karınca &Polen Yay., 2010.

İbn Mâce, Ebû Abdillah Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî. **es-Sünen**. Cilt. I-II, İstanbul: Çağrı Yay., 1981.

Karabekiroğlu, Koray. **Anne-Babalar İçin Ergen Ruh Sağlığı Rehberi**. 2. Basım, İstanbul: Say Yay., 2015.

Karaca, Faruk. "Gençlik ve Dinsel Yabancılaşma". Hayati Hökelekli (Ed.). **Gençlik Dönemi ve Eğitimi II** içinde. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2003, ss. 137-150.

Karaca, Faruk. **Dinî Gelişim Psikolojisi**. Trabzon: Eser Ofset Matbaası, 2016.

Karagöz, İsmail. **Ayetler ve hadisler Işığında Allah'ın İsim ve Sıfatları**, Ankara: DİB Yay., 2007.

Karagöz, İsmail. "Merhamet Kavramı", **Kutlu Doğum Haftası "Hz. Peygamber ve Merhamet Eğitimi" Sempozyumu.** Ankara: DİB Yay., 15-17 Nisan 2011, ss. 48-87.

Karaman, Fikret, İsmail Karagöz, İbrahim Paçacı, Mehmet Canbulut, Ahmet Gelişgen ve İbrahim Ural. **Dini Kavramlar Sözlüğü**. Ankara: DİB Yay., 2006.

Karaman, Hayrettin, Mustafa Çağrıcı, İbrahim Kafi Dönmez, Sadrettin Gümüş. **Kur'an Yolu Türkçe Meal Tefsir.** Cilt. IV, Ankara: DİB Yay., 2017.

Kayıklık, Hasan. "İman İnanç ve Şüphe". **Din Psikolojisi**. Adana: Karahan Kitabevi, 2011.

Kılavuz, A. Saim. **Ana Hatlarıyla İslâm Akâidi ve Kelâm'a Giriş.** İstanbul: Ensar Neşriyat, 2004.

Kılavuz, Ali Murat. **Allah'a İman**. DİB Yay., 2013.

Kılavuz, M. Akif "Ergenlerde Özdeşleşme ve Din Eğitimi", Hayati Hökelekli (Ed), **Gençlik, Din, Değerler Psikolojisi** içinde. Ankara: Ankara Okulu yay., 2002, ss.209-254.

Koca, Ferhat. "Rahmet ve Merhamet Çağrısı Olarak İslam". **Hz. Peygamber ve Merhamet Eğitimi**. 1. Baskı. Ankara: DİB Yay., 2011.

Koç, Ahmet. "Okul Öncesi Dönemde Ailede Din Eğitimi", **Çocuk Sorunları ve İslâm Sempozyumu**. Rize: Karadeniz Teknik Üniversitesi Rize İlahiyat Fakültesi. 30 Eylül- 2 Ekim 2005, ss. 627-657.

Koç, Ahmet ve Umut Kaya. "İletişim Süreci Açısından Hz. Peygamber ve Gençler". **Uluslararası Mevlidi Nebi Sempozyumu "Peygamberimiz ve Gençlik"**. İstanbul: 23-25 Kasım 2018, ss. 351-371.

Koç, Turan. **Din Dili**. Kayseri: Rey Yayıncılık, 1995.

Konuk, Yurdagül. **Okul Öncesi Çocuklarda (5-6 Yaş) Dinî Duygunun Gelişimi ve Eğitimi.** 1. Baskı. Ankara: TDV Yay., 1994.

Komisyon. **Esmâü'l-Hüsnâ.** İstanbul: Polen Yay., 2007.

Komisyon. "Cömertlik", **Hadislerle İslam**. Cilt. 3, Ankara: DİB Yay., 2017.

Köknel, Özcan. "Ergenlik Dönemi". **Ana-Baba Okulu.** İstanbul: Remzi Kitabevi, 1999.

Köknel, Özcan. **Korkular**. 4. Baskı. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 1998.

Köksal, M. Asım. **Peygamberler Tarihi**. Cilt. 1. 9. Baskı, Ankara: TDV Yay., 2005.

Köse, Ali ve Ali Ayten**. Din Psikolojisi**. 2. Baskı, İstanbul: Timaş Yay., 2012.

Köse, Saffet. "Tekbir", **TDV İslam Ansiklopedisi**. Cilt. 40. İstanbul: TDV Yay., 2011.

Köylü, Mustafa. **Yetişkinlik Dönemi Din Eğitimi**. 3. Baskı. İstanbul: Dem Yay., 2014.

Kula, Naci. "Gençlik Dönemi Kimlik ve Din", Hayati Hökelekli (Ed). **Gençlik Din ve Değerler Psikolojisi** içinde. Ankara: Ankara Okulu Yay., 2005, ss. 33.81.

Kulaksızoğlu, Adnan. **Ergenlik Psikolojisi**. 6.Basım. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2002.

Kurtubî, Ebû Abdillah Muhammed b. Ebû Bekr. **el-Esnâ fî Şerhi Esmâillah'l-Hüsnâ**. I-II, 1. Baskı. 1995.

Kutluer, İlhan. "Lâedriyye", **TDV İslam Ansiklopedisi**. Cilt. 27, İstanbul: TDV Yay., 2003.

Kutluer, İlhan. "Pozitivizm", **TDV İslam Ansiklopedisi**. Cilt. 34, TDV Yay., 2007.

Küçükkaragöz, Hadiye "Bilişsel Gelişim ve Dil Gelişimi", Binnur Yeşilyaprak (Ed.). **Eğitim Psikolojisi Gelişim-Öğrenme-Öğretim** içinde. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 2018, ss. 84-121.

Küşat, Ali. "Ergenlerde Allah Tasavvuru". Ü. Günay ve C. Çelik (Ed.). **Dindarlığın Sosyo-Psikolojisi** içinde. Adana: Karahan Kitapevi, 2006, ss. 113-156.

Mehmedoğlu, Yurdagül. **Erişkin Bireyin Kendilik Bilinci.** İstanbul: Dem Yay., 2005.

Mehmetoğlu, Ali Ulvi. **Tanrıyı Tasavvur Etmek**. 1. Baskı. İstanbul: Çamlıca Yay., 2011.

Müslim, Ebü'l- Hüseyn Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî en-Nisâbûrî. . **el-Câmiu's-Sahîh**. Cilt. I-III, İstanbul: Çağrı Yay., 1981.

Oruç, Cemil. **Okul Öncesi Dönemde Çocuğun Din Eğitimi**. 2. Baskı. İstanbul: Çınar Yay., 2014.

Öcal, Mustafa. **Din Eğitimi ve Öğretiminde Metotlar**. 1. Baskı. Ankara: TDV Yay., 1990.

Öğük, Emine. **Allah'ı Tanıtan Güzel İsimler**. 1. Baskı, İstanbul: Rağbet Yay., 2017.

Ömeroğlu, Esra ve İlkay Ulutaş. **Çocuk ve Ergen Gelişimi**. İstanbul: Morpa Kültür Yay., 2007.

Özarsalan, Selim. "Gençlerin İnanç Sorunlarına Yol Açan Bazı Akımlar ve Çözüm Yolları". Mehmet Bayyiğit ve Diğerleri (Ed.). **Hz. Peygamber ve Gençlik Sorunları** içinde. Konya: Palet Yay., Aralık 2009, ss. 24-30

Özbaydar, Belma. **Din ve Tanrı İnancının Gelişmesi Üzerine Bir Araştırma**, İstanbul: Baha Matbası, 1970.

Özcan, Hanif. **Epistemolojik Açıdan İman**. 2. Baskı. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yay., 1997.

Özden, Yüksel. **Öğrenme ve Öğretme**. 12. Baskı. Ankara: A Pagem Akademi, 2014.

Öztürk, Şener, Ebru Kılıç Çakmak, Özcan Erkan Akgün, Şirin Karadeniz, Funda Demirel. **Bilimsel Araştırma Yöntemleri**. 12. Baskı. Ankara: Apegem Yay., Eylül 2012.

Peker, Hüseyin. **Din Psikolojisi**,1. Baskı, İstanbul: Çamlıca Yay., 2003.

Peker, Hüseyin. "Merhamet- İbadet İlişkisi (Namaz, Oruç, Zekât, Kurban)", **Kutlu Doğum Haftası "Hz. Peygamber ve Merhamet Eğitimi" Sempozyumu,** Ankara: DİB Yay., 15-17 Nisan 2011, ss. 336-344.

Saygılı, Sefa. **Ergenlik Sorunları**. İstanbul: Yeni Dünya Yay., 2004.

Selçuk, Mualla. "Gençlik Çağı ve İnanç Olgusu". **Gençlik Dönemi ve Din Eğitimi**. İstanbul: Ensar Neşriyat, 1998, ss. 332-358.

Selçuk, Ziya. **Eğitim Psikolojisi**. Ankara: Nobel Yayıncılık, 1997.

Senemoğlu, Nuray. **Gelişim Öğrenme ve Öğretim**. Ankara: Anı Yay., 2003.

Siyez, Diğdem M. **Ergenlerde Problem Davranışlar**. 5. Baskı. Ankara: A Pegem Akademi, 2016.

Sönmez, Ramazan **Esmâ-i Hüsnâ**. 2. Baskı. Konya: Konevi Yay., Haziran 2014.

Suruç, Salih. **Kainatın Efendisi Peygamberimizin Hayatı**. 300. Basım. İstanbul: Nesil Yay., 2012,

Şahin, Hüseyin. **Aykırı Ergenlerin Psikolojisi**. İstanbul: Akademik Kitaplar, 2019.

Şemin, Refia Uğurel. **Gençlik Psikolojisi**, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Matbaası, 1980.

Şimşek,Ümit. **Bir Fiil Yaratmak Eserden Esmâya**. 2. Baskı. Ankara: DİB. Yay., 2017, ss. 11-16.

Tatlısu, Ali Osman. **Esmâü'l- Hüsnâ Şerhi**. 8. Basım. İstanbul: Kapı Yay., 2011.

Temel, Z. Fulya ve Ayşe B. Aksoy, **Ergen ve Gelişimi, Yetişkinliğe İlk Adım**, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, Kasım 2001.

Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b İsâ b. Sevre. **el-Câmiu's-Sahîh**. Cilt. I-V, İstanbul:

Topaloğlu, Aydın. "Materyalizm", **TDV İslam Ansiklopedisi**. Cilt. 28, İstanbul: TDV Yay., 2003.

Topaloğlu, Aydın. **Teizm ya da Ateizm.** İstanbul: Furkan Kitaplığı, 2001.

Topaloğlu, Bekir. **Allah İnancı**. 3. Basım. İstanbul: İsam Yay., 2008.

Topaloğlu, Bekir. "Adl", **TDV İslam Ansiklopedisi**. Cilt. 1, Ankara: TDV Yay., 1988.

Topaloğlu, Bekir. "Allah", **TDV İslam Ansiklopedisi.** Cilt. 2, TDV Yay: İstanbul, 1989.

Topaloğlu, Bekir. "Esmâ-i Hüsnâ", **TDV İslam Ansiklopedisi**. Cilt. 11, İstanbul: TDV Yay., 1995..

Topaloğlu, Bekir. "Mü'min", **TDV İslam Ansiklopedisi.** Cilt. 31, Ankara: TDV Yay., 2006.

Topaloğlu, Bekir. "Nûr". **TDV İslam Ansiklopedisi.** Cilt. 33, Ankara: TDV Yay., 2007.

Uçar, Sebahhatin. **Kâinatta Her Şey Diyor Ki Allah Vardır**. İstanbul: Ravza Yay., 2013.

Vergote, Antoine. **Din, İnanç ve İnançsızlık**. Veysel Uysal (çev.). İstanbul: MÜİFV Yay., 1999.

Yazıcıoğlu, Mustafa Said. "Hızır Bey". **TDV İslam Ansiklopedi**. Cilt. 13, Ankara: TDV Yay., 1998.

Yavuz, Kerim. **Çocukta Dinî Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi**. 3. Baskı. İstanbul: Boğaziçi Yay., 2012.

Yavuz, Kerim. **Günümüzde İnancın Psikolojisi**. Ankara: Boğaziçi Yayınları, 2013.

Yavuzer, Haluk. **Çocuk psikolojisi**. 31. Basım. İstanbul: Remzi Yay., Kasım 2008.

Yeşilyurt, Temel. **Çağdaş İnanç Problemleri**. Ankara: DİB Yay, 2018.

Yetim, Hasan. **Bilimsel Araştırma Yöntemleri**. 1. Baskı. İstanbul: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Yay, 2020.

Yörükoğlu, Atalay. **Gençlik Çağı**. 15. Baskı. İstanbul: Özgür Yay, 2016.

Yurdagür, Metin. **Ayet ve hadislerle Esmâ-i Hüsnâ Allah'ın İsimleri**. 3. Baskı. İstanbul: Marifet Yay., 1999.

Yüksel, Ayşe Şule. "Dinî Gelişim", Mustafa Doğan Karacoşkun (Ed.). **Din Psikolojisi El Kitabı** içinde. Ankara: Grafiker Yay., 2012, ss.112-126.

Zeccâc, Ebû İshâk İbrahim. **Tefsîru Esmâillahi'l-Hüsnâ**. Ahmed Yûsuf ed-Dekkâk (thk.). 5. Baskı. Beyrut, 1986.

Zeynep, Aysel. **Öykülerle Esmâü'l-Hüsnâ**. 3. Baskı. Konya: Kardelen Yay., Nisan 2011.

Süreli Yayınlar

Altıntaş, Ramazan. "Teolojik Sekülerleşmenin Neden Olduğu İnanç ve Problemleri". **Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi.** Cilt. 6, Sayı. 1, 2002, ss. 55-84.

Arıcı, Handan Alvaç. "El-Melik". **Medeniyet Yolcuları**. Sayı. 3, Ocak 2017, ss. 9-10.

Arpaguş, K. Hatice. "Allah-İnsan İlişkisinde Rahmet ve Gazap". **Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**. Sayı. 29, 2005, ss. 41-62.

Aydın, Mehmet. "Ateizm ve Çıkmazları". **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**. Cilt. 24, Sayı. 1, 1981, ss.187-204.

Ayten, Ali, Gülüşan Göcen, Kenan Sevinç ve Eyüp E. Öztürk. "Dinî Başa Çıkma ve Şükür Sağlıkla İlişkili Midir? Hastalar, Hasta Yakınları ve Hastane Çalışanları Üzerine Bir Araştırma". **Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi**. Cilt. 12, Sayı. 2, 2012, ss. 45-79.

Bacanlı, Hasan. "Tanrı ve Peygamber Kavramları (Selçuk Üniversitesi'nde Bir Araştırma)". **Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi.** Sayı. 2,1995, ss. 155-163.

Bahadır, Abdulkerim. "Ergen Kişiliği Bağlamında Din-Kişilik İlişkisi". **Necmettin Erbakan İlahiyat Fakültesi Dergisi.** Cilt. 24, Sayı. 14, 2002, s. 111-123.

Bahadır, Abdülkerim. "Hayatın Anlam Kazanmasında Psiko-Sosyal Faktörler ve Din". **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**. Sayı. 6, 2000, ss. 185-234.

Bilgin, Vejdi. "Bireylerde Travma, Sorgulama ve İnanç Krizi Sonrası Ateizme geçiş Süreç". **Yetkin Düşünce**. Sayı. 5, Yıl. 2, 2019, ss.115-122.

Boyatzis, Chris J.. "Çocukluk Dönemi Manevi Gelişim", Mustafa Koç (çev.). **Balıkesir Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**. Cilt. 3, Sayı. 2, 2017, ss. 395-445.

Coşkun, İbrahim. "Günümüzde Deizm, Ateizm ve Nihilizmi Doğuran Sebepler". **Diyanet Aylık Dergi**. Sayı. 320, Ağustos 2017, ss. 10-13.

Çayır, Celal. "Çocuklarda Tanrı Tasavvuru Üzerine Bir Araştırma". **Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi**. Cilt. 15, Sayı. 2, 2013, ss. 25-60.

Çayır, Celal. "Ergenlerin Dinî İnanç, Şüphe ve Dinî Tutumları Üzerine Bir Araştırma". **Bilimname.** Cilt. 27, Sayı. 2, 2014, ss. 59-87.

Erdoğan, Emine. "Üniversite Öğrencilerinde Tanrı Algısının Dinî Yönelim Biçimleri ile İlişkisi". **Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**. Cilt, 11, Sayı. 25, 2014, ss. 167-185.

Eren, Selim. "İnanç ve Sosyo-Kültürel Çevre Etkileşimi". **Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi.** Cilt. 11, Sayı. 1, 2007, ss. 129-152.

Fowler, James. "İman Bilincinin Evreleri". Ali Ulvi Mehmedoğlu (çev.). **Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi.** Sayı. 19, 2000, ss. 85-104.

Güler, Hayriye. "Saygılı mıyım?". **Değer Sandığı Saygı**. Ankara: Nobel Yay., Şubat 2014, ss. 125-127.

Günay, Nasuh. "Şeytana Tapmada Modern Yol Satanizm". **Arayışlar -İnsan Bilimleri Araştırmaları-**. Sayı. 2, 1999, ss. 111-128.

Gündoğar, Hamdi ve Muhammet Sait Yüngüç. "Deizm Bağlamında Ortaöğretim Okullarında İnanç Algısı -Adıyaman Örneği- ". **Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**. Cilt. 6, Sayı. 11, 2019, ss. 643-670.

Hull, M. John. "Manevi Gelişim: Yorumlar ve Uygulamalar", İbrahim Kapaklıkaya (çev.). **Değerler Eğitimi Dergisi.** Cilt. 1, Sayı. 2, 2003, ss.109-124.

Karaçoşkun, M Doğan. "Dinî inanç- Dinî Davranış ilişkisine Sosyo- Psikolojik Yaklaşımlar", **Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi**. Cilt. 4, Sayı. 2, 2004, ss. 23-36.

Karataş, Kasım ve Mustafa Baloğlu. "Tevekkülün Psikolojik Yansımaları". **Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi.** Cilt. 19, Sayı. 1, ss. 110-117.

Karataş, Serçin, Gökçe Akçayır ve Ezgi Tosik Gün. "Yaratıcı Düşünme Becerisinin Geliştirilmesinde Ters Beyin Fırtınası Tekniğinin Etkililiği Üzerine Nitel Araştırma". **Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama.** Cilt. 6, Sayı. 1, 2016, ss. 42-58.

Kımter, Nurten. "Üniversiteli Gençlerde Dindarlık ile Benlik Saygısı Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma". **Çankırı Karatekin Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.** Cilt. 2, Sayı. 4, 2011, ss. 39-60.

Kızılabdullah, Yıldız. “Esmâ-i Hüsnâ’dan Bir İsim: “el-Mü’min”: Din Öğretimine Konu Edilmesi ve Uygulama Örneği. **Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**. Cilt. 14, Sayı. 1, 2009, ss. 229-244.

Koç, Ahmet. ““Okul Çağı” Çocukların Ailede Din Eğitimi”. **İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**. Sayı. 17, 2008, ss. 145-176.

Koç, Mustafa “Gelişim Psikolojisi Açısından Ergenlik Dönemi ve Genel Özellikleri”. **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**. Cilt. 1, Sayı. 17, Ocak 2004, ss. 231-238.

Koç, Mustafa. “Ergenlik Döneminde Dua ve İbadet Algılarının Ruh Sağlına Etkileri Üzerine Bir Alan Araştırması”. **Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**. Cilt 6, Sayı. 10, 2004, ss. 115-157.

Köylü, Mustafa. “Çocukluk Dönemi Dinî İnanç Gelişimi ve Din Eğitimi”. **AÜİFD**, Cilt. 45, Sayı. 11, 2004, ss. 137-154.

Kulaksızoğlu, Adnan. “Gençlik Çağı ve Ülkemizde Gençlik Sorunları”. **Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimler Dergisi**. Sayı. 2, 1990, ss. 133-144.

Kuşat, Ali. “Bilişsel Gelişim Açısından Din Fıtrat İlişkisi”. **Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**. Cilt. 2, Sayı. 15, 2012, ss. 35-53

Mehmedoğlu, Ali Ulvi ve Adem Aygün. “James W. Fowler ve İnanç Gelişim Teorisi”. **Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi.** Cilt. 6, Sayı. 1 2006, ss. 118-140.

Ok, Üzeyir. “Bir Aktivite Sistemi Olarak “inanç”: İnanç Gelişimine Sosyo- Kültürel Bir Yaklaşım”. **Din bilimleri Akademik Araştırma Dergisi**. Cilt. 5, Sayı. 4, 2005, ss. 111-134.

Öcal, Mustafa. “Okul Öncesi ve ilk Öğretim Çağı Çocuklarının Allah Tasavvurları Üzerine Bir Araştırma”. **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt. 13, Sayı. 2, 2004, ss. 59-80.

Öğük, Emine. “Allah’a Yaklaşmanın Önemi ve Yolları”. **GOÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi.** Cilt. 1, Sayı. 1, 2013, ss. 75-97.

Özdemir, Saadettin. "Ortaöğretim Gençlerinin Din Öğretimi İhtiyaçları". **Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**. Sayı. 5, 2000, ss. 219-230.

Paksoy, Kadir. “Allah’ın Doksan Dokuz İsmiyle İlgili Rivayetin Tahlili”. **Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi**. Cilt. 11, Sayı. 1, 2011, ss. 91-11.

Polat, Mizrap ve İshak Tekin. “Allah İnancının Öğretimine İlişkin Etkinlik Örneklerinin İncelenmesi”. **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**. Cilt. 2, Sayı. 2, 2015, ss. 227-247.

Sevinç, İrfan. "Esmâ-i Hüsnâ'dan "el-Vedud" isminin Din Öğretimine Konu Edilmesi ve Ders Uygulama Örneği". **KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi,** Sayı. 26, 2015, ss. 91-124.

Siyez, Diğdem Müge ve Ferda Aysan. "Ergenlerde Görülen Problem Davranışların Psiko-Sosyal Risk Faktörleri ve Koruyucu Faktörler Açısından Yordanması", **Uludağ Ünv. Eğitim Fak. Dergisi**. Cilt. 20, Sayı. 1, 2007, ss. 145-171.

Solmaz, Bünyamin ve Adem Şahin. "Ergenlerde Dindarlık ve Sosyal Benlik". **Marife Dinî Araştırmalar Dergisi**. Cilt. 12, Sayı. 2, 2012, ss. 145-158.

Strizenec, Michal. "Dindarlık ve Bilişsel Süreçler". Abdulvahid Sezen (çev**.). Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi.** Cilt. 10, Sayı. 3, 2010, ss. 273-286.

Şaban Ali Düzgün, "Deizm: Öncü isimler ve Temel Doktrin". **Diyanet Aylık Dergi**. Sayı. 320, Ağustos 2017, ss. 6-9.

Şentürk, Habil. "Çocukta Dinî Gelişim Psikolojisi". **Diyanet İlmi Dergisi**. Cilt. 31, Sayı. 4, 1995, ss. 63-82.

Şengün, Mustafa. "Ahlak Gelişiminin Psiko-Sosyal Dinamikleri". **On dokuz Mayıs İlâhiyat Fakültesi Dergisi.** Cilt. 23, Sayı. 23, 2007, ss. 201-221.

Şimşek, Eyüp. "Çocukluk Dönemi Dinî Gelişim Özellikleri ve Din Eğitimi". **Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi**. Cilt. IV, Sayı. 1, 2004, ss. 207-220.

Taştekin, Osman. "İnanç Öğretiminin Psiko-Pedagojik Temelleri". **Diyanet İlmi Dergi**. Cilt. 39, Sayı. 1, 2003, ss. 109-128.

Tokat, Latif. "Dünya Görüşü- Din İlişkisi". **Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**. Çorum, Cilt: 5, Sayı. 9, 2006, ss. 41-63.

Uysal, Veysel, S. Nazlı Batan, Selma Baş ve Hakan Zafer. "Ergenlerin Tanrı Algılarıyla Sosyal Kaygı ve Umut Düzeyleri Arasındaki İlişkiler". **Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi**. Cilt. 11, Sayı. 42, ss. 221-237.

Vergote, Antoine. "Ergenlikte Din". Erdoğan Fırat (çev.). **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**. Cilt. 24, Sayı. 1, 1981, ss. 583-592.

Yaren, Cafer Sadık. "Bilim-Din İlişkisinde Temel Felsefi yaklaşımlar: Çatışma ve Ayrışma". **Felsefe Dünyası**. Sayı. 21,1996, ss. 21-41.

Yeşilyurt, Temel. "Kuşkuyu Dışlayıcı Bir Süreç Olarak İman". **Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı. 5, 2000, ss. 537-555.

Yücel, Tülay. "Esmâ-i Hüsnâ'dan "El-Afüvv" İsminin Din Öğretimine Konu Edilmesi ve Uygulama Örneği". **Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi**. Sayı. 2, 2016, ss. 37-56.

Ziegler, H.Jesse. “Din Psikolojisi ve Din Eğitimi”, Hüseyin Yılmaz (çev.). **Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi.** Cilt. 7, Sayı. 1, 2003, ss. 417-429.

Tezler

Albayrak, Ahmet. “Ergenlerde Dini Gelişimde Sevgi ve Korku Motifinin Etkinliği”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.** Uludağ Üniversitesi SBÜ, 1995.

Altın, Mehmet. “Esmâ-i Hüsnâ’nın Semantik Tahlîli ve Geçtiği Ayetlerle İlgisi”, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**. Yüzüncü Yıl Üniversitesi SBE, 2015.

Anuştekin, Mehmet Nesim. “Ortaöğretim Öğrencilerinin Yalnızlık Düzeyleri ile Tanrı Algıları Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma”, **Yayınlanmamış Yüksek Tezi**. Atatürk Üniversitesi SBE, 2018.

Bahadır, Abdulkerim. “Ergenlik Döneminde Dinî Şüphe ve Tereddütler”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Uludağ Üniversitesi SBE, 1994.

Biçer, Ramazan. “Ebû Bekir İbnü’l- Arabî ve el-Emedü’l-Aksâ Adlı Eseri”, **Yayımlanmamış Doktora Tezi.** Marmara Üniversitesi SBE, 1999.

Ceylan, Yılmaz. “Lise Öğrencilerinin Din Algısı”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Sakarya Üniversitesi SBE, 2010.

Çabuk, Salih Kerem. “İlköğretim Öğrencilerinde Allah İnancı”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Sakarya Üniversitesi SBÜ, 2006.

Demirci, Şükran. “Yetiştirme Yurdunda Ergenlerde Allah Tasavvuru -Malatya Örneği- “, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Erciyes Üniversitesi SBE, 2009.

Dınvar, Parvaneh Ebrahımı. “Travma Sonrası Stres, Dünyaya İlişkin Varsayımlar ve Tanrı Algısı Arasındaki İlişki”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Ankara Üniversitesi SBE, 2011.

Dilek, Yunus. “Ergenlerde Tanrı Algısı ile Şiddet Eğilimi Arasındaki İlişki Üzerine Bir Çalışma”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Atatürk Üniversitesi SBE, 2019.

Erdoğan, Emine. “Tanrı Algısı, Dini Yönelim Biçimleri ve Dindarlığın Psikolojik Dayanıklılıkla İlişkisi, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**. Ankara Üniversitesi SBÜ, 2014.

Güler, Özlem. “Tanrı’ya Yönelik Atıflar, Benlik Algısı ve Günahkarlık Duygusu”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Ankara Üniversitesi SBE, 2007.

Güngördü, Melek. "Allah' a Atfedilen Özellikler ile Depresyon Arasındaki İlişki Üzerine Bir Çalışma", **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Dokuz Eylül Üniversitesi SBE, 2001.

Gürsu, Orhan. "Ergenlik Döneminde Psikolojik Sağlık ve Dindarlık İlişkisi", **Yayınlanmamış Doktora Tezi**. Selçuk Üniversitesi SBE, 2011.

Kalfa, Nazlı Tutku. "Gençlik Dönemi İnanç Gelişimi ve Eğitiminde Etkili Olan Faktörler Üzerine Nitel Bir Araştırma", **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Uludağ Üniversitesi SBE, 2019.

Osmanoğlu, Cemil. "Basamak Teorileri Açısından Dinî Gelişim", **Yayınlamamış Yüksek Lisans Tezi**. Marmara Üniversitesi SBE, 2007.

Özdemir, Baksen. "13–20 Yaşları Arasında Dinî Gelişim Ve Eğitimi (James W.Fowler'ın İnanç Gelişimi Teorisi Bağlamında Bir Araştırma)" ,**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Marmara Üniversitesi SBE, 2008.

Özdemir, Hacı Ali. "Ortaöğretim Öğrencilerinde Allah İnancı (Burdur Örneği)", **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Süleyman Demirel Üniversitesi SBE, 2015.

Özel, Cihan. "Kur'an-ı Kerim'de Cömertlik Kavramı", **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Atatürk üniversitesi SBE, 2007.

Sakarya, Sami. "Kur'an-ı Kerim'de Zikredilen Rahmet Tecellileri", **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.** Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi SBE, 2017.

Sönmez, Birgül Yaşar. "Lise Gençliğinin İtikadî Sorunlarının Yaşam Kalitelerine Olumlu-Olumsuz Etkilerinin Araştırılması", **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.** Cumhuriyet Üniversitesi SBE, 2017.

Şahin, Adem. "Yetiştirme Yurtlarında Gençlerin Dinî Duygu, Düşünce, Tutum ve Davranışları Üzerine Bir Araştırma", **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Selçuk Üniversitesi SBE, 1993.

Şengül, Hümeyra. "Arapça'da Esmâ-i Hüsnâ Üzerine Sarf ve Semantik Açıdan Bir İnceleme", **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.** On dokuz Mayıs Üniversitesi SBE, 2019.

Topaloğlu, Aydın. "Çağdaş İngiliz Felsefesinde Ateizm Problemi", **Yayınlanmamış Doktora Tezi.** Dokuz Eylül Üniversitesi SBÜ, 1996.

Topuz, İlhan. "Üniversite Öğrencilerinde Dinî Tutum ve Davranışlar", **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Süleyman Demirel Üniversitesi SBE, 1999.

İnternet Kaynakları

Bahadır, Abdülkerim. **Ergenlik Döneminde Din ve Ahlak Gelişimi.** Http://www.Geocities.Com/Doru_Tay/İndex/Din.Htm (20 Mayıs2020).

Heyet, *Türkiye'de Dinî Hayat Araştırması*, Ankara 2014, s.11-16. https://serdargunes.files.wordpress.com/2013/08/tc3bcrkiye-de-dini-hayat-arastirmasi-2014.pdf (04 Temmuz 2020).

http://dogm.eba.gov.tr/panel/Default.aspx (24 Aralık 2020).

http://dogm.eba.gov.tr/panel/Etkinlik.aspx (21 Aralık 2020).

http://dogm.eba.gov.tr/panel/Etkinlik.aspx (21 Aralık 2020).

https://degerler.org/ (24 Aralık 2020)

https://sozluk.gov.tr/ (08 Aralık 2020).

https://www.makdanismanlik.org/turkiyede-toplumun-dine-ve-dini-degerlere-bakisi/ (04 Temmuz 2020).

https://www.youtube.com/watch?v=1G7y8oVTp10 (17 Aralık 2020).

https://www.youtube.com/watch?v=6v5XbNytr6c (21Aralık 2020).

https://www.youtube.com/watch?v=7IYkYVslIDk (21 Aralık 2020).

https://www.youtube.com/watch?v=Ho8Z3PYScYE&feature=youtu.be (05 Nisan2020)

https://www.youtube.com/watch?v=nVwk6KSaoio (30 Aralık 2020).

https://www.youtube.com/watch?v=Xzj3ch-i4So (30 Aralık 2020).

https://www.youtube.com/watch?v=yI8Wu_JublA (30 Aralık 2020).

Öğük, Emine "Kötülük Problemi Karşısında Etkili Öğreti: Hikmet ve Adalet". **Din ve Hayat Dergisi. 2013.** http://isamveri.org/pdfdrg/D03292/2013/2013_18/2013_18_OGUKE.pdf (21 Aralık 2020).

www.youtube.com/watch?v=MsEDpKp2BvM (11 Aralık 2020).

Türk Dil Kurumu Sözlüğü, "Güven", https://sozluk.gov.tr/ (21 Aralık 2020).

Kubbealtı Lugatı, "Güven", http://lugatim.com/ (21 Aralık 2020).

https://www.youtube.com/watch?v=Lit2N3IznJo (21 Aralık 2020).

http://dogm.eba.gov.tr/panel/Etkinlik.aspx (21 Aralık 2020).

https://www.makdanismanlik.org/turkiyede-toplumun-dine-ve-dini-degerlere-bakisi/ (04 Temmuz 2020)

https://www.youtube.com/watch?v=r40FlqlJLvU (09 Ocak 2021).

https://www.youtube.com/watch?v=iUEM3boQzE8 (09 Ocak 2021).